

Árgyelán Sándor, III. o. titkár

Tárgy: A nemzetiségi politika alakulása Romániában

A román állam megalakulásától kezdve (1877) soknemzetiségű volt, a nemzetiségek az első világháborúig a lakosságnak mintegy 5-10%-át tették ki. Az első világháború utáni Románia nemzetiségi összetétele még heterogénebb lett, s a történelmi eseményektől függően többször változott. A nemzetiségi politikát illetően ebben az időszakban két egymással ellentétes irányzat – egyrészt az uralkodó osztályok nacionalista-soviniszta politikája, másrészt a párt marxista-leninista állásfoglalása – uralkodott. A párt a nemzetiségi kérdésben megalakulásától kezdve következetesen a marxi-lenini úton haladt, s ebben nagy szerepet játszott az, hogy e politika kidolgozására már a világ első szocialista állama megalakulásának és tényleges fennállásának időszakában került sor. Az uralkodó osztályok népelnyomó, nemzetiségeket kínzó politikájával szemben a párt a haladó hagyományok ápolásáért, a nemzetiségek jogainak biztosításáért és a dolgozók hazafias neveléséért szállt síkra.

A párt felszabadulás előtti nemzetiségi politikájában a jogok biztosítására irányuló elvek mellett azok a lenini tézisek is érvényre jutottak, amelyek szerint a társadalmi élet lényeges kérdéseiben az emberek egyesítése nem nemzetiségi, hanem osztálykritériumok alapján történik. Ennek érdekében az ország valamennyi dolgozóját – nemzetiségre való tekintet nélkül – az internacionalizmus szellemében igyekezett nevelni. Emellett az ország demokratizálásáért mint a nemzetiségi kérdés megoldásának döntő feltételéért indított harcot. Álláspontjának, a legfontosabb feladatoknak, valamint a nemzetiségi politikában követett taktikájának legjelentősebb felszabadulás előtti dokumentuma az V. kongresszuson (1932) elfogadott határozat. Amellett hogy a legfontosabb feladatot a román nép és az együtt élő nemzetiségek harci szövetségének létrehozásában határozta meg, az azonnali feladat a nemzetiségi elnyomás elleni mindennapi harc megszervezésében és annak a párt által történő közvetlen irányításában jelentkezett.

Az V. kongresszus határozata alapján összeállított akcióprogramban többek között az anyanyelvi oktatásra, az anyanyelv általános használatára, anyanyelvi kulturális intézmények felállítására stb. vonatkozó követelések szerepeltek. Az V. kongresszus határozata értelmében a párt kezdeményezésére Kolozsvárott megjelent a „Falvak Népe” c. hetilap, amely rövid időn belül széles körű haladó mozgalmat alakított ki maga körül. Ezt a mozgalmat a párt főként az Erdélyi Magyar Párt elleni harcában használta fel. 1933-ban megalakult a Magyarpárti Ellenzék, egy évvel később pedig a Magyar Dolgozók Szövetsége (MADOSZ), amely már aktív részt vállalt az V. kongresszus határozatainak megvalósításáért vívott harcban. Az V. kongresszus jelentősége abban áll, hogy nemcsak hangsúlyozta a nemzetiségi kérdés megoldásának szükségességét, hanem alapvető feladatként már akkor a nemzeti elnyomás elleni harcot és az együtt élő nemzetiségek gazdasági, politikai és kulturális jogainak maradéktalan biztosítását jelölte meg.

A nemzetiségi kérdés megoldásáért folytatott felszabadulás előtti harcnak még két jelentős dokumentumáról kell szólni. Az egyik a párt 1940. márciusi határozata, amely kimondottan a magyar nemzetiség jogainak biztosítását, míg a másik az

1940. decemberi – az akkori történelmi körülmények folytán – elsősorban a zsidók elnyomásának és üldözésének azonnali beszüntetését követelte.

A nemzetiségi felszabadulás előtti helyzete ennek ellenére rendkívül nehéz volt. Az első alkotmánytól (1866) kezdve egészen 1944-ig a hatalmon lévő burzsoá-földesúri kormányok több mint 400 nemzetiségi, sovíniszta, fajgyűlölő törvényt vezettek be Romániában. Így pl. egy 1922-es belügyminiszteri rendelet szerint alig néhány hónap alatt minden olyan állami funkcionáriust kitétek állásából, aki nem ismerte a román nyelvet. A harmincas években jelent meg a hírhedt „numeros valakicus” jelszó, amelynek alkalmazása a nemzetiségi dolgozóknak az iparból s a kereskedelemből, a közoktatásból stb. való fokozatos elbocsátását jelentette. Egy 1930-as rendelet értelmében az állami funkcionáriusoknak tilos volt a nemzetiségekkel a románon kívül más nyelven értekezni. 1938-ban hozták nyilvánosságra az „állampolgárság felülvizsgálása” vonatkozó dekrétumot, amely egy csapásra mintegy 300.000 személyt fosztott meg eredeti állampolgárságától. Az állampolgársági revízió a későbbiek folyamán még csak fokozódott.

A nemzetiségi kérdés tényleges megoldását a felszabadulás és a népi erők azt követő harca hozta meg. A legelső feladata e téren a nemzetiségi megkülönböztetések eltörlése volt. 1945. március 6-áig, az első demokratikus kormány megalakulásáig az intézkedések meglehetősen vontatottan és kényszeredetten történtek, a felszabadulást közvetlenül követő idők reakciós kormányai tudatosan szabotálták a nemzetiségi egyenjogúság érvényesülését. A pártnak ennek ellenére már ezekben az időkben is sikerült néhány, a nemzetiségek jogait biztosító törvényt kiadatni. Az 1944. szeptember 22-i 466-os törvény pl. eltörölte az 1940-ben bevezetett általános nemzetiségi jogfosztottságot és a közoktatásban való részvétel korlátozását. Az 1944. október 31-i 548-as törvény visszaállította a kultúrtörvény hatályát, és visszahelyezte korábbi jogaikba a kisebbségi egyházakat. Az 1944. november 14-i 575-ös sz. törvény a nemzeti kisebbségek minisztériumának létrehozását írta elő. Fontos intézkedést tartalmaz az 1944. december 11-i 630-as törvény, amely feloszlatta a Nemzeti Románosítási Központot, valamint a december 19-i 641-es törvény, amely viszont hatályon kívül helyezte az összes zsidóellenes törvényt, és elrendelte a zsidó lakosság jogainak maradéktalan visszaállítását. 1945. február 7-én jelent meg a Nemzetiségi Statútum, amely a korszak vonatkozó törvényhozásának a betetőzését jelentette.

A Nemzetiségi Statútum mindenekelőtt az összes állampolgár számára biztosította a teljes jogegyenlőséget a politikai és polgári jogok területén, fajra, nemzetiségre, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül. Megtiltotta a nemzetiségi vagy faji eredet kutatását, és ugyanakkor kijelentette, hogy a nemzetiségi hovatartozás nem lehet akadálya a politikai és polgári jogok teljes gyakorlásának. A Nemzetiségi Statútum megjelenésétől kezdve minden kisebbségi állampolgár a többi állampolgárral egyenlő elbánásban részesült, a kisebbségi lakosoknak faji, nemzetiségi vagy vallási alapon történő megkülönböztetése, korlátozása büntetés alá esett. Lényeges pontja a Nemzetiségi Statútumnak, hogy minden állampolgárnak kizárólagos jogává tette a nemzetisége és anyanyelve tekintetében való döntést. A magánéletben, a bíróságok és közigazgatási hatóságok előtti kisebbségi nyelvhasználat tekintetében a Nemzetiségi Statútum ugyancsak számos intézkedést tartalmazott. Biztosította továbbá az anyanyelv használatát, valamennyi közoktatási fokon.

A Nemzetiségi Statútum célkitűzéseit a röviddel később uralomra jutott Groza-kormány (1945. március 6.) már az állampolitikai érdekek színvonalára emelte, s ennek nyomán az állami és társadalmi élet minden területén létrejöttek a nemze-

tiségi oktatási és kulturális intézmények. Az első jelentős megnyilvánulás a kolozsvári „Bolyai” Tudományegyetem, a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Főiskola, a kolozsvári Mezőgazdasági, Színművészeti és Képzőművészeti Főiskola magyar tagozatainak létrehozása volt. Rövid idő alatt jelentős fejlődés indult meg a magyar nyelvű sajtó és irodalom, valamint a színjátszás terén. Az egyenjogúság szellemében a kormány arról is gondoskodott, hogy a nemzetiségi fiatalok számára megkönnyítse a román főiskolákra és egyetemekre való felvételt. A nemzetiségi minisztérium helyett 1957-től az Oktatás- és Művelődésügyi Minisztérium keretében nemzetiségi főigazgatóság, a bukaresti Parkon Tudományegyetemen pedig magyar nyelv és irodalom tanszék létesült.

Az 1948-as és az 1952-es alkotmány már a fejlődés eredményeit tükrözi. Első ízben az 1948-as alkotmányban jutott alkotmányos szinten kifejezésre az állampolgárok törvény előtti egyenlősége, nemre, nemzetiségre, fajra, vallásra vagy műveltségi fokra való tekintet nélkül. Ez az alkotmány büntette a faji vagy nemzeti gyűlölet hirdetését és megnyilvánulásait, biztosította az anyanyelv használatának jogát, valamint az anyanyelven történő oktatást, továbbá az anyanyelv használatát a közigazgatásban és a bíróságok előtt. Az alkotmány előírta, hogy azokban a körzetekben, ahol más nemzetiségű lakosság is él, annak a nemzetiségnek a soraiból vagy olyanokból, akik a helyi lakosság nyelvét ismerik, tisztviselőket kell kinevezni. Kevés, inkább csak fogalmazási különbséggel ugyanilyen intézkedéseket tartalmaz az 1952-es (ma is hatályban lévő) alkotmány. Ez utóbbi az 1948-as alkotmányban foglaltakon kívül könyveket, újságokat, színházakat stb. biztosított a nemzetiségi kisebbségek anyanyelvén.

Mindezekről a jogokról egyáltalán nem mondható el az, hogy elvi kijelentések lennének, ugyanis az alkotmány vonatkozó paragrafusait időközben a párt és kormány számtalan intézkedése és törvénye mélyítette el, ill. valósította meg a gyakorlatban. A nemzetiségek teljes jogegyenlősége megnyilvánult az állami, a társadalmi és a gazdasági élet minden területén. A földreform során a nemzeti kisebbségek a románokkal egyenlő arányban részesültek földjuttatásban, a nemzetiségek, különösen pedig a magyar nemzetiség, részarányuknak megfelelően vettek és vesznek részt a nagy nemzetgyűlésben, annak bizottságaiban, a tartományi, rajoni és községi néptanácsokban, a társadalmi és tömegszervezetek vezetésében, a gazdasági élet minden területén, egészen addig, hogy a nemzetiségek a román dolgozókkal hasonlóan lépten-nyomon érzik a párt és a kormány gondoskodását anyagi és kulturális helyzetük javulásában, és hogy a jogegyenlőségnél többet jelentő barátság és együttműködés alakult ki, mindez a nemzetiségi politika őszinteségét és következetes demokratizmusát mutatja.

Az egyenjogúság a közoktatás terén is tényekkel volt bizonyítható. Az erre vonatkozó adatok szerint az RNK-ban közel 1200 óvoda és több mint 2000 általános és középiskola működött a nemzeti kisebbségek anyanyelvén, közel 60 nemzetiségi lap és folyóirat több mint 600.000 példányban jelent meg. Jelentős helyet foglalt el a nemzetiségi könyvkiadás: 1960-ban pl. 700 könyv 2,5 milliós példányszámban került kiadásra. A rendszer 5 magyar, 1 német és 2 zsidó színházat, állami magyar, német és szerb művészegyüttest, állami magyar operát, számos bábszínházat stb. létesített. A felszabadulás utáni korszakra általában a nemzetiségi kultúra óriási fellendülése jellemző.

Az eredmények a nemzeti kisebbségek nyelvén történő közigazgatás és igazgátszolgáltatás terén is felmutathatók. A bíróságok megszervezéséről szóló 1952. évi 5. sz. törvény, majd pedig az azt módosító 1956. évi 2. sz. törvény az alkotmány szelle-

mének megfelelően biztosítja a nemzetiségek nyelvének használatát az igazságszolgáltatási hatóságok előtt azokon a területeken, ahol kisebbségek laknak, és tolmácsot ír elő mindazok számára, akik nem ismerik a bíróság által használt eljárási nyelvet. Hasonló kitételek a polgári és büntetőeljárás törvénykönyvekben is találhatóak. A nyelvhasználat jogának biztosítása érdekében az állami élet más területein is számos törvény, ill. rendelet van hatályban. 1950 óta pl. mind a hivatalos közlönyök, mind pedig a hivatalos törvénygyűjtemények magyar nyelven is megjelennek. Magyarul is közlik továbbá a fontosabb intézkedéseket és néptanácsi határozatokat a Magyar Autonóm Tartományon kívül eső nagyobb vegyes lakosságú városokban.

A román jogrend büntetőjogi védelmében is részesíti a nemzetiségek egyenjóságával és a nemzetiségi nyelvhasználattal kapcsolatos jogokat és jogos érdekeket. A Btk. 327. szakasza pl. 2-5 évig terjedő fogházzal bünteti azt, aki valamely nemzetiség, faj vagy felekezet elleni gyűlöletre uszít, a Btk. 327/b. szakasza 6 hónaptól 2 évig terjedő fogházzal sújtja azt, aki élőszóval, írásban vagy bármi más módon valamely faj, nyelv, felekezet vagy valamely nemzetiség becsületét sérti, s ugyanúgy azt is, aki faji, nyelvi vagy felekezeti alapon megkülönböztetést tesz, vagy abban segít, és végül a 330. szakasz egy évtől két évig terjedő fogházzal bünteti az olyan csoportosulás vagy egyesület tagjait, akik valamely nemzetiség iránti gyűlölet nyilvánítása céljából a személyek vagy javak ellen erőszakos bűncselekményeket követnek el.

A nemzetiségi politika egyik kétségtelenül legnagyobb vívmánya a Magyar Autonóm Tartomány (MAT) létrehozása, mely a román közélet általános demokratikus fejlődésének egyenes következménye. Jelentősége abban foglalható össze, hogy megerősítette a népi demokratikus román államot, tartós alapokra helyezte a román nép és a magyar nemzeti kisebbség együttélését, és sok tekintetben felszámolta a bizalmatlanság maradványait. Az államrendben betöltött helyét és jellegét az 1952-es alkotmány határozza meg. A vonatkozó paragrafusok lényege, hogy a MAT-ot a kompakt székelymagyar lakta területek alkotják, a MAT-nak autonóm államigazgatása van, az RNK törvényei, a központi szervek határozatai és rendeletei a MAT területén is kötelezőek, a MAT külön működési szabályzatot dolgozott ki, és azt a nagy nemzetgyűlés elé terjeszti jóváhagyásra. Ez utóbbira az eddigiek folyamán még nem került sor. A fentiekből megállapítható, hogy a köztudatban általában téves értelmezésben meghonosodott véleménnyel szemben a MAT fennállása nem jelent semmiféle eltérést attól az alapvető elvtől, mely szerint az RNK egységes állam. A politikai hatalom egysége azáltal van biztosítva, hogy a MAT-ot nem ruházták fel törvényhozó joggal, hanem területén is az RNK törvényeinek biztosítottak érvényt. Az autonómia tehát adminisztratív jellegű, tartalma a tartományi közigazgatás keretei között mozog. Talán mindezeknél jelentősebb az, amit a párt és a kormány a nemzetiségi érdekek, azok közül is elsősorban a MAT gazdasági elmaradottságának felszámolása érdekében tett. Az utóbbi években csupán a MAT területén 15 országos érdekelttségű üzem és 50 helyi ipari vállalat létesült. A tartomány ipari termelése 1938-hoz viszonyítva 958-ban 670%-kal volt magasabb.

Ez volt a helyzet a romániai Diákszövetségek 1959 elején tartott II. országos konferenciájáig, amely a nemzetiségi politika alakulásában fordulatot jelent. Az említett konferencián az az álláspont jutott kifejezésre, hogy az addig elért sikerek sokakban önelégültséget váltottak ki. Abból kiindulva, hogy az RNK erkölcsi-politikai és ideológiai egysége továbbfejlesztésének útjában álló akadályok még nem hárultak el teljesen, az emberek tudatából sem sikerült még végérvényesen kitörölni a sovíniszta és nacionalista előítéleteket, a konferencia ezt veszélyes jelenségnek minősítette.

A Román Munkáspárt ekkor arra hívta fel a figyelmet, hogy a reakció által képviselt és ismét nagyobb erővel alkalmazott széthúzás politikájának haladéktalanul ki kell dolgozni az ellenszerét. A Diákszövetségek II. Konferenciáján Gh. Dej elvtárs az első fontos feladatot abban jelölte meg, hogy az iskola egyre nagyobb mértékben járuljon hozzá az összes nemzetiségekhez tartozó ifjak testvériségének megszilárdításához, hogy a tanuló ifjúság nemzetiségre való tekintet nélkül éljen és tanuljon együtt, fejtsen ki társadalmi és kulturális munkát. Abból indult ki, hogy ha a gazdaság összekapcsolja az egy államban élő nemzetiségeket, és a mindenoldalú fejlődés közös alapját mindig az adott szakaszban ható azonos gazdasági és politikai tényezők képezik, akkor az, hogy kulturális és különösen oktatásügyi kérdésekben szétválasztják őket, nem más, mint reakciós kísérlet. A fejlődésnek – mint mondotta – ezzel merőben ellentétes irányban kell haladnia, vagyis a közoktatásban és a kulturális életben a nemzetiségek egyesítésére kell törekedni, hogy az iskola előkészítse mindazt, ami az életben majd megvalósul, illetve aminek az életben mint társadalmi szükségszerűségnek minél előbb meg kell valósulnia.

Felmerül azonban a kérdés: a körülmények valóban indokolták tették-e ezt a fordulatot. Az egyik indítóok mind a románok, mind pedig a nemzetiségek részéről még mindig megnyilvánuló sovinizmus és nacionalizmus. A másik ok a nemzetiségek részéről megnyilvánuló sovinizmus és nacionalizmus újabb és burkoltabb válfájának, a szeparatizmusnak jelentkezésében keresendő. E két jelenség megnyilvánulási formáinak kutatásánál figyelembe kell venni azt, hogy a felszabadulás előtt hosszú időn keresztül elnyomott és kizsákmányolt nemzetiségek alkotmányos jogaik tiszteletben tartására, valamint azok időben való teljesítésére a felszabadulást követő években különösen érzékenyek. Nos, a különböző fokozatok meghatározásában, a bánásmódban román részről már az említett fordulat megelőzően is nemegyszer következetlenség és túlzások voltak tapasztalhatók. Ki kell azonban hangsúlyozni, hogy ezek általában középszintről, a végrehajtó szervektől eredtek, a párt nemzetiségi politikája ugyanis kezdetől fogva kompromisszumoktól mentes volt.

A nacionalizmus, a sovinizmus, a szeparatizmus nagyobbára a magyar nemzetiség részéről nyilvánult meg, amelyeket fokozott az 1956-os magyarországi ellenforradalom. Az ellenséges elemek egyik elmélete az osztályok feletti elvtelen, „magyar egység”-et hirdette. Más nemzetiségek esetében a legveszélyesebb volt az antiszemitizmus és a cionizmus feleledése. A mindennapi életben a nacionalizmus és a sovinizmus különböző formákban – egyes elemek huliganizmusában, a hivatalnokok és funkcionáriusok, a kereskedelmi alkalmazottak egy részénél tapasztalható ellenszenvben, a párt és kormány intézkedéseinek nacionalista-soviniszta módon való értelmezésében, a helyi intézkedések félremagyarázásában, a családi kapcsolatokban mutatkozó elzárkózásban stb. – bukkant fel. Egyes üzemekben, főként Erdély területén, nemzetiség szerinti brigárendszer, falvakban hasonló elvek alapján kollektív gazdaságokat akartak szervezni.

A kulturális területre a kifinomultabb formák, elsősorban a szeparatista megnyilvánulások voltak jellemzők. Ezek egyik alapvető oka a közös harcok, a közös múlt haladó hagyományaiknak fel nem tárásában, a múlt túlzott idealizálásában keresendő. A szeparatista törekvések nem egy esetben nemzetiségek szerinti kulturális otthonok, együttesek, kulturális rendezvények stb. szervezésére irányultak. A román és a nemzetiségi iskolák kapcsolatainak hiánya, az ifjúság hazafias nevelésében mutatkozó egyoldalúság, a fiatalság részére szervezett román nyelvtanfolyamok eredménytelensége stb. – mind a szeparatizmushoz vezethető vissza. A MAT egyik múlt évi pártkonferenciáján hozták nyilvánosságra azt, hogy pl. a magyarlakta vidé-

kek katonaköteles fiataljainak több mint 50%-a egyáltalán nem ismeri a román nyelvet. Az egyetemeken egyébként ennél csak valamivel jobb a helyzet.

Az elszigetelődés a tudomány területén is fellelhető. E törekvések hatása alatt a nemzetiségi (elsősorban a magyar) értelmiség egyre inkább eltávolodott attól, ami számára az igazi hivatást jelentette. A nemzetiségi értelmiség jelentős része nem került tudatába megváltozott helyzetének. A nemzetiségi politikában jelentkező túlzások, merevségek ezt még inkább táplálták. Mindez együttvéve bizonyos fokú kiábrándultsághoz, pesszimizmushoz vezetett. Széles körben uralkodott és maradványaiban ma is fennáll a régi középosztálybeli felfogás, a többségi nemzettel szembeni kiszolgáltatottság eszméje, s ez szakmai begubózást, politikailag pedig önkéntelenül a reakció felé való orientálódást hozta magával. A „Babeş” és a „Bolyai” egyetem egyesítése idején Kolozsvárott és Marosvásárhelyen megtartott értelmiségi nagygyűléseken ezeket a jelenségeket igen élesen bírálták. Az egyoldalúság, a részletkérdésekbe való bezárkózás, a múlt kritikátlan feltárása olyan veszélyt jelentett, amelyen csak akkor lehetett volna segíteni, ha a nemzetiségi értelmiség tevékenységében a mai élet, a társadalmi harc, a politika, a hivatástudat és a szocializmus építése közötti összefüggés igazi értelmet kap.

Az említett körülmények miatt egyesítették a két kolozsvári egyetemet. A párt arra törekszik, hogy a legszorosabb együttélés elvének a politikai, a gazdasági, a társadalmi és a kulturális élet minden területén érvényt szerezzen. Az egyetemek egyesítésén túlmenően számos tantárgy román nyelvű oktatását vezették be, közös diákothonokat, diákmenzákat hoztak létre, és kezdetben csak kísérletképpen, később közép- és általános iskolai szinten is tömegesen vontak össze iskolákat. Az egységesítés jele, hogy az Oktatás- és Művelődésügyi Minisztériumban megszűnt a nemzetiségi főigazgatóság, a pártközpontban pedig a nemzetiségi bizottság. Országon belül és nemzetközi fórumok előtt egyre ritkább alkalommal tüntetik fel a külön nemzetiségi közoktatás és művelődés adatait.

Az elv – az egységes szocialista kultúra elve – nem zárja ki a tartalmában szocialista, formájában nemzeti kultúra fejlődését. Ma már elengedhetetlen követelményként, állampolgári kötelességként állítják a nemzetiségek elé, hogy a román nyelvet mint a többség és az ország hivatalos nyelvét megtanulják, és a román nép kultúráját közelebbről megismerjék. Ez utóbbi tekintetben a folyamat megfordítva is érvényes: főként a könyvkiadás és publicisztika terén egyre több olyan jelenség tapasztalható, amely a nemzetiségek irodalmának, kultúrájának, haladó hagyományainak stb. a román lakosság által történő megismerését van hivatva biztosítani.

A nemzetiségi politika tehát a fejlődés különböző szakaszaitól függően alakul. A felszabadulás után a forradalmi átalakulások első szakaszában (1947 végéig) a nemzetiségi egység és testvériség olyan tényezőkre támaszkodott, mint a hatalom kivívása, a fasiszta rendszer, a tőkés és földbirtokosok megdöntése, az ország helyreállítása, a szuverenitás megvédése. A nemzetiségi kérdés megoldását a demokrácia jellemezte. A többségi nemzetiséggel azonos jogegyenlőség részben már ebben az időszakban megvalósult. E kérdés ilyen fokon való megoldása a társadalmi haladás szempontjából az egyik olyan lényeges tényező volt, amely elősegítette a szocialista forradalomra való áttérést. A második, tehát a szocialista forradalom feladatainak megvalósítására való áttérés szakaszában a párt felülvizsgálta a nemzetiségi kérdést (1. az RMP KB Politikai Bizottságának 1948. decemberi határozatát), s arra a következtetésre jutott, hogy annak megoldását magasabb fokra kell emelni, azt a szocializmus építésének szerves részévé kell tenni. E politika nyomán nagy általánosságban kiküszöbölődtek azok a társadalmi és gazdasá-

gi feltételek, amelyek korábban a nacionalizmus, a sovinizmus, a meg nem értés és a gyűlölet táptalaját képezték. A szocializmus talaján fejlődő nemzetiségi politikának ez már a tartós minőségi szakasza, amely még nem ért véget.

A felszabadulás utáni fejlődés 15 éves szakaszával szemben, amikor a nemzetiségek nemzetiségi mivoltának hangsúlyozását, a mindenoldalú nemzetiségi egyenjogúság megteremtését történelmi szükségszerűségnek tekintették, az 1959-es év elejétől kezdve sokkal inkább az RNK erkölcsi-politikai egységének kialakítását helyezték előtérbe. Ez a folyamat a nemzetiségeket jogaikban látszólag nem korlátozta, alkotmányos formában ugyanis azok ma is az alábbi elemeket foglalják magukban:

1. teljes jogegyenlőség a gazdasági, politikai és kulturális élet minden területén;
2. az anyanyelv szabad használata a magán- és társadalmi életben;
3. anyanyelvi oktatás minden oktatási fokon;
4. a nemzeti művelődés biztosítása, könyv-, folyóirat-, zenemű- stb. kiadás, színházak, operák, központi együttesek a nemzeti kisebbségek anyanyelven;
5. anyanyelven történő közigazgatás és igazságszolgáltatás olyan területeken, ahol nemzeti kisebbségek is laknak, e célból olyan tisztviselők kinevezése az ott lakó nemzeti kisebbség soraiból vagy más nemzetiségűekből, akik a kisebbség nyelvét és életmódját ismerik;
6. törvényes és büntetőjogi védelem a fajgyűlölet, a sovinizmus és nacionalizmus szításával és bármilyen más megnyilvánulásaival szemben.

A cél e jogoknak a szocializmus építésének feltételeivel összhangban álló maradéktalan biztosítása, a meglévő aránytalanságok és káros jelenségek kiküszöbölése és ezáltal a további fejlődéshez szükséges feltételek megteremtése.

1961. június 10.

[TRADUCERE]

Árgyelán Sándor
Secretar sect. III.

Subject: Mersul politicii naționale în România

Statul român, începând de la formarea sa (1877) a fost multinațional; naționalitățile formau până la primul război mondial 5-10% a populației. Structura națională a României de după primul război mondial a devenit și mai eterogenă și în funcție de evenimentele istorice s-a schimbat de mai multe ori. Referitor la politica națională au existat în această perioadă două curente diametral opuse: pe de o parte politica naționalist-sovină a claselor conducătoare, pe de altă parte luarea de poziție marxist-leninistă a partidului. Privind problema națională, partidul înainta încă de la formarea sa în mod consecvent pe drumul marxist-leninist, iar în acest lucru un rol deosebit a avut faptul că elaborarea acestei politici a avut loc deja în perioada formării și a existenței reale a primului stat socialist. Vizavi de politica claselor conducătoare de asuprire, de maltratare a naționalităților, partidul s-a ridicat pentru cultivarea tradițiilor progresiste, asigurarea drepturilor naționalităților și educația patriotică a clasei muncitoare.

În politica națională a partidului de dinainte de eliberare, pe lângă principiile care vizează asigurarea de drepturi au fost impuse și acele teze leniniste, conform cărora în problemele esențiale ale vieții sociale, unirea oamenilor nu se face după

criterii naționale, ci după cele de clasă. Din acest motiv a încercat ca toți muncitorii țării – fără a lua în considerație naționalitatea – să fie educați în spiritul internaționalismului. Totodată a luptat pentru democratizarea țării, ca o condiție hotărâtoare a rezolvării problemei naționale. Cel mai important document de dinainte de război al poziției sale, al celor mai importante sarcini și al tacticii sale urmate în politica națională este hotărârea adoptată la cel de-al V-lea Congres (1932)[1]. Pe lângă faptul că a definit ca cea mai importantă sarcină realizarea alianței de luptă a poporului român și a naționalităților conlocuitoare, sarcina imediată a fost organizarea luptei de zi cu zi împotriva asupririi naționalităților și a conducerii ei directe de către partid.

În programul-acțiune realizat pe baza hotărârii celui de-al V-lea Congres au figurat printre altele, revendicările legate de învățământul în limbile materne, de folosire largă a limbii materne, de înființare a instituțiilor culturale în limbile materne etc. Conform hotărârii celui de-al V-lea Congres, la inițiativa partidului, la Cluj a apărut săptămânalul intitulat „Falvak Népe”, care în scurt timp a inițiat în jurul său o largă mișcare progresistă. Această mișcare a fost folosită de partid mai cu seamă în lupta sa împotriva Partidului Maghiar din Ardeal. În anul 1933 s-a format Opoziția Partidului Maghiar, cu un an mai târziu Uniunea Muncitorilor Maghiari (MADOSz)[2], care deja ia parte în mod activ la lupta pentru realizările hotărârilor celui de-al V-lea Congres. Importanța celui de-al V-lea Congres constă în faptul că nu doar a accentuat necesitatea rezolvării problemei naționale, ci a trasat deja de atunci ca o sarcină fundamentală lupta împotriva asupririi naționale și asigurarea pe deplin a drepturilor economice, politice și culturale ale naționalităților conviețuitoare.

Trebuie să se menționeze încă două documente importante ale luptei pentru rezolvarea problemei naționale de dinainte de eliberare. Unul este hotărârea partidului din martie 1940, care cerea în mod expres asigurarea drepturilor naționalității maghiare, pe când al doilea, cel din decembrie 1940 – în urma evenimentelor istorice de atunci – revendica în primul rând imediata încetare a asupririi și persecutării evreilor.

Cu toate acestea, situația naționalităților de dinainte de eliberare era deosebit de grea. Începând de la prima constituție (1866) până în 1944 guvernele burghezo-moșierești aflate la putere au introdus în România mai mult de 400 de legi potrivnice naționalităților, șoviniste, rasiale. Astfel, de exemplu, conform unei ordonanțe a ministerului de Interne din 1922, în timp de doar câteva luni, toți funcționarii de stat care nu știau limba română au fost concediați. În anii treizeci a apărut faimosul slogan „numerus valachicus”, a cărei punere în practică însemna concedierea treptată a oamenilor muncii din industrie, comerț, învățământul public etc. Conform unei ordonanțe din 1930, funcționarilor de stat le era interzis să vorbească cu cei de altă naționalitate în altă limbă decât cea română. În 1938 au dat publicității decretul referitor la „revizuirea cetățeniei”, care a privat dintr-o dată 300.000 de persoane de cetățenia lor inițială. Revizuirea cetățeniei s-a intensificat mai târziu[3].

Adevărate rezolvare a problemei naționale a adus-o eliberarea urmată de lupta forțelor populare, prima sarcină în acest domeniu a fost anularea deosebirilor în rândul naționalităților. Până la 6 martie 1945, când s-a format primul guvern democratic[4], măsurile se luau deosebit de greoi și coercitiv, guvernele reacționare care au urmat imediat după eliberare au sabotat conștient succesul privind egalitatea în drepturi a naționalităților. Cu toate acestea, partidul, chiar și în aceste timpuri a reușit să promoveze câteva legi care asigurau drepturile

naționalităților. Legea 466 din 22 septembrie 1944 de exemplu, a anulat privațiunea generală de drepturi naționale introduse în 1940 și limitarea participării la învățământul public. Cu legea 548 din 31 octombrie 1944 a intrat din nou în vigoare legea cultelor și le-a redat bisericilor minoritare drepturile lor de mai demult. Legea nr. 575 din 14 noiembrie 1944 decide înființarea unui minister al naționalităților minoritare. O prevedere importantă conține legea 630 din 11 decembrie 1944, care a dizolvat Centrul Național de Românzare, și legea nr. 641 din 19 decembrie, care a abrogat toate legile împotriva evreilor și a dispus redarea nemijlocită a drepturilor populației evreiești. La 7 februarie 1945 a apărut Statutul Naționalităților, care a însemnat încoronarea legislației de referință a epocii[5].

Statutul Naționalităților a asigurat înaintea de toate pentru toți cetățenii deplina egalitate în drepturi în domeniul drepturilor politice și cetățenești, fără deosebire de rasă, naționalitate, limbă sau religie. A interzis cercetarea originii etnice ori rasiale, afirmând totodată că apartenența națională nu poate fi un obstacol în calea exercitării depline a drepturilor politice și cetățenești. Începând de la apariția Statutului Naționalităților toți cetățenii minoritari s-au bucurat de un mod de tratare egal cu ceilalți cetățeni; deosebirile, îngrădirile locuitorilor minoritari pe bază de rasă, naționalitate sau religie erau pasibile de sancțiuni. Punctul esențial al Statutului Naționalităților este faptul că fiecărui cetățean i-a dat dreptul exclusiv de a lua hotărâri în privința naționalității și a limbii sale materne. Referitor la folosirea limbilor minorităților în viața privată, în fața justiției și a autorităților din administrația publică, Statutul Naționalităților conținea de asemenea o mulțime de măsuri. Totodată asigura folosirea limbii materne la toate nivelele învățământului public.

Guvernul Groza, ajuns nu peste mult timp la putere (6 martie 1945) a ridicat la nivelul intereselor politice ale statului obiectivele Statutului Naționalităților și în urma acestui fapt, în toate domeniile vieții statului și societății s-au înființat instituțiile culturale și de învățământ ale naționalităților. Prima manifestare deosebită a fost înființarea secțiilor de limbă maghiară la Universitatea „Bolyai” din Cluj, la Institutul de Medicină și Farmacie de la Târgu Mureș, la Institutul Agricol de la Cluj și la cel de Teatru și de Arte Plastice de la Cluj. În scurt timp a început un deosebit progres și în domeniul presei și literaturii maghiare și de asemenea în domeniul teatrului. În spiritul egalității în drepturi, guvernul s-a îngrijit și de faptul de a face mai ușoară admiterea tinerilor din rândul naționalităților la școlile superioare și universitățile românești. În locul ministerului naționalităților, din anul 1957, în cadrul Ministerului de Învățământ și Cultură s-a înființat direcția generală pentru naționalități, iar la Universitatea „Parhon” din București catedra de limbă și literatură maghiară.

Constituțiile din 1948 și 1952 oglindesc deja rezultatele progresului. Pentru prima oară în constituția din 1948 s-a manifestat la nivel științific egalitatea în fața legii a cetățenilor fără deosebire de sex, naționalitate, rasă, religie ori nivel cultural. Această constituție sancționa propagarea și manifestarea urii naționale sau rasiale, asigura dreptul de a folosi limba maternă în administrația publică și în fața justiției (în toate raioanele unde pe lângă români mai trăiește și populație de altă naționalitate). Constituția a prevăzut ca în raioanele unde trăiește și o populație de altă naționalitate să se numească funcționari din rândul acelei naționalități, sau dintre cei care cunosc limba naționalității respective. Puține astfel de prevederi, mai degrabă cu deosebiri doar în redactare, există și în constituția din 1952 (aflată și astăzi în vigoare). Aceasta din urmă, pe lângă cele cuprinse în constituția din 1948, asigura în limba minorităților naționale cărți, ziare, teatre etc. Despre toate

aceste drepturi nu se poate afirma defel că ar fi doar niște afirmații de principiu, deoarece paragrafele referitoare din constituție au fost între timp întărite de nenumărate dispoziții și legi ale partidului și guvernului, ori puse în practică. Deplina egalitate în drepturi ale naționalităților s-a manifestat în toate domeniile vieții sociale, economice sau de stat. Cu ocazia reformei agrare, minoritățile naționale au primit pământ în proporții egale cu românii, naționalitățile, și mai cu seamă naționalitatea maghiară, au luat și iau parte în funcție de proporțiile lor la Marea Adunare Națională și la comisiile acesteia, la consiliile populare regionale, raionale și comunale, la conducerea organizațiilor sociale și de masă, sunt acolo în toate domeniile vieții sociale, până la faptul că naționalitățile, asemănător oame-nilor muncii români, simt la tot pasul grija partidului și guvernului în ameliorarea situației lor materiale și culturale și că s-a născut o prietenie, care valorează mai mult decât egalitatea în drepturi; toate acestea arată sinceritatea politicii naționale și felul ei democratic consecvent.

Egalitatea în drepturi se putea dovedi cu fapte și în domeniul învățământului public. Conform datelor referitoare la acesta, în RPR aproape 1200 de grădinițe și mai mult de 2000 de școli generale și gimnazii funcționează în limbile minorităților naționale. Astăzi dezvoltarea vieții culturale a naționalităților se caracterizează prin faptul că apar aproape 60 de ziare și reviste în mai mult de 600.000 de exemplare în limba naționalităților. Un loc important a ocupat editarea cărților în limbile naționalităților: în 1960 s-au publicat 700 de cărți în 2,5 milioane de exemplare. Regimul a înființat 5 teatre maghiare, 1 de limbă germană și 2 evreiești, formații artistice de stat maghiare, germane și sârbe, operă maghiară de stat și nenumărate teatre de păpuși. Epoca de după eliberare se caracterizează în general printr-o uriașă dezvoltare a culturii naționalităților.

Rezultatele se resimt și în domeniul administrației și justiției, în limba minorităților naționale. Legea nr. 5 din anul 1952 privind organizarea justiției, mai apoi amendamentul acesteia: legea nr. 2 din 1956 asigură, conform constituției, folosirea limbilor naționalităților în fața organelor de justiție în teritoriile unde locuiesc minorități și recomandă traducători pentru toți cei care nu cunosc limba procedurilor folosite în justiție. Termeni asemănători se găsesc și în codurile de procedură civilă și penală. Pentru a se asigura dreptul de folosire a limbii sunt în vigoare numeroase alte legi sau ordonanțe și în alte domenii ale vieții de stat. Din 1950 apar de exemplu și în limba maghiară atât „Buletinele oficiale”, cât și colecțiile de legi oficiale. Totodată, dispozițiile mai importante și hotărârile luate de către Sfaturile Populare din orașele mai mari cu populație mixtă din afara Regiunii Autonome Maghiare sunt publicate și în limba maghiară.

Ordinea de drept român asigură și ocrotirea, pe calea acțiunii penale, drepturilor și intereselor legale referitoare la egalitatea în drepturi ale naționalităților și folosirea limbii materne. Articolul 327 al codului penal, de exemplu, pedepsește cu închisoare între 2-5 ani pe cel care instigă la ură împotriva oricărei naționalități, rase sau confesiuni; Articolul 327/b al codului penal pedepsește cu închisoare de la șase luni la 2 ani pe cel care prin viu grai, în scris, ori sub orice altă formă aduce ofense unei rase, limbi, confesiuni, sau naționalități, totodată și pe cel care face deosebiri pe bază rasială, de limbă, ori confesională, sau este complice la așa ceva; iar în sfârșit, articolul 330 pedepsește cu închisoare de la un an la doi ani pe membrii acelor grupări sau asociații care, cu scopul unor manifestări de ură împotriva oricărei naționalități, săvârșesc delikte violente împotriva unor persoane sau bunuri.

Una dintre cele mai de seamă cuceriri ale politicii naționale este, fără îndoială, înființarea Regiunii Autonome Maghiare (RAM), care este consecința directă a dezvoltării democratice generale din viața publică românească. Importanța ei se poate rezuma prin faptul că a întărit statul român democratic popular, a așezat pe baze solide conviețuirea poporului român și a minorității naționale maghiare și a lichidat, în multe privințe, rămășițele neîncrederii. Locul și caracterul ei în cadrul ordinii de stat este precizat de constituția din 1952. Esența paragrafelor referitoare la acest lucru este că RAM se compune din teritorii compacte locuite de maghiari-secui; RAM are administrație autonomă; legile RPR, hotărârile, decretele organelor centrale sunt obligatorii și pe teritoriul RAM; RAM a elaborat un statut de funcționare separat și îl înaintează spre aprobare Marii Adunări Naționale. Acest ultim act până în prezent încă n-a avut loc. Din cele de mai sus se poate constata faptul că, contrar părerii în general eronate a opiniei publice, RAM nu înseamnă nici un fel de abatere de la principiul de bază, conform căruia RPR este un stat unitar. Unitatea puterii politice este asigurată de faptul că RAM nu este investită cu drept legislativ, ci și pe teritoriul ei sunt valabile legile din RPR. Autonomia are deci un caracter administrativ, conținutul ei se încadrează în domeniul administrației regionale. Dincolo de toate acestea, mai important este însă ceea ce a înfăptuit partidul și guvernul pentru interesele naționalităților, și printre acestea în primul rând pentru lichidarea rămănerii în urmă din domeniul economic a RAM. În ultimii ani, doar pe teritoriul RAM s-au înființat 15 uzine de interes național și 50 de întreprinderi industriale locale. Producția industrială a regiunii a crescut față de 1938 în anul 1958 cu 670%.

Aceasta a fost situația până la a doua Conferință Națională a Uniunii Studenților din România, care a avut loc la începutul anului 1959, însemnând o cotitură în merul politicii naționale. La conferința amintită s-a manifestat opinia că reușitele de până atunci au dat naștere în cazul unora la mulțumire de sine. Pornind de la faptul că obstacolele ce-au stat în calea dezvoltării pe mai departe a unității morale, politice și ideologice a RPR nu au fost încă pe deplin înlăturate, nici din conștiința oamenilor nu s-a reușit încă ștergerea definitivă a prejudecăților șovine și naționaliste, conferința a considerat acest lucru un fenomen periculos. Partidul Muncitoresc Român a atras atunci atenția că trebuie elaborat fără întârziere, cu o mai mare intensitate, antidotul politicii de învrăjpire reprezentată de reacțiune și aplicată din nou. La cea de a doua Conferință a Uniunii Studenților, tovarășul Gh. Dej a marcat prima sarcină importantă prin afirmația că școala trebuie să contribuie în tot mai mare măsură la consolidarea înfrățirii dintre tinerii de toate naționalitățile, că tinerii studioși trebuie să trăiască și să învețe laolaltă, fără deosebire de naționalitate, să depună eforturi pentru a presta împreună muncă în societate și în domeniul culturii. A plecat de la faptul că dacă economia unește naționalitățile care trăiesc în cadrul aceluiași stat, iar baza comună a dezvoltării multilaterale este formată întotdeauna de factori economici și politici identici care acționează mereu într-o etapă dată, atunci faptul că în problemele culturale și mai ales în cele de învățământ sunt separate, nu este altceva decât o încercare reacionară. Evoluția – după cum a spus – trebuie să înainteze într-o direcție total opusă de aceasta, așadar în domeniul învățământului public și în viața culturală trebuie urmărită unirea naționalităților, ca școala să pregătească tot ceea ce se va înfăptui în viață, adică tot ceea ce în viață trebuie să se înfăptuiască cât mai repede, ca necesitate socială.

Se pune însă întrebarea: împrejurările au justificat oare într-adevăr această schimbare? Unul dintre mobilele atât din partea română, cât și din partea naționali-

tăților este șovinismul și naționalismul, care încă se mai manifestă. Celălalt motiv trebuie căutat în separatism, o variantă mai nouă și mai ascunsă a șovinismului și naționalismului manifestat de naționalități. La cercetarea formelor de manifestare a celor două fenomene, trebuie luat în considerare faptul că naționalitățile, care înainte de eliberare au fost timp îndelungat asuprite și exploatare, în anii de după eliberare sunt deosebit de sensibile în ceea ce privește respectarea drepturilor lor constituționale și îndeplinirea la timp a acestora. Așadar, referitor la stabilirea diferitelor grade, în ceea ce privește comportamentul față de naționalități din partea românilor deja chiar și înaintea schimbării amintite, nu odată s-au observat inconsecvențe și exagerări. Trebuie însă accentuat faptul că acestea au existat în general la nivel mediu, au provenit din partea organelor de execuție, deoarece politica națională a partidului era de la început lipsită de compromisuri.

Naționalismul, șovinismul, separatismul s-au manifestat în cea mai mare parte din partea naționalității maghiare, ceea ce era accentuat de contrarevoluția din Ungaria din 1956. Una dintre teoriile elementelor dușmănoase a propovăduit „unitatea maghiară” fără principii, care stă deasupra claselor sociale. La alte naționalități, cea mai periculoasă a fost reînvierea antisemitismului și sionismului. În viața de zi cu zi naționalismul și șovinismul apăreau în diferite forme: huliganismul unor elemente, antipatia unora dintre funcționari și angajați comerciali, interpretarea dispozițiilor partidului și guvernului într-un mod naționalist-șovin, răstălmăcirea dispozițiilor locale, rezerve în ce privește relațiile de familie etc. În unele uzine, mai ales pe teritoriul Ardealului, au dorit să organizeze un sistem de brigade pe bază de naționalități, iar în sate, conform principiilor asemănătoare, cooperative de producție.

Domeniul cultural se caracteriza prin forme mai rafinate, în primul rând prin manifestări separatiste. Unul dintre motivele principale ale acestora este neidentificarea luptei comune, a tradițiilor progresiste ale trecutului comun, a idealizării exagerate a trecutului. Aspirațiile separatiste nu într-un caz s-au concentrat la organizarea pe baze naționale a căminelor, formațiilor, manifestărilor culturale etc. Lipsa relațiilor dintre școlile românești și ale naționalităților, educația patriotică unilaterală a tineretului, faptul că cursurile de limbă română organizate pentru tineret nu au rezultate etc. – toate se explică prin separatism. La una din conferințele de anul trecut a RAM s-a făcut public faptul că mai mult de 50% dintre tinerii supuși serviciului militar din teritoriile unde locuiesc maghiari nu cunosc de loc limba română. La universități situația este doar cu ceva mai bună.

Izolarea se regăsește și în domeniul științei. Sub influența acestor aspirații, intelectualitatea naționalităților (în primul rând cea maghiară) s-a îndepărtat din ce în ce mai mult de ceea ce a însemnat pentru ea adevărata vocație. O bună parte a intelectualității naționalităților nu a conștientizat situația sa schimbată, convingerea sa politică și ideologică nu a ajuns la gradul la care s-ar fi putut vedea o perspectivă. Exagerările, rigiditățile din domeniul politicii naționale au alimentat și mai mult acest lucru. Toate acestea împreună au condus la o oarecare deziluzie, la pesimism. A existat într-un cerc larg, și există încă și astăzi prin rămășițele sale în vechea concepție a clasei mijlocii, ideea aservirii vizavi de națiunea majoritară, iar acest lucru a adus cu sine o închistare profesională, iar pe plan politic orientarea involuntară spre reacțiune. Pe timpul unificării universităților „Babeș-Bolyai”, la adunările intelectualilor din Cluj și Târgu Mureș au fost tăios criticate aceste fenomene. Unilateralitatea, închistarea în problemele colaterale, scoaterea la iveală fără vreo critică a trecutului au reprezentat pericolul, care nu putea fi depășit, decât dacă în activitatea intelectualității naționalității va câștiga un real

interes viața de astăzi, lupta socială, politica, legătura dintre conștiința vocațională și construirea socialismului.

Datorită împrejurărilor amintite au fost unite cele două universități de la Cluj. Partidul se străduiește de a conferi valabilitate principiului prin cea mai strânsă conviețuire în toate domeniile vieții politice, economice, sociale și culturale. Dincolo de unificarea universităților au introdus predarea numeroaselor materii în limba română, au înființat cămine și cantine comune pentru studenți și, la început doar cu caracter experimental, apoi și la nivelul școlilor generale și al gimnaziilor, au comasat un mare număr școli. Semnul unificării este că în Ministerul Învățământului și Culturii s-a desființat Direcțiunea Generală a Naționalităților, iar la Comitetul Central al partidului Comisia Naționalităților. La nivel național și în fața forurilor internaționale tot mai rar erau prezentate separat datele referitoare la învățământul public și la cultura naționalităților.

Astăzi în fața naționalităților se prezintă ca o cerință indispensabilă, ca o datorie a cetățeanului învățarea limbii române, ca limbă a majorității și limbă oficială a statului, cunoașterea mai de aproape a culturii române. În această ultimă privință, fenomenul este valabil și invers: mai cu seamă în domeniul publicării de carte și al publicisticii se observă tot mai multe fenomene menite să asigure cunoașterea de către populația românească a literaturii, culturii și a tradițiilor progresiste etc ale naționalităților.

Politica națională, așadar, a evoluat în funcție de diferitele etape ale dezvoltării. După eliberare, în prima etapă a transformărilor (până la sfârșitul anului 1947) unitatea și fraternitatea naționalităților s-a bazat pe factori ca: dobândirea puterii, răsturnarea regimului fascist, a capitaliștilor și moșierilor, reconstruirea țării, apărarea suveranității. Rezolvarea problemei naționalităților era caracterizată de democrație. Egalitatea în drepturi față de naționalitatea majoritară s-a realizat în parte încă în această perioadă. Rezolvarea acestei probleme la un asemenea nivel, din punctul de vedere al progresului social, a fost unul dintre factorii esențiali care au favorizat trecerea la revoluția socialistă. În a doua etapă, cea de trecere la îndeplinirea sarcinilor revoluției socialiste, partidul a revizuit problema națională (vezi hotărârea din decembrie 1948 a Comitetului Central al PMR) și a ajuns la concluzia că rezolvarea acesteia trebuie ridicată la un rang mai înalt, trebuie privită ca o parte organică a construirii socialismului. În urma acestei politici în general s-au eliminat acele condiții sociale și economice care mai devreme au format un mediu prielnic pentru naționalism, șovinism, neînțelegere și ură. Aceasta este deja etapa calitativă de durată a politicii naționale, care se dezvoltă pe terenul socialismului și care nu s-a terminat încă.

Față de etapa de 15 ani a dezvoltării de după eliberare, când accentuarea calității de naționalitate a naționalităților, îndeplinirea în toate domeniile a egalității privind naționalitățile au fost privite ca o necesitate istorică, de la începutul anului 1959 s-a pus tot mai mult pe primul plan realizarea unității politice și morale a RPR. Acest fenomen aparent n-a îngădit naționalitățile în drepturile lor; în forma lor constituțională ele și astăzi conțin următoarele elemente:

1. totală egalitate în drepturi în toate domeniile vieții economice, politice și culturale;
2. folosirea liberă a limbii materne în viața socială și privată;
3. învățământ în limba maternă la toate nivelele de învățământ;
4. asigurarea culturii naționale, editarea de cărți, reviste, opere muzicale etc, teatre, opere, ansambluri culturale centrale în limba maternă a naționalităților;

5. administrație publică și justiție în limbile materne în teritoriile unde locuiesc și minorități naționale; din acest motiv numirea funcționarilor din rândurile minorității naționale care locuiesc în aceste teritorii, ori din rândul altor naționalități, care cunosc limba și modul de viață al minorității respective;

6. Apărarea în spiritul legii și acționării penale împotriva urii rasiale, a instigării la șovinism și naționalism și împotriva oricăror alte manifestări.

Scopul este asigurarea pe deplin a acestor drepturi în acord cu condițiile construirii socialismului, înlăturarea disproporțiilor și fenomenelor dăunătoare și astfel asigurarea condițiilor necesare dezvoltării în continuare.

10 iunie 1961

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-f-1-j-Rom-16/b-szn-1961, f.600-610*)

[1] În fapt, Congresul al V-lea PCR a avut loc la Moscova, între 3-24 decembrie 1931.

[2] MADOSZ, abrevierea Uniunii Oamenilor Muncii Maghiari din România (Româniai Magyar Dolgozók Szövetsége), fondată la Târgu Mureș în august 1934. În urma conferinței generale a MADOSZ-ului din 16 octombrie 1944, la Brașov, aceasta s-a transformat în Uniunea Populară Maghiară din România (UPM).

[3] Este vorba de Legea pentru revizuirea cetățeniei din 22 ianuarie 1938, pe baza căreia s-au luat măsuri pentru verificarea drepturilor de cetățenie „a celor vizați” și anularea cetățeniei acelor care o obținuseră prin fraudă. O nouă lege pentru dobândirea și pierderea naționalității române a fost promulgată la 16 ianuarie 1939, în care se mențineau toate drepturile de cetățenie stabilite prin legea anterioară locuitorilor din teritoriilor alipite în 1918, iar la 26 iulie și 19 octombrie 1939 s-a venit cu alte două Decrete-legi de modificare, prin care se dădeau noi termene, până la 1 februarie 1940, de înscriere în listele de naționalitate a acelor locuitori care indiferent din ce motive nu se înscrieseră la timp, deși aveau dreptul de a o face. Aceste modificări au folosit cu deosebire minoritarilor care omiseseră să se înscrie în listele de naționalitate, conform prevederilor legii.

[4] Guvernul instalat la 6 martie 1945 – la presiunea sovieticilor, prin A.I. Vășinski – sub președinția lui Petru Groza (1884-1958), liderul Frontului Plugarilor (vezi *6 Martie 1945. Începutul comunizării României*, București, Edit. Enciclopedică, 1995; Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, Edit. All, 1996, p.304-332). Acest guvern a rămas în funcție până la 2 iunie 1952, impunându-i Regelui Mihai I.

[5] Decretul-Lege nr. 309 (Legea nr. 86) pentru Statutul Naționalităților Minoritare a fost publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 30 din 7 februarie 1945. Vezi și *Arh.St.București, CC al PCR. Cancelarie*, dos. 342/1945, dos. 343/1945 și dos. 344/1945.

103

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambassade de la République Populaire Hongroise
Szám: 588/1961. sz.t.

Bukarest, 1961. július 18.
Szigorúan titkos!

Tárgy: RNK 50. Az RNK értelmiségi politikájáról.

Előadó: Árgyelán Sándor

Az értelmiség és szocializmus viszonyának elemzését két körülmény teszi különösen időszerűvé. Egyrészt az, hogy a polgári ideológia hatása és a revizionizmus befolyása az RNK-ban is elsősorban az értelmiség soraiban idézett elő zavart. Más-

részt a termelési viszonyok forradalmi átalakítása után az eszmék szférájában győzelemre jutó szocialista forradalom képviseli az egyik olyan tényezőt, amelynek a további fejlődés szempontjából döntő szerepe van.

Bevezetőben leszögezhető, hogy a múlt Romániája minden szempontból elmaradott ország volt. A burzsoá-földesúri rendszer terrorja alatt a romániai munkásmozgalomnak kevés lehetőségre volt arra, hogy a pártban és a párt révén nagyszámú forradalmi értelmiséget neveljen magának. A felszabadulás után a párt értelmiségi politikája éppen ezért elsősorban arra irányult, hogy részben kialakítsa a dolgozó nép soraiból kikerülő új értelmiséget, részben pedig, hogy magához kösse és átformálja a múlt rendszerben és annak iskoláiban nevelkedett régi értelmiséget. A cél az egységes, szocialista értelmiség létrehozásában jutott kifejezésre.

A régi értelmiség irányában folytatott politika alapját az a lenini koncepció képezte, amely szerint az értelmiség átnevelése szerves része az átmeneti korszakban kibontakozó osztályharcnak. Amint az az értelmiségi politika elemzéséből kivehető, Romániában a párt mindig is azt állította, hogy az új világhoz őszintén csatlakozó szellemi dolgozókat szövetségeseinek tekinti, miután a tudósok, kutatók, technikusok száma és szakképzettsége a két rendszer közötti békés versenyben is fontos elemet képvisel. Döntő feltételként azonban azt is mindenkor leszögezte, hogy az értelmiségnek őszintén el kell fogadnia a pártirányítást. E politika végrehajtása folyamatban van, és nagy vonalaiban megegyezik mindazzal, ami ezen a vonalon más szocialista országokban történik.

Módszerei értelmiségi kategóriánként változtak:

a) A régi értelmiség felső rétegeit, miután kompromittálták magukat a régi rendszer, a fasizmus és a szovjetellenes háború kiszolgálásában, a felszabadulás után elszigetelték.

b) A háború előtti értelmiség zöme (tanítók, tanárok, kisebb mértékben mérnökök, orvosok, tisztviselők) az úgynevezett középosztálybeliek soraiból került ki. A felszabadulás ezeket teljes tájékozatlanságban találta; egy részük sokáig a reakció hatása alatt állt, és tudata is ennek megfelelően fejlődött. A népi demokrácia kedvező munka- és életlehetőségeket, marxista világnézeti irányutatást biztosított számukra, és annak feltételeit is megteremtette, hogy kifejlesszék képességeiket, és közben maguk is átformálódjanak. E réteg bekapcsolása a szocialista építésbe természetesen nem volt zökkenőmentes, és ma sem tekinthető lezárt folyamatnak.

c) A felszabadulás előtti korszak értelmiségének harmadik – szám szerint legkisebb, jelentőségében viszont annál nagyobb – csoportjába azok a haladó írók, újságírók, tanárok, művészek, diákok stb. tartoztak, akik már a felszabadulás előtt is részt vettek a párt harcában. Ezt az értelmiséget a burzsoá diktatúra és a fasiszta terror megterjedte. Akik túléltek a megpróbáltatásokat, a felszabadulás után az elsők között sorakoztak fel a párt mögé, s a kialakítandó új értelmiségnek is a magját képezték.

A román értelmiség tehát a fentebb vázolt alapból kiindulva a felszabadulás előtti marxista értelmiségből, az átnevelődött régi polgári és kispolgári értelmiségből, továbbá az értelmiségi munkakörökbe állított munkásokból és parasztokból, valamint a népi demokrácia iskoláiban képzett munkás- és parasztszámazású fiatal szakemberekből alakult ki. A felszabadulást közvetlenül követő években a felszabadulás előtti értelmiség harmadik csoportjának jutott nagy szerep. A fordulat évétől kezdve azonban ezek helyét fokozatosan a termelésből kiemelt munkásértelmiségiek foglalták el. Ma az alapot az országon belül és a Szovjetunióban képzett új értelmiség képezi.

Az új értelmiség képzése tekintetében az RNK előtt igen komoly feladatok álltak, miután az ország közép- és felsőfokú képzésű szakemberekkel meglehetősen

gyengén volt ellátva. Az iparosítással és a mezőgazdaság szocialista átalakításával a szakemberképzés ugyan sohasem tudott lépést tartani, az ezen a téren elért eredmények mégis számottevőek. 1938-hoz viszonyítva, amikor pl. az iparban alig 7000 mérnök dolgozott, a felszabadulás utáni időszakban közel 50.000 mérnököt és mintegy 220.000 műszaki középkadert képeztek ki. Az igények még nem tekinthetők kielégítőeknek. Ez leginkább abból is látható, hogy 1965-ig a mérnökök számát 80.000-re tervezik felemelni. A szakemberképzés szempontjából jelentős az 1957-ben megjelent párt- és kormányhatározat, mely előírta a közoktatás és a különböző népgazdasági ágak szükségleteinek összehangolását.

A műszaki képzés a határozat nyomán egyre nagyobb jelentőséget kapott, ami a diplomások százalékos megoszlásában ismertetett részleges statisztikájából is világosan kitűnik:

	1938/39	1948/49	1959/60	1960/61
mérnök	14	18	26	31
orvos-gyógyszerész	14	20	12	11
agrármérnök	4,9	8	12	11
közgazdász	11	17	8	7
jogász	30	11	7	4

A műszakiak képzése az RNK 6 éves terve alapján a jövőben még inkább fokozódik.

Mindez világosan arra mutat, hogy a felszabadulás előtti diplomásoknak jelentős hányadát (43,5%-át) kitevő jogászokkal és bölcsészekkel szemben, a szocialista társadalom építéséből ráháruló feladatok következtében a műszaki értelmiség fokozatosan előtérbe került. Lényeges dolog, hogy a munkás-paraszt származású, a népi demokrácia éveiben képzett közép- és felsőfokú műszaki káderek túlsúlyát a szocialista iparban már 1959-ben elérték. A fentebb vázolt helyzet ugyanakkor az értelmiség szakágankénti megoszlásában és szociális összetételében végbement alapvető változásokról is tanúskodik. Az egyetemi és főiskolai hallgatók szociális összetételében a munkás- és parasztszármazásúak aránya az 1960/61-es tanévtől kezdve az I. évfolyamokon meghaladta a 90%-ot.

Az értelmiség szociális összetételének javulásában jelentős szerep jut a közép- és felsőfokú esti és levelező oktatásnak. Beindítása óta középiskolában 35.000, főiskolán pedig 6000 munkás végezte el tanulmányait. Ez volt a helyzet 1959-ig, amikor az ezen a téren felszínre került súlyos hiányosságok kiküszöbölése érdekében a párt és a kormány határozatot hozott. A határozat szerint ebben az oktatási formában, termelőmunkájuk megszakítása nélkül, csak a szocialista ipar és mezőgazdaság dolgozói tanulhatnak. Az összetételében megújult értelmiségnek a számszerű növekedéssel párhuzamosan a tudata is fejlődött, nézeteiben jelentős változásokat idézett elő az ideológiai téren végbemenő forradalom. A technika, a tudomány, az irodalom és a művészet terén elért eredmények arra mutatnak, hogy az értelmiség számottevő része ma már csatlakozott a szocializmushoz. Az új értelmiség kialakítása azonban igen hosszadalmas és bonyolult folyamat. A társadalmi tudat átalakításának törvényszerűségét, különösen a régi értelmiség esetében, fokozottabb mértékben kell érvényesíteni, ugyanis annak egyik része teremtője és hordozója volt a régi világ eszméinek, másik része pedig fogékony maradt a polgári ideológia behatásaira.

Napjainkhoz közelebb álló eseményekből kiindulva megállapítható, hogy pl. az SZKP XX. és XXI. kongresszusa a romániai értelmiségre is nagy hatással volt. Az alkotó marxizmus szellemét tükröző dokumentumok általában ösztönzőleg hatottak, és az addig sok tekintetben merev politika hatásával szemben egészségesebb törekvéseket váltottak ki. Megélenkült a szellemi élet, termékeny viták kezdtek kibontakozni. E pozitív jelenségek mellett azonban másfajta tünetek is felszínre kerültek: az értelmiség egy részénél ezúttal nyíltan jelentkezett a nyugati orientáció, bizonyos mértékig aktivizálódott a megdöntött uralkodó osztályok értelmiségi maradványa stb. Nem egy esetben még becsületes értelmiségieket is megzavart, hacsak ideig-óráig is, az akkori nyugati propaganda és a revizionizmus ideológiája.

Voltak-e revizionista tendenciák a romániai értelmiség köreiben? Ha revizionista áramlaton pontosan körülhatárolt és tételesen megfogalmazott programmal nyíltan fellépő antimarxista csoportosulást értünk, akkor ilyen revizionizmus az RNK-ban nem volt, még kevésbé létezik ma. Ha viszont ezalatt bizonyos hangulati magatartást tükröző állásfoglalást értünk, a polgári ideológia és a revizionizmus ilyen megnyilvánulásai az RMP KB 1958. júniusi plenáris ülése szerint romániai viszonylatban is léteztek.

Íme néhány példa:

Az utóbbi években megnyilvánult bátrabb bírálati és önbírálati szellem, amely a marxista propaganda bizonyos hibáira is rámutatott, nemcsak a jelzett hibák megszüntetésére irányuló pozitív, hanem számos negatív jelenséghez is vezetett. Újra jelentkezett egyeseknél az apolitizmus, a marxista filozófiai alapvetés szükségességének tagadása és a pozitívizmus stb. A kozmopolitizmus elleni harc elutasítása számos régi vágású, nemritkán fiatal értelmiséginél is átsapott az előle hosszú időn keresztül elzárt nyugati tudomány, kultúra, művészet stb. dicsőítésébe.

A két rendszer békés egymás mellett élésének politikáját sokan úgy értelmezték, hogy elérkezett az ideológiai fegyverszünet ideje. Az értelmiség egyes rétegei kezdtek elhanyagolni a társadalmi-politikai tevékenységet, fokozódott a közömbösség a kor nagy eszmei és politikai problémái iránt. A szakmai és a politikai követelmények közötti aránynak az előbbiekre javára történő eltolódása egy ideig egyoldalú káderpolitikához vezetett, és számos értelmiséginél hibás orientációt eredményezett.

Az egészségtelen jelenségektől az irodalmi és művészeti élet sem volt mentes. A sematikus ábrázolásmód és az idillikus lakkozás bírálata azt mutatta, hogy a valóság pozitívumainak és a még létező problémáknak a mérlegelésében és ábrázolásában nem egy alkotónál problematikussá vált az arányérzék. Egészségtelen eltolódás nyilvánul meg ma is a korszerű tematika rovására, egyes területeken (pl. a költészetben) tért hódított az intimizmus és az élet peremjelenségeinek az ábrázolása. Elterjedt jelenséggé vált és ma is divat a múltba fordulás, különösen az idősebb generációhoz tartozó alkotóknál. A polgári ideológia hatása érezhető a haladó hagyományok értékelésében (pl. az irodalomtörténet és a képzőművészet terén). A kritika, ahelyett hogy következetes harcot folytatott volna a polgári ideológia beszűremlései ellen, itt-ott (amint az a „Scânteia” két év előtti, a kritikával foglalkozó vezércikkéből kitűnik) maga is engedett a polgári befolyásnak.

Mindez (jóllehet a felsorolás távolról sem teljes) nagyobbára burkolt formában nyilvánult meg, s a nagy nyilvánosság csak az olyan kirívó esetekről értesült, mint pl. a Jar-ügy vagy M. Andricu zeneszerző nyílt leleplezése. Bizonyos, hogy az eszmei igényesség és következetesség elve alapján a valóságban ennél sokkal több történt (pl. fiatal írócsoport leleplezése, 30 egyetemi tanár eltávolítása a Képzőművészeti Főiskoláról, tisztogatás az ideológiai munkát irányító szerveknél

és a sajtó vonalán, ellenforradalmi propagandával vádolt egyetemi hallgatók és értelmiségiek letartóztatása, a nemzetiségi politikában alkalmazott új elvekért nem lelkesedő nemzetiségi értelmiségiek nyílt leleplezése stb.).

A román pártdokumentumok arról tanúskodnak, hogy az elmúlt évek eseményeiből az RNK-ban mindenekelőtt azt a tanulságot vonták le, hogy helytelen volt akárcsak a legkisebb mértékben is eltérni a II. pártkongresszusnak az ideológiai harc fokozására vonatkozó irányelveitől. A III. kongresszus dokumentumai azért ismételték és határozottan leszögezték, hogy a polgári eszmevilággal nem köthető semmiféle kompromisszum. A vonatkozó időszak politikájából azonban más következtetést is le lehet vonni, például azt, hogy a régi világ szellemi és ideológiai hatása lassabban szűnik meg (különösen az értelmiség tudatában), mint azt a párt és állami vezetői gondolták.

Korábban szemelt hunytak afelett, hogy az értelmiség egy része egzisztenciális okokból kifolyólag a képmutatás útján haladt (és részben ma is halad). Ma viszont számolnak azzal, hogy az értelmiség egy részénél gyakran ellentmondás mutatkozik a munkájában tanúsított pozitív vagy semleges magatartás és a tudatában még megnyilvánuló polgári maradványok között, és hogy ez nemcsak a szakmai és ideológiai képzést, általában az egyének fejlődését fékezi, hanem ugyanakkor hűséget és őszinteséget nélkülöző magatartásra is készítet.

Szemben a régi állításokkal, amelyek szerint az RNK-ban már akkor létrejött „az egységes, párthű és szocialista értelmiség”, az értelmiség fejlődését, ideológiájának és világnézetének alakulását illetően ma már a realitásokkal számot vető értékeléssel lehet találkozni. Ez Gheorghiu-Dej elvtársnak a III. pártkongresszus előtt a kolozsvári tartományi pártkonferencián tartott beszédében kapott pontos megfogalmazást. Ebből kitűnik, hogy az RMP ma az értelmiség körében folyó ideológiai munkának és ideológiai oktatásnak minden eddiginél nagyobb jelentőséget tulajdonít.

A változás abban az értelemben is megmutatkozik, hogy az értelmiségi politikát, az értelmiség szocialista tudata kialakítását a párt ma elsősorban a leghatékonyabb forma, a szocialista építés gyakorlatában való aktív részvétel útján igyekszik elősegíteni. A helyzetet ma számos tényező (pl. a szocializmus alapjai lerakása közvetlen befejező szakaszának megkezdése, a népgazdaság nagyarányú fejlődése, az életszínvonal javulása, a kizsákmányoló osztályok maradványainak likvidálása, az ideológiai kérdéseknek nemzetközi szinten történt előtérbe kerülése stb.) jelentős mértékben megkönnyíti. Nem érdektelen az sem, hogy időközben az értelmiség nagy részének az anyagi helyzete is megjavult. A pedagógusok fizetését átlag 40%-kal emelték, ezenkívül fizetésemelést hajtottak végre a műszakiak, tudományos kutatók és egyetemi tanerők esetében is.

Említett kolozsvári beszédében Gheorghiu-Dej elvtárs leszögezte, hogy „az értelmiség soraiban folytatott ideológiai munka egyik legértékesebb formája az ideológiai kérdések, a tudományos és művészeti alkotás problémáinak nyilvános megvitatása”. Abból kiindulva megállapítható, hogy az utóbbi időben némiképpen ismét fellendült az ideológiai élet.

Ezúttal csak az irodalom és a művészetek területéről említünk néhány példát:

Az irodalmi életben jelenleg az egyik legfőbb feladat a kritika ideológiai és művészi színvonalának az emelése. Az elvtelenség kiküszöbölése érdekében az Írószövetség pártszervezete külön ülészakot rendezett a kiadványai hasábjain folyó eszmecsereéről. Az év végére tervezett országos tanácskozáson szintén ezt a kérdést vitatják meg. A másik a fiatal írókkal kapcsolatos. A kérdés fontosságára vall, hogy az Írószövetség külön, a fiatal írókkal foglalkozó bizottságot hozott létre, a múlt év-

ben pedig megrendezte a fiatal írók kongresszusát. Az Írószövetség keretében megélénkült a szakosztályi pártcsoportok élete, amelyek számos vitát, tanácskozást stb. kezdeményeznek.

A zenei életben az ideológiai tevékenység szintén sokat javult, eléggé gyakoriak a művek konkrét elemzéséhez kapcsolódó viták. A Zeneszerzők Szövetsége ezenkívül vitasorozatot indított a zene korszerűségéről és pártosságáról. Nem elég élénk és hatásos viszont a dekadens zenei irányzatokkal szembeni harc, gyakoriak a dodekafon zene és az absztrakcionista irányzatokkal szembeni engedmények. Ez utóbbiak oka, hogy szakmai körökben aránylag széles körben uralkodik még az a nézet, amely szerint a dodekafon zene és az absztrakcionista irányzatok számos eleve a román zenében is alkalmazható.

A könnyűzenében a tartalom és forma, valamint az ismét jelentkező vulgarizáló törekvések képezik a viták témáját.

Érdekesek a képzőművészeti élet eseményei. Az utóbbi idők nyilvános kiállításain túlmenően, a Képzőművészek Szövetsége több zártkörű kiállítást is rendezett, amelyeken mélyreható vitának vetették alá több, a felfogás és művészi kivitelezés szempontjából problematikusá vált alkotó műveit. Mindez pozitív vonása e szövetség ideológiai életének. Sor került persze több nyilvános tanácskozásra is. Az egyik ilyennek a napirendjén a kommunista etika kérdése szerepelt. E tanácskozás érdeme, hogy felszínre hozta a művészek magánélete és társadalmi élete közötti gyakori ellentéteket, és állást foglalt a szakmai etikától való eltérés, a bohém szellem, az áleredetiség, a kicsapongó élet és a kasztszellem ellen. Más tanácskozásokon és a sajtó hasábjain folyó viták során viszont valamivel erélyesebbé vált a modernista, valamint a klasszikusok műveivel szembeni konformista irányzatok bírálata.

A vitákról persze még távolról sem lehet elmondani azt, hogy széles keretekben bontakoztak ki. Az ideológiai munkában azonban pozitív jelenségként kell elkönyvelni, hogy azt ma nem öncélúan folytatják. Az elmélet és gyakorlat egységének jegyében a párt arra készíti az értelmiséget, hogy alakítson ki minél szorosabb kapcsolatot az étellel, a szocialista építés gyakorlatával, és legyen aktív részese mindannak, ami az országban történik. Ennek a konkrét programmal rendelkező értelmiségi politikának már vannak kezdeti eredményei. Az alkotószövetségek a pártosság és a korszerűség jegyében felhívásokat adtak ki, melyek nyomán az utóbbi két évben számos író, művész, tudós, tanár stb. töltött el hosszabb-rövidebb időt üzemekben és falvakban. E törekvés célja, hogy az üzemekkel és a mezőgazdasági egységekkel való együttműködés, általában a szocialista építés gyakorlatával kialakítandó kapcsolat ne alkalomszerű, hanem szervezett és állandó legyen.

Eredményes gyakorlat alakult ki ilyen szempontból a képzőművészek életében. A képzőművészek, kisebb csoportokba verődve, állandóan az országot járják, és a munkásközpontoktól kezdve az üzemekig és falusi kultúrotthonokig számos kiállítást rendeznek, nevelő munkát fejtenek ki, műveket ajándékoznak az üzemeknek és falusi kultúrotthonoknak stb. A képzőművészek kapcsolata ezen túlmenően azonban meglehetősen felszínes; az üzemi képzőművészeti körök irányításán, a falusi kulturális munkában való részvételen, üzemi és falusi kiállítások szervezésén kívül sokkal többet nem ölel fel.

A fiatal írók múlt évi kongresszusán pl. olyan elhatározás született, hogy az írók és alkotók minimálisan fél évet, de lehetőleg ennél hosszabb időt töltsenek vidéken. Az írószövetség egyéb, az étellel való kapcsolat szorosabbá tételét elősegítő módszerei közül megemlíthető, hogy írókat ismeretterjesztő előadások, irodalmi estek rendezésében, az üzemi könyvtárak munkájának támogatásában, az üzemi

lapok szerkesztésében és az agitációs művészbriádok irányításában az üzemekben is egyre gyakrabban foglalkoztatnak.

Hagyományosak és sokrétűek a zeneszerzők kapcsolatai. A műkedvelő együttesek szakmai irányítása, üzemi és falusi dolgozók zenei műveltségének emelése, a zenei munkásegyletem létrehozása mellett a Zeneszerzők Szövetségébe rendszeresen meghívják az üzemi kórusokat, s a bemutatott műveket a munkásokkal együtt vitatják meg. A Zeneszerzők Szövetsége nemrég bizottságot létesített, amelynek feladata elősegíteni az alkotók és az élet közötti szorosabb kapcsolat kialakítását. E bizottság kezdeményezése alapján több zeneszerző csoport magnófelvételtől rendszeresen bemutatja műveit a munkások előtt, és azok kapcsán vitákat rendez.

Az értelmiség egyéb rétegei esetében ezek a kapcsolatok szintén több módon kezdenek kialakulni. Egyetemek, tudományos kutatóintézetek, kulturális és művészeti intézmények szerződésai üzemekkel, az üzemekben megtartott tudományos ülésszakok, tanácskozások, tapasztalatcserek stb. mind azt igazolják. Szélesednek a tudományos és kulturális ismeretterjesztés keretei, bár ebbe a munkába az értelmiség nagyobb tömegeit csak az utóbbi időben kezdték bevonni. Évekkel ezelőtt mozgalom indult a falusi értelmiségnek kultúrotthonok munkájába való aktívabb bekapcsolása érdekében, melynek eredményeként ma a falusi kulturális munka irányítását döntő mértékben már a falusi értelmiség önkéntes alapon végzi.

A fentiekből következik, hogy a jelenlegi időszakban az RNK értelmiségi politikájának legfontosabb célkitűzése az értelmiség egységes felsorakoztatása, szocialista öntudatának magasabb szintre emelése és eszmei felvértezése a revizionizmus és a polgári ideológia bármilyen megnyilvánulása ellen. Ennek végrehajtása a szocialista építés további előrehaladásának egyik alapvető feltétele.

Némety Béla nagykövet

Külügyminisztérium, Sik Endre miniszter elvtársnak, Budapest

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Populare Ungare
Ambassade de la République Populaire Hongroise
Număr: 588/1961. Strict secret

București, 18 iulie 1961
Strict secret!

Subiect: RPR 50. Politica RPR față de intelectuali

Prezintă: Sándor Árgyelán

Analizarea relației dintre intelectualitate și socialism devine deosebit de actuală din două motive. În primul rând, efectele ideologiei burgheze și ale revizionismului au produs și în RPR o confuzie în primul rând printre intelectuali. Pe de altă parte, după modificările revoluționare în relațiile de producție, revoluția socialistă învingătoare în sfera ideologică reprezintă un factor hotărâtor în perioada de evoluție următoare.

Ca o introducere se poate afirma că România trecutului era o țară subdezvoltată sub toate aspectele. În timpul terorii regimului burghezo-moșieresc, mișcarea muncitorească românească nu prea a avut posibilitatea să-și educe în partid sau prin partid o intelectualitate revoluționară suficient de numeroasă. Tocmai din

această cauză, politica intelectuală a partidului a vizat, după eliberare, în primul rând formarea parțială a unei noi intelectualități provenite din rândurile muncitorimii, în al doilea rând să dobândească și să reeduce vechea intelectualitate a regimului precedent, formată în școlile acestuia. Scopul s-a definit în încercarea de a educa o intelectualitate unitară, socialistă.

Baza politicii aplicate în cazul vechii intelectualități o constituie concepția leninistă, conform căreia reeducarea intelectualității reprezintă o parte organică a luptei de clasă ce se dezvoltă în perioada de tranziție. Precum se poate deduce din analiza politicii intelectuale, în România partidul a susținut întotdeauna că cei care prestează muncă intelectuală noii lumi în mod onest sunt considerați aliați, mai ales că numărul și pregătirea oamenilor de știință, a cercetătorilor și tehnicienilor joacă un rol important în competiția pașnică dintre aceștia. Ca o condiție hotărâtoare s-a mai stabilit însă că intelectualitatea trebuie să accepte cu convingere conducerea de partid. Această politică este în desfășurare și corespunde în linii mari cu ceea ce se întâmplă în alte țări socialiste pe acest plan.

Metodele variază în funcție de categorie intelectuală:

a) Păturile superioare ale intelectualității vechi, după ce s-au compromis slujind vechiul regim, fascismul și lupta împotriva sovieticilor, au fost izolați după eliberare.

b) Marea parte a intelectualității dinaintea războiului (învățători, profesori, în mai mică măsură ingineri, medici, magistrați) proveneau din rândurile așa-numitei clase de mijloc. Eliberarea i-a găsit pe aceștia complet dezorientați; o parte dintre ei se aflau sub influența reacțiunii și conștiința lor a evoluat în conformitate cu aceasta. Democrația populară le-a asigurat posibilități avantajoase de muncă și trai, o imagine a lumii din punct de vedere marxist și a creat condițiile necesare pentru a-și putea cultiva capacitățile și să se reeduce pe parcurs. În mod evident, integrarea acestei pături în construcția socialistă nu a fost lipsită de incidente și nici astăzi nu poate fi considerată încheiată.

c) Cea de-a treia categorie a intelectualității dinaintea eliberării – mică în ceea ce privește numărul, dar cu atât mai influentă – este grupul reprezentat de scriitori progresiști, ziarști, profesori, artiști, studenți, etc, care au luat parte la lupta partidului încă înainte de eliberare. Această intelectualitate a fost decimată de dictatura burgheză și de teroarea fascistă. Cei care au supraviețuit încercărilor, au aderat la partid printre primii și reprezintă, de asemenea, sâmburele intelectualității în formare.

Astfel, intelectualitatea românească este deci formată din intelectualitatea marxistă dinaintea eliberării, din intelectualitatea burgheză și mică burgheză reeducată, și în continuare din muncitorii și țărani care ocupă posturi intelectuale, respectiv tinerii specialiști provenind din rândurile muncitorimii și țărănimii, educați în școlile democrației populare. În anii de după eliberare, un rol major a jucat a treia categorie a intelectualității. Din anul schimbării însă, locul acestora a fost încet preluat de intelectualitatea muncitorească provenită din producție. Astăzi, baza este asigurată de intelectualitatea educată în țară și Uniunea Sovietică.

RPR a avut o sarcină grea în ceea ce privește educarea noii intelectualități, deoarece țara ducea lipsă de specialiști cu pregătire medie și superioară. Formarea de noi specialiști nu a putut ține pasul cu industrializarea și modificările socialiste în domeniul agriculturii, totuși rezultatele pe acest plan nu sunt de neglijat. Comparativ cu 1938, când existau numai cca. 7000 ingineri în industrie, după eliberare s-au pregătit aproape 50.000 ingineri și aproximativ 220.000 de cadre medii. Dar solicitările nu pot fi considerate satisfăcute încă. Acest lucru se poate observa

mai ales prin decizia conform căreia numărul inginerilor urmează să fie ridicat la 80.000 până în 1965. Ceea ce privește pregătirea specialiștilor, este importantă hotărârea de partid și guvern din 1957, care prevede armonizarea învățământului public cu diferitele necesități ale unor ramuri economice.

Conform acestei hotărâri, pregătirea inginerilor capătă un rol tot mai accentuat, ceea ce este bine ilustrat și în statistica raporturilor procentuale ale licențiaților:

	1938/39	1948/49	1959/60	1960/61
Inginer	14	18	26	31
Medic farmacist	13	20	12	11
Inginer agrar	4,9	8	12	11
Economist	11	17	8	7
Jurist	30	11	7	4

Pregătirea cadrelor învățământului tehnic se va extinde și mai mult pe baza planului de 6 ani din RPR.

Toate acestea indică clar că procentajul ridicat de licențiați în drept și profiluri umaniste (43,5%) dinaintea eliberării s-a diminuat pas cu pas în favoarea intelectualității tehnice, datorită sarcinilor impuse de construirea societății socialiste. Este o reușită faptul că ponderea mai mare a cadrelor tehnice din industrie cu pregătire medie și superioară, care provin din rândurile muncitorimii și țărănimii și au fost educate în anii democrației populare, a fost atinsă deja în 1959. Situația ilustrată mai sus indică o mai bună împărțire a intelectualității în numeroasele arii de activitate, precum și o componentă mai variată din punct de vedere social. În ceea ce privește compoziția studenților universităților și școlilor superioare, procentajul tinerilor proveniți din rândurile muncitorimii și țărănimii a depășit 90% în 1960/61, anul întâi de studiu.

Un rol important în îmbunătățirea compoziției sociale a intelectualității l-a ocupat învățământul seral și la distanță în cursurile liceale și universitare. De la demararea acestuia, 35.000 de muncitori au absolvit ciclul mediu și 6000 la unități superioare de învățământ. Aceasta este situația până în 1959, când, ca urmare a lipsurilor în acest domeniu care au ieșit la suprafață, partidul și guvernul au adoptat o hotărâre. Conform documentului, de acest regim de învățământ pot beneficia doar muncitori ai industriei și agriculturii socialiste și fără întreruperea lucrului. Conștiința intelectualității înnoite în componența sa a evoluat concomitent cu creșterea numerică, revoluția ideologică provocând importante modificări la nivelul viziunilor acesteia. Rezultatele obținute în tehnică, știință, literatură și artă au demonstrat că o mare parte a intelectualității s-a alăturat socialismului. Dar formarea intelectualității este un proces deosebit de îndelungat și complicat. Legalitatea modificării conștiinței civice, mai ales în cazul intelectualității vechi, trebuie evidențiată mai mult, pentru că o parte a acestei intelectualități a fost autoarea și purtătoarea ideologiilor perioadei vechi, cealaltă parte a rămas receptivă la influențele ideologiei burgheze.

Din evenimente mai aproape de zilele noastre putem deduce că Congresele al XX-lea și al XXI-lea ale Partidului Comunist Sovietic au avut un efect puternic și asupra intelectualității românești. Documentele în spiritul marxismului creator au acționat catalitic și au dus la strădania mai sănătoasă decât cele cauzate de o politică sub multe aspecte inflexibilă. Viața intelectuală s-a învigorat, au apărut discuții constructive. Pe

lângă aceste fenomene pozitive, au apărut și efecte de altă natură: la o parte a intelectualității a ieșit la iveală orientarea spre occident, rămășițele intelectualității claselor conducătoare detronate s-au activat într-o anumită măsură etc. În mai multe cazuri au reușit să influențeze și pe unii intelectuali onești, deși pentru o perioadă scurtă, ideologia propagandistă a occidentului din acea perioadă și revizionismul.

Au existat oare tendințe revizioniste în cercurile intelectualilor români? Dacă înțelegem prin acestea grupări antimarxiste în manifestări publice cu programe explicite, definitorii pentru curentul revizionist, atunci astfel de revizionism nu a existat în RPR, cu atât mai puțin astăzi. Dar dacă prin acestea înțelegem adoptarea unei poziții care să reflecte un anumit comportament, astfel de manifestări ale ideologiei burgheze și revizionismului au existat conform ședinței plenare din iunie 1958 a Partidului Muncitoresc Român[1].

Iată câteva exemple:

În ultimii ani s-a accentuat spiritul critic și autocritic, care a scos în evidență și unele greșeli ale propagandei marxiste, dar a condus și la numeroase fenomene negative alături de cele pozitive menite să corecteze greșelile semnalate. Din nou a apărut apolitismul la unii, respingerea necesității argumentării prin filosofia marxistă și pozitivismul etc. Respingerea luptei împotriva cosmopolitismului s-a transformat în cazul multor intelectuali de coloratură veche, dar și în cazul multor intelectuali mai tineri, în elogierea științei, culturii, artei ș.a.m.d. occidentale, de care au fost izolați timp îndelungat.

Politica conviețuirii pașnice a celor două regimuri a fost interpretată de mulți ca un armistițiu al ideologiilor. Unele pături ale intelectualității au început să neglijeze activitățile social-politice, s-a accentuat indiferența în ceea ce privește marile probleme ideologice și politice ale epocii. Au primit o importanță mai mare cerințele profesionale în dauna celor politice, ceea ce a dus la o politică de personal unilaterală, cauzând o orientare greșită în cazul multor intelectuali.

Viața literară și artistică au avut și ele de suferit în urma fenomenelor nesănătoase. Critica adresată artei schematice și poleirii idilice a arătat că mai mulți creatori au probleme în ceea ce privește cântărirea și reprezentarea raportului dintre pozitivismul realității și problemele existente. Se poate sesiza o modificare dăunătoare la nivelul tematicii actuale, în unele domenii (spre exemplu, în poezie) a câștigat teren intimismul și ilustrarea fenomenelor marginale ale vieții. Un alt fenomen des întâlnit, devenit o modă, este întoarcerea spre trecut, sesizabil mai ales în cazul unor creatori de vârstă înaintată. Efectele ideologiei burgheze se pot resimți în aprecierea tradițiilor progresiste (de exemplu în istoria literaturii și artele plastice). Critica, în loc să fi dus o politică consecventă pentru înlăturarea influențelor ideologiei burgheze, s-a lăsat și ea, pe alocuri (relevantă de editorialul unui număr de acum doi ani al ziarului „Scânteia”), influențată de ea.

Toate acestea (deși înșiruirea nu este nici pe departe completă) s-au manifestat ascuns în majoritatea cazurilor, astfel că marele public a aflat numai de unele dintre aceste probleme, precum cazul Jar sau demascarea publică a compozitorului M. Andricu[2]. Este sigur, că pe baza rigorilor ideologice și consecvenței, în realitate s-au întâmplat mult mai multe (de exemplu, demascarea unui grup tânăr de poeți, înlăturarea a 30 de profesori din cadrul Institutului de Arte Plastice, epurări la organele responsabile de munca ideologică și în presă, arestarea studenților și profesorilor învinuiți de propagandă contrarevoluționară, demascarea publică a unor intelectuali care nu manifestau avânt față de noile principii aplicate în politica națională etc).

Documentele de partid românești indică faptul că în RPR prima concluzie desprinsă din evenimentele din ultimii ani a fost că fusese o greșeală renunțarea la intensificarea luptei ideologice, hotărâtă la cel de-al doilea congres de partid. De aceea, documentele de la al treilea congres[3] stabilesc hotărât și în mod repetat că nu este admisibil nici un fel de compromis cu sfera burgheză de idei. S-au putut trage și alte concluzii din politica perioadei în cauză, de exemplu faptul că efectele ideologice și morale ale trecutului dispar mai greu (mai ales în conștiința intelectualității) decât au crezut inițial partidul și liderii statului.

Înainte se neglija faptul că o bună parte a intelectualilor a ales atitudinea duplicitară (pe care o au și azi) din cauze existențialiste. Astăzi însă se acordă atenție neconcordanțelor care apar între comportamentul pozitiv sau neutru la locul de muncă și rămășițele burgheze care se manifestă în conștiința unor intelectuali. De asemenea, s-a luat în considerare și faptul că acest tip de comportament nu se rezumă numai la diminuarea evoluției, pregătirii profesionale și ideologice ale individului, dar poate instiga și la un comportament lipsit de onestitate și fidelitate.

În contrast cu vechile afirmații, conform cărora exista încă de atunci „intelectualitatea unitară, fidelă partidului și socialistă” în RPR, astăzi întâlnim numeroase aprecieri reale în ceea ce privește formarea ideologiilor și viziunii asupra lumii, respectiv evoluția intelectualității. Acest fapt a fost formulat în discursul tov. Gh. Gheorghiu-Dej susținut la Cluj cu ocazia conferinței regionale de partid, care a precedat cel de-al treilea congres de partid. Din acesta reiese că RPR dă mai mare importanță muncii ideologice și educației ideologice din rândurile intelectualității ca până acum.

Schimbarea se poate sesiza și prin faptul că partidul încearcă să promoveze politica intelectuală, formarea conștiinței socialiste a intelectualității prin cel mai eficient mod, jucarea unui rol activ în construcția socialistă. Situația actuală este înlesnită de mai mulți factori (de exemplu, demararea ultimei faze de implementare a bazelor socialismului, creșterea masivă a economiei naționale, creșterea nivelului de trai, lichidarea rămășițelor claselor exploatoare, actualizarea la nivel internațional a unor probleme ideologice etc). Nu este lipsit de interes nici faptul că în acest timp, situația materială a intelectualilor s-a îmbunătățit. Salariile cadrelor didactice au crescut cu cca. 40%, și s-au realizat majorări ale salariilor și în cazul angajaților din domeniul tehnic, cercetătorilor științifici și al cadrelor universitare.

În discursul amintit mai sus al tov. Gh. Gheorghiu-Dej, acesta a susținut că „una din formele cele mai valoroase în ceea ce privește munca ideologică din rândul intelectualilor o reprezintă discutarea publică a problemelor ridicate de creațiile științifice și artistice”. Pornind de la această afirmație se poate observa că viața ideologică s-a revigorat din nou.

De data aceasta vom da câteva exemple numai din domeniul literaturii și artelor plastice:

În viața literară, în momentul de față, una din sarcini este ridicarea nivelului criticii din punct de vedere ideologic și estetic. În vederea eliminării neprincipialității, organizația de partid a Uniunii Scriitorilor a ținut o ședință despre discuțiile purtate pe seama publicațiilor acesteia. La consfătuirea națională programată pentru sfârșitul acestui an se prevede discutarea aceleiași probleme. Celălalt subiect de discuție vizează tinerii scriitori. Crearea unei comisii speciale care să se ocupe de tinerii scriitori relevă importanța acestui aspect, iar anul trecut s-a organizat congresul tinerilor scriitori. În cadrul Uniunii s-a intensificat viața celulelor de partid, care a dus la numeroase discuții, dialoguri etc.

În ceea ce privește viața muzicală, activitatea s-a îmbunătățit mult și sunt multe discuții legate de critica concretă a pieselor. Uniunea Compozitorilor a pornit, în afară de acestea, un ciclu de dezbateri despre contemporaneitatea și influența partidului în muzică. Nu este însă suficient de vie și eficientă lupta împotriva orientărilor muzicale decadente, se fac deseori concesii față de piese dodecafonice și curente abstracționiste. Cauza celei din urmă este faptul că în cercurile de specialitate este încă destul de răspândită viziunea conform căreia multe elemente ale muzicii dodecafonice și curenților abstracționiste sunt aplicabile și în muzica românească. În muzica ușoară, discuțiile se poartă pe tema conținutului și formei, respectiv vulgarizarea care a apărut din nou.

Sunt interesante evenimentele vieții artei plastice. Dincolo de expozițiile publice din ultimul timp, Uniunea Artiștilor Plastici a organizat mai multe expoziții cu caracter intim, la care s-a discutat despre operele unor artiști, problematice din punct de vedere al concepției și realizării artistice. Toate acestea sunt trăsături pozitive ale vieții ideologice ale acestei uniuni. În mod evident, au avut loc numeroase discuții cu caracter public. Un subiect de discuție a unora dintre acestea a fost etica comunistă. Meritul dialogului a fost că a adus la lumină de-sele neconcordanțe dintre viața personală și cea publică a artiștilor și a adoptat o poziție împotriva deviației de la etica profesională, spiritului boem, originalității false, vieții dezmațate și spiritului de castă. La alte discuții, inclusiv cele din presă, a devenit mai fermă critica împotriva curenților moderniste și a conformismului față de clasici.

Nici de departe nu se poate susține despre aceste discuții că ar fi avut loc într-un cerc larg. Trebuie însă reținut ca fenomen pozitiv din punctul de vedere al muncii ideologice faptul că astăzi acestea nu se mai fac ca un scop în sine. Sub semnul unității teoriei și practicii, partidul îndeamnă intelectualitatea la o legătură mai puternică cu viața, cu aplicarea construcției socialiste și să fie membră activă a tot ceea ce se întâmplă în țară. Această politică intelectuală, care are și un program concret elaborat, are deja rezultate incipiente. Uniunile de creație au lansat chemări sub semnul spiritului partinic și contemporan, în urma cărora mai mulți scriitori, artiști, oameni de știință, profesori au petrecut o perioadă de timp mai lung sau mai scurt în uzine și la sate în ultimii doi ani. Scopul acestor încercări este ca legăturile și cooperarea cu uzinele și unitățile agrare, ca practica construirii socialiste să nu fie ocazională, ci organizată și permanentă.

S-a format o practică eficientă în viața artiștilor plastici. Artiștii, formând mai multe grupuri mici, călătoresc permanent prin țară și organizează expoziții, activitate educațională începând cu centre muncitorești, până la uzine și cămine culturale rurale, de multe ori dăruind obiecte de artă uzinelor, căminelor culturale din mediul rural. Dincolo însă de acestea, legăturile artiștilor plastici sunt destul de superficiale; ele nu conțin mai mult decât conducerea cercurilor artistice ale uzinelor, implicarea în activitatea culturală de la sate și organizarea de expoziții în uzine și mediul rural.

La congresul tinerilor scriitori de anul trecut de exemplu s-a luat o hotărâre, conform căreia scriitorii și creatorii să petreacă cel puțin 6 luni, dar dacă este posibil cât mai mult timp, în mediul rural pe an. Dintre metodele Uniunii Scriitorilor, menite să sprijine o mai strânsă legătură cu viața, menționăm că scriitorii sunt implicați tot mai mult în activități precum spectacole cu caracter informativ, organizarea de seri literare, sprijinirea activității bibliotecilor uzinelor, redactarea revistelor uzinelor și conducerea brigăzilor artistice de agitație.

Relațiile dintre compozitori sunt tradiționale și variate. Pe lângă conducerea profesională a trupelor de amatori, îmbunătățirea educației muzicale a muncitorimii uzinelor, înființarea academiei muncitorești de muzică, Uniunea Compozitorilor invită în mod regulat coruri ale uzinelor, iar piesele prezentate sunt discutate împreună cu muncitorii. Nu cu mult timp în urmă, Uniunea Compozitorilor a înființat o comisie care să favorizeze formarea unei legături mai strânse între artiști și viață. La propunerea acestei comisii, mai multe grupuri de compozitori își prezintă piesele de pe magnetofon în fața muncitorilor din uzine și organizează dialoguri pe marginea lor.

În cazul altor pături ale intelectualității, aceste legături încep să se dezvolte pe mai multe căi. Contractele universităților, ale centrelor de cercetare, instituțiilor științifice și culturale cu uzinele, cercurile din cadrul uzinelor, ședințe, schimburi de experiență etc, demonstrează acest lucru. Se largesc orizonturile informării științifice și culturale, deși intelectualitatea a fost inclusă numai recent în această activitate în proporții mai mari. Cu câțiva ani în urmă a avut loc o mișcare pentru stimularea participării mai active a intelectualilor de la sate la viața culturală a căminelor culturale din mediul rural, ceea ce a dus la preluarea conducerii activității culturale rurale de către intelectualii din sate într-o proporție de aproape sută la sută.

Din cele de mai sus rezultă că în perioada actuală, scopul cel mai important al politicii intelectuale a RPR este alinierea unitară a intelectualității, ridicarea la un nivel superior a conștiinței socialiste și întărirea ideologică împotriva oricăror manifestări ale revizionismului și ideologiei burgheze. Realizarea acestora este o condiție de bază a progresului construcției socialiste.

Béla Némety, ambasador

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-5/c-006017-1961)

[1] Este vorba de Plenara CC al PCR din 9-13 iunie 1958.

[2] Mihail Andricu (1894-1974), compozitor și profesor universitar (1948-1959), apreciat ca unul din creatorii muzicii simfonice și de cameră în România. În 1948 a fost ales membru corespondent al Academiei Române. Conform însă unei dispoziții din 21 noiembrie 1959 s-a interzis orice referire publică la persoana sau opera lui (M.R. Mocanu, *Cenzura comunistă (Documente)*, București, Edit. Albatros, 2001, p.189).

[3] Congresul al III-lea PCR (după renumărătoare a devenit al VIII-lea) a avut loc între 20-25 iunie 1960.

104

„E” Distribution – 570

26 august 1961

RFE Research and Evaluation Department

Background Report

Romanian Unit/Gheorghe

Preview of Romanian Party and Governmental Visit to Hungary

Shortly after the return of a Romanian Party governmental delegation from Soviet Russia, Radio Bucharest announced on August 21 that a similar Romanian “state visit” to Hungary will take place in early September in return for the Hungarian Party and governmental visit made to Romania in February 1958.

The Romanian delegation will again be headed by First Party Secretary Gheorghe Gheorghiu-Dej in his new quality (acquired in March 1961) of President of the State Council (head of state).

Romania has so far exchanged such "state visits" with all over Soviet bloc countries except Albania (Enver Hoxha paid an unofficial visit to Romania in early September 1957 on the eve of the Romanian proposal for a new Balkan pact).

As in the case of the recent Romanian visit to Soviet Russia, the top level Romanian-Hungarian meeting in Hungary will undoubtedly serve as platform in support of current Soviet political and propaganda goals such as the German peace treaty, a "free city" in West Berlin, reorganization of the UN Secretariat, "total disarmament, ban on nuclear weapons, anti-colonialism", admission of Red China to the UN, "peaceful coexistence", Hungarian support for the Romanian-sponsored Balkan "peace zone", etc.

The communiqués or declarations issued after such "state visits" among Communist regimes are generally lacking in specific details, particularly regarding Party relations. The recent Soviet-Romanian communiqué was laconic regarding economic relations as well. The forthcoming Romanian visit to Hungary may be more revealing in this respect.

It may be recalled that shortly after the crushing of the gallant Hungarian uprising by the Soviets, two top level Romanian delegations were sent to Hungary: a communiqué concluding the first Romanian Party and governmental visit on 25 November 1956 mentioned (apart from an initial Romanian loan of 13 million lei) a 60 million ruble credit to Hungary.

The second top level Romanian delegation was sent to an international Communist meeting held in Budapest on 1-4 January 1957 and attended by Krushev, Malenkov, Novotny, Zhivkov, Gheorghiu-Dej and Kádár, (the communiqué published on 6 January 1957, bolstered the Kádár regime and discussed the Soviet Declaration of 30 October 1956).

The communiqué signed in Bucharest (published on 2 March 1958) after the visit of the Hungarian Party and governmental delegation to Romania (20-28 February 1958) which included Kádár, Apró, Kállay, Szirmai and Németh – stated that relations between the two countries developed in the spirit of the Treaty of Friendship, Cooperation and Mutual Aid signed on 24 January 1948. It said that Romanian-Hungarian friendship had been verified in difficult times (officially meaning the solidarity, of the two Communist regimes, in the period of the Hungarian uprising of October-November 1956; the communiqué overlooked, of course, the fact that in Romania there were indications of unrest and sympathy for the Hungarian example).

The communiqué provided support for the Romanian initiative in the Balkans and the Polish proposal for a denuclearized zone in Central Europe.

It pledged support for peaceful coexistence, expressed gratitude for the Romanian assistance (after the 1956 uprising) and expressed satisfaction in connection with the development of cultural relations between the two countries in implementation of the cultural agreement signed in 1948.

In the domain of Party relations the communiqué pledged support for the November 1957 Moscow Declaration and for the fight against "revisionism, sectarianism, and dogmatism as well as bourgeois ideology". The communiqué announced a further development of exchanges on Party level, cultural contacts, etc.

Other Top-Level Visits

Among the recent visits of Hungarian VIPs to Romania, the trips of Prime-Minister Ferenc Munnich, Politburo member György Marosán and President of the State Assembly, Sándor Rónai, end of December 1960-beginning of January 1961 (all three were said to have spent their vacation in Romania) were the more interesting as it was speculated that they might be connected with the administrative reorganization of the Romanian territory, by which the Hungarian Autonomous Region had its boundaries changed and was renamed "Mureş-Autonomous Hungarian Region".

One of the three Hungarian visitors, Marosán, had spent his vacation in Romania also in the past, in December 1958, for instance. On this occasion he met with the Romanian Politburo members on December 5.

Other occasional top level visits were paid by Kádár to Bucharest in June 1960 (Third Party Congress and Communist summit meet) and by Politburo member and Vice-Premier, Emil Bodnăraş, to Budapest (40th Party anniversary in March 1959 and VIIth Party Congress in December 1959).

On other occasions Romanian ministers such as Minister of Light Industry, Alexandru Sencovici, and Minister of Metallurgical and Machine-Building Industries visited the Budapest Industrial Fair (May 1961).

On Party level, exchanges of delegations of activists are taking place (June-July 1961 and May 1960), and Trade Union contacts are established.

Economic Relations

The communiqué signed on 26 February 1958 provided for intensification of trade between Romania and Hungary and announced the forthcoming conclusion of a trade agreement covering the 1958-1962 period. A mixed governmental economic commission was to be established (to take into account Comecon "recommendations").

The 1958 trade protocol signed on 7 May 1958 provided for an increase of the volume of exchanges over the preceding years.

On 16 April 1958 a governmental protocol was signed in Bucharest providing for economic cooperation and exchange of main goods for the 1960-1965 period. Romania was to deliver chemical products, polychloride of vinyl (plastic), railway cars, products of the wood industry, oil coke, industrial equipment and machinery, and was to receive from Hungary rolled steel, steel alloys, aluminium and rolled aluminium, raw materials for the light and pharmaceutical industries, medicines and products of the machine-building industry. Several (unspecified) measures were mentioned for the development of cooperation in various branches of the national economies of the two countries.

The 1959 trade protocol signed on 24 April 1959 in Budapest provided for Romanian deliveries of railway cars, electromotors, tractors and other agricultural machinery, high voltage apparatus, cables, wood and chemical products, salt and building materials, in exchange for rolled steel and steel alloys, tubes, aluminium, telephone and other tele-communication apparatus, machinery and equipment, medicines, etc.

The 1960 protocol signed on 18 December in Bucharest provided for similar exchanges (substantially increased volume over 1959) including also Romanian delivery of machine tools, equipment for the oil industry. The long-term trade agreement for the 1961-1965 period signed on 2 July 1960 in Budapest provided for exchanges amounting to the volume of the past ten years. Romania is to deliver equipment for the oil industry, electromotors, transformers, freight cars, trucks,

tractors, machine-tools, lumber, building materials, chemical products and consumer goods in exchange for power aggregates, installations for the food industry, machine-tools, machinery for the manufacturing of cables, telephone installations, special motor vehicles, apparatus, aluminium, rolled steel, medicines and consumer goods.

The 1961 trade protocol signed on 18 April 1961 in Budapest provided for an increase of the volume of exchanges and the extension of the list of contingents. Romania is to deliver tractors, machine-tools, railway freight cars, methane gas, wood products, building materials, soda products, carbon black, and other chemical and consumer goods products in exchange for machinery and installations for various industrial sectors, equipment and apparatus for telecommunications and measurement, rolled steel, aluminium, chemicals, medicines, cotton yarn and consumer goods.

The Activities of the Mixed Governmental Economic Commissions

Following on the April 1959 economic talks (see above communiqué of 16 April 1959), a communiqué was published on 18 February 1960 after the second session of the mixed governmental economic commission (Budapest 14-16 February 1960) setting the framework for the 1961-1965 trade agreement signed on 2 July 1960 (main categories of goods and rate of trade expansion).

The third session of the mixed economic commission took place from 9 to 11 May 1961 in Bucharest. The commission established that possibilities did exist for a further expansion of trade in the 1962-1965 period and the implementation of measures taken at the preceding session. The expansion planned for the 1962-1965 period is to supplement the provisions contained in the 1961-1965 trade agreement. The commission also established norms for further specialization in production, particularly in the chemical and machine-building sectors.

Development of Romanian-Hungarian Trade in the Last Three Years:
(Official figures in million lei)

	1958	1959	1960
Romanian import	90	109.2	150
Romanian export	84	136.8	252
Total	174	246	402

The figures show that the volume of exchanges increased in 1960 by about 65 per cent over 1959, and the Romanian exports exceeded by far imports from Hungary in the past two years.

Hungary's trade with Romania shared in Romania's total foreign trade by four per cent in 1959 and about five per cent in 1960.

Power and Fuel Links Between the Two Countries

The 1961 trade protocol mentioned Romanian delivery of methane gas to Hungary. The northern Romania gas pipeline running from Sărmaş to Satu Mare and Baia Mare appears to have been connected to the Hungarian pipeline. An agreement was signed on 21 August 1956 in Budapest for the Romanian delivery of methane gas to Hungary, for industrial purposes.

The Comecon Permanent Commission for Electrical Power which met from 22 to 28 March 1960 in Moscow examined problems connected with the exploitation

of the center Mucacevo (Sub-Carpathian Ukraine-Soviet territory) connecting the electrical networks in Romania, Hungary, CSSR and West Ukraine.

Technical-Scientific Cooperation

The eleventh session of the Romanian-Hungarian commission for technical-scientific cooperation held from 4 to 9 July 1960 in Bucharest examined problems submitted by both parties in connection with future cooperation and adopted appropriate measures, required for their implementation. Proposals were made for the renewing of the agreement for technical-scientific cooperation. Romania was to provide documentation concerning the oil, chemical and consumer goods industries and the valorization of non-ferrous metals, whereas Hungary was to provide technical-scientific aid in the field of chemical, consumer goods and machine-building industries. The 1961 a plan for scientific cooperation between the Romanian and the Hungarian Academies was signed in Bucharest on 8 October 1960.

Cultural Relations

The plan for cultural cooperation between Romania and Hungary for the 1961-1962 period (based on the cultural agreement between the two countries) was signed on 27 February 1961 in Budapest. Theatrical tournées were frequently organized. Recently, an exhibition of Romanian books opened in Budapest.

Other Agreements

A Consular Agreement between Romania and Hungary was signed on 18 March 1959 in Budapest (ratified on 15 September 1959).

The treaty for juridical assistance in civil, family and penal cases between Romania and Hungary was signed on 7 October 1958 in Bucharest (ratified on 20 December 1958).

An agreement for non-commercial payments was signed on 20 October 1958.

Note

With reference to the impact of policies toward ethnic minorities on Romanian-Hungarian relations and questions related to the territorial reorganization in Romania and particularly in the Transylvanian province, please see pages 23-27 of Romanian Situation Report No. I (December 1959) and pages 32-35 of Romanian Situation Report No. II (April 1961).

[TRADUCERE]

Distribuire „E”- 570

26 august 1961

Departamentul de cercetare și evaluare a REL

Prezentarea situației

Unitatea românească/Gheorghe

Despre pregătirea vizitei delegației de partid și de stat române în Ungaria

Imediat după întoarcerea delegației române de partid și de stat din Uniunea Sovietică, Radio București a anunțat, în 21 august, că va avea loc o „vizită de stat” asemănătoare în Ungaria, la începutul lunii septembrie, ca răspuns la vizita delegației de partid și de stat ungare în România în februarie 1958.

Delegația română va fi condusă și cu această ocazie de prim-secretarul de partid Gheorghe Gheorghiu-Dej în noua sa calitate (din martie 1961), de președinte al Consiliului de Stat (șef de stat).

România a derulat astfel de vizite de stat în toate țările din blocul comunist, cu excepția Albaniei (Enver Hoxha[1] a fost în vizită oficială în România la începutul lunii septembrie 1957, în pragul lansării propunerii României pentru a stabili un nou pact în Balcani).

Ca și în cazul recentei vizite a delegației românești în Rusia Sovietică, întâlnirea româno-ungară la nivel înalt din Ungaria va servi, în mod cert, ca o platformă în sprijinul scopurilor politice și propagandistice sovietice actuale, cum ar fi tratatul de pace german, stabilirea unui „oraș liber” în Berlinul de Vest, reorganizarea Secretariatului ONU, „dezarmarea totală, interzicerea armelor nucleare, anti-colonialismul”, primirea Chinei Roșii în ONU, „coexistența pașnică”, sprijinul ungar pentru „zona de pace” din Balcani, susținută de România etc.

Comunicatele și declarațiile publicate după asemenea „vizite de stat” între regimurile comuniste în general sunt lipsite de detalii specifice, mai ales în ceea ce privește relațiile de partid. Recentul comunicat sovieto-român a fost laconic și în ceea ce privește relațiile economice. Apropiata vizită în Ungaria a delegației române ar putea fi mai relevantă în acest sens.

Ne amintim că la puțin timp după înăbușirea eroicei revolte ungare de către sovietici, au fost trimise în Ungaria două delegații române de rang înalt: într-un comunicat care s-a dat publicității la 25 noiembrie 1956, la încheierea primei vizite a delegației de partid și de stat, s-a menționat (pe lângă împrumutul românesc inițial de 13 milioane lei) un credit de 60 milioane ruble pentru Ungaria.

A doua delegație română de rang înalt a fost trimisă la întâlnirea comunistă internațională de la Budapesta din 1-4 ianuarie 1957, cu participarea lui Hrușciov, Malenkov, Novotni, Jivkov, Gheorghiu-Dej și Kádár și a discutat Declarația Sovietică din 30 octombrie 1956).

Comunicatul semnat la București (publicat la 2 martie 1958) după vizita delegației ungare de partid și de stat în România (20-28 februarie 1958) – delegație din care au făcut parte Kádár, Apró, Kállay, Szirmai și Németh – a afirmat că relațiile dintre cele două țări s-au dezvoltat în spiritul Tratatului de Prietenie, Cooperare și Ajutor Reciproc semnat la 24 ianuarie 1948. Comunicatul mai afirma că prietenia româno-ungară a fost confirmată în perioade de grele încercări (oficial a se înțelege solidaritatea dintre cele două regimuri comuniste în perioada revoltei ungare din octombrie-noiembrie 1956); comunicatul a ignorat, bineînțeles, faptul că în România au fost semne de neliniște și simpatie față de exemplul ungar.

Comunicatul a sprijinit inițiativa românească din Balcani și propunerea poloneză pentru o zonă lipsită de arme nucleare în Europa Centrală.

Comunicatul a reafirmat sprijinul pentru coexistență pașnică, a exprimat recunoștință față de sprijinul românesc (după revolta din 1956) și a exprimat satisfacția față de dezvoltarea relațiilor culturale dintre cele două țări prin implementarea acordului cultural semnat în 1948.

În domeniul relațiilor dintre partide, comunicatul a reafirmat sprijinul pentru Declarația de la Moscova din noiembrie 1957 și pentru lupta împotriva „revizionismului, sectarismului și dogmatismului, precum și împotriva ideologiei burgheze”. Comunicatul a anunțat dezvoltări la nivelul schimburilor între partide, contacte culturale etc.

Alte vizite la nivel înalt

Printre vizitele mai recente ale unor personalități ungare în România, menționăm ca fiind importante călătoriile prim-ministrului Ferenc Munnich, a lui György Marosán, membru al Biroului Politic, și a președintelui Adunării Naționale, Sándor Ronai, între sfârșitul lui decembrie 1960-începutul lui ianuarie 1961 (toți trei se spune că și-au petrecut vacanța în România). Se spune că aceste călătorii ar putea fi legate de reorganizarea teritorială a României, în cadrul căreia Regiunea Autonomă Maghiară și-a schimbat granițele și a fost redenumită „Regiunea Mureș Autonomă Maghiară”.

Unul din cei trei vizitatori maghiari, Marosán, și-a mai petrecut vacanța în România și în trecut, de exemplu în decembrie 1958. Cu acea ocazie, în ziua de 5 decembrie, s-a întâlnit cu membri ai Biroului Politic.

Alte vizite ocazionale au fost efectuate de Kádár la București, în iunie 1960 (Congresul al treilea al Partidului Comunist și întâlnirea comunistă la nivel înalt) și de membrul biroului politic și vice-premierul Emil Bodnăraș la Budapesta (a 40-a aniversare a partidului în martie 1959 și Congresul al VII-lea al Partidului în decembrie 1959).

Cu alte ocazii, miniștri români, cum ar fi ministrul industriei ușoare Alexandru Sencovici și ministrul industriei metalurgice și de construcții de mașini[2] au vizitat Târgul Industrial Budapesta (mai 1961).

Au avut loc schimburi între delegații de activiști de partid (iunie-iulie 1961 și mai 1960) și se stabilesc contacte între sindicate.

Relații economice

Comunicatul semnat pe data de 26 februarie 1958 a prevăzut intensificarea comerțului dintre România și Ungaria și a anunțat apropiata încheiere a unui acord comercial pentru perioada 1958-1962. Urma să se stabilească o comisie economică guvernamentală mixtă (pentru a lua în considerare „recomandările” Comecon-ului).

Protocolul comercial semnat pe data de 7 mai 1958 a stipulat creșterea volumului de schimburi comerciale peste limita celui din anii precedenți.

La 16 aprilie 1958, la București s-a semnat un protocol de cooperare economică și schimb de bunuri de bază pentru perioada 1960-1965. România urma să exporte produse chimice, poli-vinil-clorid (plastic), vagoane de cale ferată, produse ale industriei de prelucrarea lemnului, cocs, echipamente și mașini industriale și urma să primească din Ungaria oțel, aliaje de oțel, aluminiu și produse din aluminiu, materii prime pentru industria ușoară și farmaceutică, medicamente și produse ale industriei constructoare de mașini. S-au menționat, de asemenea, numeroase măsuri (nespecificate) de dezvoltare a cooperării în diferite ramuri ale economiilor naționale din cele două țări.

Protocolul comercial semnat la 24 aprilie 1959 la Budapesta a stipulat livrarea din partea României a vagoanelor de cale ferată, electromotoare, tractoare și alte mașini agricole, aparate de înaltă tensiune, cabluri, produse din lemn și chimice, sare și materiale de construcție, în schimbul oțelului și aliajelor de oțel, tuburilor, aluminiului, telefoanelor și altor aparate de comunicații, mașinilor și echipamentelor, medicamentelor etc.

Protocolul din 1960, semnat în 18 decembrie la București, a stipulat schimburi asemănătoare (cu un volum substanțial crescut față de cel din 1959), inclusiv livrarea de către România a unor mașini-unelte, precum și a unor utilaje pentru industria petrolieră. Acordul comercial pe termen lung, pentru perioada 1961-1965,

semnat în 2 iulie 1960 la Budapesta, a prevăzut schimburi care au atins nivelul volumului din ultimii zece ani. România urmează să livreze utilaje pentru industria petrolieră, electromotoare, transformatoare, vehicule de transport marfă, camioane, mașini-unelte, cherestea, materiale de construcție, produse chimice și bunuri de consum în schimbul unor agregate electrice, instalații pentru industria alimentară, mașini-unelte, mașini pentru producerea de cabluri, instalații telefonice, autovehicule speciale, aparate, aluminiu, oțel, medicamente și bunuri de larg consum.

Protocolul de schimb comercial semnat la 18 aprilie 1961 la Budapesta a prevăzut creșterea volumului de schimburi și extinderea listei de bunuri diverse. România urma să exporte tractoare, mașini-unelte, vagoane de marfă de cale ferată, gaz metan, produse de lemn, materiale de construcție, produse pe bază de sodă, negru de fum, precum și alte produse chimice și bunuri de larg consum și să primească mașini și instalații pentru diverse sectoare industriale, echipamente și aparate de telecomunicații și măsurat, oțel, aluminiu, produse chimice, medicamente, fire de bumbac și bunuri de larg consum.

Activitatea Comisiilor Economice Guvernamentale Mixte

Ca urmare a negocierilor economice din aprilie 1959 (vezi comunicatul din 16 aprilie 1959), în 18 februarie 1960 s-a publicat un comunicat ca urmare a celei de-a doua sesiuni a comisiei economice guvernamentale mixte (Budapesta, 14-16 februarie 1960), stabilind cadrul de lucru pentru acordul comercial pe perioada 1961-1965, semnat în 2 iulie 1960 (categorii mari de bunuri de larg consum și rata de extindere a comerțului).

Cea de-a treia sesiune a comisiei economice guvernamentale mixte a avut loc între 9-11 mai 1961 la București. Comisia a stabilit că există posibilități pentru extinderea în continuare a comerțului în perioada 1962-1965 și pentru implementarea măsurilor luate la sesiunea precedentă. Extinderea planificată pentru perioada 1962-1965 va suplimenta prevederile incluse în acordul comercial pe 1961-65. Comisia a stabilit de asemenea normele pentru specializarea în continuare a producției, mai ales în sectoarele industriei chimice și ale construcțiilor de mașini.

Evoluția schimburilor comerciale româno-ungare în ultimii trei ani:
(date oficiale în milioane lei)

	1958	1959	1960
Import românesc	90	109,2	150
Export românesc	84	136,8	252
Total	174	246	402

Cifrele arată că volumul schimburilor a crescut în 1960 cu aproximativ 65% față de 1959 și exporturile românești au depășit cu mult importurile din Ungaria în ultimii doi ani.

Schimburile comerciale cu Ungaria au reprezentat 4% din comerțul exterior total al României în 1959 și cca. 5% în 1960.

Rețele de electricitate și combustibili între cele două țări

Protocolul comercial din 1961 includea livrarea de către România a gazului metan către Ungaria. Conducta de gaz din nordul României, de la Sărmaș la Satu Mare și Baia Mare, se pare că a fost conectată la conducta ungurească. Acordul s-a semnat în 21 august 1956 la Budapesta pentru livrarea de către România a gazului metan către Ungaria, pentru scopuri industriale.

Comisia permanentă Comecon pentru Electricitate, care s-a întrunit între 22-28 martie 1960 la Moscova, a examinat problemele legate de exploatarea centrului Mucacevo (teritoriul sovietic al Ucrainei Sub-Carpatic), care leagă rețelele de electricitate ale României, Ungariei, RSC [Cehoslovacia] și vestul Ucrainei.

Cooperarea tehnico-științifică

A 11-a sesiune a comisiei româno-ungare pentru cooperare tehnico-științifică, desfășurată între 4-9 iulie 1960 la București, a examinat problemele ridicate de ambele țări în legătură cu cooperarea viitoare și a adoptat măsurile corespunzătoare cerute a fi implementate. S-au făcut propuneri pentru reînnoirea acordului de cooperare tehnico-științifică. România urma să asigure documentarea în legătură cu industriile petrolieră, chimică și de bunuri de consum, precum și despre valorificarea metalelor neferoase, iar Ungaria urma să asigure sprijinul tehnico-științific în ceea ce privește industriile chimică, a bunurilor de consum și a construcțiilor de mașini. Planul pentru cooperare științifică din 1961 între Academiiile Română și Ungară a fost semnat la București în 8 octombrie 1960.

Relațiile culturale

Planul de relații culturale dintre România și Ungaria pentru perioada 1961-1962 (pe baza acordului cultural dintre cele două țări) s-a semnat la 27 februarie 1961 la Budapesta. S-au organizat frecvent turnee ale unor teatre. Recent, a fost deschisă o expoziție de cărți românești la Budapesta.

Alte acorduri

În 18 martie 1959, la Budapesta s-a semnat un acord consular între România și Ungaria (ratificat pe 15 septembrie 1959).

Tratatul de asistență juridică în cazuri civile, de familie și penale între România și Ungaria s-a semnat pe data de 7 octombrie 1958 la București (ratificat pe 20 decembrie 1958).

La 20 octombrie 1958 s-a semnat un acord de plăți necomerciale.

Notă

În ceea ce privește impactul politicilor în domeniul minorităților etnice asupra relațiilor româno-ungare și chestiunile legate de reorganizarea teritorială a României și în particular a provinciei Transilvania, a se vedea paginile 23-27 ale Raportului nr.1 asupra situației din România (decembrie 1959) și paginile 32-35 ale Raportului nr. 2 asupra situației din România (aprilie 1961).

(Open Society Archives, Budapest, Hungary-Information Intems, Box 78, Item No. 602/61)

[1] Enver Hoxha (1908-1985), liderul Partidului Muncitoresc din Albania și prim-ministru între 1944-1954. Asemenea lui Mao, Hoxha a promovat „Revoluția culturală”, izolând țara sa de restul lumii.

[2] Este vorba de Constantin Tuzu (n. 1912), șeful acestui departament între 21 martie 1961-31 octombrie 1963. După această dată, acest minister se împarte în două (cel al Industriei Metalurgice și cel al Industriei Constructoare de Mașini).

[22 februarie 1962]

Situation of Hungarians in Transylvania

Source Reliability: Undetermined.

Date of Observation: Until September 1961.

English Summary: Since the death of Peter Groza and since the withdrawal of the Soviet armies, the standing of Hungarians in Romanian Transylvania has considerably deteriorated. Romanian national pressure on the Hungarians is growing. Hungarians in leading positions – even within the framework of the Hungarian political self-government – are gradually being replaced by Romanians. Since the merger of the Cluj (Kolozsvár) Bolyai and the Babeş Universities, Hungarian University professors have had to hold lectures in Romanian. It is a more serious “crime” to mention Hungarians’ rights in Transylvania than to criticize Communism.

Evaluation Comment: The report was forwarded in Hungarian and is based on Hungarian source. The present version is a translation made here.

There is no confirmation here of some details mentioned in the report, although cases of animosity have been reported before.

It may also be noted that numerous Romanian refugees reported that in the Hungarian Autonomous Region, the Romanian population or visitors are systematically boycotted if they do not use the Hungarian language in offices, shops etc.

On the occasion of the merging and reorganization of the Cluj-Babeş-Bolyai Universities Professor Lajos in his speech said that “some lectures will be in Romanian and others in Hungarian, and a great number of lectures will be made both in Romanian and Hungarian: thus at the pedagogic section of the faculty of mathematics-physics, chemistry, history-philology, natural sciences-geography and the sections of foreign languages of the faculties of philology the basic and methodologic elements will be lectured in both Romanian and Hungarian languages. Likewise in all faculties social sciences will be lectured in both languages. In the section of Hungarian literature of the faculty of philology the lectures will be in Hungarian...”. (“Scântea” 3 July 1959).

In their reports on the occasion of the recently held Cluj region Party conference (“Scântea”, 20 January 1962), Vasile Vaida (of Hungarian origin) first regional Party secretary, Constantin Daicoviciu, Rector of the University “Babeş-Bolyai” and Aurel Moga (of Hungarian origin), rector of the medico-pharmaceutical institute of the university, spoke about “the wide activity of the cadres of the higher institutes of teaching and of the researchers within the RPR academy branch in increasingly closer collaboration.... in ideological field”.

By the RPR territorial reorganization decided by the Grand National Assembly in December 1960 the population of the new Mureş-Magyar Autonomous region increased by about 39,000 people and the agricultural area by about 30,000 hectares; the economic value of the region went up by about 100.0 million lei plus another 150.0 million lei represented by the addition of the Luduş sugar factory.

At the 1962 January regional Party conference the debates which took place on the basis of the report presented by Iosif Banc (of Hungarian origin), first regional

Party secretary, “have reflected brotherly collaboration of the Romanian, Hungarian and German population”, “Scântea” of 16 January 1962 reported.

Tiberiu Andrassovszky (Hungarian), rector of the medico-pharmaceutical institute stressed the necessity of knowledge of the Romanian language in order to give the people of the region the possibility of getting jobs in the country’s economy in any part of the country (same newspaper).

“Scântea Tineretului” of 5 October 1961, reported that for the 1961/1962 school year in the medium school no. 5 in Braşov (Braşov region) there are 168 pupils in the eighth class of the Romanian section and 82 (Hungarians) in the Hungarian section.

Peter Groza and Luca, former Minister of Finance, were great supporters of the Transylvanian Hungarian minority. Groza once jokingly explained the necessity of Hungarian autonomy by the words: “Hungarians should bite each other amongst themselves, in order that we should not have to bite them...” Since Groza’s death and the departure of the Russians, the situation of the Hungarians has become considerably worse. It is not welcome if anybody talks about the rights of Hungarians.

Not only is Hungarian autonomy curtailed, but within it, the leaders of Hungarian origin in state enterprises and administrative organs are gradually being removed. Although at Târgu Mureş, capital of the Hungarian autonomus region, the president and deputy president of the people’s council are Hungarians, the majority of judges, prosecutors and the commandants of armed units are Romanians. Since 1945, 20,000 Romanians have settled in this town. The Hungarian officials and Party leaders are so cautious that one can count on their support to an even lesser extent than on that of the Romanians. The process of Rumanization is becoming increasingly more intensive.

Since the Cluj “Bolyai” University was merged with the “Babeş” University, Hungarian professors have been forced to teach in Romanian. Only the training of teachers at the Hungarian faculty is carried out in Hungarian, and the teaching at the medical and pharmaceutical faculties at the Târgu Mureş section of the Cluj university. Chiefly children of peasant origin attend the Hungarian gymnasiums, because the intellectuals are aware that there is little chance of being admitted from them to the university.

A process of liberalization can also be noticed in Romania; the regime is trying to exhibit a semblance of legality and thus the terror is considerably less than in the years prior to the Hungarian revolution. On the other hand, the process of Rumanization, i.e. the re-education process is more radical than ever.

[TRADUCERE]

[22 februarie 1962]

Situația maghiarilor din Transilvania

Credibilitatea sursei: Nedeterminat.

Data observării: Până în septembrie 1961.

Rezumat: După moartea lui Petru Groza și de la retragerea armatelor sovietice[1], situația maghiarilor în Transilvania românească s-a deteriorat considerabil. Presiunea națională românească asupra maghiarilor crește. Maghiarii în poziții de conducere –

chiar și în cadrul autogovernării politice maghiare – sunt înlocuiți cu români. De când Universitățile clujene „Bolyai” și „Babeș” s-au unit, profesorii universitari maghiari trebuie să țină cursuri în limba română. Este o „infracțiune” mai gravă să pomenești de drepturile maghiarilor în Transilvania decât să critici comunismul.

Comentariu de evaluare: Raportul a fost înaintat în maghiară și se bazează pe o sursă maghiară. Versiunea de față este o traducere făcută aici.

Nu există confirmare a unor detalii menționate în raport, deși cazuri de animozități s-au mai raportat și în trecut.

Se mai poate menționa că numeroși refugiați români au raportat că în Regiunea Autonomă Maghiară populația românească sau vizitatorii români sunt boicotați sistematic dacă nu folosesc limba maghiară în birouri, magazine etc.

Cu ocazia unirii și reorganizării Universităților clujene „Babeș-Bolyai”, profesorul Lajos [Takács] a spus în cuvântarea domniei sale: „Câteva prelegeri se vor ține în limba română, iar altele în limba maghiară, iar un număr însemnat de cursuri se vor ține atât în română, cât și în maghiară. Astfel, la secția de pedagogie a facultăților de matematică-fizică, chimie, istorie-filosofie, științele naturii-geografie și secțiile de limbi străine ale facultăților de filologie, cunoștințele de bază și elementele de metodologie se vor preda atât în limba română, cât și în maghiară. În mod asemănător, în toate facultățile, științele sociale se vor preda în ambele limbi. La secția de literatură maghiară a facultății de filologie prelegerile vor fi în limba maghiară” („Scânteia”, 3 iulie 1959).

În rapoartele întocmite cu ocazia conferinței de partid recent ținută în regiunea Cluj („Scânteia”, 20 ianuarie 1962), Vasile Vaida (de origine maghiară), prim-secretarul regional de partid, Constantin Daicoviciu, rectorul Universității „Babeș-Bolyai” și Aurel Moga (de origine maghiară), rectorul Institutului de medicină și farmacie al Universității, au vorbit despre „activitatea largă a cadrelor din instituțiile de învățământ superior de predare și cercetare în cadrul filialei Academiei RPR, în colaborare din ce în ce mai strânsă (...) în domeniul ideologic”.

Până în momentul reorganizării teritoriale a RPR decise de Marea Adunare Națională în decembrie 1960, populația noii Regiuni Mureș Autonomă Maghiară a crescut cu 39.000 persoane și suprafața agricolă cu circa 30.000 hectare; valoarea economică a regiunii a crescut cu aproximativ 100 milioane lei, plus încă 150 milioane lei, sumă ce reprezintă valoarea fabricii de zahăr de la Luduș.

La Conferința Regională de partid din ianuarie 1962, dezbaterile care au avut loc pe baza raportului prezentat de Iosif Banc (de origine maghiară), primul secretar regional de partid[2], „au reflectat colaborarea frățească dintre populațiile română, maghiară și germană”, scria „Scânteia” din 16 februarie 1962.

Tiberiu Andrassofszky (maghiar), rectorul Institutului de medicină și farmacie, a subliniat necesitatea cunoașterii limbii române pentru a da posibilitatea oamenilor din regiune să obțină locuri de muncă în economia țării, în orice parte a țării (același ziar).

„Scânteia Tineretului” din 5 octombrie 1961 a raportat că pentru anul școlar 1961/1962 în Școala medie nr. 5 din Brașov (regiunea Brașov) sunt 168 elevi în cele opt clase la secția română și 82 (maghiari) la secția maghiară.

Petru Groza și Luca, fostul ministru al finanțelor, au fost susținători de nădejde ai minorității maghiare din Transilvania. Odată, Groza a explicat glumind necesitatea autonomiei maghiarilor astfel: „Maghiarii s-ar mușca între ei ca să nu trebuiască să îi mușcăm noi”. De la moartea lui Groza și plecarea rușilor, situația

maghiarilor s-a înrăutățit considerabil. Dacă cineva vorbește despre drepturile maghiarilor, nu este bine văzut.

Nu numai autonomia maghiarilor a fost limitată, dar în cadrul ei conducătorii de origine maghiară din întreprinderile de stat și din organele administrative sunt înlocuiți rând pe rând. Deși la Târgu Mureș, capitala Regiunii Autonome Maghiare, președintele și vicepreședintele consiliului popular sunt maghiari, majoritatea judecătorilor, procurorilor și comandanților unităților armate sunt români. Din 1945, în acest oraș s-au stabilit 20.000 de români. Oficialitățile maghiare și conducătorii de partid sunt atât de precauți încât nu se poate conta pe sprijinul lor nici cât pe cel al românilor. Procesul de românizare devine din ce în ce mai intens.

De când Universitatea „Bolyai” din Cluj s-a unit cu Universitatea „Babeș”, profesorii maghiari sunt obligați să predea în română. Doar pregătirea profesorilor de la facultatea de limba maghiară se face în limba maghiară și predarea la facultățile de medicină și farmacie de la Târgu Mureș, secțiuni ale Universității Cluj. Gimnaziile maghiare au în principal copii de țărani, deoarece intelectualii sunt conștienți că din aceste gimnazii șansele sunt slabe ca cineva să ajungă la universitate.

În România se poate observa un proces de liberalizare; regimul încearcă să arate o față de legalitate și astfel teroarea este considerabil mai scăzută decât în anii de dinaintea revoluției maghiare. Pe de altă parte însă, procesul de românizare, adică procesul de reeducare, este mai radical decât a fost vreodată.

(Open Society Archives, Budapest, Hungary-Information Items, Box 21, Item No. 388/62)

[1] Petru Groza a murit la 7 ianuarie 1958, iar tot în același an au fost retrase și trupele sovietice aflate pe teritoriul României. Pentru acest ultim aspect vezi P. Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, București, Edit. Enciclopedică, 1997, p.87-109.

[2] Iosif Banc (n. 1921) era membru al CC al PCR (1955-1989) și fusese prim-secretar al Comitetului Regional Oradea între 1956-1958). Din 1965 va fi viceprim-ministru al guvernului (până în 1972), apoi prim-secretar al Comitetului de partid al jud. Mureș (până în 1975), după care a fost numit președinte al Consiliului Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale.

106

[21 septembrie 1962]

Noua politică oficială față de minoritatea maghiară din Republica Populară Română*

După ce Regiunea Autonomă Maghiară, „realizare a politicii naționale staliniste”, a fost radical modificată prin anexarea părții de sud a regiunii, cu populație majoritară maghiară, la regiunea Brașov și în același timp anexând la noua regiune Mureș Autonomă Maghiară trei raioane în mare majoritate cu populație românească, guvernul comunist de la București a pornit o campanie de desființare a instituțiilor maghiare din Ardeal. După ce a fost desființată Universitatea maghiară „Bolyai” din Târgu Mureș a urmat, acum, desființarea câtorva școli secundare din Arad, Timișoara, Deva, Brașov, Cluj, Oradea și Sibiu.

Permișiunile de vizită acordate ungarilor din Ardeal pentru Ungaria au fost aproape cu desăvârșire desființate, iar numărul excursioniștilor ONT de turism în Ungaria a fost și el redus.

La ultima ședință a plenarei de partid din regiunea Mureș Autonomă Maghiară a fost atacat chiar „șovinismul unor elemente mic burgheze din cadrul populației maghiare”, iar de la Universitatea „Babeș” din Cluj și de la IMF din Târgu Mureș au fost exmatriculați câțiva studenți din grupul Ákos Nagy – unul dintre ei a fost și condamnat – pentru activitate șovinistă maghiară. Vina acestora, de fapt, a fost preamărirea unor liberalisme ale regimului Kádár din Ungaria. Directoarea unui liceu din Oradea, cu numele Magda Mihály, a fost înlocuită pe motivul că are rude în străinătate, fugite în Ungaria cu ocazia revoluției din 1956, în realitate ea a fost schimbată pentru că în cadrul unei ședințe de partid a criticat calitatea cărților și manualelor de școală de limba maghiară editate de oficialitatea RPR-istă, afirmând că stilul lor nu era destul de maghiar.

(Open Society Archives, Budapest, Box 176-Romania, Item No. 1947/62)

* Sursa este apreciată „de încredere” și aparține minorității maghiare din Transilvania.

107

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambassade de la République Populaire Hongroise
Szám: 570/1962. sz.t.

Bukarest, 1962. október 17.
Szigorúan titkos!

Tárgy: Tartományi összefoglalók megküldése.

Előadó: Meiszter Dávid

Kizárólag a Központ belső használatára (dokumentációkiegészítés céljából) mellékelten megküldöm Brassó és Maros Magyar Autonóm Tartomány gazdasági összefoglalóit. Az összefoglalókkal kapcsolatban szeretném az alábbiakat közölni:

1. A két összefoglaló az 1961. évi helyzetet tükrözi, s mivel idén e két tartományban még nem jártunk, nincs kiegészítve az 1962-es fejleményekkel.
2. Mindkét összefoglaló, a személyesen tapasztaltakon túl, a helyi vezetők által nyújtott tájékoztatókra, a tartományokban megjelent tanulmányokra, valamint a központi sajtó és egyéb kiadványokban megjelent adatokra épül.

Kuti Jenő nagykövet

Külügyminisztérium, Péter János miniszter elvtársnak, Budapest

[ANEXA 1]

Magyar Autonóm Tartomány

Vezetők névsora: Bánk Josif, a tartományi PB első titkára; Szóvéri Zoltán, a tartományi PB-titkár; Lukács László, a tartományi Néptanács VB elnöke; Šerbanuț Petre, a tartományi Néptanács VB alelnöke (helyi ipar, keresk.); Benkő János, a tartományi Néptanács VB alelnöke (lakásépítés, útép. pü.); dr. Antalffy Endre, a tartományi Néptanács VB alelnöke (oktatás, kultúra, egészségügy); Mogyi Marcel, a tartományi Néptanács VB alelnöke (mezőgazdaság); Illés József,

a Galócási Faipari Kombinát igazgatója; Kiss Albert, a Régeni Faipari Kombinát igazgatója; Andrássovsky prof., az Orvostudományi Egyetem rektora; Moldován, az „Encsel Mauritius” gyár igazgatója; Kiss, az „Aug. 23.” bútorgyár igazgatója; Titusz Sbirla, a „K. Marx” vegyikombinát főigazgatója; Dévai, a tartományi néptanács kult. oszt. munkatársa.

[ANEXA 2]

Ipari létesítmények

Marosvásárhely: „Augusztus 23.” bútorgyár; „Encsel Mauritius” finommechanikai üzem; „Ludovik Minszki” fémháztartási cikkek gyára; Fotópapírgyár; „Bernáth Andrei” cukorgyár; „Transilvania” vajgyár; Téglá- és cserépgyár; Kábelgyár

Gălăuțaș-Galócás: Faipari Kombinát

Reghin-Szászrégen: Faipari Komplexum; Mozdonyjavító üzem

Tárnăveni-Dicső: „K. Marx” Vegyipari Kombinát; „Herkules” téglagyár

Sângeorgiu de Pădure-Erdőszentgyörgy: „Vörös Csillag” hőerőmű

Vlăhița: „Vasüzemek”

Odorhei-Udvarhely: „Vörös Csillag” bútorgyár; „Maros” textilgyár

Remetea-Gyergyóremete: Tejporgyár

Praid-Parajd: Sóbánya

Reci-Rétyi: Lenüzem

Joseni-Alfalu: Lenáztató

Gheorgheni-Gyergyószentmiklós: Lenfonóda

Sfântu-Gheorghe-Sepsiszentgyörgy: Cigarettaüzem

Luduș-Ludas: Cukorgyár; Lenáztató

Ghindari: Lenáztató

Cristuru Secuiesc: Lenáztató

[ANEXA 3]

Küküllő rajon – komplett – szövetkezetesített szőlőtér 1950-60 között 1000 ha-ra nőtt.

Rosiai áll. keltetőközpont: kikelési arány 78-80% – összesen 5 gondozónő; 90.000 tojást keltenek egyszerre; 1960-ban 460.000-et keltettek ki; 1961-es terv 600.000.

A gyümölcsstelepitést a tartományban másodrangú kérdésként kezelték, és az 1960-ra tervezett 94.000 csemete ültetéséből csak 15.000-et ültettek el.

Falvak villamosítása. A tartomány 800 falujából állítólag 1/3 villamosítva van. Hivatalos adatok szerint az utóbbi 10 évben mindössze 112 helységet villamosítottak. A helyi vezetők szerint azonban ezek közül számos falu csak „kinevezett” villamosított falu, ugyanis a villany csak a faluközpont 5-6 házába vagy csak a kollektív gazdaság székházában van bevezetve. Ezért most a közelebbi cél a „kinevezett” falvak valódi villamosítása.

Önkéntes munkálatok: 1952-60 között ily módon 1662 közhasznú létesítmény épült, köztük 249 iskola, 341 művelődési otthon, 310 híd stb. A pénzbeni hozzájárulás ez időszakban összesen 47 mill. lei.

1960-ban a központi alapból 67 mill. lei-t fordítottak a tartományi városokban lakásépítésre, amelyhez önkéntes munka értéke 4 millió lei.

1960-ban önkéntes munkával és hozzájárulással 28 falvat villamosítottak.

Megjegyzem, hogy a felső vezetők kijelentései ellenére a katonákat továbbra is nagy számban alkalmazzák az útépítéseknél, sőt nemrég rendelet jelent meg arra vonatkozólag, hogy a mezőgazdasági munkába is bevonják őket. Vita folyik arról is, hogy az útépítésnél ezentúl ne csak az utászalakulatok, hanem minden alakulat vegyen részt, évenként 1-1 hónapon keresztül.

Az új közigazgatási beosztás hatása a MAT-ra:

	1960. XII. 24. előtt	1960. XII. 24. után
Összterület lecsatolva	13.500 km ²	12.250 km ²

Lecsatolva:

Sepsi járás	1400 km ²
Kézdivásárhely	1800 km ²
Összesen	3200 km ²

Hozzácsatolva:

Ludas járás	863 km ²
Sármás járás	900 km ²
Dicső járás	187 km ²
[Összesen]	1950 km ²

Tehát a MAT területe összesen 1250 km²-rel csökkent az átrendezés következtében. A mezőgazdasági területe viszont megnőtt 732.000 ha-ról 765.000 ha-ra (ezen belül a szántó 320.000-ről 370.000-re, s ami nagyon jelentős, a szőlők területe 1900 ha-ról 5000 ha-ra, mivel hozzácsatolták majdnem az egész Küküllő menti borvidéket).

városok száma	12		11	
községek száma	226		235	
falvak száma	659		800	
lakosság megoszlása	757.000		802.000	
a. városi	223.000	29%	198.000	24,9%
b. falusi	534.000	71%	603.000	75,1%

A lakosság nemzetiségek szerinti megoszlása:

	1960. XII. előtt	1960. XII. után
magyarok	565.500	482.500
az össz.-lak. %-ban	74,6%	60,0%
románok	146.800	294.700
az össz.-lak. %-ban	19,3%	36,8%

A lecsatolt területek nemzetiségi összetétele:

	magyarok	románok
Sepsi rajon	65,9 ezer	8,7 ezer
az össz. %-ban	85%	12%
Kézdi rajon	61,0 ezer	5,0 ezer
az össz. %-ban	90%	7,4%
Összesen	126,9 ezer	13,7 ezer
az össz. %-ban	85,7%	9,4%

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Populare Ungare

București, 17 octombrie 1962

Ambassade de la République Populaire Hongroise

Strict secret!

570/1962. Strict secret.

**Subiect: Rapoartele economice ale regiunii Brașov și
Regiunii Autonome Mureș**

Prezintă: Dávid Meister

Anexez aici rapoartele economice ale Regiunii Autonome Maghiare și regiunii Brașov pentru exclusiva întrebuițare (cu scop documentar) a Centrului. În ceea ce privește rapoartele, aș dori să menționez următoarele:

1) Cele două rapoarte oglindesc situația anului 1961, și pentru că anul acesta încă nu am vizitat cele două regiuni, nu sunt completate cu evenimentele din 1962.

2) Ambele rapoarte se sprijină pe experiență proprie, rapoarte ale conducătorilor locali, studii apărute în regiuni, respectiv pe date apărute în presa locală sau alte publicații.

Jenő Kuti, ambasador

Ministerul de Externe, tovarășului ministru János Péter. Budapesta

[ANEXA 1]

Regiunea Autonomă Maghiară

Lista conducerii: Iosif Bánk, prim-secretar al Comitetului Regional de Partid; Zoltán Szővérfi, secretar; László Lukács, președintele Comitetului Executiv al Consiliului Popular; Petre Șerbănuț, vice-președintele (industria, comerțul local); János Benkő (construcție de locuințe, drumuri)[1]; dr. Endre Antalffy (în-vățământ, cultură, sănătate); Marcel Mogașiu (agricultură); József Illés, directorul combinatului de ind. lemnului din Gălăuțaș; Albert Kiss, directorul combinatului de ind. lemnului din Reghin[2]; prof. Andrássovski, rectorul Universității de Medicină; Moldován, directorul fabricii „Encsel Mauritius”; Kiss, directorul fabricii de mobilă „23 August”; Titus Sbârlă, directorul general

al combinatului chimic „K. Marx”; Dévai, colaboratorul oficiului pentru cultură a Consiliului Popular Regional.

[ANEXA 2]

Unități industriale:

Târgu Mureș: fabrica de mobilă „23 August”; uzina de mecanică fină „Encsel Mauritius”; fabrica de articole metalice casnice „Ludovik Minszki”; fabrica de hârtie fotografică; fabrica de zahăr „Andrei Bernáth”; fabrica de unt „Transilvania”; fabrica de cărămidă și țiglă; fabrica de cabluri.

Gălăuțaș: combinatul de industria lemnului.

Reghin: complexul de industria lemnului; depoul de locomotive.

Târnăveni: combinatul chimic „K. Marx”; fabrica de cărămidă „Herkules”.

Sângeorgiu de Pădure: centrala termică „Steaua Roșie”.

Vlăhița: „Uzinele de fier”

Odorhei: fabrica de mobilă „Steaua Roșie”; fabrica de textile „Maros”.

Remetea: fabrica de lapte praf.

Praid: salina.

Reci: uzina de in.

Joseni: baia de in.

Gheorgheni: țesătoria de in.

Sfântu Gheorghe: uzina de țigarete.

Ludoș: fabrica de zahăr; baia de in.

Ghindari: baia de in.

Cristuru Secuiesc: baia de in.

[ANEXA 3]

Raionul Târnavelor: complet cooperativizat; suprafața viilor a crescut între 1950-1960 la 1000 ha.

Centrul de incubație de stat de la Roșia: procent al incubațiilor complete 78-80% – în total 5 îngrijitoare; se incubează câte 90.000 ouă; în 1960 au fost incubate 460.000; se preconizează 600.000 pentru 1961.

Plantațiile de pomi fructiferi au fost tratate ca o problemă de importanță secundară și din cei 94.000 puiți planificați pentru 1960 s-au plantat numai 15.000.

Electricitatea de la sate: Din cele 800 sate ale regiunii, se presupune că 1/3 sunt dotate cu electricitate. Conform unor date oficiale, în ultimii 10 ani au fost dotate cu electricitate 112 localități. După spusele unor conducători locali, multe din acestea sunt numai sate „numite” dotate cu electricitate, pentru că numai 5-6 case din centru sau sediul gospodăriei colective ale acestor localităților au curent electric. Astfel că scopul imediat este dotarea acestor sate „numite” cu electricitate.

Munca patriotică: Între 1952-1960 s-au construit 1662 de clădiri cu această destinație, printre care 249 școli, 341 cămine culturale, 310 poduri etc. Participarea financiară în această perioadă a fost de 47 milioane lei.

În 1960 s-au cheltuit din buget 67 milioane lei pentru construirea de locuințe în orașele din regiune, din care quantumul muncii patriotice este de 4 milioane lei.

În 1960 au fost dotate cu electricitate 28 sate prin muncă patriotică și participare.

Doresc să menționez faptul că în ciuda declarațiilor făcute de liderii de sus, soldații sunt în continuare folosiți în număr mare la construirea de drumuri; mai mult, nu cu mult timp în urmă a apărut o hotărâre conform căreia aceștia vor fi incluși și în activități agrare. Se poartă discuții și în ceea ce privește participarea la construcția de drumuri nu numai a drumarilor, dar și a celorlalte divizii, câte o lună pe an.

Efectul asupra RAM a reorganizării administrative:

	înainte de 24.12.1960	după 24.12.1960
Suprafața totală	13.500 km ²	12.250 km ²

Desprinse prin reorganizare

plasa Sf. Gheorghe	1400 km ²
Târgu Secuiesc	1800 km ²
Total:	3200 km ²

Anexate:

plasa Luduș	863 km ²
plasa Sărnaș	900 km ²
plasa Târnăveni	187 km ²
[Total:]	1950 km ²

Astfel, suprafața RAM a scăzut cu 1250 km² în urma reorganizării. Suprafața agricolă a crescut de la 732.000 ha la 765.000 ha (în cadrul acestor terenuri, suprafața arabilă a crescut de la 320.000 ha la 370.000 ha, iar ceea ce este foarte important, suprafața viilor a crescut de la 1900 ha la 5000 ha, pentru că s-au anexat aproape toate zonele viticole de pe Târnave).

numărul orașelor	12	11		
numărul comunelor	226	235		
numărul satelor	659	800		
componenta locuitorilor	757.000	802.000		
a) mediu urban	223.000	29%	193.000	24,9%
b) mediu rural	534.000	71%	603.000	75,1%

Componenta locuitorilor în funcție de naționalitate:

	înainte de decembrie 1960	după decembrie 1960
unguri	565.500	482.500
% populației întregi	74,6%	60,0%
români	146.800	294.700
% populației întregi	19,3%	36,8%

Compoziția etnică a zonelor desprinse:

	maghiari	români
raionul Sepsi	65.900	8.700
% total	85%	12%
raionul Kézdi*	61.000	5.000
% total	90%	7,4%
în total	126.900	13.700
% total	85,7%	9,4%

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-5/c-008282-1962*)

* Târgu Secuiesc

[1] János Benkő va deveni în 1969 prim-vicepreședinte al Comitetului Executiv al Consiliului Popular al jud. Mureș, iar din 1977 secretar al Comitetului județean de partid.

[2] Albert Kiss fusese prim-secretar al Comitetului de partid al orașului Târgu Mureș, iar în 1984 va fi numit membru în Comisia Centrală de Revizie (până în 1989).

108

[1962] oct. 20

D/V-10650

Simplificarea formalităților de călătorie între România și Ungaria

În urma înțelegerii survenite între guvernul maghiar și guvernul român în timpul tratatelor ce au avut loc la București. Delegația maghiară a fost condusă de Marosán (de origine român, Mureșan din Oradea) și guvernul român, s-au produs unele înlesniri în călătoria cetățenilor români și unguri între cele două țări[1].

În baza acestei înțelegeri, pentru a obține eliberarea de pașaport (certificat de călătorie), este de ajuns ca respectivul cetățean să prezinte o invitație primită de la o persoană domiciliată în cealaltă țară (scrisoarea de invitație trebuie să fie autentificată la un notar public sau la Sfatul Popular), scrisoare în care persoana respectivă odată cu invitația își asumă răspunderea de a întreține persoana invitată pe tot timpul șederii sale în țara respectivă. Pe baza acestei invitații și a cererii se va elibera foaia de călătorie, viza nu mai este necesară.

O înțelegere similară a existat și în anul 1956 și a fost în vigoare până la izbucnirea revoluției.

Se spune că inițiativa tratatelor cu privire la convenția amintită mai sus a pornit din partea guvernului maghiar. El a fost sesizat de conducerea partidului de la Budapesta, partid care la rândul lui a fost informat de frunțașii partidului care în timpul concediului petrecut în România au vizitat și regiunea Mureș. Cu această ocazie au fost alsați cu cereri din partea populației minoritare maghiare din România care au rude în Ungaria.

(*Open Society Archives, Budapest, Box 267-Romania, Item No. 2193/62*)

[1] Întelegerea consulară între cele două țări, pe această temă, s-a semnat la Budapesta la 18 martie 1959. Ulterior, în conformitate cu un scurt anunț din „Scânteia” din 29 iunie 1962, György Marosán s-a aflat din nou în România, în vacanță, prilej cu care s-a întâlnit cu Gh. Gheorghiu-Dej și Alexandru Moghioroș.

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambassade de la République Populaire Hongroise
Szám: 619/1962.sz.t.

Bukarest, 1962. nov. 28.
Szigorúan titkos!

Tárgy: A román állampolgárok áttelepülése a Magyar Népköztársaságba.

Előadó: dr. Németh József

Ez év közepétől kezdve annak a jelenségnek vagyunk a tanúi, hogy a Magyar Népköztársaságba áttelepülni kívánó román állampolgárok száma – a korábbi hónapok, illetve az elmúlt esztendő adatait figyelembe véve – állandóan növekvőben van. (Azonnal hozzáfűzhetjük ehhez azt, hogy ez esetben úgyszólván kivétel nélkül magyar nemzetiségű román állampolgárokról van szó.)

A fenti megállapítás alátámasztására szolgálnak a következő számok:

Benyújtott áttelepülési kérelmek és kiadott kérdőívek száma:

	Kérelmek	Kérdőívek
1961. I. n. év.	139	222
II. n. év.	92	169
III. n. év.	81	125
IV. n. év.	71	138
1962. I. n. év	73	124
II. n. év	63	106

(Megjegyzés: kérdőívet kap minden 13 évet betöltött személy.)

1962. III. n. évben (tehát július, augusztus, szeptember hónapokban) összesen 119 kérelem érkezett be. Becslésünk szerint tehát kb. 270-280 személy jelentkezett a szóban forgó időszakban áttelepülési kérelmével a nagykövetségen. Megállapíthatjuk, hogy ez a szám az ez évi első és második negyedévi adatokat figyelembe véve azt jelenti, hogy több mint kétszeresére nőtt az áttelepülni szándékozó román állampolgárok száma.

Az áttelepülni kívánók száma nem csupán a III. n. év adataiból figyelhető meg, ezt mutatják a rendelkezésre álló októberi és novemberi adatok is: októberben 67 db áttelepülési kérelmet kapott a nagykövetség, s 104 személy részére küldtünk ki kérdőívet, november hónapban 41 db áttelepülési kérelem érkezett, kb. 70 személy részére küldtünk kérdőíveket. A jelenséget elemezve a következő megállapításokat tehetjük.

Már említettük, hogy az áttelepüléseket kérők szinte kivétel nélkül magyar nemzetiségű román állampolgárok. Túlnyomó részük Kolozsváron, Nagyváradon, Marosvásárhelyen, Aradon és e városok vidékén lakó személy. Hozzátehetjük azt is, hogy e személyek több mint fele az előbb említett városokban lakik, kisebb része él falun. A harmadik negyedév adatait figyelembe véve ez az arány a követke-

zőképpen fest: az áttelepülési kérelmeket benyújtók kb. 70%-a városon és 30%-a falun lakik. Ebből következik egy másik megállapítás is, éspedig az, hogy az áttelepülni szándékozóknek tekintélyes része értelmiségi és alkalmazotti foglalkozású. Sokkal kevesebb az ipari munkások száma: az összes áttelepülőnek kb. 6-8%-a mindössze. Érdekes volt megfigyelni az év során azt, hogy a tavalyi esztendőhöz képest ez évben viszonylagosan több volt az olyan áttelepülni szándékozók száma, akik paraszti foglalkozást folytatnak. Ezt azzal hozzuk összefüggésbe, hogy ez év elején fejeződött be a mezőgazdaság szocialista átszervezése a Román Népköztársaságban, és többen úgy vélték, hogy az ezzel szükségképpen együtt járó átmeneti nehézségeket úgy tudják elkerülni, ha Magyarországra települnek át.

Bizonyos mértékig az elmondottakból is következik, hogy a kérelmezők által Magyarországon megjelölt letelepedési hely az esetek kb. 65-70%-ában város volt. A városok közül is elsősorban Budapesten kíván az áttelepülőknek jelentős, kb. 35-40%-a letelepedni.

Az áttelepülési kérelmeket benyújtó személyek túlnyomó részének vannak rokonai Magyarországon. Érdekes azonban megfigyelni azt, hogy a kérelmezőknek kb. a fele csak távolabbi rokonaira tud hivatkozni (nagybácsi, nagynéni stb.).

Tapasztalataink szerint az áttelepülni szándékozók egy része most is – a korábbi hónapokban, illetve az elmúlt esztendőben ugyancsak ezt lehetett megállapítani – valóban közeli rokonainál települne le, azaz olyan rokoni, emberi kapcsolatok fűzik őket Magyarországon élő hozzátartozóikhoz, melyek érthetővé, természetessé teszik az áttelepülés szándékát. (Szülők a gyermekekhez és fordítva, férj a feleséghez stb.) Ezeknek a száma most sem nagyobb, mint a korábbiakban.

Az áttelepülők számának már említett növekedése – s ez a szóban forgó időszakban, tehát júliustól máig a kérelmezőknek mintegy felét jelenti – olyan esetekből áll össze, amelyekben az áttelepülési szándékot nem a rokoni kapcsolatok indokolják. E csoportba tartozók túlnyomó többsége életkor szerint a fiatal- és a középkorúak generációjához tartozik. Foglalkozásukat tekintve elsősorban értelmiségiek (orvos, mérnök, tanár, közgazdász) vagy az alkalmazotti csoportba sorolhatók. Ezekben az esetekben, véleményünk szerint, az áttelepülési szándékot a következő körülmények segítették megszületni. A múlt év december elsején hatályba lépett egyezmény, amely a vízum nélküli utazásokat lehetővé tette, s amelynek következtében a román hatóságok is a korábbi gyakorlatokhoz képest sokkal rövidebb idő alatt és kisebb összeg befizetése ellenében adtak az ezt kérelmezőknek útlevelet – azt eredményezte, hogy ugrásszerűen nőtt meg a Magyarországra látogatóba utazó román állampolgárok száma. A látogatások tapasztalatai, mindenekelőtt a két ország közötti ténylegesen fennálló életszínvonalbeli különbség segítette elő azt, hogy olyanok is az áttelepülés gondolatával foglalkozzanak, akiknek ez korábban eszükbe sem jutott. Közrejátszik természetesen a magyarországi rokonok rábeszélése és számos esetben az áttelepülőkből kisebb vagy nagyobb mértékben meglévő nacionalizmus is. (Megállapítható, hogy ez a felszabadított Romániában született vagy felnőtt személyeknél összehasonlíthatatlanul kisebb mértékben játszik szerepet az áttelepülési szándék kialakításánál, mint az idősebb korosztályok tagjainál.) Hozzáfűzhetjük még mindehhez azt, hogy az áttelepülni kívánók e csoportjába tartozók túlnyomó része a romániai életviszonyokat figyelembe véve anyagilag jó körülmények között él, és tehetségének, szakismeretének megfelelően nemegyszer jelentős, sőt kifejezetten magas és bizalmas funkcióban dolgozik.

Egy idő óta azt is tapasztaljuk, hogy egyre többen jelentkeznek áttelepülési kérelemmel a nagykövetségen olyan személyek is, akik Magyarországon az elmúlt esz-

tendőkben nem jártak, azonban a már kérelmüket benyújtott személyektől tájékoztatást kaptak az áttelepülés kérelmezésének módjáról. Hallanak olyan esetekről is, amelyekben az áttelepülést engedélyezték, és így ők maguk is kedvet kapnak ahhoz, hogy próbálkozzanak. Meg kell említeni még azt is, hogy az áttelepülés szándékával való foglalkozást elősegíti olyan körülmény is, hogy az áttelepülők gyakorlatilag minden személyes ingóságukat – kivéve, amelyeket a román deviza-jogszabályok tiltanak (ékszernemű, perzsaszőnyeg, bélyeggyűjtemény) – magukkal vihetik Magyarországra. Több olyan esetről tudunk, hogy nem is egy vagon béreltek a Magyarországra áttelepülők holmijuk elszállításához. Az utóbbi fél évben egy-két olyan eset fordult mindössze elő, amikor az áttelepülők – tájékoztatlanságból – hozzánk fordultak segítségért a tekintetben, hogy a román vámfőigazgatóságnál járjunk közben az átvinni szándékozott holmik engedélyezése érdekében.

Meg kell végül jegyezni még azt is, hogy azok a személyek, akik részünkről a végleges beutazási engedélyt megkapják, túlnyomó többségükben megkapják a román kivándorló útlevelet is, tekintet nélkül korukra, foglalkozásukra. Ez – magától értetődően – ugyancsak bátorítólag hat mindazokra, akik az áttelepülés gondolatával foglalkoznak.

A nagykövetség úgy vélte, hogy azokban az esetekben, amikor az áttelepülni vágyó román állampolgároknak Magyarországon közeli hozzátartozói, rokonai vannak, s itt az RNK-ban ilyenek nincsenek, és koruknál vagy más okok miatt elesettek, vagy szűkös anyagi körülmények között élnek, helyesen teszik, ha javasolják az áttelepülés magyar részről való engedélyezését. Minden olyan esetben, amikor az áttelepülés indokai között az előbb említettek közül egy sem található meg, amikor a kérelmezőt csupán anyagi vagy más értelemben vett érvényesülési vágy vezeti, esetleg kifejezetten nacionalista rugók játszanak közre (a gyermekeket nem akarják román nyelven is taníttatni stb.), a nagykövetség az áttelepülési kérelem elutasítását javasolta és javasolja.

Szeretnénk, ha a Központ, esetleg más szervek pl. a BM véleményét is figyelembe véve állást foglalnának: helyes-e a nagykövetség fentiekben megfogalmazott véleménye és az ezen alapuló eddigi gyakorlata.

Kuti Jenő nagykövet

Külügyminisztérium, Péter János miniszter elvtársnak, Budapest

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Populare Ungare
Ambassade de la République Populaire Hongroise
619/1962

București, 28 noiembrie 1962
Strict secret!

Subiect: Emigrarea cetățenilor români în Republica Populară Ungară
Prezintă: dr. József Németh

Începând cu mijlocul acestui an suntem martorii unui fenomen de creștere a numărului cetățenilor români – comparativ cu lunile precedente și datele anilor trecuți – care doresc să emigreze în Republica Populară Ungară (se poate preciza totodată, că în acest caz este vorba de cetățeni români de naționalitate maghiară exclusiv).

Pentru susținerea afirmației de mai sus slujesc următoarele cifre:
 Cereri înaintate pentru solicitarea emigrării și numărul chestionarelor emise:

	cereri	chestionare
I. sfert de an, 1961	139	222
II. sfert de an	92	169
III. sfert de an	81	125
IV. sfert de an	71	138
I. sfert de an 1962	73	124
II. sfert de an	63	106

(precizare: chestionar primește fiecare cetățean trecut de 13 ani)

În semestrul trei (adică iulie, august și septembrie) au sosit în total 119 cereri. După estimările noastre, aproximativ 270-280 persoane s-au prezentat în perioada menționată la ambasadă în vederea emigrării. Putem observa că în comparație cu numărul cetățenilor care au dorit să emigreze în perioadele precedente, numărul celor din ultima perioadă s-a dublat.

Numărul celor care doresc să emigreze nu este vizibil numai în datele semestrului trei; acestea apar și în datele lunii octombrie și noiembrie: Ambasada a primit în luna octombrie 67 cereri de emigrare și am trimis chestionare la 104 persoane; în luna noiembrie au sosit 41 cereri de emigrare și am trimis chestionare la cca. 70 persoane. Analizând fenomenul, putem trage următoarele concluzii.

S-a mai menționat faptul că cei care solicită permisiunea de a emigra sunt aproape toți cetățeni români de naționalitate maghiară. Mare parte sunt persoane din Cluj, Oradea, Târgu Mureș, Arad, respectiv din localități vecine acestor orașe. Putem adăuga și faptul că mare parte a acestor persoane provin din mediul urban și o mai mică parte din mediul rural. Luând în considerare datele din semestrul trei, procentajul este următorul: 70% locuiesc la oraș și 30% la țară. De aici rezultă și cea de-a doua observație, și anume că numărul celor care doresc să emigreze sunt în mare parte intelectuali și angajați. Mult mai mic este numărul muncitorilor industriali: ei reprezintă doar 6-8% din totalul celor care doresc să se mute. A fost interesant de observat că numărul celor care au ocupații țărănești, a crescut în ultimul an. Am legat această informație de faptul că la începutul acestui an a luat sfârșit reorganizarea socialistă a agriculturii în Republica Populară Română și mai mulți au fost de părere că vor putea ocoli greutățile care apar odată cu astfel de situații prin emigrarea în Ungaria.

Într-o anumită măsură rezultă și din cele relatate că locul de stabilire, specificat de emigranți, a fost în proporție de 65-70% o localitate urbană. Dintre orașe, 35-40% doresc să se stabilească la Budapesta.

Majoritatea celor care au înaintat cerere în vederea emigrării au rude în Ungaria. Este interesant de observat însă că aproximativ jumătate dintre acești oameni pot face referire numai la rude mai îndepărtate (unchi, mătușă etc).

Conform experienței noastre, o parte a doritorilor de emigrare – în lunile anterioare, precum și în anii trecuți s-a putut observa același fenomen – s-ar stabili într-adevăr la rude apropiate, adică au legături de rudenie cu persoane din Ungaria, ceea ce explică dorința de emigrare (părinți și copii sau vice-versa; soț și soție etc).

Creșterea numărului doritorilor de a emigra, deja menționat – și în perioada menționată, adică din iulie până azi, acesta reprezintă deja jumătate din cereri – reprezintă cazuri de persoane care argumentează dorința de emigrare prin alte explicații decât relațiile de rudenie. Mare parte a acestei categorii este reprezentată, din

punct de vedere al categoriei de vârstă, de tineri și cei de vârstă medie. În ceea ce privește ocupația, aceștia sunt în primul rând intelectuali (medici, ingineri, profesori, economiști) sau sunt angajați. În aceste cazuri, după părerea noastră, dorința de emigrare a fost favorizată de următoarele circumstanțe. Hotărârea care a intrat în vigoare la 1 decembrie anul trecut, și care a făcut posibilă călătoriile fără viză, și în urma căreia autoritățile române pot emite mult mai repede și fără plata unei sume atât de însemnate a pașapoartelor solicitanților, a dus la creșterea numărului cetățenilor români care călătoresc în Ungaria. Experiența celor care au călătorit spre Ungaria a relevat diferența nivelului de trai dintre cele două țări, a determinat pe unii, care inițial nici nu au dorit să emigreze, să solicite și ei mutarea în țara vecină. Un rol important este jucat în multe cazuri de discuțiile persuasive ale rudelor din Ungaria, cărora li s-a alăturat într-o măsură mai mică sau mai mare și naționalismul emigranților (Se poate observa că acest sentiment joacă un rol comparativ mai mic la persoanele născute și crescute în timpul noului regim, decât la persoanele mai vârstnice). Putem adăuga la cele de mai sus că această parte a celor care doresc să emigreze, conform standardelor române, au o stare materială bună și ocupă în multe cazuri posturi înalte și de încredere corespunzătoare talentelor, pregătirii avute. De un timp întâlnim și cereri de emigrare din partea unor persoane care nu au fost pe teritoriul Ungariei în ultimii ani, dar care au aflat de modalitatea înaintării cererii de emigrare de la persoane care au obținut informații despre acest proces. Au auzit de cazuri în care am aprobat cererea de emigrare, ceea ce i-a determinat să încerce și ei. Un alt factor care joacă un rol important în luarea acestei decizii o reprezintă și clauza conform căreia emigranții pot lua cu ei (în afară de cele interzise de legislația valutei românești: bijuterii, colecții de timbre, covoare persane) toate proprietățile mobiliare în Ungaria. Avem evidența mai multor situații în care unii au închiriat mai mult de un vagon pentru a-și transporta bunurile în Ungaria. În ultima jumătate de an au fost numai 1-2 cazuri în care, din lipsă de informație, emigranții ni s-au adresat nouă pentru a interveni la direcțiunea vâmlor pentru a obține aprobarea necesară transportării de bunuri personale.

Este important de menționat, la sfârșit, că persoanele care obțin de la noi aprobarea de a se stabili, obțin și pașaportul românesc de părăsire a țării, indiferent de vârstă sau ocupație. Acest lucru – evident – acționează ca un alt argument pentru a emigra, pentru cei care plănuiesc acest lucru.

Ambasada a considerat că în cazurile în care cetățenii români care solicită emigrarea au rude apropiate în Ungaria, dar nu și în RPR, și au o stare materială modestă datorită vârstei sau altor cauze, acționează corect dacă propune aprobarea din partea maghiară. În fiecare caz, în care nu există nici unul din argumentele menționate mai sus, în cazul în care solicitantul este ghidat de dorințe strict materiale sau motive naționaliste (nu doresc ca copiii să studieze în limba română, etc), ambasada a propus și propune respingerea cererii de emigrare.

Dorim ca Centrul să ia în considerare poziția ocupată și experiența altor organe posibile, de exemplu părerea Ministerului de Interne, în ceea ce privește problemele formulate mai sus.

Jenő Kuti, ambasador

Ministerul de Externe, tovarășului ministru János Péter. Budapesta

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-29/e-008137/1-1962)

Nagykövetség
Csaba Ferenc
Moszkva

004718/sz.t./1963
Szigorúan titkos!

Belpolitikai jelenségek

Kizárólag Nagykövet elvtárs és a nagykövetség politikai munkatársainak tájékoztatására az alábbiakban megküldjük bukaresti nagykövetségünk fenti tárgyú jelentésének másolatát:

„Azokkal a Romániában tapasztalható politikai jelenségekkel kívánok foglalkozni, amelyek az RMP KB március 5-8-i plenáris ülését követően megfigyelhetők voltak.

Ismeretes – a nyugati sajtó is foglalkozik ezzel, meglehetősen bőven, jó információk alapján –, hogy a KB-ülés anyagáról és Dej elvtárs Hruscsov elvtárshoz intézett március 15-i leveléről aktívák, majd taggyűlések keretében tájékoztatták a párttagságot; nyílt támadást intézve a Szovjetunió (személy szerint Hruscsov elvtárs), Csehszlovákia és az NDK, valamint a KGST-n belüli sokoldalú együttműködés koncepciója ellen. Mindezen támadások csakhamar köztudottá váltak, és – bár a sajtó azóta sem foglalkozott nyíltan e kérdésekkel – ma már lépten-nyomon hallani (tüzetekben, picon stb.) szovjetellenes és más szocialista országokat (elsősorban Csehszlovákiát és az NDK-t) kárhóztató kijelentéseket. Saját tapasztalataink és a szovjet nagykövetségtől nyert információink szerint az elmúlt hetekben (korábban internacionalista magatartású) párttagok, középfunckionáriusok viselkedésében is ilyen negatív fordulat volt tapasztalható: hivatalos pártdokumentumok állításait ismételve hivatkoznak arra, miként akadályozták eddig az ország ipari fejlődését egyes szocialista országok (elsősorban Csehszlovákia), pusztá agrárbázisként akarva kihasználni Romániát; hogyan nehezítené egyes iparágak fejlesztését a nemzetközi munkamegosztás kiszélesítése, hogyan akadályozza a KGST bizonyos nyugati áruk (pl. gépkocsik) behozatalát stb. A tömegek között egyre nagyobb mértékben visszhangzik ez a koncepció, és egyre inkább politikai, nacionalista színezettel jelentkezik.

Miután Romániában változatlanul rendkívül erős centralizáltság érvényesül az élet minden területén, s a tájékoztatás orgánumai csak központilag jóváhagyott szövegeket tesznek közzé, a diplomata és a politikai életet figyelő más személyek meglehetősen biztonsággal vonnak le következtetéseket a különböző alkalmakkor elhangzó hivatalos beszédekből, kiadott kommunikékból stb. Általános észrevétel, hogy az elmúlt két hónap során a román elvtársak minden alkalmat megragadtak, hogy ünnepi beszédekben (lásd az április 4-i román beszédeket, Joja akadémikus Lenin-emlékbeszédét, Ceaușescu elvtárs május 29-i beszédét a szovjet pártmunkás-delegáció tiszteletre rendezett brassói aktíván stb.) világosan leszögezték a KGST-vel szemben kialakított álláspontjukat, és elhatárolják magukat a Szovjetunió e téren követett politikájától.

Az elmúlt hónapokban bizonyos intézkedések történtek a Szovjetunió romániai népszerűsítésének formáival és méreteivel kapcsolatban. A Calea Victoriei-en lévő Cartea rusă (Orosz könyv) könyvesboltot megszüntették, értesítéseink szerint a helyén külföldi könyveket árusító üzlet fog nyílni. Az ARLUS (Román-Szovjet Társaság) tevékenysége észrevehetően csökken. E változás a művészeti rendezvényeket (koncer-

tek, filmvetítések, kiállítások) kevésbé érintette, erősen érezhető viszont az előadásos propaganda, a fényképkirakatok, valamint a „Veac nou” című folyóirat vonatkozásában. Az előadásos propaganda tematikája a Szovjetunió életének, eredményeinek ismertetése helyett egyre inkább általános, a Szovjetuniót is érintő, de technikai és tudományos témákat ölel fel. A „Veac nou” is javarészt román szerzők tollából származó, hasonló témájú cikkeket közöl. (Néhány héttel ezelőtt az illetékes pártszerv felhívta a lap szerkesztőségének figyelmét arra, hogy „román lap”-ról van szó, s a szerkesztési munkában ezt a jövőben fokozottabb mértékben kell érvényesíteni.)

Az ARLUS középfunckionáriusától származó értesülése szerint illetékes szerveknél foglalkoznak az ARLUS átszervezésének kérdésével is: vannak vélemények, amelyek feleslegesnek tekintik a jelenlegi „túlméretezett” apparátust, s célszerűbbnek tartanánk a KKI-hoz csatolva működtetni az intézményt.

A szovjet nagykövetség illetékes diplomatája elmondta, hogy hónapokon keresztül semmiféle anyagkérés nem merült fel az ARLUS részéről. Röviddel ezelőtt – a román parlamenti delegáció Szovjetunióba történő elutazása napjaiban – került sor ismét filmek, fotóanyagok stb. kérésére.

Kalmár elvtárs május 30-án Alekszejev szovjet titkárral folytatott hosszabb megbeszélést e kérdésekről. Alekszejev elvtárs kijelentette, hogy e jelenségek igen veszélyes tendenciákra mutatnak. Elmondta, hogy Nagy István erdélyi író – aki régi jó barátja – legutóbb szinte a fülébe súgva biztosította arról, hogy ő »és még nagyon sokan mások« mindig együtt küzdöttek és mindvégig együtt fognak küzdeni a Szovjetunióval. (Itt emlitem meg, hogy néhány nappal ezelőtt ismeretlen személy tintásüveget dobott a szovjet nagykövetség kapujában levő réztáblára.)

Alekszejev elvtárs azt is hangsúlyozta, hogy nagyon türelmesnek kell most lenni az ilyen jelenségekkel szemben. Nem szabad a tendenciát teljesen egyértelműnek tekinteni, mert – bár igen mély, messzire visszanyúló és személyekhez kapcsolódó gyökerei vannak e megerősödött jelenségeknek – a helyzet pozitív irányban való tisztázását kell célnak tekinteni.”

Barity Miklós mb. osztályvezető

Budapest, 1963. június 19.

[TRADUCERE]

Ambasadă
Ferenc Csaba
Moscova

004718/strict secret/1963

Fenomene ale politicii interne

Trimitem copia raportului cu titlul de mai sus de la Ambasada noastră de la București pentru informarea exclusivă a tov. ambasador și a colaboratorilor politici ai instituției:

„Aș dori să mă ocup de acele fenomene politice din România care s-au putut observa după ședința plenară a Comitetului Central al PMR din 5-8 martie.

Este binecunoscut faptul – și presa occidentală se ocupă destul de amplu de acest subiect, pe baza unor informații valabile – că membri partidului au fost familiarizați cu materialul ședinței Comitetului Central și conținutul scrisorii tov.

Dej adresată tov. Hrușciov din 15 martie prin active, apoi ședințe ale membrilor, atacând deschis Uniunea Sovietică (mai precis, pe Hrușciov personal), Cehoslovacia și RDG, respectiv CAER, pentru concepția colaborării multilaterale intense[1]. După puțin timp, aceste atacuri au devenit publice și – deși presa nu a mai tratat problema de atunci – azi se aud deja numeroase observații critice (în magazine, la piață) la adresa Uniunii Sovietice și a altor state socialiste (în primul rând Cehoslovacia, RDG). Pe baza experiențelor proprii, precum și a informațiilor primite din partea ambasadei sovietice, s-a putut observa o schimbare negativă și în rândurile membrilor de partid (cu atitudine prointernaționalistă mai devreme), a funcționarilor medii, mai ales în ultimele săptămâni: citând în mod repetat fragmente ale documentelor de partid, vorbesc despre modalitățile prin care unele țări socialiste au împiedicat dezvoltarea industrială a țării (în special Cehoslovacia), dorind să exploateze România ca pe o simplă bază agrară; cum ar îngreuna lărgirea diviziunii muncii la nivel internațional dezvoltarea unor ramuri industriale, cum împiedică CAER importarea unor produse occidentale (de exemplu automobile) în România etc. Această concepție este tot mai mult vehiculată printre mase și apare tot mai des într-o coloratură politică, naționalistă.

Dincolo de faptul că în România centralizarea este deosebit de puternică în toate domeniile vieții de zi cu zi, iar organele de informare publică comunică doar ceea ce se aprobă la nivel central, diplomații și persoanele atente la viața politică trag concluzii destul de pertinente din discursurile ținute cu diverse ocazii, comunicate publice etc. Este o observație generală faptul că în perioada ultimelor două luni, tovarășii s-au folosit de orice ocazie festivă (discursurile din 4 aprilie, discursul memorial Lenin al academicianului Joja, discursul din 29 mai al lui Ceaușescu, ținut la activa organizată la Brașov în onoarea delegației sovietice a activiștilor de partid etc) pentru ca în discursurile rostite să se precizeze poziția clară împotriva CAER și de a se delimita de politica sovietică dusă pe acest plan.

În ultimele luni s-au luat măsuri în ceea ce privește formele și măsurile de popularizare a Uniunii Sovietice în România. Librăria „Cartea rusă” de pe Calea Victoriei a fost desființată și, după informațiile noastre, urmează să se deschidă o librărie cu cărți importate din alte țări. Activitatea ARLUS (asociație româno-sovietică)[2] și-a redus simțitor activitatea. Această schimbare a influențat mai puțin evenimentele artistice (concerte, expoziții, evenimente cinematografice), dar se poate resimți intens în propaganda prin conferințe și cea vizuală a vitrinelor cu poze și a noii reviste „Veac nou”[3]. Tematica propagandei prin conferințe are tot mai puțin de-a face cu viața, rezultatele obținute de Uniunea Sovietică, în schimb sunt tot mai dese temele mai generale, care ating și Uniunea Sovietică, de natură tehnică, științifică. Articolele publicate în „Veac nou” provin din condeiele unor autori români și au teme asemănătoare. (Cu câteva săptămâni în urmă, organul de partid competent a atras atenția redacției că este vorba despre o „revistă românească” și acest lucru trebuie să fie mai evident în viitor.)

După informațiile obținute de la funcționarul ARLUS, organele în cauză se ocupă și de problema restructurării ARLUS: există păreri care consideră redundant aparatul „supradimensionat” și consideră mai eficientă activitatea instituției în cadrul Institutului de Relații Internaționale.

Diplomatul responsabil al ambasadei sovietice a spus că timp de mai multe luni nu au sosit cereri de materiale din partea ARLUS. Cu puțin timp în urmă, în timpul plecării delegației parlamentare române în Uniunea Sovietică, au sosit cereri din nou pentru filme, materiale foto etc.

Tov. Kalmár a purtat o discuție mai amplă despre această problemă cu secretarul sovietic Alexeiev în 30 mai. Tov. Alexeiev a declarat că aceste fenomene indică o tendință periculoasă. A spus că scriitorul ardelean István Nagy – care îi este un bun prieten – aproape că șoptind l-a asigurat despre faptul că „el și mai mulți alții” au luptat întotdeauna și vor lupta până la capăt alături de Uniunea Sovietică. (Menționez aici că, în urmă cu câteva zile, o persoană necunoscută a aruncat o călimară plină la tâblița de la poarta ambasadei sovietice)[4].

Tov. Alexeiev a mai subliniat și faptul că trebuie manifestată multă răbdare în fața acțiunilor de acest gen. Acestea nu trebuie interpretate ca tendințe evidente, pentru că – deși fenomenele care se întetesc au rădăcini adânci, legate de persoane –, scopul trebuie să fie clarificarea în sens pozitiv a situației.

Miklós Barity, șef de secție

Budapesta, 19 iunie 1963

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-5/c-004718-1963, f.3-5)

[1] Este vorba de încercarea de la începutul anilor '60 de a transforma CAER într-un instrument de subordonare și dominare mai eficientă a țărilor socialiste de către URSS, României rezervându-i-se rolul de „hinterland agricol”. Asupra acestui aspect vezi P. Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, București, Edit. Enciclopedică, 1997, p.197-221; Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948-1965*, București, Edit. Humanitas, 1998, p.183-191.

[2] ARLUS, abrevierea Asociației Române pentru Legăturilor cu Uniunea Sovietică, înființată la 12 noiembrie 1944 și condusă inițial de un comitet central din care făceau parte C.I. Parhon (președinte), M. Sadoveanu, S. Stoilov, G. Nicolau, S. Oeriu, Al. Rosetti, N. Profiri ș.a.

[3] „Veac nou”, revistă editată de Centrul Național pentru Promovarea Prieteniei și Colaborării cu alte Popoare, apărea la București din 10 decembrie 1944, săptămânal, iar lunar din ianuarie 1974 (între 1944-1946 avusese ca subtitlu: „Organ săptămânal al Asociației Române pentru Strângerea Legăturilor cu URSS”; ulterior „Revistă de cultură”). Aici, în nr. 14/1945, Mihail Sadoveanu publicase celebrul său text, *Lumina vine de la Răsărit*.

[4] Aceste evenimente erau semnele unei acțiuni de derusificare a țării, în urma căreia au dispărut treptat o serie de instituții precum Muzeul Româno-Rus, Editura Cartea Rusă, Institutul „Maxim Gorki” ș.a., în 1963 declanșându-se și operațiunea schimbării denumirilor rusești date anterior diverselor spații publice (străzi, cinematografe, întreprinderi, localități etc).

Către tov. președinte al Comitetului Executiv al Sfatului Popular al Regiunii Cluj

Subsemnata Both Lili, profesoară, vă aduc la cunoștință că în anul 1959, prin decizia nr. 573/1959 a Comitetului Executiv al Sfatului Popular Regional Cluj, mi s-a desfăcut contractul de muncă potrivit art. 20 aliniatul ultim din Codul Muncii și a prevederilor HCM 1062/1957.

Până la data de 8 sept. 1959 am funcționat în calitate de director la școala de 7 ani, fost no. 14, din str. Horea. La data respectivă aveam o vechime de 17 ani în învățământ. Motivarea desfacerii contractului de muncă a fost verbală și a constat din următoarele: 1. atitudine naționalistă și șovinistă; 2. bancuri reacționare; 3. precum și faptul că la locul de muncă m-aș fi înconjurat de elemente necorespunzătoare.

Între anii 1959-61 am depus mai multe contestații la diferite foruri de partid și de stat, contestații în care am arătat că nu mă simt vinovată de cele de mai sus. Toate acestea au primit un răspuns negativ, fără a mi se da posibilitatea de a cunoaște în mod concret învinuirile ce mi s-au adus și totodată nu mi s-a dat nici posibilitatea de a le combate.

Au trecut 4 ani de la desfacerea contractului meu de muncă, perioadă suficient de lungă pentru cristalizarea unor concluzii bine documentate în legătură cu cauza mea. Convingerea mea este că sentința Comitetului Executiv – sentință prin care mi s-a luat dreptul de a-mi practica profesiunea – a fost gravă, iar cei 4 ani au fost o pedeapsă suficientă pentru orice greșeală pe care aș fi comis-o în timpul activității mele în învățământ.

În consecință, vă rog să binevoii a-mi revizui dosarul și să dispuneți reîncadrarea mea în învățământ. Consider necesar a fi ascultată de către un for competent, spre a da relații concrete asupra atitudinii mele din perioada mea de activitate în învățământ și totodată să pot combate și unele învinuiri ce mi-au fost aduse.

„Luptăm pentru pace”.

Both Lili
Cluj, str. Tulus Iuliu no. 7, tel.: 14-37

Cluj, la 30.VII.1963

[ANEXĂ]

**Referat în legătură cu prof. Both Lili,
care solicită reîncadrarea în învățământ***

S-a născut la 11 august 1920 în orașul Cluj. Tatăl dânzei (decedat) a fost muncitor la Atelierele „16 februarie” Cluj. A fost cunoscut ca un om corect și cinstit. Mama sa este casnică. A moștenit 3 corpuri de clădiri. În prezent, pe numele ei figurează două case, evaluate la suma de circa 100.000 lei.

În anul 1944, Both Lili a părăsit orașul Cluj, plecând în Ungaria, iar de aici în Germania. Ea motivează această plecare cu faptul că soțul ei fiind concentrat în armata maghiară (în același timp student la medicină în ultimul an) a plecat cu dânsul. În prezent îndeplinește funcția de director al Spitalului de pe lângă Uzinele de pielărie și încălțăminte Cluj, candidat de partid. După înapoierea la Cluj, în noiembrie 1945, Both Lili a funcționat în învățământ ca profesoară, îndeplinind cu unele întreruperi și funcția de director la școlile de 7 ani nr. 13 și 14 din Cluj, până în anul 1959, când este scoasă din învățământ.

Motivele pentru care i s-a desfăcut contractul de muncă, după declarațiile unor cadre didactice ca Dan Ilie, Nistor Margareta și Asztalos Agneta, care se află la dosarul său de scoatere din învățământ, constau în faptul că a avut manifestări naționaliste, dușmănoase și că ar fi răspândit bancuri cu caracter reacționar. Mai rezultă din relatările altor cadre didactice și a secției de învățământ a orașului Cluj că profesional era bine pregătită, obținând rezultate bune în munca la clasă. Ca director s-a preocupat îndeaproape de buna gospodărire a școlii, manifestând spirit de inițiativă și o bună organizare în activitatea de îndrumare și conducere a școlii.

Din cercetarea ulterioară a situației tov. Both Lili, reiese că în perioada când școala cu limba de predare maghiară pe care o conducea funcționa în aceeași

clădire cu școala cu limba de predare română, a colaborat în prea mică măsură cu conducerea acesteia, provocând chiar unele greutăți în această direcție. Atitudinea ei, după declarațiile tov. Dan Ilie, s-a răsfrânt negativ atât în ceea ce privește colaborarea dintre cadrele didactice din cele două școli, cât și între elevii și părinții acestora. De pildă, constatând că mai mulți părinți maghiari își înscriu copiii la școala cu limba de predare română, Both Lili ar fi afirmat: „Unguri sunt aceștia, care-și dau copiii la școala română?” De asemenea, mai afirmă că, cu ocazia unei serbări a pomului de iarnă, numita ar fi împachetat pachetele cu bomboane în culorile drapelului maghiar.

Prof. Nistor Margareta și Asztalos Agneta, în declarațiile date, susțin că în perioada ocupației horthyste Both Lili s-a complăcut în anturajul unor profi maghiari din Cluj, cu care organiza diferite baluri și că ar fi participat la mișcarea de dreapta a studenților maghiari. Prof. Nistor Margareta, care în perioada ocupației horthyste s-a căsătorit cu un român, mai afirmă și faptul că întâlnindu-se cu Both Lili, aceasta i s-ar fi adresat cu următoarele cuvinte: „Ce te faci cu valahul tău...?” În ce privește faptul că numita ar fi răspândit bancuri cu caracter reacționar, nu s-a putut constata temeinicia acestei afirmații.

La confruntarea cu tovarășii de mai sus, Both Lili a negat acuzațiile ce i s-au adus de către aceștia, iar Dan Ilie, Nistor Margareta și Asztalos Agneta n-au putut indica și alte persoane sau alte dovezi prin care să-și întărească afirmațiile. La aceasta se adaugă și faptul că între Both Lili și ultimele două profesoare au existat unele neînțelegeri de ordin personal. Nistor Margareta fiind transferată de la școala pe care o conducea Both Lili, a considerat atunci că la propunerea acesteia s-a făcut transferul, iar tot în această perioadă a fost eliminată din școală fiica prof. Asztalos, care a fost găsită fumând. Această situație pune sub semn de întrebare justetea învinuirilor pe care le aduc lui Both Lili[1].

Între motivele care au format obiectul scoaterii sale din învățământ l-a constituit și faptul că în perioada cât a funcționat ca directoare ar fi întreținut relații neprincipiale cu anumiți bărbați. Acest lucru este susținut de o singură persoană, care n-a putut indica și alte persoane care să confirme acest lucru. A rezultat că în timpul funcționării sale ca directoare a fost susținută în diferite ocazii în mod deosebit de către tov. Fangli Géza, Kolumbán Alexandru, foști inspectori la secția de învățământ, și Török Ștefan, fost șef al secției de învățământ a orașului Cluj, însă nu s-a putut dovedi că a întreținut relații neprincipiale, amoroase, cu aceștia. În anumite împrejurări, îi plăcea totuși să amintească cunoștințele sale cu anumiți oameni cu munci de răspundere.

În concluzie, se confirmă faptul că în perioada când Both Lili a funcționat ca directoare a manifestat o insuficientă preocupare pentru întărirea colaborării între conducerea celor două școli situate în aceeași clădire, cât și pentru crearea unei atmosfere sănătoase între cadrele didactice. Această situație s-a creat în urma faptului că școala în limba de predare maghiară dispunea de spațiu de școlarizare mai bun decât școala română, iar Both Lili n-a manifestat suficientă înțelegere față de conducerea școlii române pentru o mai bună utilizare a acestui spațiu. La aceasta se mai adaugă și unele neînțelegeri pe care le-a avut cu fostul director Dan Ilie, privind colaborarea dintre cele două școli în organizarea unor activități comune. Vinovat se face și Dan Ilie, care nu întotdeauna a ținut seama de propunerile și părerile lui Both Lili, fiecare din aceștia urmărind să-și impună punctul de vedere personal. Cu toate acestea, atitudinea uneori arogantă, distantă a lui Both Lili a creat unele greutăți în această direcție[2].

A rezultat însă și faptul că în funcția de directoare s-a preocupat de buna gospodărire a școlii, a manifestat spirit de inițiativă în muncă, fiind bine pregătită profesional. Din discuțiile purtate cu numita a reieșit că este pe deplin conștientă de unele lipsuri semnalate în munca sa și că reflectând îndelung asupra acestora, s-a străduit să le remedieze.

Consider că poate fi reîncadrată în învățământ în raport cu posibilitățile ce se vor crea în orașul Cluj, dat fiind faptul că are specialitatea limba franceză-italiană, pentru care nu există catedre vacante.

Instructor
[îndescifrabil]

Cluj, la 10 aprilie 1964

(Arh.St.Cluj, Sfatul Popular al Regiunii Cluj. Secția cadre, dos. 55/1964, vol. I, f.61-62)

*Anterior a mai fost elaborat un Referat, întocmit de Aurel Hurducaș, șeful biroului personal din Secția de cadre, și Tiberiu Marosházi, inspector metodist la Secția de învățământ a Sfatului Popular Cluj, care recomandă și el reîncadrarea lui Lili Both în învățământ (cf. *Arh.St.Cluj, Sfatul Popular al Regiunii Cluj. Secția cadre, dos. 55/1964, vol. I, f.52-57*).

[1] În plus, afirmațiile lui Agneta Asztalos erau privite cu neîncredere și datorită faptului că între timp „dosarul” acesteia indica faptul de a fi exclusă din partid deoarece, printre altele, provenea „dintr-o familie de exploatatori, fiind fiica unuia dintre cei mai bogați oameni din Cluj”. Aceeași soartă o avusese și soțul acesteia, pe motiv că fusese ofițer în armata horthystă.
[2] Celălalt Referat concluziona că „profesoara Both Lili, în activitatea sa a comis fără îndoială greșeli destul de grave și mai ales în ceea ce privește justa interpretare a rezolvării problemei naționale, căutând ca prin orice mijloc școala pe care o conduce ea să fie superioară celorlalte din cartier și nepreocupându-se de închegarea unei colaborări între conducerile școlilor, de crearea unei atmosfere sănătoase între cadrele didactice” (f.56).

112

Dr. Németh József, II. o. titkár
Feljegyzés

Szigorúan titkos!

Tárgy: Látogatás Takács Lajosnál, a bukaresti egyetem nemzetközi jogi professzoránál.

Takács Lajos, a bukaresti jogi kar nemzetközi jogi professzora szombaton, november 23-án délután a lakásomon felhívott telefonon. Érdeklődött, hogy otthonlétemkor sikerült-e az aspiranturámmal kapcsolatos terveimet (bizonyos könyvek elolvasása, szakvizsgára való készülés stb.) megvalósítani, milyen új magyar nyelvű szakkiadványokat hoztam magammal. Ezt követően megkérdezte, hogy találkozhattánk-e valamelyik nap. Azt válaszoltam, hogy szívesen, mikor és hol gondolja a találkozást megejteni. Kértem, hogy ha ez számára is megfelelő, a következő hét elején vagy második felében tűzzük ki a találkozás időpontját, és én szívesen láttnám vendégül nálam. A professzor azt kérte, hogy ha lehet, hétfőn, a reggeli órákban találkozhassunk, nála, a lakásán. Beleegyeztem. Ezek után hétfőn, november 25-én reggel 9 órakor a Dionisie Lupu 11. szám alatti lakásán meglátogattam a professzort. Két könyvet is vittem magammal (Szász I. *Nemzetközi polgári eljárásjog* és a Szabó Imre akadémikus szerkesztésében megjelent *Kritikai tanulmányok a burzsoá jog köréből* c. munkákat).

A professzor dolgozószobájában fogadott. Beszélgetésünk először a magyar nemzetközi jogászokról, készülő vagy nemrégén megjelent műveikről, a budapesti jogi kar nemzetközi magánjogi és nemzetközi közjogi szakosztályának munkájáról folyt. A professzor megjegyezte, hogy, sajnos, igen kevésbé tájékozott a nemzetközi jog magyarországi művelésének eredményeiről. Amint tőlem is hallja, és amint a már megjelent könyvekről és cikkekről szóló hírekből ő maga is megítéli, Magyarországon a nemzetközi jog, a jogelmélet és más jogágak művelői igen aktívak, sokat publikálnak. Nálunk, azaz Romániában – mondotta – papírt (?) exportálnak, s ugyanakkor a különböző tudományágak s elsősorban a jogtudomány képviselői papírhány miatt igen kevés munkát jelentethetnek meg. Elmondotta, hogy egyébként nálunk elég gyenge a nemzetközi jog elméleti művelői és a gyakorlatban dolgozó nemzetközi jogászok közötti kapcsolat. Kölcsönösen nem várnak egymástól sokat. Ily módon az elméleti nk jogászok is inkább elméletieskedőknek mondhatók, akiknek munkáját a gyakorlat nemigen termékenyíti meg. Az Akadémia jogtudományi intézetében ő egyedül Bolintineanut tartja komoly tehetséges nemzetközi jogásznak.

Pár szóban tájékoztattam a professzort arról, hogy az 1963-64-es tanévben a budapesti Marx Károly Közgazdasági Egyetemen új szakra, a nemzetközi kapcsolatok szakára is felvettek hallgatókat. E szakon nevelődik a jövőben a külügyminisztérium és más nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó állami intézmény, társadalmi szervek utánpótlásának egy része. Elmondottam, hogy az említett egyetemen ennek megfelelően új tanszék is létesült, amelynek vezetője dr. Réczei Jenő professzor.

Érdeklődtem arról, hogy az RNK-ban milyen módon oldották meg a KÜM és más nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó állami intézmények stb. új, fiatal munkatársainak nevelését. A professzor röviden a következőket mondotta el. Tavaly létesült a bukaresti egyetemen olyan kétéves tanfolyam, amelyen már egyetemet (esetleg korábban) végzett fiatalembereket képeznek a KÜM és más szervek számára. Ő mint a nemzetközi jog professzora az első évfolyam hallgatóiban nem sok örömét lelte, mert – valamennyien műszaki képzettségűek lévén – tárgyának csupán elemeire taníthatta meg őket. Az idei tanévben a tanfolyamra felvettek között már nemcsak műszaki képzettségűek, hanem jogászok, bölcsészek, közgazdászok is vannak. Ily módon lehetővé vált az, hogy a nemzetközi jogot magasabb szinten adhassa elő hallgatóinak. A professzor elmondotta még, hogy egy alkalommal Glaser professzor nem lévén itthon, ő vizsgáztatta a KÜM egyik szakmai tanfolyamának résztvevőit. Jóllehet valamennyien több év óta dolgoznak a dip. szolgálatban, igen kicsi nemzetközi jogi ismeretekről tettek tanúbizonyságot. Ugyanakkor például a nemzetközi kapcsolatok történetében sem jeleskedtek. Malița külügyminiszter-helyettes a tavasszal azt mondotta, hogy a külügyminisztériumban dolgozók továbbképzését is az egyetemen felállított 2 éves tanfolyam keretében oldják meg. Ez esetben a tanszék külföldi tankönyvekkel, szakfolyóiratokkal, dokumentációval való ellátását is megoldanák. Sajnos, jegyezte meg a professzor, ez az 1963-64-es tanévben nem valósult meg. Az egyetemi tanszék mind a szakirodalom – különösen az új könyvek –, mind pedig oktató személyzet tekintetében igen gyengén van ellátva. Egy adjunktusa van, s most van szó arról, hogy még egy tanársegédi státust kap. Azért is vállalta el a már említett tanfolyamon a nemzetközi jog előadását, mert ily módon joga van arra is, hogy a KÜM könyvtárát, dokumentációját is igénybe vegye.

A professzor közbevetőleg még elmondotta, hogy ő egyébként korábban Kolozsvárott volt professzor a „Bolyai” egyetemen, 1959-ben azonban bizonyos fegyelmezettségből folyó megfontolásból feljött Bukarestbe, s itt a jogi karon vállalta a

nemzetközi jog előadó-tanári állását. Visszavágyik Kolozsvárra, s ha teheti, vissza is fog menni. Bár nem ott született, ott dolgozott, politikai pályafutása is ott kezdődött a felszabadulás után. Baráti köre ma is inkább ott van. Ezt követően – a professzor kérésére – az aspiránsképzés magyarországi rendszerét ismertettem vázlatosan. Ő elmondotta, hogy az RNK-ban jelenleg nagy és heves viták folynak az aspiránsképzés átszervezésével kapcsolatban. A vezérgondolata a tervezett átszervezésnek az, hogy az aspiránsok szakmai irányításában, munkájuk értékelésében az egyetemnek nagyobb szerepet kell kapnia. Vita folyik a kandidátusi elnevezés helyességéről és sok más részletkérdésről is. A bukaresti egyetemen rendezett legutóbbi vitában a közelmúltban a PB egyik tagja is részt vett. Annak a reménynek adott kifejezést, hogy a jövő év tavaszára megszületik az újjászervezett aspirantura intézménye.

A professzor a társalgás pillanatnyi megszakadása után (kb. egy és egy negyedóra telt el a látogatás kezdetétől) a következőket mondotta: Most pedig, ha megengedi, rátérek azokra az okokra, amelyek miatt kértem, hogy látogasson meg. Amint bizonyára az Önök nagykövetsége is tud róla, kb. 1-1 1/2 éve a romániai magyar nemzeti kisebbség helyzetével kapcsolatosan több riasztó jelenségről lehet hallani. Ön is tudja, hogy én az RNK Államtanácsának tagja vagyok, és ugyanakkor a Nagy Nemzetgyűlésben képviselő is. A körzet, amelyben képviselőnek választottak meg – Barót és környéke –, színmagyar, székely választókörzet. Úgy is, mint képviselő, úgy is, mint a kolozsvári egyetemmel, az ottani baráti körömmel kapcsolatban álló ember, állandóan tájékozódtam és tájékozodom a magyar nemzeti kisebbséget mint illet érintő minden intézkedésről stb. A magyar nemzeti kisebbség helyzetének rosszabbodására valló jelenségeket én három csoportba sorolom:

1. a magyar anyanyelvhasználat korlátozása
2. a magyar iskolák helyzetével kapcsolatos torz intézkedések
3. az ún. nemzetiségi arányszám problémája.

Az elmúlt 1-1 1/2 év során sok helyütt – magyarlakta területeken – az üzletek, intézmények stb. kétnyelvű táblái lekerültek a helyükről, s az új táblák csak román nyelven íródtak. Ön is tudja – mondotta a professzor –, hogy egy községben vagy kisvárosban mindenki tudja, hogy hol van a hentesüzlet. Mégsem mindegy az, hogy a hentesüzlet cégtábláján az olvasható-e, hogy Carne, vagy pedig: Carne – Hús. Az utóbbi felirat hiánya már politikai kihatású a magyar lakosság körében. Annak idején ő személyesen is meg volt győződve arról, hogy az ún. egységes iskolák – román és magyar tagozatokkal – létesítése helyes, a két nemzetiség fiatalabb nemzedékei szorosabb kapcsolatának kialakulását fogja eredményezni. E remény, sajnos, nem vált valóra, az egységes iskolák a gyakorlatban a magyar nyelvű oktatás elsorvadásához vezetnek. Ez történt a „Babeş-Bolyai” Egyetemen, s ez megy végbe a marosvásárhelyi Orvosi Egyetemen is. Ez utóbbi helyen az egyetem rektora, Andrássovsky professzor a rossz szellem. Előfordult az, hogy az egyetem egyik tanára Budapesten részt vett egy urológuskonferencián, s mikor hazatért, összehívták a kari tanácsot, és közölték vele az állásából történt felfüggesztést. Sajnos, a Maros Magyar Autonóm Tartomány pártbizottságának első titkára is támogatja azt a törekvést, hogy a magyar nemzetiségű szülők inkább román nyelvű iskolákba írassák be gyermekeiket. Tudok olyan esetről is – folytatta a professzor –, amikor egyszerűen hamisították a szülők nevét olyan kérvény alá, amelyben a román nyelvű oktatás bevezetését kérték.

A pártoktatás nyelve is kizárólag román lett a tisztán magyarlakta területeken is.

A példákat még sorolni lehetne. Mindezek feletti töprengés, gyötrődés juttatott el ahhoz a meggyőződéshez, hogy a magyar kisebbség jelenlegi helyzetével kapcsó-

latosan tájékoztatni kell a párt legfelső vezetését. Erről beszélgettem Breitenhoffer elvtárral (a német nemzeti kisebbséget képviseli), aki szintén tagja az Államtanácsnak, és akit szintén hasonló gondok foglalkoztattak. A legfelső pártvezetőkkel való találkozás lehetővé tételére irányuló kérésünk után hónapokig várakoznunk kellett. Körülbelül egy hónapja múlt annak, hogy fogadott bennünket Ceaușescu és Răutu elvtárs. Az előbbi a szervezési kérdések, az utóbbi az ideológiai kérdések gazdája a PB-ben. Az elvtársak – beszámolóinkat figyelve – a hallottak hatása alatt – folytatta szavait a professzor – nem egy esetben felháborodásuknak adtak kifejezést. Tud arról, hogy e látogatás óta brigádok utaztak a magyar nemzetiségűek lakta vidékekre, sőt magas rangú pártvezetők is leutaztak a helyszínen megvizsgálni. A múlt héten pl. Ceaușescu et. Kolozsvárt volt, ahol igen szenvedélyes hangú megbeszélésen vett részt a tartományi pártbizottságon.

Ily módon – mondotta a professzor – várható az, hogy a pártvezetés helyes, egészséges intézkedéseket hoz az előbbieken vázolt helyzet megszüntetésére. Ő személy szerint Gheorghiu-Dej elvtársban, az ő lényeglátó józanságában bízik leginkább. Munkatársai (Dej elvtárs munkatársai) között vannak olyan személyek is, akik maguk is eltűrték a már említett másfél év során a marxista nemzetiségi politika eltorzulásait. Ő tagja – jegyezte meg a professzor – az RMP KB mellett létrehozott ún. nemzetiségi kérdések bizottságának. Ez a bizottság már egy éve nem ült össze, és korábban is a német (szász) nemzetiség problémáival foglalkozott elsősorban.

Mindez az RNK belügyét képező kérdés, folytatta a professzor. Az RMP vezetői tudnak arról, hogy a Bulgáriában élő mintegy százezer főnyi román kisebbséget bolgár részről pl. még arra is rászorítják, hogy a román nevetek bolgárosítsák. Tudnak arról is a román vezetők, hogy milyen a Besszarábiában élő románság helyzete. Nem tartják helyesnek, de az a véleményük, hogy az előbbi Bulgária, az utóbbi a Szovjetunió belső ügye, és abba beavatkozni nem lehet.

Elérkeztem oda – folytatta tovább a professzor –, hogy megfogalmazzam a kérésemet is az Ön számára. Arra kérem Németh elvtársat, hogy mondja el: ne foglalkozzanak odaát a mi helyzetünkkel. Az RNK-ban élő magyar nemzeti kisebbség jelenlegi problémáit nekünk kell és lehet megoldani. Mint ismeretes, az első lépések ez irányban megtörténtek, és most bizonyos derűlátással nézek a jövő elébe. A román vezetők nagyon érzékenyek mindarra, ami odaát, Magyarországon, Erdélylyel, az RNK-ban élő magyar nemzeti kisebbséggel kapcsolatosan elhangzik. Nemegyszer történik, hogy jönnek hozzám, és azt mondják: no, hallottad, olvastad, hogy Magyarországon X.Y. miként vélekedik Erdélyről? stb. Az ilyen felhánytorgatott, Magyarországon elhangzott vélemények, megjegyzések – hangzottak a professzor szavai – a mi helyzetünket, a ténylegesen elkövetett hibák stb. kijavításának lehetőségeit csak rontják. Természetesen – jegyezte meg a professzor – bármi hangzik el velünk kapcsolatosan Magyarországon, ez nem lehet ok a marxizmus elvein nyugvó nemzetiségi politika eltorzítására.

Ezúttal először félbeszakítva, megkértem a professzort arra, hogy említsen néhány példát a Magyarországon elhangzott és román részről nem kívánatosnak ítélt megnyilatkozásokra. Vendéglátóm a következőket mondotta: Illyés Gyula egy alkalommal társaságban azt mondotta, hogy menjek csak egyszer el Angliába vagy Franciaországba, majd kinyitom a számat az erdélyi magyarság tulajdonképpeni helyzetéről.

Kolozsvárott mondták el, hogy Szirmai István elvtárs olyan megjegyzést tett egyszer, hogy Erdély kérdése még nem lezárt kérdés. Említették azt is – folytatta a professzor –, hogy Nemes Dezső et. egy alkalommal Moszkvában szintén mondtott valamit velünk kapcsolatban.

Megismétlem kérésemet, Németh elvtárs – fejezte be szavait a professzor –, ne foglalkozzanak odaát velünk. Ezzel csak nehezítik helyzetünket. A hibák kijavítását csak mi, akik itt élünk, mi végezhethjük el, a helyzetünket mi alakíthatjuk. Én itt éltem le eddigi életemet, mint politikus is a nemzetiségi problémák közepette nőttem fel. Most bizonyos optimizmussal nézek a jövő elé. A helyzet, ami a romániai nemzeti kisebbségekkel kapcsolatosan az elmúlt másfél év alatt kialakult, nemcsak a kisebbségek ügye, hanem az már a szocializmus romániai építését is érintheti. Ezt hangsúlyoztuk a Ceaușescu és Răutu elvtársakkal való beszélgetés során is. Egyébként ha tájékoztatásra van szükségük, szívesen állok rendelkezésükre. Tőlem kérjenek ilyet.

Mindezeknek az elmondására – jegyezte meg a professzor – felhatalmazást nem kaptam. Talán az elvtársak nem is vennék jó néven, ha tudnák, hogy én minderről önt tájékoztattam.

Miután a professzor szavait befejezte, a következőket mondtam: Nagyon figyelmesen hallgattam, amit elmondott. Tőlem telhető pontossággal igyekszem majd a hallottakról hű tájékoztatást adni. Nem érzem magamat felhatalmazva arra, hogy azokhoz kommentárt fűzzek. Mégis ha megengedi, néhány gondolatot – kizárólag személyes gondolatok – szeretném elmondani. Jól ismerem kormányunk és pártunk által a nagykövetségünk – természetesen minden állami és más szerv számára – adott irányelveket, amelyek megszabják tevékenységünk alapját, céljait. Elmondhatom, hogy ezeknek az irányelveknek a lényege: a proletárinternacionális alapjain építeni, fejleszteni a két ország, a két nép kapcsolatait. Az irányelvek szigorúan előírják számukra azt is, hogy soha semmiféle formában nem szabad az RNK belső ügyét képező kérdésekbe beleszólni, még kevésbé az itt élő magyar nemzeti kisebbség érdekvédelmezőjének hinni magunkat. Ezeknek az irányelveknek a megtartását a mi feletteseink állandóan, konkrét kérdésekkel kapcsolatban is ellenőrzik. Úgy vélem, hogy bárki véleményt mondana a román elvtársak közül nagykövetségünk tevékenységéről, velünk együtt azt kellene megállapítania, hogy az megfelel az előbb említett elveknek. Ami az említett magyar elvtársaknak tulajdonított megjegyzéseket illeti – mondotta –, engedje meg, hogy azok elhangzását kizártnak tartsam. (A professzor itt egyetértően bólintott.)

A beszélgetés végéhez értünk. Búcsúzás közben még megemlítette, hogy éppen most próbál tenni valamit Balogh Edgár érdekében, akinek a román vámőrség nem engedte kivinni Budapestre egyik magyar könyvkiadónál megjelentetendő emlékirata kéziratát. Ezt látva azután maga Balogh Edgár sem utazott át, a határról ő is visszajött. Végül megemlítette, hogy az 1930-as években volt utoljára Budapesten, s talán jövőre, feleségével együtt ellátogathat majd Magyarországra is.

A valamivel több mint 3 órás beszélgetés véget ért. A professzor, amikor a kifejezetten politikai kérdésekről beszélt – tette ezt összefüggően, szinte monológyszerűen kb. 1 órán át –, nem kérte és láthatóan nem is várta azt, hogy az elmondottakra választ kapjon. A stílusa egyenes és szókimondó volt, nem más témákba szöve adta elő a találkozás általam meghatározott tulajdonképpeni célját. Gondolatait logikusan szötte, megtorpanás nélkül fejtette ki mondanivalóját. Egyébként fáradt, idegileg kimerült ember benyomását kelti, sőt erről ő maga is kifejezetten panaszkodott. Amikor arról tett említést, hogy ő felhatalmazást nem kapott arra, hogy velem közölje mindazt, amit elmondott – semmiféle izgalom nem érződött hangjában.

Bukarest, 1963. november 28.

**Subiect: Vizită la Lajos Takács, profesor de drept internațional
la Universitatea București**

În ziua de sâmbăta, 23 noiembrie, am fost contactat telefonic de Lajos Takács, profesor de drept internațional la Facultatea de Drept din București. S-a interesat dacă în timpul șederii mele acasă am reușit să îmi realizez planurile legate de doctorat (să citesc anumite cărți, să mă pregătesc pentru examenele de specialitate etc), s-a mai interesat de publicații de specialitate în limba maghiară pe care le-am adus cu mine. După aceea m-a întrebat dacă am putea să ne întâlnim într-una din zile. I-am răspuns că îmi va face plăcere, întrebându-l unde și când dorește să ne întâlnim. I-am spus că dacă îi convine și lui, am putea să ne întâlnim în prima sau a doua jumătate a săptămânii viitoare la domiciliul meu. Profesorul m-a rugat, dacă se poate să ne întâlnim luni la orele dimineții, la domiciliul său. Am căzut de acord. Ca urmare, luni, 25 noiembrie la ora 9, l-am vizitat pe profesor la locuința sa de pe strada Dionisie Lupu nr. 11. Am luat cu mine două cărți (*I. Szász*[1], *Nemzetközi polgári eljárásjog* [Procedura internațională de drept civil], și *Kritikai tanulmányok a burzsoá jog köréből* [Studii critice din domeniul dreptului burghez], publicată sub conducerea academicianului Imre Szabó).

Profesorul m-a primit în camera lui de lucru. Discuțiile s-au axat la început pe juriștii unguri de drept internațional, pe lucrările în curs de apariție sau apărute deja, pe activitatea Facultății de Drept din Budapesta în domeniul dreptului privat internațional și al dreptului public internațional. Profesorul a remarcat faptul că, din păcate, cunoaște prea puțin rezultatele obținute în Ungaria în domeniul dreptului internațional. După cum află și de la mine și după cum poate judeca din cărțile și articolele apărute, practicanții de drept internațional, ai teoriei dreptului și ai altor ramuri ale dreptului în Ungaria sunt foarte activi și publică mult. La noi, adică în România, a spus dânsul, se exportă hârtie (?) și totodată reprezentanții diferitelor domenii ale științei, mai ales cei din domeniul dreptului, pot să publice foarte puține lucrări din lipsa hârtiei. Mi-a mărturisit că de fapt la noi există o legătură destul de slabă între teoreticienii dreptului internațional și practicienii din domeniul respectiv. Reciproc, se așteaptă la prea puține unii de la alții. În acest fel, teoreticienii dreptului internațional sunt de fapt persoane care teoretizează doar, fără a-și îmbogăți teoriile cu rezultatele practicanților. La Institutul de Științe Juridice din cadrul Academiei el îl consideră jurist internațional talentat și serios doar pe Bolintineanu.

În câteva cuvinte l-am informat pe profesor despre faptul că în anul universitar 1963/64 la Universitatea de Științe Economice „Karl Marx” din Budapesta au fost admiși studenți și la o secție nouă, la relații internaționale. La această secție se preconizează pregătirea cadrelor pentru ministerul de externe și alte instituții de stat și sociale care se preocupă de relațiile internaționale. I-am spus că astfel s-a înființat o nouă catedră condusă de profesorul dr. Jenő Réczei.

L-am întrebat în RPR cum s-a rezolvat problema asigurării pregătirii de cadre noi, tinere, pentru Ministerul de Externe și alte instituții de stat etc, care se preocupă de relații internaționale. Pe scurt, profesorul mi-a spus următoarele. La București s-a înființat anul trecut un curs de doi ani la care se pot înscrie absolvenți

ai unor facultăți care urmează să fie pregătiți pentru Ministerul de Externe și alte organe. Ca profesor de drept internațional, el nu s-a bucurat prea mult de studenții din anul întâi, deoarece – majoritatea având pregătire tehnică – nu i-a putut învăța decât noțiuni de bază ale disciplinei sale. În anul universitar curent, printre cei admiși se numără nu doar persoane cu pregătire tehnică, ci și absolvenți de drept, filozofie și studii economice. În acest fel, poate să îi învețe drept internațional la un nivel mai avansat. A mai adăugat că o dată, când profesorul Glaser nu era acasă, el a examinat cursanții de la Ministerul de Externe care au frecventat unele cursuri speciale. Cu toate că unii lucrează în serviciul diplomatic de mai mulți ani, au demonstrat cunoștințe foarte puține de drept internațional. De asemenea, nu s-au remarcat nici în domeniul cunoștințelor despre istoria relațiilor internaționale. Ministrul de Externe adjunct, Malița[2], a declarat în primăvară că problema formării continue a persoanelor care activează la Ministerul de Externe se va rezolva prin acest curs universitar cu durata de doi ani. În acest fel s-ar rezolva și dotarea catedrei cu cărți și publicații din străinătate. Din nefericire, a remarcat profesorul, în anul universitar 1963-64 acest lucru nu s-a întâmplat. Catedra este foarte prost dotată atât în ceea ce privește literatura de specialitate – mai ales publicațiile mai recente –, cât și în privința personalului didactic. Dânsul are un lector și acum s-a menționat că va primi un asistent. De aceea a acceptat predarea dreptului internațional la catedra mai sus amintită, deoarece astfel are dreptul să utilizeze biblioteca Ministerului de Externe și să solicite documentație de acolo.

În trecere, profesorul a menționat că mai demult a fost profesor la Universitatea „Bolyai” din Cluj, dar în 1959, din rațiuni de disciplină, a venit la București și a acceptat postul de conferențiar în drept internațional la facultatea de drept. Duce dorul Clujului și dacă va putea, se va întoarce acolo. Deși nu s-a născut la Cluj, a lucrat acolo și și-a început cariera politică după eliberare. Prietenii îi sunt în majoritate acolo. După acestea, ca urmare a rugăminții profesorului, am descris pe scurt sistemul de doctorate din Ungaria. El mi-a spus că în RPR sunt acum în toi discuții aprinse despre reorganizarea studiilor doctorale. Ideea de bază a proiectului este că Universitatea trebuie să își asume un rol mai important în îndrumarea științifică a doctoranzilor și în evaluarea muncii acestora. Dezbaterile se axează și pe chestiuni de detaliu precum corectitudinea denumirii de candidat. La ultima dezbatere organizată la Universitatea București a participat și un membru al BP. Acesta și-a exprimat speranța că până în primăvara anului viitor se va definitiva forma nouă a instituției doctorale.

După un moment de întrerupere a discuției (când discutasem cam o oră și un sfert) mi-a spus următoarele: Și acum, dacă îmi dați voie, voi trece la cauzele pentru care v-am rugat să mă vizitați. După cum se știe probabil și la Ambasada dumneavoastră, de aproximativ un an, un an și un sfert, se aud mai multe lucruri alarmante despre situația minorității naționale maghiare din România. Știți și dumneavoastră că eu sunt membru al Consiliului de Stat al RPR și sunt și deputat în Marea Adunare Națională. Circumscripția unde am fost ales ca deputat – Baraolt și împrejurimile – are populație numai de maghiari, secuici. Atât ca deputat, cât și ca persoană care ține legătura permanent cu universitatea și cu prietenii de la Cluj, tot timpul mă informez și informez minoritatea maghiară despre toate măsurile care se iau în privința lor etc. Fenomenele care denotă înrăutățirea situației maghiarilor le-aș grupa în trei:

1. limitarea folosirii limbii materne
2. măsurile distorsionate luate în legătură cu școlile maghiare
3. problema așa-numitului procent al naționalităților.

În mai multe zone locuite de maghiari, în ultimul an, ultimul an și jumătate, tăblițele bilingve de pe magazine, instituții etc au fost înlocuite cu tăblițe doar în limba română. Știți și dumneavoastră – a spus profesorul – că într-o localitate mică sau o comună toată lumea știe unde e măcelăria. Cu toate acestea, nu este totuna dacă pe tăblița de pe peretele acestei clădiri scrie doar „carne” sau „Carne – Hús”. Lipsa celei de a doua tăblițe are efecte politice în cercurile de maghiari. Pe vremuri, el însuși a fost convins că înființarea așa-numitelor școli unificate – cu secții în limba română și maghiară – este un lucru corect, contribuind la dezvoltarea unor legături mai strânse între tinerii de cele două naționalități. Această speranță, din păcate, nu s-a realizat; de fapt, în școlile unificate predarea în limba maghiară se va reduce. Același lucru s-a întâmplat și la Universitatea „Babeș-Bolyai” și se întâmplă acum la Universitatea de medicină de la Târgu Mureș. La aceasta din urmă, rectorul universității, profesorul Andrássovsky este spiritul rău. S-a întâmplat ca un profesor al universității să participe la o conferință a urologilor organizată la Budapesta și când s-a întors acasă i s-a comunicat că a fost suspendat. Din păcate, și primul secretar al Regiunii Autonome Maghiare Mureș sprijină inițiativa ca părinții să își înscrie copiii mai degrabă la secția română. Cunosc cazuri – a continuat profesorul – când numele părinților a fost falsificat pe cererea de introduce re a predării în limba română.

Și limba efectuării muncii educative de partid este româna, chiar și în regiunile locuite exclusiv de maghiari.

Exemplele ar putea să continue. În legătură cu toate aceste frământări, gânduri în legătură cu minoritatea maghiară, am ajuns la concluzia că trebuie informată conducerea superioară de partid. Despre asta am vorbit cu tovarășul Breitenhoffer (care este reprezentantul minorității germane), care este și el membru al Consiliului de stat și este preocupat de gânduri asemănătoare. După formularea cererii de a ne întâlni cu conducerea de la vârf a partidului am așteptat mai multe luni de zile. Aproximativ cu o lună în urmă, am fost primiți de tovarășii Ceaușescu și Răutu. Primul este responsabil cu problemele organizatorice, iar al doilea cu problemele de ideologie în BP. Urmărindu-ne informarea – tovarășii au exprimat consternare nu de puține ori, a spus profesorul. Știe că de la acea întâlnire s-au deplasat mai multe brigăzi în regiunile locuite de maghiari, s-au deplasat chiar conducători de partid de rang înalt să cerceteze problema la fața locului. Săptămâna trecută tovarășul Ceaușescu a fost la Cluj, unde a participat la o convorbire a Comitetului Regional de partid ce s-a desfășurat pe un ton patetic.

În acest fel, a continuat profesorul, conducerea de partid ar putea lua măsuri corecte, sănătoase pentru a pune capăt situației schițate mai sus. El, personal, are cea mai mare încredere în tovarășul Gheorghiu-Dej, în mintea lui cumpătată. Colaboratorii acestuia (ai lui Gheorghiu-Dej) includ persoane care au trebuit să suporte ei înșiși distorsiunile în politica față de naționalități a lui Marx. El este membru – a adăugat profesorul – al comisiei care se ocupă de problemele naționalităților, înființată pe lângă CC al PMR. Această comisie nu s-a mai întrunit de un an și chiar mai devreme, ea s-a preocupat mai degrabă de problemele naționalității germane (ale sașilor).

Toate acestea sunt probleme care privesc chestiunile interne ale RPR. Conducătorii PMR știu de faptul că minoritatea română de aproximativ 100.000 de persoane care trăiește în Bulgaria este obligată să își schimbe numele astfel încât să sune mai bulgărește. Conducătorii români știu, de asemenea, cât de grea este situația românilor din Basarabia. Nu găsesc că această situație este corectă, dar con-

sideră că prima este problema internă a Bulgariei, iar a doua a Uniunii Sovietice și ca urmare nu se pot amesteca în ele.

Am ajuns la punctul – a continuat profesorul – unde să formulez rugămintea mea la adresa dumneavoastră. Rog pe tovarășul Németh să transmită următoarele: dincolo să nu se preocupe nimeni de situația noastră. Minoritatea națională maghiară care trăiește în RPR poate și trebuie să își rezolve problemele singură. După cum se știe, s-au făcut primii pași în această direcție și acum privim cu mult optimism spre viitorul din fața noastră. Conducătorii români sunt foarte sensibili la tot ceea ce se spune în Ungaria în legătură cu minoritatea națională maghiară din Transilvania, din RPR. Nu odată se întâmplă să vină la mine și să spună: ai citit, ai văzut ce părere are X.Y. din Ungaria despre Transilvania? Aceste păreri, remarci care se fac în Ungaria – a spus profesorul – doar ne înrăutățesc posibilitatea de a ne îndrepta situația. Bineînțeles, a remarcat profesorul, orice se spune despre noi în Ungaria, nu e motiv pentru a distorsiona politica din domeniul naționalităților, care se bazează pe ideile marxiste.

Întreprupându-l pentru prima dată pe profesor, l-am rugat să îmi dea câteva exemple pentru a ilustra afirmațiile, la manifestări din Ungaria, care au fost considerate neavenite de partea românească. Gazda mea a spus următoarele: într-o întâlnire, Gyula Illyés a afirmat că dacă ajunge odată în Anglia sau în Franța, va vorbi el despre situația de fapt a maghiarilor din Transilvania.

La Cluj s-a spus că tovarășul István Szirmai[3] a făcut o afirmație conform căreia problema Transilvaniei nu este una încheiată. S-a mai pomenit că tov. Dezső Nemes la o anumită ocazie a spus ceva la Moscova referitor la noi.

Repet rugămintea mea spre tovarășul Németh – a încheiat profesorul –, nu vă ocupați de noi dincolo. Cu asta doar ne îngreunați situația. Corectarea greșelilor poate fi făcută doar de noi, situația poate fi modelată doar de cei care trăim aici. Până acum, mi-am trăit viața aici, ca politician am crescut în mijlocul problemelor naționalităților. Acum privesc spre viitor cu un anumit optimism. Situația care s-a creat în ultimul an și jumătate în domeniul minorităților naționale din România este nu doar o problemă a minorităților, ci una care poate afecta construirea socialismului în România. Acest lucru l-am subliniat și la întâlnirea cu tovarășii Ceaușescu și Răutu. De altfel, dacă aveți nevoie de informații, puteți să îmi cereți oricând. Vă stau la dispoziție. Ca să vă spun toate acestea nu am avut înputernicire de la nimeni. Poate tovarășii nu ar considera că am făcut bine spunându-vă toate acestea.

După ce a terminat acestea, am răspuns: am ascultat cu multă atenție cele relatate. Voi face totul să transmit mai departe cu exactitate cele auzite. Nu mă simt înputernicit să comentez cele auzite. Totuși, dacă îmi permite-ți, aș dori să exprim câteva gânduri – strict personale. Cunosc foarte bine directivele trasate de guvernul și partidul nostru pentru ambasada noastră și natural pentru toate celelalte organe de partid și de stat, directive care constituie baza și obiectivele activităților noastre cotidiene. Pot să afirm că esența acestor directive este: construirea bazei internaționalismului proletar, dezvoltarea relațiilor dintre cele două țări și popoare. Directivele interzic cu strictețe amestecul în treburile interne ale PMR, sau sentimentele de apărători ai intereselor minorității maghiare de aici. Respectarea acestor directive este verificată de superiorii noștri în permanență, în aspecte foarte concrete. Sunt de părere că oricine care ar exprima o părere dintre tovarășii români despre activitatea ambasadei noastre, ar trebui să constate împreună cu noi că acelea corespund principiilor descrise mai sus. În ceea ce privește remarcile atribuite tovarășilor unguri, dați-mi voie, am spus, să consider exclusă posibilitatea ca ele să se fi pronunțat. (Aici profesorul a aprobat din cap.)

Am ajuns la capătul convorbirii. În timp ce îmi luam rămas bun, a menționat că tocmai încearcă să facă ceva în sprijinul lui Edgár Balogh, căruia vameșii români nu i-au permis să își scoată din țară un manuscris ce urmează să fie publicat la o editură ungurească. Văzând acest lucru, Edgár Balogh nu a mai plecat nici el, s-a întors de la graniță. În încheiere, a menționat că a fost la Budapesta ultima dată în anii 1930 și este posibil ca anul viitor să viziteze Ungaria împreună cu soția lui.

Convorbirea care a durat cu puțin peste trei ore a luat sfârșit. Când vorbea despre probleme politice explicit, în mod constant, timp de aproximativ o oră, sub formă de monolog, vizibil nu a dorit să primească răspunsuri. Stilul lui a fost direct și franc, nu a încercat să întretese cele spuse cu alte teme. Și-a înșirat gândurile logic, fără ezitări. De altfel, dă impresia unui om obosit, epuizat nervos, mai mult, s-a plâns chiar de acest lucru. Când a menționat că nu a primit împuternicire să îmi spună cele spuse, nu s-a simțit nici un fel de emoție în glas.

București, 28 noiembrie 1963

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-16/b-9/1963, f.582-588)

[1] István Szászy (1899-1976), fost profesor de drept cetățenesc la Universitatea din Cluj între 1940-1945, apoi la cea din Budapesta. În afara lucrării menționate aici, merită reținute și volumele *Az európai népi demokráciák nemzetközi magánjoga* [Dreptul privat internațional al democrațiilor populare din Europa] (1962, cu o versiune engleză în 1967), *International Labour Law* (1968, tradusă și în maghiară în anul următor).

[2] Mircea Malița (n. 1927), director al Bibliotecii Academiei între 1950-1955, adjunct al ministrului Afacerilor Externe, ministru al Învățământului (1970-1972), ambasador în Elveția (1980-1982), iar apoi în SUA (până în 1985).

[3] István Szirmai (1906-1969), jurnalist originar din Zalău, cu studii universitare la Paris și Cluj. În 1929 a intrat în PCR, însă după război se stabilește în Ungaria, la început la Szeged, unde va conduce revista „Délmagyarország”. Între 1949-1953 este director al Radioului maghiar, fiind arestat, apoi reabilitat în 1955. Din 1956 este redactor șef la „Esti Budapest”, iar după înfrângerea revoluției devine membru al CC al Partidului Socialist Muncitoresc Ungar și secretar al acestuia (1959-1966), șeful secției de propagandă și agitație.

Tárgy:

A Svácjban székelő MEFESZ határozata a romániai magyar kisebbségről.

Az alábbiakban közöljük az UFHS/MEFESZ VIII. Szövetségi Közgyűlése által 1963-ban elfogadott határozatot, mely a Románia területén élő magyar nemzeti kisebbség helyzetével foglalkozik.

„A Román Népköztársaság területén élő magyar nemzeti kisebbség helyzete.

A MEFESZ 8. Szövetségi Közgyűlése határozattan kimondja,

– hogy elveti a túlzott nacionalizmus megnyilatkozásának minden formáját, a sovinizmust és az irredentizmust.

– hogy nyomatékosan a magyar nép és szomszédai, így a tehetséges, békés és szabadságszerető román nép között a baráti jó viszonyt tartja követendő példának.

– hogy a magyar diákság okult az első és második világháború előtti magyar és román nemzetiségi politika súlyos mulasztásaiból.

– hogy változatlanul érvényesnek tekinti az ENSZ-alapszabályokban lefektetett emberi jogokat, amelyek a nemzeti kisebbségre is vonatkoznak.

A MEFESZ 8. Szövetségi Közgyűlése, behatóan tanulmányozván az erdélyi magyar kisebbség helyzetének alakulását 1945 után napjainkig, megállapítja,

– hogy 1956-ban a Román Központi Statisztikai Hivatal népszámlálása szerint 1.651.953 magát magyar anyanyelvűnek valló magyar élt a Román Népköztársaság területén, túlnyomórészt Erdélyben.

– hogy az 1945-ben alakult és 1951-ben betiltott Magyar Népi Szövetség jelentősen támogatta a magyar nemzeti kisebbség kultúrájának biztosítását.

– hogy 1945 és 1951 között a román kormány nemzetiségi politikájában az őszinte ígyekezet mutatkozott, hogy az 1945 előtti román kormányok és az 1941-44 közötti magyar uralom legszembetűnőbb mulasztásait pótolja, tehát hogy a magyar nemzeti kisebbségnek a Román Népköztársaság összlakosságához viszonyított arányszáma alapján biztosítsa a magyar nyelvű alsó, középfokú és felsőoktatást, továbbá a magyar nyelvű napilapok, újságok és folyóiratok kiadását, a magyar képviseletet tartományi és országos vonalon, az értékes erdélyi magyar kultúra ápolását falvakban, gyárakban, üzemekben népi csoportok, színjátszó egyesületek és színházak támogatása révén.

A MEFESZ 8. Szövetségi Közgyűlése sajnálattal állapítja meg,

– hogy 1951-ben betiltották a Magyar Népi Szövetséget, mely országos vonalon volt hivatott képviselni a Román Népköztársaság területén élő magyar nemzeti kisebbség érdekeit,

– hogy folyamatosan csökkentették a magyar nemzetiségű képviselők számát a Román Népköztársaság nemzetgyűlésében, a Román Kommunista Párt Központi Bizottságában, a helyi tartományi tanácsokban.

– hogy a fent említett és fokozatosan, valamint következetesen végrehajtott intézkedések során a háborút követő évekhez viszonyítva lényegesen megnehezítették a magyar nemzeti kisebbség helyzetét.

A MEFESZ 8. Szövetségi Közgyűlés különleges figyelemmel kísérte a magyar nemzeti kisebbség sorsának alakulását az 1956-os magyarországi népi forradalom után, és a következő súlyos megállapításokra jutott:

– A román kormány a magyar forradalom hatására és a demokratikus ellenzék előli félelmében merőben megváltoztatta a nemzetiségi politikáját.

– Felszámolta Kolozsvár magyar nyelvű Bolyai Tudományegyetemét, azt magyar tagozatként egybeolvasztva a román egyetemmel.

– A Román Népköztársaság Nemzetgyűlése 1961 márciusában módosította az alkotmányt, melynek értelmében a Magyar Autonóm Tartomány magyar lakosságának mintegy egyharmadát elcsatolta a majdnem kizárólag román nyelvű brassói tartományhoz, ehelyett marosmenti román lakosságú községeket csatolt az immár újjákeresztelt Maros Magyar Autonóm Tartományhoz. Így egy vegyes, fele román, fele magyar lakosságú tartományt teremtett. A közigazgatási rend ily módon való megbontásával súlyos csapást mért a magyar nemzeti kisebbségre.

– A román kormány új nemzetiségi művelődési politikát vezetett be, tömegesen olvasztván be magyar iskolákat magyar tagozatként a román iskolákba. Legújabb rendelete alapján a magyar tagozatokat csak a magyar anyanyelvű elsőszülött gyermekek látogathatják.

– Nagyméretű tisztogatási akciókat szerveztek a helyi tanácsokban, tartományi közigazgatási szerveknél és a Román Kommunista Párt bizottságaiban. (Kolozsvárt például 1962-es romániai jelentések szerint 800 magyar párttagot zártak ki a kom-

munista pártból.) Ezen tisztogatások alapján még a sokat hangoztatott lenini nemzetiségi politika alapelvei ellen is súlyosan vétettek.

– A román kormány az utóbbi évek folyamán a szocialista-realista irodalmi kampány álneve alatt súlyosan megnehezítette a magyar kultúra fejlődését, szigorúbb cenzúrárt vezetett be a magyar írók ellen, hátráltatta a magyar népi kultúrát ápoló színjátszó egyesületek és színházak önfeláldozó munkáját.

A MEFESZ 8. Szövetségi Közgyűlése elítéli

a Román Népköztársaság kormányának antidemokratikus, diktatórikus művelődésügyi politikáját és a magyar nemzeti kultúra megsemmisítésére irányuló törekvéseit, valamint a magyar nemzeti kisebbség önrendelkezési jogának súlyos megsértését,

és követeli

– a magyar iskolák helyreállítását a magyar nemzeti kisebbségnek a Román Népköztársaság összlakosságához viszonyított arányszáma alapján,

– a Bolyai Tudományegyetem önállóságának helyreállítását,

– a Magyar Autonóm Tartomány helyreállítását,

– a magyar nemzeti kisebbség jogainak és kultúrájának biztosítását védő széles alapokra fektetett tartományi szervezetek alakítását,

– demokratikusan felépített, a román és magyar diákok érdekeit együttesen képviselő helyi és tartományi diákszervezetek engedélyezését,

– a magyar színjátszó egyesületek, színházak és más kulturális csoportok zavartalan munkájának biztosítását,

– a cenzúra eltörlését,

– a Román Népköztársaság területén élő magyar nemzeti kisebbségnek Magyarországon népevel folytatott kapcsolatainak biztosítását,

tehát

– a két ország közötti látogatások és utazások megkönnyítését,

– a két ország közötti diákcsere szorgalmazását,

– a magyar és a román kulturális csoportok látogatását,

– a magyar kultúrtermékek behozatalát és terjesztését a Román Népköztársaság magyarlakta területein.

A MEFESZ 8. Szövetségi Közgyűlése meggyőződését fejezi ki, hogy a Román Népköztársaság kormánya a fenti követelések teljesítésével nagyban segítené elő

– a békés együttélést a két ország népe között,

– a nemzetközi együttműködést,

– a túlzó nacionalizmus, sovinizmus és irredentizmus megszüntetését.

[TRADUCERE]

Hotărârea MEFESZ cu sediul în Elveția, asupra minorității maghiare din România

Comunicăm în cele ce urmează decizia celei de-a 8-a Adunări generale federale a UFHS/MEFESZ din 1963, care se ocupă de situația minorității naționale maghiare din România.

„Situația minorității naționale maghiare din Republica România

A 8-a Adunare generală federală a MEFESZ declară cu hotărâre că:

– Nu acceptă nici o formă a manifestărilor naționaliste, șoviniste și irredentiste.

– Militează pentru modelul conlocuirii pașnice între națiunea maghiară și vecinii ei cu talentatul, pașnicul popor român iubitor de pace.

– Studențimea maghiară a învățat suficient din incapacitățile politicii naționale maghiare și române înaintea primului, respectiv celui de-al doilea război mondial.

– Mai consideră valabile drepturile omului cuprinse în statutul ONU, care se referă și la minoritățile naționale.

În urma anchetei realizate cu ocazia celei de-a 8-a Adunări generale federale a MEFESZ referitoare la evoluția situației minorității maghiare din Transilvania după 1945 până în zilele noastre, constatăm că:

– În urma recensământului din 1956 realizat de Oficiul Central de Statistică Român, 1.651.953 de persoane din Republica Populară Română se declară de naționalitate maghiară, locuind în mare parte în Transilvania.

– Uniunea Populară Maghiară, înființată în 1945 și desființată în 1951[1], a sprijinit considerabil menținerea culturii minorității maghiare.

– Guvernul român dintre 1945 și 1951 s-a arătat doritor să remedieze nerealizările din domeniul politicii naționalităților ale guvernelor române precedente și ale celui maghiar între 1941-44, adică să asigure școlarizare la toate nivelurile minorității naționale maghiare din Republica Populară Română, în funcție de raportul dintre numărul acestei minorități și populația totală a țării, respectiv editarea revistelor, ziarelor și publicațiilor în limba maghiară, reprezentarea la nivel local și central, cultivarea valorilor autohtone maghiare în sate, fabrici, întreprinderi, cu ajutorul ansamblurilor tradiționale, trupelor de teatru și instituțiilor de teatru în sine.

A 8-a Adunare generală federală MEFESZ constată cu părere de rău, că:

– În 1951 s-a desființat Uniunea Populară Maghiară, care avea rolul de a reprezenta la nivel național interesele minorității naționale maghiare din Republica Populară Română.

– Numărul reprezentanților etnicilor maghiari din Adunarea Populară a Republicii Populare Române, Comitetul Central al Partidului Comunist Român, respectiv în consiliile locale a fost constant redus.

– În urma acțiunilor menționate mai sus, puse în practică gradual și consecvent, situația minorității naționale maghiare a fost considerabil îngreunată față de anii postbelici.

A 8-a Adunare generală federală a MEFESZ a acordat o deosebită atenție evoluției situației minorității naționale maghiare după revoluția populară din Ungaria din 1956 și a ajuns la următoarele concluzii grave:

– Guvernul român, ca urmare a revoluției ungare și de teama opoziției democratice, și-a schimbat radical politica națională.

– A desființat Universitatea maghiară „Bolyai” de la Cluj, incluzând-o ca secție maghiară în cadrul universității române.

– Adunarea Națională a Republicii Populare Române a modificat în martie 1961 Constituția[2], în conformitate cu care aproape o treime din populația maghiară a Regiunii Autonome Maghiare este alipită teritoriului brașovean cu o populație aproape în totalitate românească, iar în rebotezata Regiunea Mureș Autonomă Maghiară au fost incluse comune cu o populație preponderent românească. Astfel s-a creat un teritoriu cu o populație semi-românească, semi-maghiară. Cu această măsură luată, administrația locală a fost cu totul dezorientată și a însemnat o grea lovitură minorității naționale maghiare.

– Guvernul român a introdus o nouă politică culturală vizând naționalitățile, comasând școlile maghiare în școli române ca secții maghiare. Conform noii hotărâri, clasele cu limba de predare maghiară pot fi frecventate doar de cel mai în vârstă copil din fiecare familie.

– S-au organizat acțiuni de epurare de mare amploare în cadrul consiliilor locale, organe administrative și în comitete ale Partidului Comunist Român. (Conform datelor din România, în 1962, la Cluj au fost eliminați 800 de membri maghiari din partid). Prin aceste epurări au fost știrbite chiar și principiile de bază ale politicii naționale leniniste.

– Guvernul român, în cursul ultimilor ani, sub denumirea de campania literară social-realistă, a îngreunat considerabil dezvoltarea culturii maghiare, a impus o cenzură mult mai strictă în cazul scriitorilor maghiari, a împiedicat trupele de teatru maghiare, susținătoare ale culturii maghiare, și instituțiile teatrale în munca lor devotată.

A 8-a Adunare federală a MEFESZ condamnă politica culturală antidemocratică, dictatorială a guvernului Republicii Populare Române și tendințele de nimicire a culturii naționale maghiare, respectiv violarea dreptului minorității naționale maghiare la autodeterminare și solicită

– Restabilirea școlilor pentru minoritatea națională maghiară pe baza raportului populației minoritare în cauză din totalul populației Republicii Populare Române

– Acordarea independenței Universității „Bolyai”

– Restabilirea Regiunii Autonome Maghiare

– Înființarea unor organisme teritoriale responsabile de asigurarea culturii și drepturilor minorității naționale maghiare

– Aprobarea constituirii și funcționării unor uniuni studentești locale și teritoriale ca un regim democratic, care să reprezinte interesele studenților români și maghiari deopotrivă.

– Asigurarea unei activități netulburate a uniunilor teatrale, a teatrelor și a altor ansambluri culturale.

– Abolirea cenzurii.

– Asigurarea legăturilor dintre minoritatea națională maghiară de pe teritoriul Republicii Române și populația din Ungaria.

Astfel:

– Înlesnirea vizitelor și călătoriilor dintre cele două state.

– Stimularea schimbului de studenți între cele două state.

– Vizite reciproce ale ansamblurilor culturale române și maghiare.

– Importul bunurilor culturale pe teritoriile maghiare din Republica Română.

A 8-a Adunare federală a MEFESZ își exprimă părerea că guvernul Republicii Populare Române, prin aceste măsuri, ar stimula considerabil:

– Pașnica conlocuire a populațiilor celor două țări.

– Colaborarea internațională.

– Încetarea naționalismului, șovinismului și iredentismului excesiv.

[1] „Autodizolvarea” Uniunii Populare Maghiare a avut loc în 1953. Asupra modalităților vezi volumul *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, coord. Lucian Nastașă, Cluj, CRDE, 2002, p.730-736.

[2] Prin Legea nr. 1 din 21 martie 1961 s-a hotărât modificarea capitolului III din Constituție și a câtorva articole (43, 44 și 75).

Președinția Consiliului de Miniștri al RPR, București

Subsemnatul, Gyarfás Andrei, ziarist în pensie de invaliditate, domiciliat în Oradea, str. Bradului nr. 29, cu onoare vă rog să binevoiți a-mi acorda o pensie personală din care să pot trăi modest. Cererea mea o motivez cu următoarele:

În calitatea mea de ziarist, încă pe vremea regimului burghezo-moșieresc, m-am situat pe poziții progresiste, antifasciste. În anul 1932/33 am editat și am redactat săptămânal „Gyár és utca” (Fabrica și strada) la Cluj. Acest organ de presă a militat pentru cauza oamenilor simpli, iar mai târziu am pus-o sub îndrumarea partidului. Între anii 1935-36 am editat și am redactat în condițiuni asemănătoare revista bisăptămânală „Mai nő” („Femeia de azi”), tot la Cluj. În anul 1935 am redactat ziarul „Magyarság” din Oradea, iar în anii următori ziarul „Friss Újság” din Oradea. Ambele organe de presă au fost puse pe vremea aceea sub îndrumarea partidului. În anul 1939, sub egida ziarului „Friss Újság”, am redactat și editat o broșură sub titlul *Modern ember kézikönyve* (Manualul omului modern), în care au fost publicate articole împotriva dictaturii regale din partea tuturor publiciștilor progresiști de limba maghiară din țară. Între anii 1940-1944 am fost victima prigoanei rasiale. După eliberare am fost un timp ziarist în cadrul redacției ziarelor „Új Élet” și „Fáklya” din Oradea, iar mai târziu am activat în calitate de bibliotecar.

Tocmai pentru faptul că am activat ca ziarist progresist, antifascist, situația mea în trecut a fost instabilă, nu pot dovedi vechimea mea în câmpul muncii, din care cauză am ajuns în situația neechitabilă de a fi nevoit să duc lipsuri din cele mai grele, deoarece pensia mea de invaliditate se ridică la suma de 244 lei.

Sunt cunoscut atât la Oradea, cât și în celelalte orașe din țară (Cluj, Timișoara) ca un militant antifascist, democrat. Sunt convins că partidul, guvernul țării răsplătește meritele din trecut ale tuturor acelorora care s-au străduit să se opună curentului antidemocratic, fascizant al claselor stăpânitoare, chiar dacă astăzi nu fac parte din rândurile partidului. Printre aceștia fac parte și eu.

Pentru a ilustra activitatea mea din trecut, amintesc printre altele că la catedra de istoria literaturii a facultății de filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj este depusă o lucrare de examen de stat a profesorului Kocsis András, care prelucrează documentele presei antifasciste din Oradea, din perioada celor două războaie mondiale. În această lucrare este pomenit în repetate rânduri numele meu, ca organizator al unor acțiuni și redactor al unor articole cu caracter antifascist militant. De altfel, despre activitatea mea de gazetar democrat și antifascist pot da referințe tovarășii: Bányai Ladislau, director adjunct al Institutului de istorie al Academiei RPR, Csehi Gyula, profesor universitar Cluj, Haves Francisc, director adjunct al Băncii de Stat al RPR București, dr. Kohn Hillel, profesor universitar în pensie Cluj[1], Gáll Ernő, redactor șef al revistei „Korunk” Cluj, Balogh Edgár, profesor universitar Cluj, Nagy István, scriitor Cluj, Szilágyi András, scriitor Cluj, Boros Andrei, ziarist Oradea, Breban Samuil, Oradea, Sencovici Alexandru, ministrul Industriei Ușoare București.

În speranța că veți cerceta și aproba cererea mea, semnez cu respect tovarășesc.

Gyárfás Endre

Oradea, la 23 februarie 1964

(Arh.St.Cluj, Sfatul Popular al Regiunii Cluj. Secția cadre, dos. 53/1964, f.61-62)

[1] Hillel Kohn (n. 1891) fusese profesor de politică economică și socială la Universitatea „Bolyai”. Asupra sa vezi vol. *Minoritățile etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, coord. Lucian Nastasă, Cluj, Edit. CRDE, 2002, p.647-649, și *Minoritățile etnoculturale. Mărturii documentare. Evreii din România (1945-1965)*, coord. Lucian Nastasă, Cluj, Edit. CRDE, 2003, p.113-119.

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambassade de la République Populaire Hongroise
Szám: 132/1964. sz.t.
Előadó: Kalmár György

Bukarest, 1964. április 27.
Szigorúan titkos!

Tárgy: Egyes romániai intézkedésekről.

Az elmúlt év őszén kezdték meg a Román Népköztársaságban azon elgondolás széles körű megvalósítását, amely a közintézmények, utcák stb. nevének megváltoztatásával megszünteti az RMP vonalvezetésével nem egybevágó ilyen utalásokat. Elsőnek a moziknál került sor magyarányú névváltoztatásra; lényegileg valamennyi, személynévű elnevezett mozi nevét megváltoztatták. Így a korábban Magheruról, Elena Pavelról, Dózsa Györgyről (Gh. Doja) G. Coșbucról, Olga Bancicról, Aurel Vlaicuról, I.C. Frimuról, Maxim Gorkijról, A. Popovról stb. elnevezett mozik új neve Carpați, Festival, Modern, Excelsior, Central, Lumina stb. lett.

Ezt követően – az 1964 január-februári tartományi pártkonferenciák után – megkezdődött az utcanevék nagyobb arányú megváltoztatása. A hivatalos intenció szerint csupán olyan személyekről való utcaelnevezés meghagyása indokolható, aki az adott helységben született vagy élt. Ilyen indokolással változtatták meg pl. Kolozsvárott a Jókai utcát strada Napocává; a korábbi Kossuth Lajos utcát viszont Leninről nevezték el. Megváltoztatták ugyanitt a Petőfiről, Aranyról, Apáczai Csere Jánosról stb. elnevezett utcák nevét. A Gabriel Péri utcából strada Constanța lett. Nagyváradon átkeresztelték a Puskin, Gorkij utcát, a József Attila utcát stb., a Kossuth Lajos utca neve eddig változatlan maradt. Marosvásárhelyt is átkereszteltek egy sor utcát; a magyar nevek mellett pl. megszüntettek olyan elnevezéseket is, mint Haia Lifsic, Olga Bancic, Beethoven, Gabriel Péri stb. Néhány bukaresti utca nevét is megváltoztatták, így pl. átkeresztelték a Vörös hadsereg utcát, a Vasile Lascar utcát. Ugyancsak átkeresztelték a marosvásárhelyi Bethlen-kollégiumot is. A névváltoztatásokról a sajtó nem tesz említést.

Értesüléseink szerint igen szigorúan és következetesen hajtják végre a nemzetiséglakta vidékeken az ún. „nemzetiségi arányszám” betartására vonatkozó rendelkezéseket. Eszerint lakáskiutalásoknál, új munkaerők felvételénél, prémiumosztásnál stb. be kell tartani a 90-10-es arányt. (90% román, 10% egyéb nemzetiségű.) A kolozsvári cipő- és bőrgyárból származó információk szerint ez szinte *numerus nullus* gyakorlati bevezetését jelenti, mert általában nem mernek az emberek kisebbségeket felvételre ajánlani.

Folyamatosan eltávolítják az erdélyi városokban a magyar nyelvű utcanevénytáblákat. Tudomásom van arról, hogy egy kolozsvári, strada Fierului-i, magántulajdonban lévő házról a néptanács távolította el a „Vas utca” szövegű régi

táblát (miután a tulajdonos ezt elmulasztotta), és 500 lejes számlát nyújtott be neki a levételért. (Az ilyen táblalevételek egyébként éjszaka történnek.)

Az ideológiai oktatás a nemzetiségi vidékeken is kizárólagosan román nyelven folyik, ami sok helyütt teljesen formálissá teszi a foglalkozásokat, miután a hallgatók egy része egyáltalán nem, vagy alig ért románul. Egy kolozsvári színházi rendező mondta el legutóbb, hogy a kolozsvári magyar opera fennállásának 15. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi társulati ülésen kb. 20 felszólalás hangzott el, valamennyi román nyelven.

Kuti Jenő nagykövet

Külügyminisztérium, Péter János miniszter elvtársnak, Budapest

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Populare Maghiare
Ambassade de la République Populaire Hongroise
Numărul: 132/1964 str.secr.
Referent: Kalmár György

București, 27 aprilie 1964
Strict secret!

Subiect: Despre unele dispoziții din România

În toamna trecută, în Republica Populară Română s-a pornit înfăptuirea pe scară largă a ideii conform căreia schimbând denumirile instituțiilor publice, a străzilor etc se înlătură acele referiri care nu corespund liniei PMR. Mai întâi s-a efectuat o schimbare de mare amploare la numele cinematografeilor; în fapt s-a schimbat numele tuturor cinematografeilor care aveau nume de persoane. Astfel, cinematografele ce purtau mai devreme numele lui Magheru, Elena Pavel, Gh. Doja (Dózsa György), G. Coșbuc, Olga Bancic, Aurel Vlaicu, I. C. Frimu, Maxim Gorki, A. Popov etc se numesc mai nou Carpați, Festival, Modern, Excelsior, Central, Lumina etc.

După aceasta – în urma conferințelor regionale de partid din ianuarie-februarie 1964 – au început schimbări de mari proporții în ceea ce privește denumirile străzilor. Conform intențiilor oficiale, doar păstrarea acelor denumiri de străzi poate fi justificabilă, care poartă numele unor persoane născute în aceea localitate, ori care au trăit în acele localități. Pe un asemenea motiv au schimbat de exemplu, la Cluj, numele străzii Jókai cu Napoca; strada ce purta mai demult numele lui Kossuth Lajos a fost denumită Lenin. Tot aici au schimbat numele străzilor denumite după Petőfi, Arany, Apáczai Csere János etc. Strada Gabriel Péri a devenit strada Constanța. La Oradea au fost rebotezate străzile Pușkin, Gorki, József Attila etc, numele străzii Kossuth Lajos a rămas până în prezent neschimbat. La Târgu Mureș au rebotezat de asemenea o serie de străzi; pe lângă denumirile maghiare au desființat și nume ca Haia Lifsic, Olga Bancic, Beethoven, Gabriel Péri etc. Au schimbat și numele câtorva străzi din București, astfel au rebotezat strada Armata Roșie, Vasile Lascăr. Au schimbat și numele Colegiului „Bethlen” din Târgu Mureș. Schimbările de nume nu sunt amintite în presă.

Conform informațiilor noastre, pe teritoriile locuite de naționalități se execută foarte strict și cu mare consecvență dispozițiile referitoare la respectarea așa nu-

mitului „coeficient de naționalitate”. În acest sens, la repartizarea unor locuințe, angajări de noi forțe de muncă, împărțirea premiilor etc trebuie ținut cont de proporția de 90-10 (90% români, 10% alte naționalități). Conform informațiilor provenite de la Fabrica de Încălțăminte și Pielărie din Cluj aceasta înseamnă aproape o introducere practică a lui *numerus nulus*, deoarece în general oamenii nu îndrăznesc să propună pentru angajare reprezentanți ai naționalităților.

În orașele din Ardeal se înlătură încontinuu tăblițele cu denumirea străzilor în limba maghiară. Am cunoștință despre faptul că de pe o casă particulară, strada Fierului din Cluj, tăblița veche cu textul „Vas utca” a fost înlăturată de consiliul popular (după ce proprietarul n-a făcut-o și i-a fost înmănată o chitanță de 500 lei pentru scoaterea tăbliței). Aceste luări de tăblițe se întâmplă de altfel noaptea.

Învățământul ideologic se face exclusiv în limba română și în zonele cu naționalități, din care cauză în multe locuri activitățile devin pur formale, deoarece o parte a cursanților nu înțeleg deloc ori prea puțin românește. Un regizor de teatru clujean a povestit nu demult că la adunarea festivă organizată cu ocazia celei de a 15-a aniversare a operei maghiare din Cluj au fost aproximativ 20 de luări de cuvânt, toate în limba română.

Kuti Jenő, ambasador

Ministrului de externe, tovarășului ministru János Péter. Budapesta

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-5/c-003408-1964*)

116

Direcția Miliției Regiunii Cluj
Miliția Raionului Huedin
Formațiunea pază și ordine
Nr. 97.786 din 6 iunie 1964

Strict secret

**Către Direcția Miliției Regiunii Cluj
Secretariat**

Raportăm următoarele:

Postul de miliție Ruginoasa, prin raportul nr. 19/1964, și postul de miliție Gilău, prin raportul F.N. din 5 iunie 1964, ne-a raportat:

În comuna Gilău, majoritatea cetățenilor care sunt de naționalitate maghiară, în urma Declarației PMR din aprilie 1964[1], discută că în curând vor primi înapoi Ardealul, că așa li s-a promis într-o ședință ce a avut loc la Moscova.

Cetățeni de naționalitate maghiară din această comună nu participă în mod regulat la muncile agricole în GAC, spunând că: „De ce să participe, că iarăși nu vor primi aproape nimic la zi muncă”, fapt pentru care prășitul porumbului a rămas mult în urmă, fiind prășit doar 30% din suprafața însămințată, iar în grădina cu legume nu depun nici un fel de muncă pentru întreținerea zarzavaturilor. Mulți cetățeni din comuna Gilău, în loc să meargă la muncile agricole la GAC, pleacă în orașul Cluj și în comuna Căpușul Mare, unde lucrează la diferite șantiere.

În comuna Ruginoasa cetățenii au început să discute că în comunele Viștea și Baciuc cetățeni de naționalitate maghiară au scos drapelele românești și le-au rupt în stradă, fapt pentru care au avut dificultăți cu cetățenii români; de asemenea, se discută că în orașul Cluj un grup organizat de cetățeni de naționalitate maghiară au încercat să otrăvească apa din bazinul principal, de unde se aprovizionează populația din orașul Cluj cu apă, însă acest grup a fost prins și s-au găsit asupra lor 4 saci cu otravă, care intenționa s-o introducă în bazinul cu apă.

Tot în această comună, cetățenii discută că există ură șovină între români și maghiari, că maghiarii intenționează să ia Ardealul. În această comună nu este nici o familie de naționalitate maghiară, toți fiind de naționalitate română și neavând nici o influență negativă asupra acestora. Se mai discută că s-ar desfășura GAC, iar pământul s-ar împărți la proprietari și că acest lucru a și început în comuna Dumbrava, raionul Huedin, unde atelajele au fost împărțite la proprietari. Elementele care poartă aceste discuții sunt în special foști chiaburi, elemente fost înstărite, care refuză să participe la munca de întreținere a culturilor.

De asemenea, se discută că țara noastră a rupt relațiile cu Uniunea Sovietică și a stabilit relații cu SUA, urmând ca lucrurile să se schimbe așa cum au fost în trecut. Șefii de posturi nu au reușit până în prezent să identifice persoanele care au scos aceste zvonuri.

Am informat organele de securitate de la secția raională MAI Huedin.

Șeful miliției raion Huedin
Maior Pop Ioan

Șeful Form. PO
Cpt. Uivari Carol

(Arh.St.Cluj, Inspectoratul de poliție Cluj, dos. 9/1964, f.36-37)

[1] Este vorba de „Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale”, adoptată de Plenara lărgită a CC al PMR din aprilie 1964. Asupra acestui moment, cu implicațiile lui, vezi P. Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, București, Edit. Enciclopedică, 1997, p.110-146.

Direcția Miliției Regiunii Cluj
Miliția Raionului Huedin. Secretariat
Nr. 97.864 din 13 iunie 1964

Către Direcția Miliției Regiunii Cluj. Secretariat

Raportăm cu privire la starea de spirit a populației, posturile de miliție Ciucea și Viștea raportează următoarele:

Populația de naționalitate română din comuna Ciucea discută îngrijorată că RPU din nou pretinde să i se dea Ardealul înapoi, aceste zvonuri fiind discutate și răspândite în special de cetățenii care călătoresc mai mult cu trenul, spunând că le-au auzit pe tren, pe marginea căror zvonuri sunt diferite manifestări ale populației că vor lupta cu arma în mână și nu vor accepta asemenea lucruri, iar alții își exprimă încrederea în conducerea partidului și statului nostru că nu vor accepta

aceste fapte. În comuna Ciucea există un număr de 9 familii de naționalitate maghiară, însă la aceștia nu s-au semnalat manifestări deschise.

Tot în comuna Ciucea se comentează cu privire la Declarația PMR privind mișcarea comunistă internațională, că în urma celor petrecute România va încheia contracte comerciale cu SUA și că bine a procedat statul român că nu acceptă să fie condusă și că ai noștri s-au deșteptat și pot pune piciorul în prag și nu se mai lasă conduși de nimeni. Tot în aceste probleme se poartă discuții că țara noastră va sista să mai plătească la ruși despăgubirile de război și atunci o să avem o situație mai bună, că le-am dat destul și e cazul să ne mai rămână și nouă.

În comuna Viștea, în ziua de 10 iunie 1964, numitul Mateaș [Mátyás] Ioan zis Toma din Viștea ne relatează că în seara zilei 9 iunie a.c. era în cooperativa din Viștea, unde era și președintele sfatului popular Székely Ioan, gestionarul Székely Andrei, Szalos Ștefan zis Bandi Ferkó și alții. În acest timp a venit numitul Szűcs Ștefan Colat și a cerut petrol sau ulei, iar gestionarul i-a spus să aducă și două ouă. Acesta a spus că acum o să se termine și cu contractele și cu colectarea (achiziții) de ouă, că nu mai e cum a fost, iar în aceste discuții s-a angajat și numitul Szalos Ștefan și alții, care au discutat că și pământul o să se dea la oameni înapoi. Numitul Mátyás Ioan a combătut cele discutate de ei și le-a dat unele explicații.

Numitul Szalos Ștefan zis Sușar, care este achizitor comunal, ne relatează că a chemat la sediul Sfatului Popular mai mulți cetățeni din Viștea ca să facă contracte de porci și nici unul nu a vrut să vină, ba mai mult, că numitul Kovács Ștefan zis Protii i-a răspuns că el a fost la București și a vorbit cu A. Moghioroș, care i-a spus că nu este obligat să facă contracte de porci cu statul. Tot numitul Kovács Ștefan (Protii) în ziua de 6 iunie a.c., în Cooperativa din Viștea, unde era de față gestionarul Szeke Cata și alte femei, a zis către acestea că o să se dea pământul înapoi la oameni, că el știe.

În satul Nădășel de asemenea discută femeile și bărbații, că ei au auzit că se dau câte 5 hectare la fiecare familie. În ziua de 11 iunie 1964, numitul Braica Iosif, factorul poștal, relatează că el a vorbit cu numitul Lăpușan Ioan zis Solomon din Nădășel, că a aflat de la acesta că în ziua de 10 iunie 1964 el a văzut între Cluj și Florești că era o mașină mică și o dubiță în care au fost 14 unguri ce duceau manifeste și armament la Cluj și au fost prinși de miliție și armată și i-au legat de mâini. După cca. o oră, numitul Abrudan Vasile, pădurar comunal și vicepreședinte la Sfatul Popular Viștea, care este tot din Nădășel, ne relatează același lucru ca și numitul Braica, dar că aceasta s-a petrecut la Căpuș și nu la Florești și că aceste manifeste erau scrise că la data de 22 iunie a.c. o să înceapă ceva. Acest zvon deja a umplut tot satul Nădășel.

În cursul zilei de 11 iunie 1964, la Nădășel, preotul a ieșit cu cetățenii de la biserică la un monument al eroilor din 1914-1918, unde au depus o coroană de flori făcută de fetele din sat.

Cele de mai sus au fost aduse la cunoștința Comitetului Raional PMR și Secția de Securitate Huedin.

Șeful Miliției Raionului
Maior de miliție Pop Ioan

(Arh.St.Cluj, Inspectoratul de poliție Cluj, dos. 9/1964, f.40-41)

Ministerul Afacerilor Interne
Direcția Generală a Miliției. Cabinet
Nr. 54.200 din [10] iulie 1964

Strict secret

Către Direcția Miliției Regiunii Cluj. Șeful Direcției

S-a constatat că sunt multe cazuri când în trecut numele unor persoane au fost înscrise eronat în registrele de stare civilă prin folosirea altei ortografii sau prin schimbare ori traducere în altă limbă decât cea maternă.

1. Pentru preîntâmpinarea pe viitor a unor asemenea greșeli, vă veți prezenta personal la primul secretar al Comitetului Regional de Partid și la președintele Comitetului Executiv al Sfatului Popular Regional, pe care-i veți informa și veți propune:

– Să se dea indicații ca la starea civilă să fie folosiți numai funcționari care cunosc corect limba română, prezintă încredere și au dovedit seriozitate în muncă, iar cei ce nu îndeplinesc aceste condiții să fie înlocuiți.

– Delegații de stare civilă (sau secretarii ce îndeplinesc aceste atribuții), care sunt cunoscuți ca persoane serioase și de încredere, să primească sarcina ca atunci când vin în contact cu cetățenii de naționalitate română care au nume sau prenume străine, să le explice acestora – dacă felul discuției permite – că își pot reveni la numele și prenumele românesc fără multe formalități și fără a fi necesar să plătească vreo taxă.

2. Pentru rezolvarea operativă a cererilor de schimbare de nume a cetățenilor din această categorie, veți lua următoarele măsuri:

– Prin derogare de la dispozițiile art. 34 din Instrucțiunile DGM nr. 28 din 1 decembrie 1960, verificările necesare vor fi efectuate în cel mult 15 zile.

– Șefii organelor de miliție vor aproba toate cererile pentru scutirea de publicație ale persoanelor care cer schimbarea numelui în limba maternă.

3. Decizia MAI nr. 46/1951, care reglementa în baza Decretului nr. 273/1950 procedura schimbării de nume a fost abrogată prin ordinul vicepreședintelui Consiliului de Miniștri al RPR și ministru al Afacerilor Interne – general colonel Alexandru Drăghici – nr. 238 din 10 iulie 1964. La aceeași dată au fost modificate și instrucțiunile MAI nr. 180/1960 prin instrucțiunile nr. 239/10 iulie 1964, care se anexează.

În problema schimbării de nume, în viitor se vor aplica numai dispozițiile Decretului nr. 273/1950 și instrucțiunile MAI nr. 180/1960, astfel cum au fost modificate prin Ordinul MAI nr. 238/1964 și instrucț. MAI nr. 239/1964.

Veți lua măsuri de încunoștințare a tuturor Sfaturilor Populare (regional, raionale, orașenești și comunale) despre modificările survenite în instrucțiunile MAI nr. 180/1960 și veți îndruma punerea lor în aplicare.

Adjunct al Ministrului
Director General al Miliției
General-locot. Staicu Stelian

Problema schimbărilor de nume a anumitor categorii de persoane

În urma unui studiu ce s-a făcut, s-a constatat că în trecut numele persoanelor de naționalitate română a fost schimbat prin diferite procedee și nu mai seamănă cu nume românești, procedându-se uneori la fel și cu prenumele.

În special în Ardeal sunt cetățeni de naționalitate română din tată în fiu și pe parcurs s-au maghiarizat numele. În Imperiul austro-ungar au fost acte normative ca să scrie numele cu aspect unguresc și să traducă pronumele. Unele din aceste măsuri s-au aplicat și în perioada anilor 1940-1944. Avem cetățeni pe care îi cheamă acum Fekete János și el de fapt a fost Negru Ioan, sau fost Măcelaru și acum este Mészáros. Dacă sunt întrebați acești oameni, spun că sunt români și nici nu știu ungurește. Și în Oltenia apar asemenea situații, deși ei sunt olteni. La fel, există nume cu aspecte germane sau în Dobrogea cu adăugiri bulgărești.

Deci, înainte dispozițiile oficiale au dat indicații ofițerilor de stare civilă să facă această treabă. O altă cauză care a făcut să fie schimbate numele și prenumele a fost și aceea că unii funcționari nu știau limba română, ortografia limbii române și transcriau numele cu litere maghiare.

Există posibilitatea de a schimba numele prin art. 37 din Decretul 278 din 1960. Pe baza unei cereri la Sfatul Popular se aprobă traducerea prenumelui sau scrierea numelui cu ortografia limbii române. De ex., un cetățean cu numele actual Fekete János poate deveni Fehete Ioan. Numele părinților va rămâne însă tot maghiarizat. Pentru a-l schimba complet, calea schimbării este pe cale administrativă. Aceasta se face conform instrucțiunilor 180 prin DGM, întocmindu-se un dosar. Ambele căi sunt însă greoaie.

Pentru procedura a 2-a, fiind greoaie, vrem să creem condiții favorabile. Tov. vicepreședinte o apreciază ca o problemă foarte importantă și trebuie să ușurăm schimbarea numelui. Până acum se cer multe acte, verificări, taxa de 200 lei, publicitate etc. Raportând propuneri, tov. vicepreședinte a aprobat următoarele măsuri:

1. La indicația organelor de partid, cu sprijinul organelor de miliție și a Comitetului Executiv Regional să se selecționeze din delegații de stare civilă pe cei care prezintă încredere și seriozitate și să fie instruiți cum să explice cetățenilor din această situație (români cu nume străine) că își pot schimba numele, care e calea legală, care sunt formalitățile și că nu îi costă nimic. (Nu miliția dăscălește). Ca să înțeleagă bine și just problema, acești delegați e bine să fie români, să nu se facă campanie, să nu adune lumea la Sfat, ci cu ocazia când vin cetățenii la Sfat cu alte probleme de rezolvat.

2. La indicația Comitetului Regional de partid, Sfatul Popular să mențină în funcții de delegați de stare civilă, persoane care cunosc bine limba română, au dovedit încredere și seriozitate în muncă. Aceasta este necesar pentru că și în prezent se fac unele greșeli în înregistrări, care crează greutatea oamenilor.

Pentru schimbarea numelui sub această formă se modifică instrucțiunile 180 și se vor pretinde forme mai puține. Tuturor li se va da scutire de publicație. Li se va spune că vor fi scutiți de plata taxelor. Organele de miliție vor face verificările într-un timp scurt a acestor persoane și vor îndruma delegații de Stare Civilă să aplice decizia în bune condițiuni, să nu se facă șicane oamenilor.

Verificările se vor face în 15 zile. Ele trebuie totuși făcute, pentru a ne convinge că aceștia fac parte din categoria de naționalitate români și pe parcurs au fost maghiarizați. Conținutul verificărilor va fi același ca și în prezent.

Măsurile acestea vor fi transmise și prin ordin scris, dar explicațiile nu se vor da privind problema ce a fost în trecut. Aceste indicații vor fi transmise personal șefilor DMR (numai acestora). După primirea ordinului, vor trebui să meargă la tov. prim-secretar și tov. președinte al Sfatului Regional și va discuta și aceste precizări în completare.

Ca urmare a schimbării acestui prim act, în care-l ajutăm, va trebui să-l ajutăm și în restul, fără a crea greutate. Atât la partid, cât și la Sfat se va spune că acestea vin din partea tov. vicepreședinte.

Problema a 2-a. Problema certificatelor de stare civilă dispărute. La început s-au dat indicații aprobate de tov. g-ral Staicu. În acestea erau sarcini și pt. formațiunile operative, judiciar și CP. Ca urmare, s-au întocmit planuri de acțiuni, dar nu se ocupă nimeni de îndeplinirea lor. Sarcina era să termine până la sfârșitul anului 1964. Ritmul de lucru a scăzut, nu există preocupare. Fiecare regiune are asemenea situații.

Negativ este faptul că regiunile trimit la DGM la comisie dosare prin care se încearcă să se obțină nejustificat clasarea cauzelor. Trebuie înțeles că pentru noi nu e esențial a găsi pe cel care le-a pierdut și a-l condamna, ci să găsim certificatele sau să se stabilească probe de necontestat că ele au fost distruse.

În aceste cauze s-a prevăzut să se lucreze informativ și aceasta nu se face fie din neglijență, fie pentru că este mai dificil fiind cauze vechi. Unele puteau fi rezolvate prin munca de cercetare multilaterală și cu răspundere. Să se analizeze ce e mai rațional să se facă, munca informativă sau de cercetări directe ori ambele. Nu ne putem împăca cu abandonarea acestei probleme. Trebuie privită problema prin prisma intereselor statului nostru, chiar dacă nu țipă nimeni. În acest sens să se stabilească măsuri concrete împreună cu locțiitorii II.

Problema a 3-a. DIEP-ul a dat 4 buletine cu persoanele ce trebuie identificate și care suplimentau fișele. În buletine sunt cuprinși 777 persoane, din care până în prezent au fost identificate 349. De la aceștia s-au recuperat peste 1.500.000 lei. Mulți din ei au debite litigioase. Sunt regiuni în care nu s-au obținut rezultate pentru că lucrătorii de la IEP și ofițerii de serviciu nu le folosesc, le e lene să caute în ele, deși fluctuația e mare. Unora li s-au dat chiar și vize de flotant. Locțiitorii II să verifice această problemă și să-i impulsioneze pe cei de la IEP. Avem interes operativ prin aceasta.

Să se termine operațiunea de înregistrare a persoanelor neînregistrate. Sunt și prin comune, azile, case de bătrâni. Prin această operațiune se identifică și alte persoane ce le urmărim etc.

(Arh.St.Cluj, Inspectoratul de poliție Cluj, dos. 1/1964, f.5-9)

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Mureș – Autonomă Maghiară
Nr. 3206/1964

Către Secretariatul Comitetului Central al PMR. București

Alăturat vă înaintăm o informare privind diferite zvonuri și manifestări naționalist-șovine ce au loc în regiunea noastră.

Prim-secretar
Banc Iosif

Tg. Mureș, la 24 iulie 1964

Informare

Birou Comitetului Regional de partid informează conducerea partidului că în ultima vreme în regiunea noastră circulă diferite zvonuri dușmănoase și au loc unele manifestări naționalist-șovine deschise.

Aceste zvonuri și manifestări aparțin în majoritatea cazurilor unor persoane cu trecut dubios, foști membri ai partidelor burgheze, preoți, intelectuali și elemente înapoiate de la sate.

– Zvonurile se referă în mod deosebit la: cedarea Transilvaniei RP Ungare până la data de 23 august (ca urmare a relațiilor bune între URSS și RPU), ruperea relațiilor dintre țara noastră și URSS ca urmare a intensificării legăturilor comerciale cu unele state capitaliste, îndeosebi cu SUA, desființarea GAC și împărțirea pământurilor, promovarea unei politici de românizare și știrbirea drepturilor populației maghiare. Manifestările naționalist-șovine în unele locuri au avut un caracter deschis, huliganic.

– În orașul Reghin, doctorul consultant al Comitetului Raional de Partid, Páll Ernest, membru de partid, a lovit pe activistul Cadar Nicolae, pentru că acesta nu a fost de acord cu afirmația că „Ardealul trebuie să aparțină Ungariei”.

– În comuna Porcești, doi cetățeni de naționalitate maghiară l-au bătut pe milițianul din comună care identifica pe unii cetățeni care purtau centuri cu tricolor maghiar.

– În comuna Cetatea de Baltă, raionul Târnăveni, 4 elemente de naționalitate română au bătut pe unii cetățeni maghiari, învinuindu-i că aceștia ar pretinde ca „Ardealul să fie al Ungariei”.

– În comuna Chețani, raionul Luduș, preotul a adunat un grup de cetățeni maghiari și a stabilit cui se vor da funcții de răspundere în comună după ce Ardealul va fi cedat Ungariei.

Pe lângă aprecierile pozitive din partea oamenilor cinstiți privind Decretul de amnistiere a deținuților care au comis infracțiuni politice[1], adresate partidului și personal tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, elementele dușmănoase naționaliste maghiare au lansat zvonul că de acum se poate calomnia deschis politica partidului și a statului nostru, pot să se dedea la provocări, pentru că legea nu-i mai pedepsește.

Menționăm că în ultimele 3-4 luni activitatea elementelor naționaliste maghiare s-a intensificat. Astfel, între 1 ianuarie-30 aprilie 1964 s-au semnalat 59 cazuri mai elocvente, iar între 1 mai și 15 iulie a.c. un număr de 142 cazuri.

Activitate dușmănoasă desfășoară și elementele naționaliste ce vin din RP Ungară în vizită la rude sau prieteni. Aceștia, pe lângă diverse zvonuri, introduc în regiune diferite publicații, cărți, mai ales religioase, editate în RP Ungară și în diferite țări capitaliste. Sunt aduse atât de vizitatori din RPU, cât și de cetățeni români ce au fost în vizită acolo obiecte cu tricolorul maghiar.

În vederea combaterii zvonurilor și manifestărilor naționalist-șovine, biroul regional a luat următoarele măsuri:

– Comitetele raionale au fost îndrumate să intensifice munca politică de masă, punând un accent deosebit asupra popularizării politicii marxist-leniniste a partidului, a realizărilor obținute în dezvoltarea economiei, a științei și culturii, a creșterii nivelului de trai al oamenilor muncii.

– S-a selecționat un număr de lectori cu o temeinică pregătire politică și ideologică care să ajute comitetele raionale de partid în desfășurarea muncii politice, să facă expuneri bine documentate în fața oamenilor muncii de la orașe și sate.

– Membrii Comitetului Regional de partid vor face expuneri în întreprinderi și la sate pe teme care au fost indicate de conducerea partidului în vederea întâmpinării zilei de 23 august.

– În satele unde au avut loc manifestări dușmănoase deschise s-a indicat ca în cadrul expunerilor să se ia poziție față de aceștia.

– În cazurile în care manifestările au avut loc din partea unor membri de partid, aceștia au fost puși în discuția adunării de partid.

– S-a indicat ca cei care se manifestă dușmănos, să fie chemați în fața Comitetului Executiv al Sfatului popular și să fie avertizați pentru comportarea lor nedemnă.

– Acei care pe lângă manifestările grave naționaliste au săvârșit și acte de huli-ganism sunt anchetați de organele de stat și vor fi dați în judecată.

Cu toate acestea trebuie arătat că în regiune există o atmosferă bună, oamenii muncii de la orașe și sate muncesc cu entuziasm în vederea întâmpinării cu rezultate cât mai frumoase a zilei de 23 august. În industrie planul de producție și angajamentele luate se realizează cu succes, iar la sate muncile agricole se desfășoară în bune condițiuni.

Prim-secretar
Banc Iosif

Tg. Mureș, la 24 iulie 1964

(Arh.St.București, CC al PCR. Cancelarie, dos. 100/1964, f.1-4)

[1] Eliberarea deținuților politici a fost hotărâtă prin Decretul nr. 411 din 1964, anterior mai fiind emis un decret în același scop, nr. 767/1963, ambele nepublicate în „Buletinul Oficial”. Asupra acestui aspect vezi Ion Bălan, *Regimul concentraționar din România, 1945-1964*, București, Fundația Academia Civică, 2000, p.149-157.

Direcția Miliției Regiunii Cluj
 Serviciul Miliției Oraș Cluj. Cabinet
 Nr. 544/31 iulie 1964

Către Direcția Miliției Regiunii Cluj. Cabinet

Raportăm că în ziua de 18 spre 19 a.c., la căminul cultural din comuna Chinteni-Cluj, a fost organizată o horă la care au participat mai mulți cetățeni din comună. În jurul orelor 24, când majoritatea cetățenilor au plecat acasă, la cămin a rămas un grup format din numiții: Ranta Ambrozie, Jascău Ioan, Jascău Liviu, Paladi Aurel, Molnar Alexandru, Ranta Vasile, Ferenț Iosif, Stanciu Alexa și Matei Vasile, care au cumpărat 9 kg de vin și l-au consumat în continuare în incinta căminului cultural împreună cu muzicanții.

În jurul orelor 02, toți cei menționați mai sus au ieșit afară în curtea căminului cultural, unde numitul Jascău Ioan, secretarul Organizației UTM pe GAC Chinteni, sub influența băuturilor, a aruncat 2 pietre în geamurile bisericii reformate care este situată lângă căminul cultural.

La acțiunea întreprinsă de Jascău Ioan au intervenit numiții Matei Valer, Stanciu Alexe și Ferenți Iosif, care l-au împiedicat de a mai arunca cu pietre în geamurile bisericii. Matei Ioan întrebându-l pe Jascău Ioan de ce a făcut acest lucru, aceasta i-a răspuns că pentru faptul că la horă nu au participat și cetățeni de naționalitate maghiară. Fapta săvârșită de Jascău Ioan este confirmată prin 2 declarații.

Deși în această comună la horele de la căminul cultural participă atât cetățeni de naționalitate română, cât și cei de naționalitate maghiară, de această dată nu au participat decât cetățeni de naționalitate română. Cauzele pentru care nu au participat la horă și cetățenii de naționalitate maghiare nu sunt cunoscute până în prezent.

Tot cu această ocazie, numitul Ranta Ambrozie, întorcându-se spre casă de la cămin împreună cu alți tineri, la un moment dat s-a oprit la locul numit „Podul Străjii”, unde fiind și muzicanții de față au început să joace, în care timp acest Ranta Ambrozie, în timp ce juca, a strigat sub formă de chiuit: „Vreau unгурii să mor/ să rămână țara lor,/ țara lor nu le rămâne/ că de mor o duc cu mine”.

Fapta numitului Ranta Ambrozie este confirmată prin declarațiile a 4 cetățeni.

Din unele semnalări neverificate mai rezultă că în ziua de 19 iulie a.c., un cetățean de naționalitate maghiară – respectiv Székely, învățător în Aiud – a venit în comuna Chinteni, unde nu a mai fost de circa 20 ani, când a funcționat ca învățător în această comună în perioada 1940-1944. În comună a mers la un cetățean cu numele de Kelemen Ștefan, pantofar, unde după câțva timp au mai venit circa 20 cetățeni tot de naționalitate maghiară, cu care ar fi discutat în grădina la Kelemen Ștefan. Conținutul discuțiilor nu se cunosc până în prezent.

Despre cazurile menționate mai sus s-a informat în scris regiunea MAI și verbal Comitetul Orășenesc PMR Cluj.

Ca măsuri imediate, Comitetul Orășenesc PMR Cluj a stabilit ca Jascău Ioan să fie scos din funcția de secretar al Comitetului Org. de UTM, pus în discuția adunării generale și exclus din UTM. Pentru ceilalți cetățeni s-a hotărât ca după terminarea cercetărilor ce se fac de către Comitetul Orășenesc PMR să fie organi-

zată o adunare publică unde să fie demascate manifestările naționaliste din partea cetățenilor din ambele naționalități.

Urmează ca în cazul lui Jascău Ioan și Ranta Ambrozie, Serviciul Miliției Oraș Cluj să dea refuzarea pornirii procesului penal și să aplice câte un avertisment celor doi cetățeni și să fie sancționați cu câte 150 lei amendă.

Șeful Serviciului
[indescifrabil]

(Arh.St.Cluj, Inspectoratul de poliție Cluj, dos. 9/1964, f.71-72)

121

NOTĂ DE CONVORBIRE

Tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a primit în ziua de 21 august 1964, la Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, delegația Partidului Muncitoresc Socialist Ungar.

Tov. Kállai Gyula: Cerem scuze pentru întârziere.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Nu, nu. Ați fost departe acolo (râsete).

Tov. Gy. Kállai: Chiar de aceea am întârziat.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Eu vă salut în numele Comitetului Central, al Consiliului de Stat și al guvernului și exprim mulțumirea Comitetului nostru Central către Comitetul dv. Central, tovarășului Kádár, guvernului dv., că ați binevoit să dați urmare invitației noastre de a trimite o delegație care să participe la sărbătoarea noastră națională – aniversarea eliberării patriei. Este bine că vom sărbători împreună și veți avea posibilitatea, dacă credeți că timpul va permite, cred că nu veți avea nimic dimpotrivă, să faceți unele vizite. Știu că ești în concediu, tovarășe Kállai, dar și acesta este un concediu bun (Tov. Gy. Kállai: Așa este), un concediu cu învățăminte.

Avem delegații din toate țările socialiste. Sperăm să nu se ivească nici un lucru neplăcut din prezența reprezentanților tuturor țărilor socialiste. Au sosit deja chinezii, coreenii, vietnamezii, cubanezii, tovarășii iugoslavi. Tovarășii chinezi probabil au avut rezerve. Deși au alte puncte de vedere, alte păreri, noi am făcut eforturi să găsim la ei înțelegere pentru a avea contacte, nu pentru izolare, ci pentru apropiere. Ei ne-au dat asigurări că chiar dacă vor fi atacați aici la ședința festivă, ei nu vor răspunde. Le-am spus că nimeni nu se gândește la așa ceva.

Tov. Gy. Kállai: Și eu cred că nu se gândește nimeni la așa ceva.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Să construim noi bine ce avem de construit, să ridicăm nivelul de trai al poporului, să întărim economia noastră bine, ca să devenim mai puternici și va fi foarte bine. Industria noastră se dezvoltă bine, rezultatele sunt deosebit de satisfăcătoare; câteva ministere importante au realizat de acuma sarcinile pe întregul șesenal. Se vede că s-a lucrat bine, mergem cu un ritm foarte bun. Cu agricultura anul trecut am avut unele necazuri și anul acesta. Asigurăm nevoile de pâine ale populației și dacă vom face puțină economie vom pune și ceva de o parte în rezervă; fără rezervă nu se poate. E valabil nu numai

pentru armată (Tov. Gy. Kállai: Așa este). Rezervele dacă le atinge soldatul pe front este foarte aspru pedepsit.

Tov. Gy. Kállai: Cum se prezintă producția agricolă anul acesta ?

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: La păioase recolta este aproximativ la nivelul anului trecut. Porumbul se prezintă bine. A plouat tocmai la timp, la limita extremă, a fost o ploaie generală, a început porumbul să se desfacă, să fie mai voios, a început să-și răsucescă mustața (râsete). Probabil vreo 100-200.000 de hectare le-am tăiat pentru furaj. S-au fâțâit câțiva ani și scot cucuruzul care nu are știulete, înainte de a fi uscat, pentru furaj. Cred că producția de porumb va fi mai bună decât anul trecut.

Tov. Gy. Kállai: Anul acesta și la noi spre noroc producția este mai bună. Cred că tov. Dej știe că anul trecut în privința cerealelor panificabile am fost într-o situație grea, a trebuit să cumpărăm din Statele Unite și de bună seamă a trebuit să plătim și un preț destul de bun pentru aceasta. Astfel, noi în toamnă am apelat și la cooperativele de producție ca să lărgescă suprafețele cultivate cu cereale, cu grâu (Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Asta e foarte bine) și acum aproximativ 320.000 de iugăre au însămânțat și spre noroc și suprafețele însămânțate cu cereale panificabile au fost mai mari. Recolta a fost substanțial mai mare. La noi, în 1961, a fost o producție de care se spune că în Ungarie n-a fost niciodată: au fost 11,5 chintale grâu la iugăr (un iugăr este 0,58 hectare), circa 2000-2200 kg. la hectar. Acum, când am plecat de acasă, n-am avut încă la dispoziție date cu privire la producția medie, dar se părea că producția medie la iugăr este ceva mai bună și decât producția din 1961. Se spune că și la porumb producția va fi bună. Și la noi acum câteva săptămâni a plouat, așa că și la porumb se poate aștepta o producție bună. Așa că pentru noi producția aceasta bună – așa cum putem să spunem, bună – ne vine foarte bine, pentru că după ce am terminat cu reorganizarea agriculturii noi n-am avut încă producție bună. În anumite ramuri ale agriculturii au fost creșteri ale producției, însă în celelalte ramuri nu am avut rezultate bune. Acum se vede că oarecum va fi un an bun din punct de vedere al recoltei.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Este mare lucru să ai pâine. Și poporul maghiar și poporul român se hrănește cu pâine. Credincioșii și la voi și la noi spun: pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi.

Tov. Gy. Kállai: Așa este. Totodată ne pregătim pentru o oarecare conferință ideologică și cum decurg acum pregătirile am discutat ce fel de probleme trebuie ridicate acolo. S-au cam clarificat problemele care vor trebui ridicate și atunci am vrut să vedem cam ce ar mai trebui să se ridice totuși pentru asigurarea succesului conferinței respective. Noi am spus acolo că la aceasta va ajuta de bună seamă o recoltă bună (râsete).

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Într-adevăr, așa este. În industrie dacă ungi ici-colo merge aparatul de producție. În agricultură nu e așa, uneori nu merge, căci nu putem convinge nici cu ideologia, nu ține seama, ba chiar ne tratează cu dispreț. Sunt factori pe care încă nu putem să-i stăpânim, precipitațiile acestea, nici la noi, nici la voi nu este suficientă media anuală; repartizarea în timp și în zonă tot nu este satisfăcătoare. Ne planificăm, lucrăm bine, avem speranță și așteptăm toamna și nu recoltăm ceea ce am crezut. Dar e bine că avem în hambar cea mai mare parte a cantității de cereale, de grâu pentru fondul central al statului. Acuma este în hambar, încuiat și așteaptă. Mi se pare că am ajuns la 1.900.000, ajungem la 2.100.000 tone rezerve. Acum mai vine uiumul de la mori. Vom avea ca niciodată, ca niciodată. Când aveam sistemul cotelor obligatorii câte dificultăți aveam. Eram

cât pe-aici să pierdem țărâniea, pentru că am nemulțumit-o, aveam așa sistem. Asta nu mai constituia particularități.

Noi am schimbat sistemul acesta. Multă lume s-a mirat. Am pus la baza relațiilor cu țărâniea relații libere, relații libere, nu altceva. Noi suntem reprezentanții statului, dv. sunteți țărani, discutăm, binevoiți să ne dați, vă convine ne dați, dacă nu, nimeni nu are voie să vă supere. Mai mult, dacă dv. nu aveți, pentru că nu v-a ajutat natura, statul – chiaburul acesta, moșierul acesta – trebuie să ajute pe țărani, pentru că înainte era chiaburul, era moșierul. Țăranul avea la cine se duce și cerea: dă-mi că mor de foame. Îi dădea și apoi stătea călare pe el după aceea. Dar noi i-am lichidat pe chiaburi și moșieri. La cine se mai duce țăranul? Statul are inimă; sigur că da. Noi suntem conștienți că nu facem filantropie atunci când deschidem hambarul statului și dăm țărânimii. Așa am făcut în multe regiuni. De aceea s-au creat relații de încredere. Sunt relații libere, de înțelegere între stat și țărânie și merg lucrurile bine, foarte bine chiar. Noi trebuie să ajungem acolo încât țărâniea să vină să ceară organelor comerciale de stat: de ce nu-mi cumpărați mai mult, să creați condiții economice care să determine să cumpere, altfel nici un fel de frazeologie nu ajută.

Așa că noi ne asigurăm, tovarășe Kállai, totul din țară. Câteva lucruri nu asigurăm: smochine, roșcove, cafea, ceai, portocale, lămâi, piper, frunze de dafin, astea (răsete). Astea nu le asigurăm din țară.

Tov. Gy. Kállai: Dar văd că cărnați sunt, chiar dacă nu avem smochine. Vă mulțumim foarte mult pentru această întâlnire și această convorbire. Ni s-a adus la cunoștință că delegațiile vor avea posibilitatea ca mâine, la sesiunea festivă a MAN, să-și exprime saluturile și dorințele de bine poporului român. Dacă tovarășii asigură această posibilitate, noi ne-am bucura să ne folosim de această posibilitate.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Vă mulțumim, vă mulțumim.

Tov. Gy. Kállai: Și acum vă dorim toate cele bune. Ne-a făcut plăcere această discuție.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: La revedere.

(Arh.St.București, CC al PCR. Cancelarie, dos. 44/1964, f.2-9)

122

Szám: 223/1964. sz.t.

A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége

Ambassade de la République Populaire Hongroise

Szigorúan titkos!

Bukarest, 1964. aug. 31.

Tárgy: A nagyváradai katolikus templom lebontásának terve

Előadó: Rényi Rezső

A nagyváradai Városi Néptanács még a múlt év folyamán javaslatot tett a város központjában lévő, sebes-körösi hídon átvezető nemzetközi műút mellett fekvő katolikus templom lebontására. A lebontás tervét a néptanács azzal indokolta, hogy a növekvő forgalom miatt a híd feljárója előtt széles térséget kell létesíteni, másrészt esztétikai szempontból is kívánatos volna, ha a Városi Néptanács tetszetős épülete szabad előteret kaphatna.

A néptanács meg is szerezte a templom lebontásához a legfelsőbb hatóságok hozzájárulását. A határozat szerint a templom utolsó nyilvántartási napjának ez év május 18-ának, pünkösdhétfőnek kellett volna lennie.

Szemtanúk (Kovács Gábor mérnök, a Külkereskedelmi Kirendeltségünk munkatársa) beszámolója szerint pünkösdhétfőn este 8 óra körül a kivilágított templom zsúfolásig megtelt hívőkkel. A templom körül mintegy 1500-1600 idősebb korosztályhoz tartozó ember gyűlt össze. Az utcán is zsoltárt énekelve, többen sírva, kő- és malterdarabokat tördeltek le ereklyéül a templom falából. A templomot övező kertből is összeszedték a virágokat. A tömeg, bár kissé megfogyatkozva, még éjfélkor is ott állt a szakadó esőben, és nem akart feloszlani.

A templomot másnap bezárták. A zárt templom körül azonban továbbra is 2-300 főnyi csoport ácsorgott.

A tömegben folytatott beszélgetések fő témája volt, hogy a katolikus templomot, ahová a magyar nemzetiségűek járnak, lebontják, a románok görögkeleti templomaihoz viszont nem nyúlnak, sőt még a kevésbé régieket és esztétikailag silányabbakat is műemlékké nyilvánítják, pedig városrendezési szempontból azok is útban vannak. Többen azt emlegették, hogy a görögkeletieknél a körmenetet is újra engedélyezték, amit a katolikusoknak kategorikusan betiltottak.

A tömegben egyesek kijelentették, hogy levelet írnak, sőt küldöttséget is menesztenek Gh. Dejhez, hogy vonassa vissza a templom lebontására vonatkozó határozatot. A néptanács végül is továbbította a kérést, és – mint értesültünk – a közelmúltban Chivu Stoica elvtárs aláírásával meg is érkezett a templom lebontását visszavonó határozat.

Kuti Jenő nagykövet.

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Populare Ungare

Strict secret!

Ambassade de la République Populaire Hongroise

București, 1964 august 31

Subject: Planul demolării bisericii catolice de la Oradea

Expus de Rezső Rényi

Consiliul Popular al orașului Oradea a înaintat o propunere încă de anul trecut pentru demolarea bisericii catolice din centrul orașului, care se află lângă drumul național care traversează podul peste Crișul Repede. Demolarea a fost argumentată de Consiliu prin faptul că, datorită circulației tot mai intense, în fața podului este necesară crearea unui spațiu liber, pe de altă parte este de dorit, din punct de vedere estetic, existența unei perspective frumoase dinspre clădirea Consiliului Orașenesc.

Consiliul a și obținut acordul oficialităților competente, necesar pentru demolarea bisericii. Conform hotărârii, ultima dată a activității din biserică trebuia să fie 18 mai, ziua de luni după Rusalii. Conform rapoartelor unor martori oculari (inginerul Gábor Kovács din cadrul oficiului economic extern), în ziua de luni după Rusalii, la ora 8 seara, biserica s-a umplut complet de enoriași. În jurul bisericii s-au adunat 1500-1600 persoane vârstnice. Cântând psalmi pe stradă, unii plângând, au luat bucăți de piatră și mortar din zidul bisericii ca obiecte sfinte. Au

adunat toate florile din grădina bisericii. Mulțimea, deși mai puțin numeroasă acum, nu voia să plece nici pe la miezul nopții, cu toate că ploua.

În ziua următoare biserica a fost închisă. În ciuda acestui fapt, în jurul lăcașului de cult a mai rămas un grup de 2-300 persoane.

Discuțiile cele mai inflăcărâte în cadrul grupului au fost următoarele: în timp ce bisericile catolice ale enoriașilor maghiari sunt dărămate, cele greco-ortodoxe ale românilor rămân intacte, mai mult chiar, și lăcașurile de cult care sunt indiscutabil oribile din punct de vedere estetic și arhitectonic, sunt numite monumente, deși din punct de vedere urbanistic nici acestea nu sunt tocmai corespondențe. Mai mulți au amintit și hotărârea conform căreia greco-ortodocșii au dreptul la procesiuni, pe când catolicilor le este interzis acest lucru.

În mulțime mai multe voci au afirmat că vor adresa o scrisoare, vor trimite o delegație la Gheorghiu-Dej, pentru revenirea asupra hotărârii de a demola biserica. La urmă, Consiliul a trimis mai departe cererea, și – după cum am aflat – nu cu mult timp în urmă a sosit hotărârea de revocare a demolării bisericii, cu semnătura tovarășului Chivu Stoica.

Jenő Kuti, ambasador

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-5/c-005109-1964*)

123

A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambassade de la République Populaire Hongroise
Szám: 245/1964 sz.t.

Bukarest, 1964. szeptember 18.
Szigorúan titkos!

Tárgy: Állítólagos magyar nacionalista akciók Erdélyben

Előadó: Kalmár György

Bock elvtárs, az NDK bukaresti nagykövetségének tanácsosa f. év szeptember 14-én közölte Kalmár elvtárssal, hogy több, egymástól független, megbízható román forrásból az alábbiakról értesültek:

A Román Munkáspárt áprilisi plénuma, ill. az azt követő aktívák lezajlása után Erdélyben fokozódó nyugtalanság volt tapasztalható, amely a közelmúltban nyílt demonstrációk formáját öltötte. Kolozsvárott magyar értelmiségiek egy csoportja memorandumot dolgozott ki, amely felveti Erdély Magyarországhoz való csatlósását, illetve teljes autonómmá tételét, a magyar nyelv visszaállítását az oktatásban stb. Szabotázsakciókra is sor került, így pl. megakarták bénítanai Kolozsvár vízellátását. Az állambiztonsági szervek vizsgálatot indítottak: e szervek vezetői ma is az erdélyi területeken tevékenykednek. Számos leváltás történt a helyi párt- és állami szerveknél. A nyugtalanság megfékezésére pártinstruktorok egész sorát küldték a magyarok lakta vidékekre. Megbízható értesülések szerint Brassóban az augusztus 23-i felvonulásról távol maradtak a város magyar nemzetiségű lakosai. Egy szemtanú közlése szerint ugyancsak Brassóban legutóbb nagy botrány volt a helyi stadionban, amikor egy román labdarúgócsapat egy magyar nemzetiségi terület csapatával

mérkőzött. Verekedésre került sor, a feldühödött közönség tettelegességre uszította a román csapatot a magyarok ellen.

Az NDK-nagykövetség informátora közölte, hogy a magyar nagykövetség is ismeri ezeket az eseményeket, de „igyekszik megőrizni rezerváltágát”. Bock elvtárs célzásokat tett arra, hogy nyilván mi egyebeket is tudunk, „a kezünk messzebbre elér”, mint az övék stb. Kalmár elvtárs biztosította, hogy téved, a legcsekélyebb mértékben sem igyekszünk beleártani magunkat a nemzetiségi problematikába, azt semmiféle módon nem tartjuk feladatunknak. Hozzátette, hogy fentiekhez hasonló értesüléseink nincsenek, sőt: az elmúlt hetekben többször keresztülutazott Kolozsvárra, de semmi efféle nem hallott. Bock elvtárs erre megjegyezte, hogy más baráti külképviseléseknek is hasonló információi vannak. (Mangov bolgár tanácsos ezt meg is erősítette.)

A fentiekhez még hozzá kívánom fűzni, hogy az elmúlt napokban külkereskedelmi kirendeltségünk egyik munkatársa Nagyváradon járt, ahol számos ismerősével találkozott. Egyértelmű tapasztalata az volt, hogy az ismert panaszokon kívül az emberek nem beszélnek újabb káros jelenségekről, eseményekről. A közeljövőben Kolozsvárról is igyekszem közvetlen tapasztalatokat szerezni s az ilyen jellegű híreket, azok forrását nyomon követni.

Mindezeket azért tartottam szükségesnek jelenteni, mert a baráti missziók ilyen jelenségekről részletes jelentést tettek külügyminisztériumunknak. Másfelől: az ilyen és hasonló „hírek” széles körű elterjedése esetén számolhatunk kapcsolataink, helyzetünk nehezebbé válására.

Kuti Jenő nagykövet

Külügyminisztérium, Péter János miniszter elvtársnak

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Populare Ungare

București, 18 septembrie 1964

Ambassade de la République Populaire Hongroise

Strict secret!

Subject: Presupuse acțiunii naționaliste maghiare în Transilvania

Expus de György Kalmár

Tovarășul Bock, consilierul ambasadei RDG-ului la București, a comunicat tovarășului Kalmár pe data de 14 septembrie a.c. că din mai multe surse de încredere române, independente una de cealaltă, s-au aflat următoarele:

După Plenara din aprilie a Partidului Muncitoresc Român, urmată de ședințe cu activul, în Ardeal s-a putut observa un fenomen de neliniște crescândă, care s-a manifestat recent prin demonstrații deschise. Un grup al intelectualilor clujeni a elaborat un memorandum, care pune problema alipirii Transilvaniei de Ungaria, respectiv acordarea autonomiei integrale, reintroducerea limbii maghiare în unitățile de învățământ etc. S-au semnalat și încercări de sabotaj, dorind, spre exemplu, întreruperea furnizării apei potabile la Cluj. Serviciile de Securitate au pornit o anchetă: șefii acestor servicii sunt în activitate și în acest moment în diferite zone ale Transilvaniei. Au avut loc numeroase demiteri în cadrul organelor statului și ale partidului la nivel local și central. Pentru a pune capăt neliniștii generale, s-au adus numeroși instructori de partid pe teritoriile locuite de

maghiari. Conform unor surse de încredere, la Braşov locuitorii maghiari au rămas departe de defilarea ținută cu ocazia sărbătorii de la 23 august. După spusele unui martor ocular, tot la Braşov a avut loc un scandal pe stadion când o echipă de fotbal română a întâlnit o echipă din regiunea maghiară. Au avut loc încăierări, spectatorii au aţâţat echipa română să bată echipa maghiară.

Informatorul ambasadei RDG-ului a mai spus că şi Ambasada ungară cunoaşte aceste evenimente, dar se „străduie să păstreze o atitudine rezervată”. Tovarăşul Bock a făcut aluzie la faptul că probabil noi ştiind mai multe detalii, „mâna noastră ajunge mai departe” ca a lor ş.a.m.d. Tovarăşul Kalmár l-a asigurat că se înşală, nici în cea mai mică măsură nu încercăm să ne amestecăm în problemele etnice, acestea nu le considerăm de datoria noastră. A mai adăugat că nu avem date asemănătoare cu cele de sus, dimpotrivă: în ultimele săptămâni a călătorit de mai multe ori prin Cluj fără a auzi despre fenomene de acest gen. Tovarăşul Bock a făcut observaţia că şi celelalte ambasade amicale au date asemănătoare. (Mangov, consilier bulgar, a întărit aceste afirmaţii.)

Aş mai dori să adaug la cele spuse mai sus că, zilele trecute, unul dintre colaboratorii noştri din cadrul oficiului economic extern a fost la Oradea, unde s-a întâlnit cu numeroase cunoştinţe. Impresia sa generală a fost că în afară de obișnuitele doleanţe ale oamenilor, aceştia nu vorbesc despre evenimente dăunătoare. Voi încerca în viitorul apropiat să aflu observaţii directe şi de la Cluj şi să urmăresc sursele ştirilor de acest gen.

Am considerat necesară informarea asupra acestor fapte datorită raportului detaliat al misiunilor prietene adresat ministerului lor de externe despre evenimentele de această natură. Pe de altă parte: răspândirea unor astfel de „ştiri” ne poate îngreuna activitatea şi înrăutăţi relaţiile de aici.

Jenő Kuti, consul

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-5/c-00570-1964)

124

A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambassade de la République Populaire Hongroise
Szám: 303/1964. sz.t.

Bukarest, 1964. november 29.
Szigorúan titkos!

Tárgy: Látogatás az Egyházügyi Hivatal elnökénél

Előadó: Kalmár György

Kalmár elvtárs folyó hó 6-án látogatást tett Dumitru Dogaru elvtársnál, az Egyházügyi Hivatal elnökénél, akinek átadta Miklós Imre elvtárs, a magyar Egyházügyi Hivatal elnökhelyettesének levelét a balavásári templom 1944-ben elhurcolt harangjának visszaadásáról.

A beszélgetés során Dogaru elvtárs elmondta, hogy Miklós elvtárral régi kapcsolata van, Prantner elvtársat még nem ismeri személyesen.

Foglalkozik a gondolattal, hogy 1965-ben mindkettőjüket meghívja az RNK-ba. A beszélgetés során jelezték telefonon francia újságírók azon szándékát, hogy ro-

mániai kolostorokat látogassanak meg. Ezzel kapcsolatban Dogaru elvtárs megemlítette, hogy gyakran jönnek nyugati újságírók ilyen kérésekkel, miután Nyugaton ma is vádolják Romániát azzal, hogy lehetetlenné teszi a szerzetesek működését. Az igazság ezzel szemben az – mondta –, hogy ma is mintegy 2000 szerzetes működik az RNK-ban (azelőtt 7000 volt), s az apácák nagy része is megmaradt a kolostorokban mint kiegészítő munkaező. A vatikáni zsinattal kapcsolatban megemlítette, hogy 8 román katolikus egyházi vezető kapott meghívást, ezeket Paveri Rontana, a korábbi olasz nagykövet adta át továbbítás végett a külügyminisztériumnak; hangsúlyozva, hogy ő csak közvetít, semmiféle érdemi szerepe nincsen az ügyben. A román szervek valamennyi meghívót továbbították a címzetthez. A meghívottak közül hárman kértek útlevelet, s közülük ketten (a bukaresti és szatmári egyházi vezető) ki is utaztak. A harmadiknak nem adtak útlevelet, miután a román szervek megerősítése nélkül használja a püspöki címet. Érdekes volt Márton Áron gyulafehérvári püspöknek, a romániai katolikus egyház tényleges fejének magatartása. Márton Áron közölte a román szervekkel, hogy nem kíván Rómába utazni. Amikor ennek oka felől érdeklődtek, kijelentette, hogy ott nyilván Romániával szemben ellenséges nyilatkozatokat várnának tőle, s illet ő nem akar tenni. Román részről azt mondták neki: mondjon nyugodtan, amit akar; annyi rosszat mondtak már a romániai „vallásüldözésről”, hogy sok újat már amúgy sem tehetne hozzá. Végül Márton Áron nem utazott el, mert – tette hozzá Dogaru elvtárs – okos volt. Ő a romániai katolikus egyház sokat üldözött mártírjaként szerepel Nyugaton. Bár formális lemondó válaszelevelében nagymérvű elfoglaltságára hivatkozott, máris úgy könyvezik el Rómában, hogy a román szervek akadályozták meg kiutazását. Ez két okból hasznos számára: ha kiutazik, ezáltal máris csökken mártírszerepe, mert megcáfolja a román szervek beavatkozásával kapcsolatos vádat. Másfelől: vagy felszólal a zsinaton, ami további problémát jelentene számára, vagy nem, s ebben az esetben a másod- vagy harmadrendű egyházfiak sorába lenne kénytelen beállni.

Beszélt Dogaru elvtárs arról a bukaresti – olasz tulajdonban lévő – katolikus templomról, amelyet 1954-ben bezártak, miután az ott működő olasz plébánost kémtevékenység miatt letartóztattak, majd kiutasítottak. A vizsgálat során kiderült, hogy a plébános rendszeresen kapott írásbeli és szóbeli információkat az ország katolikus egyházi vezetőitől, nem csupán az egyház helyzetéről, hanem pl. a szovjet csapatok elhelyezkedéséről is. Legutóbb, az olasz-román gazdasági tárgyalások során olasz részről felmerült a kívánság, hogy engedélyezzék ismét a templom megnyitását. Román részről ezzel azt a kívánságot állították szembe, hogy adják vissza az RNK-nak azt a római iskolát, amelyben jelenleg emigráns románok tanulnak. Az olaszok erre elálltak a kéréstől. (Dogaru elvtárs szerint kezdetben nyilván úgy gondolták, hogy az a román készség, amely a gazdasági kapcsolatok szélesítésére törekszik, ideológiai engedményekre is hajlandó.)

Bukarestben egyébként – tette hozzá – egy francia tulajdonban lévő, ugyancsak bezárt katolikus templom is van, amelynek belga állampolgárságú papját szintén kémtevékenység miatt fogták perbe és utasították ki. A bukaresti francia, belga és más nyugati külképviseletek közös kérésének eleget téve a román szervek engedélyezték, hogy karácsonykor és húsvétkor egy – e célból ideutazó – francia vagy belga pap misézzen a templomban. Román részről az ügy intézése során megkérdezték: miért nem mennek román katolikus templomokba. A szóbanforgó nyugati diplomaták válaszukban XII. Pius ismert kiátkozó rendeletére hivatkoztak.

Kuti Jenő nagykövet

Subiect: Vizită la președintele Oficiului Cultelor

Expus de György Kalmár

Tovarășul Kalmár a făcut o vizită pe data de 6 a lunii tovarășului Dumitru Dogaru, președintele Oficiului Cultelor, căruia tovarășul Imre Miklós i-a înmănat scrisoarea președintelui adjunct al Oficiului Cultelor ungar despre restituirea clopotului bisericii din Bălăușari, luat în 1944.

În timpul conversației, tovarășul Dogaru a spus că o veche relație îl leagă de tovarășul Miklós, pe tovarășul Prantner nu îl cunoaște personal.

Este preocupat de gândul de a-i invita pe amândoi în 1965 în RPR. În timpul discuției s-a anunțat telefonic dorința unor ziaristi francezi de a vizita mănăstirile românești. Privind această permisiune, tovarășul Dogaru a menționat că mulți ziaristi din vest vin cu asemenea rugăminți, deoarece România mai este învinuită de publicul apusean că face imposibilă activitatea călugărilor. Spre deosebire de aceste învinuiri, adevărul este că în RPR, în momentul de față, există în jur de 2000 călugări (inițial erau 7000), în afară de aceștia, marea parte a călugărițelor au rămas în mănăstiri ca forță de muncă complementară.

În legătură cu Sinodul din Vatican a spus că 8 conducători catolici români au primit invitație, acestea fiind înmănate Ministerului de Externe de ambasadorul italian precedent, Paveri Rontana, în vederea trimiterii acestora la destinatari. Cu această ocazie, ambasadorul și-a subliniat funcția de curier, neavând nici un fel de rol în acest caz. Organele române au înmănat toate invitațiile destinatarilor. Dintre cei invitați, trei au cerut pașaport și finalmente doi (reprezentantul de la București și Satu Mare) au plecat în călătorie. Cel de-al treilea nu a obținut pașaport, pentru că poartă titlul de episcop fără consimțământul organelor române. A fost interesantă atitudinea episcopului de la Alba Iulia, Áron Márton, capul bisericii romano-catolice din România. Áron Márton a declarat organelor române că nu dorește să călătorească la Roma. Când a fost întrebat de cauza acestei decizii, a spus că probabil cei prezenți se vor aștepta la păreri împotriva României de la el, or el nu dorește să facă acest lucru. Partea română a spus că poate să afirme ce dorește, oricum s-au spus deja așa de multe lucruri negative despre „persecuțiile religioase” din România încât el nu ar mai putea spune nimic nou. Urmarea a fost că Áron Márton nu a plecat la Roma, pentru că – a adăugat tovarășul Dogaru – a fost inteligent. El apare în Occident ca mult persecutatul martir al bisericii catolice din România. Cu toate că în răspunsul său oficial s-a scuzat spunând că este foarte ocupat, interpretarea Romei este că nu i s-a permis plecarea de către oficialitățile române. Acest lucru îi este convenabil din două puncte de vedere: în primul rând, dacă pleacă la Roma, poziția sa de martir își pierde din autenticitate, pentru că neagă intervenția oficialităților în această plecare din țară. Pe de altă parte, ori pune problema la Sinod, astfel provocând noi probleme, ori nu ia cuvântul, astfel acceptând să fie inclus în rândul fețelor bisericesti de rang inferior.

Tovarășul Dogaru a vorbit și despre biserica catolică de la București – fiind azi o proprietate italiană –, care a fost închisă în 1954, după ce parohul acestei biserici a fost acuzat și arestat sub acuzația de spionaj și expulzat. În urma anchetei

s-a descoperit că preotul a primit în mod regulat informații în scris și verbal de la conducătorii bisericii romano-catolice din România, nu numai despre situația bisericii, dar și despre pozițiile trupelor sovietice, spre exemplu. Nu cu mult în urmă, cu ocazia ultimelor tratative economice, s-a exprimat dorința italienilor de a redeschide această instituție. Din partea RPR s-a dorit retrocedarea Școlii din Roma[1], în care învață emigranți români. La această dorință, italienii au renunțat la rugămintea inițială. (După părerea tov. Dogaru, italienii au crezut la început că pot conta pe bunăvoința românilor, dornici la rândul lor de a-și lărgi legăturile economice și pot influența hotărâri ideologice.)

De altfel, la București – a mai adăugat – mai există o biserică catolică închisă, care aparține statului francez, al cărei preot de naționalitate belgiană a fost judecat și retrimis acasă tot pentru acțiuni de spionaj. La rugămintea ambasadei franceze, a celei belgiene și a altor state apusene, oficialitățile române au permis ca de sărbătorile de Crăciun și de Paști să țină slujbe un preot francez sau belgian, venind special cu aceste ocazii. La încheierea formalităților, partea română a întrebat: de ce nu se duc în biserici catolice române? Diplomații apuseni au argumentat hotărârea pe baza edictului de excomunicare al papei Pius al XII-lea.

Jenő Kuti, ambasador

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-5/c-006223-1964)

[1] Este vorba de Școala Română de la Roma, care și-a început activitatea la 1 noiembrie 1922 sub directoratul lui Vasile Pârvan, inițial având sediul într-un imobil închiriat, apoi deținând un imobil propriu, proprietate a statului român, inaugurat în ianuarie 1933.

[11 decembrie 1964]

Manifestări revizioniste în Ardeal

De când relațiile dintre București și Moscova au devenit nu din cele mai bune, România manifestând veleități de independență economică, Ungaria și minoritatea maghiară din România încearcă să agite din nou chestiunea Ardealului. Aceștia veneau după câte se pare să exploateze în favoarea lor diferendul ruso-român, având credința că rușii îi vor susține în revendicările lor.

În acest fel adevărate atitudini și chiar manifestări de șovinism au loc în centrele de populație masiv ungurească, la frontiera româno-ungară și mai ales în centrele universitare din Ardeal și în principal la Cluj.

Autoritățile maghiare nu sunt străine și dirijează din umbră aceste manifestări în interiorul Ardealului. Autoritățile române ar fi fost nevoite în lunile mai să întărească paza la frontieră și să execute o verificare serioasă asupra persoanelor ce vin și pleacă din Ungaria.

În cursul lunilor mai și iunie studenții unguri din Cluj au făcut chiar manifestări de stradă, numeroase manifeste au fost răspândite prin care se putea citi ca pe vremea iredentismului 1936-1940.

Autoritățile române încearcă să calmeze spiritele fără prea mult zgomot și fără a crea o problemă de stat. Totuși cum pentru sfârșitul anului școlar universitar 1964 se prevedea o manifestare studentească de acest gen a ungarilor din Cluj, guvernul a luat hotărârea ca toți studenții ce obțin diploma de stat 1964 să se găsească la Cluj unde se va face distribuirea diplomelor. În acest fel la sfârșitul lunii iunie mai multe mii de studenți de la facultățile din România s-au găsit reuniți la Cluj. În acest fel, studenții unguri s-au găsit debordați de numărul studenților români și în imposibilitatea de a se manifesta.

(Open Society Archives, Budapest, Box 176-Romania, Item No. 2122/64)

126

A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambassade de la République Populaire Hongroise

Szám: 343/1964. sz.t.
Bukarest, 1964. dec. 19.
Szigorúan titkos!

Tárgy: Néhány adalék a római katolikus egyház mai helyzetéhez Romániában

Előadó: Dr. Németh József

A napokban Bányász József kézdivásárhelyi rk. plébános, állandóan Romániában élő állampolgár, útlevelének kicserélése kapcsán kereste fel a nagykövetséget. A vele folytatott beszélgetés során elmondta, hogy komolyan foglalkozik azzal a gondolattal, hogy a jövő évben véglegesen hazatér Magyarországra. (Ott élnek édesapja és testvérei.)

Annak indoklásaképpen, hogy miért jutott erre a gondolatra, elmondta a következőket.

Ő mint római katolikus plébános soha nem került szembe az állammal, ma sincs olyan kérdés, amely miatt akár csak súrlódásra is sor kerülhetne az általa vezetett egyházközség és az illetékes román hatóságok között. Igen éles ellentétek vannak azonban közöttük és püspöke, Márton Áron gyulafehérvári rk. püspök között. Ő úgy látja, hogy Márton Áron, aki a romániai rk. egyház vezetője, nem érti meg az idők szavát, nem akarja elfogadni azt a tényt, hogy a szocializmus napjaink olyan „történelmi eszmeáramlata”, amely feltartóztatlanul fog tovább élni és újabb százazreket és milliókat meghódítani. Márton püspök nem akarja tudomásul venni, hogy a „szocialista országok erősek, és bukásukra nem lehet számítani”. Lehetséges – mondta Bányász József –, hogy a szocialista államok is egyszer megszűnnek létezni, s újabbak foglalják el helyüket, hisz semmi sem marad meg örökké.

Tudomásul kell azonban venni – folytatta fejtegetését –, hogy az emberi élet rövid, és ma mi szocialista országokban élünk és dolgozunk, s az egyház fennmaradásának elengedhetetlen feltétele az, hogy e tényhez alkalmazkodjon.

Márton Áron püspöknek a szocialista állammal szembeni merev magatartása „eredményezte” azt is, hogy a Romániában meglévő különféle egyházak közül egyedül a római katolikus egyház és az állam között nem jött létre megállapodás, amely az állam és az egyház viszonyát szabályozta volna. Nagyrészt Márton Áron magatartásának következménye az, hogy ma a római katolikus egyház Romániában – a görögkeleti s a különböző protestáns egyházak rendezett helyzete mellett – tulajdonképpen megtűrt egyháznak tekinthető. Ettől függetlenül a Román Népköztár-

sáság kormánya az rk. egyháznak is nyújt anyagi támogatást. Ez pl. a papi fizetések esetében azt jelenti, hogy minden rk. pap havi 520 lejt az államtól kap. Ezzel kapcsolatban elmondta, hogy egy katolikus pap havi jövedelmének nagyságát az egyház vezetése a papi szolgálatban eltöltött időt, rangot figyelembe véve – különböző felső határok megállapításával – szabta meg. Magától érthetődik az, hogy vajon a felső határt eléri-e a konkrét esetben a fizetés, a tényleges havi jövedelem, az az adott egyházközség hiveinek anyagi helyzetétől, adakozó készségétől függ.

Bányász József, visszatérve a püspöke magatartásának lényegében bíráló értékeléséhez, kifejtette, hogy az olyan jellegű felfogás, amelyet Márton Áron képvisel az állam és az egyház viszonyát illetően, annál is inkább túlhaladottnak tekinthető, mert már a Vatikán is lényegesen más vonalat visz ebben a kérdésben. E megállapítás alátámasztásaként említette meg XXIII. János pápa ismert nézeteit, a Zsinat egyik-másik állásfoglalását. Mint példát a Magyar Népköztársaság kormánya és a Vatikán között a közelmúltban létrejött megállapodást említette. E megállapodás – az ő véleménye szerint – az abban foglalt konkrét kérdések szabályozásán túl azért is érdekes, mert ezzel a Vatikán lényegében mellőzte Mindszentyt, aki – ugyancsak szerinte – nem más, mint élő halott a budapesti amerikai követségen. A szóbanforgó megállapodás alapján haladó nézeteikről közismert magyar papi személyiségeknek a Vatikán által történt püspöki kinevezését említette.

Sajnos – mondotta –, Márton Áron püspök, e nyakas csiki székely, nem elég időse ahhoz, hogy rövidesen bekövetkező természetes távozását lehetne remélni a püspöki székéből.

Kuti Jenő nagykövet

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Ungare
Ambassade de la République Populaire Hongroise

București, 19 decembrie 1964
Strict secret

**Subiect: Câteva completări la situația prezentă
a bisericii romano-catolice din România**

Expus de dr. József Németh

Cu câteva zile în urmă, parohul romano-catolic József Bányász din Târgu Secuiesc, cetățean care a locuit dintotdeauna în România, a vizitat Ambasada în vederea schimbării pașaportului. În urma discuției pe care am avut-o, am aflat că ideea întoarcerii în Ungaria în cursul anului viitor îl preocupă tot mai mult (tatăl și frații locuiesc acolo). Pentru a-și justifica această hotărâre, mi-a spus următoarele.

El, ca paroh romano-catolic, nu s-a găsit niciodată într-o postură de opoziție față de stat și nici astăzi nu există vreo problemă care să conducă la cea mai mică neînțelegere între parohia sa și organele române în cauză. Există însă puternice disensiuni între el și episcopul său, episcopul romano-catolic de Alba Iulia, Áron Márton. După părerea sa, Áron Márton, care este capul bisericii romano-catolice din România, nu înțelege cuvântul vremilor, nu vrea să accepte faptul că socialismul este „o ideologie istorică”, care va supraviețui în ciuda tendințelor de a-l aboli și, mai mult, va cuceri alte sute de mii, milioane de oameni. Episcopul Márton nu dorește să admită că „țările socialiste sunt puternice și nu se poate conta pe

căderea lor”. Este posibil – spunea József Bányász – ca aceste state socialiste să înceteze a mai exista și altele noi le vor înlocui, căci nimic nu ține o eternitate.

Trebuie însă băgat de seamă – a continuat discuția – că viața omului este scurtă, iar noi trăim și lucrăm astăzi în țări socialiste, deci condiția *sine qua non* pentru ca biserica să supraviețuiască este să se adapteze faptelor.

Atitudinea inflexibilă a episcopului Áron Márton a „condus” la situația actuală, și anume că numai între biserica romano-catolică, spre deosebire de celelalte confesiuni, și statul român nu există o înțelegere care să guverneze relația dintre cele două instituții. În mare, este rezultatul atitudinii episcopului Áron Márton faptul că, față de biserica greco-ortodoxă și diferitele biserici protestante, romano-catolicismul este practic o religie tolerată. Independent de acest fapt, guvernul Republicii Populare Române asigură sprijin și bisericii romano-catolice. În cazul salariilor parohilor romano-catolici acest lucru înseamnă că fiecare preot primește de la stat 520 lei lunar. De asemenea, a mai precizat că venitul lunar al unui preot este calculat de biserică, luând în considerare rangul, vechimea în slujbă, incluzând stabilirea diferitelor trepte superioare. Se înțelege de la sine că depinde de situația materială a enoriașilor dacă venitul unui preot ajunge la limita superioară.

József Bányász, reîntorcându-se la aprecierile legate de atitudinea episcopului său, a spus că poziția adoptată de Áron Márton în relația dintre biserică și stat este cu atât mai neactuală, cu cât și atitudinea Vaticanului s-a schimbat radical în acest sens. Pentru a întări această afirmație, a amintit cunoscutele doctrine ale papei Ioan al XXIII-lea[1], câteva dintre părerile Sinodului. Ca un exemplu concret a amintit înțelegerea recentă dintre Vatican și guvernul Republicii Populare Ungare. Înțelegerea – după părerea sa personală – este interesantă în afară de problemele incluse în ea și prin faptul că nu amintește de Mindszenty, care – tot în opinia sa – este un mort viu în cadrul Ambasadei americane de la Budapesta. Conform acestei înțelegeri, una din problemele discutate a fost numirea episcopilor de către Vatican dintre preoții maghiari, bine-cunoscuți pentru ideile lor progresiste

Din păcate – spunea – episcopul Áron Márton, acest secui încăpățânat, nu este suficient de bătrân pentru ca să se poată spera părăsirea de către el pe cale naturală a scaunului episcopal.

Jenő Kutí, ambasador

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-5/c-006505-1964, f.1-3)

[1] Este vorba de directivele Papei Ioan al XXIII-lea (1958-1963), mai ales cele date pentru țările de misiuni și pentru cele guvernate de regimuri comuniste. De altfel, anii 1959-1962 au constituit începutul unui proces de schimbare a atitudinii Bisericii Catolice față de cea Răsăriteană, cea dintâi convocând un Conciliu, care trebuia să faciliteze contactele ecumenice dintre cele două culte. Aspectul acesta a fost mult mai evident în vremea Papei Paul VI (1963-1978), care în discursurile de deschidere a sesiunilor conciliare, dar și în Enciclica „*Ecclesiam suam*” din 1964, oferea soluții concrete de apropiere între cele două biserici. Prin Decretul „*De Oecumenismo*”, pe lângă faptul că s-a redefinit locul Bisericilor răsăritene, au fost adoptate o serie de atitudini menite să menajeze ortodoxismul, acordându-se totodată o anumită autonomie conferințelor episcopale.

Ministerul Afacerilor Interne
Direcția Miliției Regiunii Cluj
Cabinet
Nr. 1 din 1 septembrie 1965

Secret

Către Direcția Generală a Miliției
Tov. adjunct al ministrului, general locotenent Staicu Stelian[1]

Urmare raportului nostru nr. 1 din 7 aprilie a.c., adresat dvs., prin care am prezentat situația celor 28 cetățeni români de naționalitate maghiară care au solicitat plecarea definitivă din țară în statul Israel, Direcția control străin și pașapoarte, cu Ordinul nr. 210/236.478 din 12 mai a.c., ne face cunoscut că Comisia guvernamentală, analizând aceste cazuri, a hotărât să li se primească cererile respectivilor și în consecință să dăm dispoziție grupei CSP din cadrul Direcției regionale să primească în viitor cereri și pentru această categorie de cetățeni.

Trecând la primirea cererilor, în perioada de la 1 iulie și până în prezent au depus acte pentru plecări definitive din țară un număr de 388 cetățeni români de naționalitate maghiară, pentru următoarele țări: Canada – 135; Israel – 79; RFG – 57; SUA – 37; RPU – 40; Australia – 26; Austria – 9; alte țări – 5. După profesii situația se prezintă astfel: muncitori calificați – 221; tehnicieni – 25; intelectuali – 10; funcționari – 35; pensionari – 14; elevi – 22; fără ocupație – 41. După vârstă: între 14 și 20 ani – 39; între 20 și 30 ani – 138; între 30 și 40 ani – 101; între 40 și 50 ani – 59; peste 50 ani – 51. După apartenența politică: membri PCR – 21; membri UTC – 53; neîncadrați – 314. După domiciliu: domiciliați în Cluj – 378; domiciliați în regiunea Cluj – 10. Toți cei în cauză au motivat plecarea din țară la rude sau pentru întregirea familiei.

La data de 30 august a.c., miliția raionului Gherla a raportat conducerii DMR Cluj că s-au prezentat la grupa de evidența populației 12 cetățeni de naționalitate maghiară din comuna Sic (comună cu populație maghiară) și de la Combinatul de industrializare a lemnului Gherla, care au solicitat să depună acte pentru a pleca definitiv în Canada. Acestor cetățeni nu li s-au dat formulare tip pentru completare, invocându-se motivul că în prezent lipsesc asemenea formulare.

Semnificativ este faptul că mulți solicitanți lucrează la aceleași întreprinderi din orașul Cluj și au cerut aproape toți stabilirea definitivă în aceeași țară. Astfel, de la Întreprinderea orășenească „Chimica” din Cluj sunt 11, de la „Elecrometal” și „Unirea” Cluj 10, de la „Metalul Roșu”, Uzinele „Tehnofrig” și „Arta Populară” Cluj 8 solicitanți pentru Canada, Israel, RFG, SUA și RP Ungară.

Raportăm că în perioada de la 1 aprilie și până la 1 iulie a.c. s-au depus în total 21 cereri, însă începând cu a doua parte a lunii august a.c., numărul solicitanților din categoria persoanelor mai sus raportate, a crescut la 819, care s-au înscris pentru a-și depune actele de plecare definitivă din țară. Sesizându-ne de amploarea mare pe care a luat-o această problemă, nu am mai primit pe acești cetățeni pentru a-și completa actele, ci am făcut o programare până în luna aprilie 1966, motivând că nu avem în prezent formularele necesare.

Întrucât numărul solicitanților în ultimul timp a crescut despre această situație am informat Comitetul Regional și Orășenesc PCR Cluj, precum și pe tovarășul șef al

regiunii MAI, care au luat măsuri corespunzătoare, iar pe linie de miliție nu vom mai primi acte pe motivul arătat mai sus, însă am luat măsuri de înregistrare a tuturor persoanelor care vor solicita să-și depună actele pentru plecare definitivă din țară.

Față de situația mai sus raportată, vă rugăm să binevoiți a ne da dispoziții cu privire la continuarea sau sistarea acestei acțiuni.

Șeful Direcției
Colonel Vâlceanu Marin

(*Arh.St.Cluj, Inspectoratul de Poliție Cluj, dos. 1/1965, f.63-65*)

[1] Stelian Staicu a fost adjunctul ministrului Afacerilor Interne între 1960-1969. A decedat la 28 septembrie 1984.

128

258/sz.t./1965

A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambassade de la République Populaire Hongroise

Bukarest, 1965. szeptember 29.
Szigorúan titkos!

Tárgy: Nemzetiségi problémák.

Előadó: Kalmár György

A RKP IX. kongresszusa és a Nagy Nemzetgyűlés alkotmányozó ülészsaka világosan körvonalazta az új román vezetés nemzetiségi koncepcióját. A beszámolók, hozzászólások és határozatok az „együtt élő nemzetiségek” tagjainak állampolgári egyenjogúságát deklarálták, minden olyan „önkormányzati” jogot levéve napirendről, amelynek bevezetésével az 1952. évi alkotmány törvénybe iktatásakor a társadalmi érdekvépviseletek megszüntetését indokolták. Az új pártvezetés szemmel láthatólag tovább folytatja az 1958 óta meggyorsult integrációs folyamat politikáját (elsősorban a magyar nemzetiség irányában), változást mindössze annyiban lehet tapasztalni, hogy az eddigénél nagyobb figyelmet fordítanak a végrehajtás módozataira, s gondosabb, összehangoltabb tevékenységgel igyekeznek a súrlódásokat, zökkenőket áthidalni.

Nagy figyelmet keltett, hogy a párt- és kormányvezetők – a párt- és kormánydelegációk szovjetunióbeli és bulgáriai látogatása után – első ízben (szeptember 24-én) Marosvásárhelyre, a Maros Magyar Autonóm Tartomány székhelyére látogattak el. A látogatásról másnap közzétett kommuniké a város, ill. a tartomány nagyarányú – az országos átlagot meghaladó – fejlődését hangsúlyozta. Nemzetiségi szempontból mindössze két utalást tartalmazott a (tudósítás jellegű) kommuniké: mindkét helyen „a román, magyar, német és más nemzetiségű” dolgozókat említve, hasonlóan a pártkongresszus *valamennyi* nemzetiség lakta vidékkel kapcsolatos megfogalmazásaihoz. A szeptember 27-én publikált újabb kommuniké szerint a vezetők 26-án este díszelőadáson vettek részt a marosvásárhelyi kultúrpalotában, ami feltételezhetővé teszi, hogy a 24-i nyilvános programot követően egyéb találkozókra, megbeszélésekre is sor került.

A marosvásárhelyi látogatásnak nyilvánvalóan demonstrációs jellege is van. Feltételezhető egyfelől, hogy azzal az újabb nyugati kampánnyal függ össze (lásd

az ottawai interparlamentáris értekezleten szervezett akciót, a washingtoni képviselőházban folyó ilyen irányú tevékenységet, sorozatos sajtóközleményeket stb.), amely az erdélyi magyarok helyzetének folyamatos napirenden tartásával igyekszik – a „fellazítási politika” stratégiájába beillesztve – rontani a Románia és Magyarország közötti viszonyt. Amellett összefüggésben lehet a látogatás a magyar párt- és kormányküldöttség előkészületben levő romániai utazásával is. Egyébként meglehetősen feltűnő és célzatosnak látszó volt a magyarországi sajtó híradása a marosvásárhelyi látogatásról, hiszen a testvérpártok vezetőinek országon belüli utazásairól általában nem szoktak a magyar lapok beszámolni.

Több jelenség arra enged következtetni, hogy – különösen értelmiségi, ill. művészeti területen – fokozottabban törekszik a vezetés az akadálytalan belső áramlás biztosítására, annak a feszültségnek a csökkentése érdekében, amelyet a Magyarország irányában tapasztalt vonzás okoz. Ezzel függ össze az a jelenség, hogy ipari vezetőket, de más funkcionáriusokat is nagy számban helyeznek át az ország románlakta vidékeire, hogy elsősorban nemzetiséglakta területekre telepítik a Vaskapu-építkezés folytán megszűnő Orsova román lakosait, hogy erdélyi magyar színészeket egyre sűrűbben szerepeltetnek román filmekben, hogy könnyebben adnak nyugati utazásra szóló útlevelet magyar művészeknek stb. Említettem már, hogy – egybehangzó információk szerint – megalakult az RKP Központi Bizottsága mellett egy nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó állandó bizottság, amelyben többek között Takács Lajos, Sütő András, Anton Breitenhoffer és mások tevékenykednek. (Bock NDK-tanácsos értesülése szerint a német nemzetiséget érintő ügyek irányítója, Emeric Stoffel, a „Neue Literatur” főszerkesztője, aki korábban diplomáciai funkciókat töltött be, Bernben volt ügyvivő stb.) Szeptember 15-e óta a bizottság apparátusában dolgozik Domokos Géza, az Irodalmi Könyvkiadó volt igazgatóhelyettese is. Domokos elvtárs – egy legutóbbi alkalmasszerű beszélgetésünk során – elmondta, hogy a magyar vonatkozású ügyekkel egy négytagú csoport foglalkozik. Feladatuk: a magyar nemzetiség életét érintő – elsősorban ideológiai – kulturális jellegű jelenségek feltárása, javaslatok kidolgozása. Példaként említette, hogy a magyar nyelvű színházaknak nincsen referensük az MMÁB Színházi Tanácsánál, s ez sokszor okoz félreértéseket, nehezíti a problémák megoldását stb., a bizottság tagjai egyébként – értesüléseink szerint – rendszeresen járnak a nemzetiségi vidékeket, előadásokon, találkozókön vesznek részt, tapasztalatokat gyűjtenek, és tájékoztatják a lakosságot az ország fejlődésével összefüggő kérdésekről.

Vincze József nagykövet

[TRADUCERE]

Consulatul Republicii Populare Ungare
Ambassade de la République Populaire Hongroise

București 29 septembrie 1965
Strict confidențial!

Subiect: Problema naționalităților

Prezentator: György Kalmár

La cel de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român[1], cât și la Ședința Constitutivă a Marii Adunări Naționale s-a conturat foarte clar concepția noii conduceri românești în problematica naționalităților. Prezentatorii, cei care au luat cu-

vântul, precum și în hotărâri se declară egalitatea în drepturi a membrilor „tuturor naționalităților conlocuitorare”, scoțând de pe agenda de lucru toate acele drepturi de „autogovernare” cu introducerea cărora, la legiferarea Constituției din 1952, au argumentat desființarea reprezentărilor unor grupuri de interese sociale. Noua conducere de partid continuă în mod vizibil politica de integrare intensificată după 1958 (în primul rând în ceea ce privește naționalitatea maghiară). Singurele schimbări se manifestă în atenția sporită acordată modalităților de executare și astfel toate obstacolele se încearcă a fi depășite cu activități mai atent și mai armonios concepute.

A tras multă atenție faptul că în primul rând conducătorii de partid și de stat – după vizita delegațiilor în Uniunea Sovietică și Bulgaria – s-au deplasat în vizită (la 24 septembrie) la Târgu Mureș, reședința Regiunii Mureș Autonomă Maghiară. Comunicatul de presă din ziua următoare a subliniat dezvoltarea semnificativă – depășind media pe țară – a orașului, respectiv a regiunii. În ceea ce privește naționalitățile, comunicatul (care avea un caracter informativ) a conținut două referiri: în ambele locuri s-au menționat muncitorii „români, maghiari, germani și de alte naționalități”, similar cu toate formulările utilizate la congresele partidului în legătură cu regiunile locuite de naționalități. Conform comunicatului publicat în 27 septembrie, conducătorii au luat parte la un spectacol festiv susținut la Palatul Culturii din Târgu Mureș în seara de 26 septembrie, ceea ce indică probabil că după programul public din 24 au avut loc și alte întâlniri și discuții.

În mod evident, vizita de la Târgu Mureș are un caracter demonstrativ. Pe de o parte se presupune că are legătură cu această nouă campanie occidentală (acțiunea organizată la ședința interparlamentară din Ottawa, activitățile în această direcție întreprinse în Camera Deputaților din Washington, repetatele comunicate de presă etc), care prin menținerea pe agenda permanentă a situației maghiarilor din Ardeal încearcă – în cadrul strategiei „politice de relaxare” – să strice relația dintre România și Ungaria. În plus, vizita ar putea să fie în legătură cu vizita în pregătire a delegației partidului și guvernului ungar în România. De altfel, informațiile care au apărut în presa ungară despre vizita la Târgu Mureș au fost surprinzătoare și tendențioase, deoarece ziarele din Ungaria de obicei nu informează despre vizitele efectuate în interiorul țării de conducătorii partidelor prietene.

Mai multe fenomene ne îndeamnă să conchidem că – în special în domeniul intelectualității și cel artistic – conducerea se străduiește mai intens să asigure fluxul intern în vederea reducerii tensiunii pe care o crează atracția resimțită față de Ungaria. Legat de acest lucru, se observă fenomenul de mutare a unui număr mare de conducători din domeniul industriei, dar și al altor funcționari, în teritoriile locuite de români, că populația românească dislocată din Orșova ca urmare a construirii Porților de Fier este îndreptată cu precădere spre regiuni locuite de naționalități, că actorii maghiari din Ardeal primesc din ce în ce mai multe roluri în filme românești, că artiștii de naționalitate maghiară primesc pașaport spre a călători în Occident mai ușor etc. După cum am menționat, conform mai multor surse, s-a constituit pe lângă Comitetul Central al Partidului Comunist Român un birou permanent care să se preocupe de problematica naționalităților, care printre alții include pe Lajos Takács, András Sütő, Anton Breitenhoffer. (După părerea consilierului est-german Bock, cel care coordonează activitățile în ceea ce privește populația de naționalitate germană, Emeric Stöffel, redactorul-șef al „Neue Literatur”, a deținut funcții diplomatice, a fost funcționar al Consulatului din Berna etc[2]). Din 15 septembrie activează în cadrul aparatului acestui birou

Géza Domokos[3], fostul director adjunct al „Irodalmi Könyvkiadó” [Editura pentru Literatură]. Tovarășul Domokos, în cursul unei discuții recente pe care am purtat-o cu dânsul, mi-a spus că problematica naționalității maghiare este în grija unui grup de patru persoane. Sarcina grupului este să dezvăluie fenomenele mai ales ideologice și culturale care afectează viața naționalității maghiare și să facă propuneri în acest sens. Mi-a dat ca exemplu faptul că teatrele maghiare nu au referent la Comisia Teatrală MMÁB, ceea ce conduce la multe neînțelegeri, îngreunează soluționarea problemelor etc. De altfel, membrii grupului – după informațiile pe care le deținem – se deplasează regulat în regiunile locuite de naționalități, participă la spectacole și întâlniri, adună experiență și informează populația despre dezvoltarea care are loc la nivelul întregii țări.

József Vincze, consul

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-16/b-004684-1965, f.721-723)

[1] Congresul al IX-lea PCR s-a desfășurat între 19-24 aprilie 1965, cu participarea a 60 delegații străine, printre care cele conduse de L.I. Brejnev, Deng Xiaoping, W. Ulbricht, T. Jivkov ș.a.
[2] Emeric Stöffel (n. 1913), fost secretar general al Comitetului Antifascist German, consilier ministerial la Departamentul Naționalităților, iar în 1955 ministru însărcinat cu afaceri ad-interim în Elveția. Din 1965 va fi membru al CC al PCR (până în 1974), apoi membru al Comisiei Centrale de Revizie (până în 1979).

[3] Géza Domokos (n. 1928), membru al Biroului CC al UTC (1956-1966), consilier la Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, apoi membru supleant al CC al PCR (1969-1984). Din 1971 a fost vicepreședintele Consiliului Național al Radio-Televiziunii, iar între 1970-1989 director al editurii Kriterion.

129

003290/1/65

Szigorútan titkos!

Október 22-én délután 3 órakor meglátogattam Takács Lajos professzort. A látogatásra az ő kezdeményezésére került sor.

Az erre irányuló kívánságának egy 10 nappal ezelőtti egészségi állapota iránt érdeklődő telefonbeszélgetésünk során adott hangot. A nála tett látogatásom 7 órákor fejeződött be, tehát mintegy 4 óra hosszát tartott. A közel 4 órás beszélgetés felét a nemzetközi joggal kapcsolatos témák tették ki. A beszélgetés másik felét én indítottam azzal, hogy megkérdeztem, vajon hallhatnám-e a véleményét a másfél évvel ezelőtti találkozásunk során általa érintett problémákról ma, az elmúlt másfél év tapasztalatai és eseményei alapján. Vendéglátom a következőkben válaszolt.

A másfél évvel ezelőtti zaklatott, nyomasztó hangulata nagyrészt elmúlt, és ma bizonyos fokú optimizmussal szemléli az RKP nemzetiségi politika tekintetében tanúsított álláspontját, kialakított politikai irányvonalát.

Másfél évvel ezelőtti beszélgetésünk idején és azt követően a legnagyobb eredmény, amit elérhettek (a professzor ez esetben többszámot használt, ami alatt, a beszélgetés folyamán tett kiszólásból következtethetően, a magyar, német, a szerb nemzetiségek politikai képviselőit, vagy ahogy ő fogalmazta, a magyar, a német, a szerb kisebbségi közvélemény hangadóit és részben formálóit lehet érteni), az volt,

hogy ha nehezen is, de bejutottak azokhoz a politikai bizottsági tagokhoz, akiknek elmondották azokat a visszásságokat (iskolapolitika, gazdasági káderek kiválogatása és előléptetése tekintetében érvényesülő úgynevezett nemzetiségi arányszám, a pártpropaganda anyanyelvű folytatásának hiánya, utcanevek szükségtelen megváltoztatása, amelyek akkor és azt követően is a romániai nemzetiségek hangulatát politikai értelemben is zaklatottá tette. Azok a politikai bizottsági tagok, akikhez akkor eljuthattak, Ceaușescu és Bodnăraș elvtársak voltak. A nekik nyújtott szóbeli tájékoztatás mellett írásba foglalt anyag átadására is sor került.

Azok az elvek és az a mód, amelyek és ahogyan megfogalmazásra kerültek az RKP IX. Kongresszusán, majd pedig az alkotmányban a nemzetiségi politikáról, megnyugtatónak, sőt jónak tekinthetők.

Az alkotmánynak a nemzetiségek jogairól szóló cikkei korrekteknek tekinthetők. Természetesen ez utóbbiakkal kapcsolatosan nagyon fontos feladat az e cikkekben foglalt szabályok, pl. az anyanyelv használata gyakorlati megvalósításának biztosítása és az erre vonatkozó konkrét, pontos utasítások kidolgozása. Az RKP nemzetiségi politikájával kapcsolatos derülátóbb hangulatának a Kongresszus, az alkotmány tételein kívül talán a legfontosabb alapja – mondotta a professzor – az, hogy létrejöjjön az RKP KB mellett az úgynevezett nemzetiségi bizottság. A nemzetiségi bizottság – amely egyébként éppen október 21-én tartotta meg legutóbbi ülését – *közvetlenül Ceaușescu elvtárs vezetése alatt működik*. Az ő helyettese e tekintetben Mihail Dalea elvtárs. A bizottság a következőkből áll: Petre Borilă, Răutu, Virgil Trofin, Gheorghe Stoica, az agitáció, a propaganda és a tanügy a KB apparátusán belüli gazdái, továbbá ő, Létay Lajos és Sütő András, a német nemzetiség képviselője és a szerb kisebbség képviselőjében a Temesvárt megjelenő szerb nyelvű lap főszerkesztője.

A bizottság mellett működik egy 5 tagból álló kis csoport, amelynek vezetője A. Duca elvtárs, a kolozsvári tartomány volt első titkára, Domokos Géza (a Szépirodalmi Könyvkiadó volt magyar aligazgatója), Winter nevű elvtárs, aki az UTM (KISZ) vezetéséből került el erre a munkaterületre. Két további hely még betöltésre vár.

Vendéglátóm Ducáról igen elismerően beszélt. Őt még Kolozsvárról, a tartományi elsőtitkári minőségében ismeri, elmondotta a professzor, hogy Duca elvtárs a nemzetiségi kérdést közről és jól ismeri, tárgyilagos gondolkodású e tekintetben is. Egyébként őt az utóbbi két esztendőben eléggé mellőzték, másodrendű feladatokkal látták el. Domokos Géza ugyancsak igen felkészült, művelt, széles látókörű fiatalember. A csoport német tagja, Winter elvtárs ugyancsak fiatal ember, és eddig ifjúsági politikai vonalon dolgozott, azonban képessége és felkészültsége ugyancsak alkalmassá fogja tenni, hogy ez új területen reá váró igen bonyolult feladatokat elláthassa.

A nemzetiségi bizottság október 21-i üléséről – amelyen Ceaușescu elvtárs elnökölt – vendéglátóm a következőket mondotta el. A bizottság napirendjén legfontosabb kérdésként a romániai német nemzetiség sok tekintetben – politikai vetületében is – akutnak mondható, igen nehéz, bonyolult kérdései szerepeltek.

A helyzet e téren a következő – mondotta a professzor. Az elmúlt 1-1/2 év alatt a romániai német nemzetiség köréből, pontosabban Brassó és Bánát tartományból több ezren iratkoztak fel az NSZK-ba történő kitelepülésre. Az RKP a német nemzetiség körében hosszú éveken keresztül lényegében teljesen elhanyagolta a nemzetiség arculatához, anyanyelvéhez, hagyományaihoz, körülményeihez alkalmazott politikai munkát. A német nemzetiség lényegében a felszabadulást követő hosszú esztendőkön át teljesen ki volt rekesztve a politikai életből. Brassó tartományban pl. egyetlen idős elvtárs volt az, aki 20 éven keresztül az egyetlen

német nemzetiségi tagja volt a tartományi párt Végrehajtó Bizottságának. Ez jórészt következménye volt a II. világháború befejezését követő időkből a német nemzetiséggel kapcsolatban tanúsított és alkalmazott politikai vonalnak. Ezt maga Ceaușescu elvtárs is megállapította az ülés során – mondotta vendéglátóm. A helyzet teljes elromlásához és a kivándorlási szándék tömeges megnyilvánulásához nagyon sokban hozzájárult az is, hogy az NSZK sokféle kedvezménnyel csábítja oda az itt élő szászokat, illetve svábokat. Pl. biztosítja számukra az utazási költséget, az itt hagyott ingatlanokért kártérítést fizet, a 80 éven felülieknek, tekintet nélkül arra, hogy igazolnak-e munkaviszonyban eltöltött időt vagy sem, nyugdíjat biztosítanak. Mindez olyan hangulat és helyzet kialakulásához vezetett, hogy a romániai német nemzetiség körében az RKP politikájával szemben kifejezetten elutasító, sőt nem egy esetben provokatívan elutasító hangulat uralkodott el. E megállapítás elsősorban az ifjúságra vonatkozik.

Egy idő óta a KB német nemzetiségű politikai munkásokat küld ki a Brassó, illetve Bánát tartományban élő német nemzetiség körébe. A már felvázolt helyzetben azonban olyan esetek fordulnak elő – nem elszigetelt jelenségként –, amikor egyszerűen meg sem akarják hallgatni ezeket a politikai munkásokat. Olyanokat mondanak nekik, hogy az alkotmány nemcsak az anyanyelvük használatához való jogot, hanem Románia elhagyásának jogát is biztosítja számukra.

Az NSZK-ba való kivándorlásra irányuló, már benyújtott kérelmek elbírálásának alapja – úgy, mint eddig is – a kivándorolni kívánó és az NSZK-ban élők közötti rokoni kapcsolat foka. Kivándorló útlevelet csak az igen szoros rokoni kapcsolatok igazolója kaphat.

A magyar nemzetiség körében az utóbbi hónapokban a hangulat valamelyest javult, a zaklatottság megszűnőben van. A párt KB véleménye most az, hogy a nemzetiségi politika vitelében, megvalósításában elkövetett hibákat, ferdtéseket számba kell venni, és fokozatosan, lassan, látványos változtatások nélkül kell kijavítani. Ceaușescu elvtárs pl. az úgynevezett egyesített kultúrmunkáról elmondta, hogy azt teljesen elferdítették a gyakorlati megvalósítás során. Az úgynevezett egyesített kultúrmunka teóriáját 2-3 évvel ezelőtt alakították ki, amely alatt azt értették, hogy azonos tartalommal, eszközökkel, formában kell a kultúrmunkát a román és az együtt élő nemzetiségek körében végezni.

Ez – idézte a vendéglátóm Ceaușescu elvtársat – oda vezetett, hogy a nemzetiségek anyanyelvű színjátszó csoportjai, kórusai, kultúrotthonai jórészt megszűntek anyanyelvükön működni. Ceaușescu elvtárs megállapította, hogy ezt az állapotot fel kell számolni, biztosítani kell azt, hogy a nemzetiségek anyanyelvi színjátszása, kóruskultúrája újra felvirágozzék. Egyáltalán ápolni kell mindent, ami a nemzetiség haladó hagyományainak tekinthető. Pl. a folklór területén is. Ezek a kérdések – mondta a professzor – elég nagy jelentőségűek a romániai magyarság körében is. Pl. Kolozsvárt és másutt is az üzemekben az amatőr színjátszásnak, a kóruséneklésnek igen nagy hagyományai voltak. Bizonyos gyakorlati lépések történtek is ezen a téren. Pl. a kolozsvári magyar színház igazgatóját, Senkálzky elvtársat felkérték arra, hogy segítse szervezeti, művészeti téren egyaránt az üzemek, intézmények amatőr színjátszó csoportjai munkájának fellendítését.

A gazdasági káderek kiválasztásánál, előléptetésénél az úgynevezett nemzetiségi arányszám alkalmazása (a különböző funkciók betöltésénél, előléptetésénél a román nemzetiségűek mindenáron való előnyben részesítése) kb. fél év óta megszűnőben van, e tekintetben bizonyos javulás történt, kevesebb panaszt lehet hallani. Áttekinthetetlen a nemzetiségi bizottság számára is egyelőre az iskolapolí-

tika területén fennálló tényleges helyzet. Ismert bizonyára általunk is – mondotta a professzor –, hogy ezen a téren is súlyos hibák fordultak elő, amelyek következtében csökkent a magyar nyelvű általános és középiskolai diákok száma. Az Oktatásügyi Minisztérium egyelőre nem tud olyan statisztikai adatot szolgáltatni a nemzetiségi bizottság számára, amelyből kiderülne az, hogy az 1965/66-os iskolai tanévben vajon csökkent, stagnált vagy nőtt a magyar nemzetiségű általános és középiskolások száma. A helyzet valószínűleg az, hogy csökkent. Ebbe belejátszott többek között a következő ok is: a kormány elhatározta, hogy középfokú szakiskolákat, technikumokat állít fel. Az 1965/66-os tanévben ennek megfelelően az általános gimnáziumok osztályai számát csökkentették mind a román, mind pedig a magyar, illetve más nemzetiségi iskolákban. A célja ezen intézkedésnek az, hogy az így felszabaduló diáklétszámot az említett technikumokba irányítsák. A technikumok tényleges megszervezésére azonban sor nem került, ily módon az említett intézkedésnek következményeként sok román és magyar, illetve más nemzetiségű diák is olyan helyzetbe került, hogy az általános gimnáziumba nem vették fel, a technikumba pedig még nem kerülhetett be, hisz ezek meg sem kezdték működésüket. Értethető az, hogy a nemzetiségi gyermekek szülei – tekintet nélkül arra, hogy román gyermekek is nagy számban maradtak ki ily módon a középfokú oktatásból – nemzetiségük elleni intézkedésnek is tekintették ezt. Vendéglátóm a felsőfokú oktatással kapcsolatban elmondta, hogy sajnos a „Babeş-Bolyai” egyetemen a két egyetem egyesítése óta állandó csökkenő tendenciát mutat a magyar nemzetiségű hallgatók arányszáma. A csökkenés mindenekelőtt a humán tagozaton mutatható ki markánsabban. A helyzet ugyanis az, hogy a korábbi esztendőkből kevesen jelentkeztek – éppen nyelvi nehézségek miatt – a csak román nyelven oktató természettudományi, illetve műszaki egyetemekre, főiskolákra. Ez utóbbiakon pl. 1958/1959-ben 2-3% között mozgott a magyar nemzetiségűek száma, ugyanakkor pl. a „Babeş-Bolyai” egyetem humán szakán (bölcész, jogász, zenész, képzőművész) 9,7% volt a magyar nemzetiségűek aránya. Ez az arány, bár adatokat ő sem ismer (sajnos, betegesen örzik ezeket az adatokat – jegyezte meg), ma már kisebb, azaz rosszabb. Ő egyébként éppen most készül a „Babeş-Bolyai” egyetemen e kérdés feldolgozására, és az eredményt szeretné a párt vezetői és más illetékes elvtárs elé tárni.

Az is baj, mondta a professzor, hogy a „Babeş-Bolyai” egyetemen dolgozó, vezető funkciót is betöltő magyarok politikailag nem tartoznak a legharcosabb típushoz. Az egyetemnek két magyar prorektora van: Péterffy, a biológus és Demeter jogász. Péterffy a csak a szakmájának élő tudós típusa, Demeter pedig részben sérődött, a visszahúzódottság pozíciójában van.

Csehi Gyula, aki a magyar irodalom tanszékének vezetője volt, egészen a legutóbbi időig, román kollégáival vitázva – ugyancsak a sérődöttség érzetéből követően – a viták hevében nemegyszer felajánlotta lemondását. Ezt most el is fogadták, és a tanszék élére Jancsó Elemér került, aki személyében törékeny, politikai tekintetben eléggé inaktív tudós.

Ilyen helyzetben a „Babeş-Bolyai” egyetemen tanító, dolgozó magyarok még az adott lehetőségek kihasználásáért sem szállnak síkra. Példa erre az 1965/66-os tanévre megszabott 20 magyar irodalom tanár hallgató felvétele körüli huzavona. Az egyetem román vezetői olyan szigorral követelték meg ezektől a hallgatóktól is a román nyelv-irodalom ismeretét, hogy a 40 jelentkező közül mindössze 14 fiatalt ítélték felvételre alkalmasnak. A probléma egészen magas pártfórumokig is eljutott, és el is ítélték azt a magatartást és módszert, amelyet tanúsítottak, illetve alkalmaztak az egyetem vezetői e kérdésben. Miután azonban újabb felvételt nem

lehet meghirdetni 6 helyre, a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskola magyar irodalom szakára jelentkezők közül irányítottak át 6 elsőéves hallgatót, és a megszabott 20 fős keret így került kitöltésre.

Mindezek a problémák tehát fennállnak jelenleg is. Mégis a megoldásuk iránt tanúsított legmagasabb szintű érdeklődés, az eddig megtett első intézkedések ez irányban bizonyos fokú bizakodást szültek bennünk – ismételte meg a professzor.

Marosvásárhelyen például úgy néz ki a helyzet, hogy az Orvosi és Gyógyszerészeti Karon az elmúlt 2-3 évben tapasztalt túlkapások, torzulások és ennek következtében előállott nagyon rossz hangulat részben megszűnt. Erről számolt be neki – egyébként vele nagyon jó baráti viszonyban lévő – Csögör Lajos professzor, az egyetem lektora.

Meg kell jegyezni – mondta vendéglátóm –, hogy a marosvásárhelyi egyetemen elkövetett súlyos hibák részben az ott dolgozó román, részben neofita magyar nemzetiségű tanároknak, tanársegédeknek is tulajdonítható.

A Maros Magyar Autonóm Tartományban előállt eléggé nehéz helyzet, amely a nemzetiségi politikában elkövetett torzulások következménye – jórészt Josif Bancnak, a tartomány volt pártelszövetségének is „köszönhető”. Nagyon jó – mondotta vendéglátóm –, hogy Josif Banc elkerült a tartomány éléről. Ez még akkor is jó – toldotta meg megállapítását –, ha Josif Banc a Minisztertanács egyik elnökhelyettese lett.

Arra a kérdésre, hogy az RSZK Államtanácsa miért olyan hosszú idő (másfél – két év) után adja meg a külföldi állampolgárral házasodni kívánó román állampolgárnak az engedélyt, a professzor azt válaszolta, hogy az Államtanács nem kívánja előmozdítani román állampolgárnak az RSZK-ből ilyen okból történő eltávozását.

Az elkövetett hibákért, torzulásokért – jegyezte meg vendéglátóm – talán az „Öreg” is felelőssé tehető. Valószínű, hogy Gh. Dej elvtárs nemegyszer a nemzetiségi politikában is ideges, talán diktatórikusnak is mondható módon reagált a felmerült kérdésekre, jelenségekre. Ezt a fajta reakciót aztán mások – ahogy ez már ilyenkor lenni szokott – még újabban is halmozva továbbították – fejezte be szavait vendéglátóm.

Bukarest, 1965. október 25.

[TRADUCERE]

Strict secret

În ziua de 22 octombrie, la ora 15.00, am făcut o vizită profesorului Lajos Takács. Vizita a avut loc la inițiativa dânsului.

Dorința de a fi vizitat și-a exprimat-o cu zece zile în urmă, când l-am contactat telefonic să îl întreb despre sănătate. Vizita s-a terminat la ora 19.00, deci a durat patru ore. Din convorbirea de aproape patru ore, jumătate de timp am discutat chestiuni legate de dreptul internațional. A doua jumătate a conversației a fost inițiată de mine, întrebându-l dacă pot să îi aud părerea despre problemele pe care chiar el le-a menționat în cursul vizitei mele cu un an și jumătate în urmă, precum și despre experiențele pe care le-a avut și evenimentele care s-au petrecut în ultimul an și jumătate. Gazda mea mi-a răspuns următoarele.

Atmosfera apăsătoare și tensionată cu un an și jumătate în urmă s-a risipit în mare parte și astăzi privește cu un anumit grad de optimism punctul de vedere demonstrat și direcțiile de dezvoltare ale PCR în privința politicii naționalităților.

În timpul convorbirii cu un an și jumătate în urmă și în perioada imediat următoare cel mai însemnat rezultat care s-a atins a fost acela că deși cu dificultăți, dar am reușit (aici profesorul a folosit pluralul, care din ceea ce am dedus în restul convorbirii se referea la reprezentanții politici ai naționalităților maghiare, germane, sârbe, sau după cum s-a exprimat, purtătorii de cuvânt ai opiniei publice și într-un fel și liderii de opinie ai minorităților maghiare, germane și sârbe) să aibă acces la membrii Biroului Politic cărora le-au expus acele probleme controversate (politica școlilor, selecția și promovarea cadrelor din economie pe baza așa-numitului coeficient al naționalităților, lipsa promovării propagandei de partid în limba maternă, schimbarea inutilă a denumirii unor străzi, care atunci și după aceea au tensionat atmosfera în rândul naționalităților și în sensul politic al cuvântului). Membrii Biroului Politic la care au putut ajunge atunci au fost tovarășii Ceaușescu și Bodnăraș. Pe lângă informarea verbală pe care au făcut-o acestor doi tovarășii, au predat și materiale scrise.

Acele principii și modalitatea în care au fost formulate ele la Congresul al IX-lea al PCR, iar apoi au fost incluse în Constituție[1], se pot califica liniștitoare, chiar bune în domeniul politicii în privința naționalităților.

Articolele din Constituție care se referă la drepturile naționalităților pot fi calificate ca fiind corecte. Bineînțeles că în legătură cu ultima, ca de exemplu în domeniul folosirii limbii materne, este foarte important să se pună în practică regulamentele incluse în acele articole și să se elaboreze instrucțiuni foarte precise. Motivul cel mai important pentru dispoziția mai optimistă pe care o are în legătură cu politica PCR în privința naționalităților este, pe lângă tezele Congresului și Constituție, înființarea pe lângă CC al PCR un așa-numit Comitet al naționalităților. Comitetul naționalităților, care de altfel și-a ținut ultima întrunire în 21 octombrie, *funcționează sub directa îndrumare a tovarășului Ceaușescu*. Locțiitorul său în această problemă este tovarășul Mihail Dalea[2]. Comitetul este compus din: Petre Borilă, Răutu, Virgil Trofin[3], Gheorghe Stoica, care răspund în interiorul aparatului de agitație, propagandă și educație a CC, apoi el, Lajos Létay și András Sütő, reprezentantul naționalității germane și ca reprezentant al minorității sârbe redactorul șef al ziarului timișorean de limba sârbă.

Pe lângă comitet există un grup compus din cinci membri, condus de tovarășul A. Duca[4], fostul prim secretar al regiunii Cluj, Géza Domokos (fostul director adjunct al Editurii pentru literatură), un tovarăș pe nume Winter[5], care a ajuns în acest domeniu de activitate venind de la conducerea UTM. Două posturi încă așteaptă să fie ocupate.

Gazda mea a vorbit cu mult respect despre Duca. Îl cunoaște încă de la Cluj, pe vremea când era prim-secretarul regiunii. Profesorul a povestit că tovarășul Duca cunoaște problema naționalităților îndeaproape și foarte bine, este un om care gândește obiectiv și în această privință. De altfel, el a fost cam lăsat la o parte în ultima vreme, dându-i-se doar sarcini de rangul doi. Géza Domokos este de asemenea un tânăr foarte bine pregătit, cult, cu orizonturi largi. Membrul german al grupului este de asemenea tânăr și până în prezent a lucrat pe linie politică de tineret, dar capacitățile lui pregătirea îl vor ajuta să rezolve problemele și sarcinile complicate care îl așteaptă în acest domeniu nou.

Despre ședința comitetului naționalităților din 21 octombrie – care a fost prezidată de tovarășul Ceaușescu – gazda mea mi-a spus următoarele: cea mai importantă problemă pe ordinea de zi era situația acută, foarte dificilă și complicată în multe privințe a naționalității germane din România – inclusiv din punct de vedere politic.

Situația, după cum a relatat profesorul, în acest domeniu este următoarea: în ultimul an sau ultimul an și jumătate mai multe mii de persoane s-au înscris să emigreze în Republica Federală Germană, mai ales din regiunile Brașov și Banat. De-a lungul anilor, PCR a neglijat de fapt complet adoptarea muncii politice de profilul, limba maternă, obiceiurile și condițiile naționalității germane. De fapt, naționalitatea germană în anii lungi de după eliberare a fost total exclusă din viața politică. De exemplu, în regiunea Brașov a trăit un singur tovarăș vârstnic, care de-a lungul anilor era singurul membru de naționalitate germană al Comitetului Executiv al partidului din regiune. Aceasta este o consecință a liniilor politice aplicate după încheierea celui de-al doilea război mondial. Acest lucru a fost remarcat de însuși tovarășul Ceaușescu în cursul ședinței, mi-a mărturisit gazda. La înrăutățirea completă a situației și manifestarea în masă a intenției de emigrare contribuie în mare măsură și faptul că RFG atrage cu multe înlesniri oferite populația săsească și șvabă de aici. De exemplu, le plătesc cheltuielile de transport, plătesc despăgubiri pentru imobilele abandonate aici, le asigură pensie celor de peste 80 ani, indiferent dacă aceștia pot dovedi sau nu că au lucrat. Toate acestea conduc la dezvoltarea unei atmosfere și a unei situații în care naționalitatea germană din România refuză explicit politica PCR, ba chiar deseori a pus stăpânire o atmosferă provocatoare de respingere. Această constatare se referă în primul rând la tineret.

De o vreme, CC trimite lucrători politici de naționalitate germană în regiunile Brașov și Banat. În situația deja schițată se întâmplă însă – și fenomenul nu este izolat – că acești lucrători politici nu sunt ascultați. Le spun lucruri precum: Constituția nu le dă dreptul doar să își folosească limba maternă, ci chiar și dreptul de a părăsi România.

Cererile deja înaintate de emigrare se rezolvă – ca și până acum – pe baza criteriului gradului de rudenie dintre solicitant și rudele din RFG. Doar atunci se acordă pașaport de emigrare, dacă relația de rudenie este foarte strânsă.

În cadrul maghiarimii, atmosfera s-a mai degajat în ultima vreme, molestările sunt din ce în ce mai rare. Părerea CC este acum că, în ceea ce privește politica naționalităților, greșelile comise, devierile care s-au produs trebuie corectate încet, sistematic, fără schimbări radicale. Tov. Ceaușescu a spus, spre exemplu, despre așa-numita muncă culturală unită, că aceasta a fost complet modificată de realizările pe plan practic. Teoria așa-numitei munci culturale unite a fost elaborată acum 2-3 ani, sintagmă al cărei sens desemnează propagarea muncii culturale în cercurile românești, respectiv printre naționalitățile conlocuitoare cu același conținut, prin aceleași mijloace, sub aceeași formă.

Aceasta – gazda mea citănu-l pe tov. Ceaușescu – a dus la o încetare a activității în limba maghiară a trupelor de teatru, a corurilor, a caselor de cultură în majoritatea cazurilor. Tov. Ceaușescu a observat că trebuie pus capăt acestei stări de fapt, trebuie să se asigure înflorirea culturii în teatre, coruri în limba maghiară. De altfel, trebuie cultivat tot ceea ce poate fi considerat tradiție progresistă a națiunii. Ca spre exemplu și în ceea ce privește folclorul. Aceste întrebări – a spus profesorul – se bucură de o atenție aparte și în rândul maghiarimii din România. De pildă, la Cluj există deja o tradiție destul de îndelungată în ceea ce privește trupele de teatru amatoare sau corurile. Anumite măsuri practice au și fost luate în acest sens. Spre exemplu, directorul operei maghiare, tov. [Endre] Senkálzsky, a fost rugat să sprijine activitatea diferitelor trupe de teatru amatoare sau ale întreprinderilor la nivel teatral, organizatoric.

La alegerea, avansarea cadrelor economice nu se mai aplică principiul coeficientului etnic de cca. jumătate de an (avantajul net al românilor la ocuparea diferitelor funcții, în cazul avansărilor în funcție), acum acest proces este mai diminuat, se pot auzi mult mai puține plângeri în acest sens. Nici comitetul național nu poate face o precizare sigură în ceea ce privește învățământul. Este cunoscut probabil și de noi – spunea profesorul – faptul că în aceste privințe s-au făcut multe greșeli datorită cărora numărul elevilor din clasele primare și gimnaziale maghiare a scăzut. Ministerul Educației nu poate în momentul de față prezenta comitetului național date statistice din care să reiasă evoluția numărului școlilor generale și liceelor în limba maghiară în anul școlar 1965/66. Mai mult ca sigur, numărul acestora a scăzut. Aceasta s-a produs și datorită următorului fapt: guvernul a decis înființarea unor școli medii profesionale. Conform acestei hotărâri, în anul școlar 1965/66 numărul claselor gimnaziale a fost redus, atât maghiare și românești, cât și de alte naționalități. Scopul acestei hotărâri a fost ca elevii astfel „eliberați” să urmeze școlile profesionale. Organizarea reală a acestor școli profesionale nu s-a înfăptuit, astfel, în urma deciziei luate, tineri români, maghiari, dar și de alte naționalități s-au aflat în situația de a nu fi acceptați la gimnaziile obișnuite, dar nu puteau urma nici școlile profesionale, pentru că acestea încă nu existau. Este de înțeles deci că părinții naționalităților au considerat această măsură – în ciuda faptului că foarte mulți copii români au rămas și ei în afara învățământului – ca și o decizie îndreptată împotriva lor. În legătură cu învățământul superior, profesorul a spus că din păcate, în urma unificării celor două universități, numărul studenților maghiari în cadrul Universității „Babeș-Bolyai” este tot mai mic. Scăderea procentajului studenților maghiari se poate observa mai ales în cadrul facultăților cu profil uman. Situația este că în anii precedenți, numărul celor care s-au înscris – tocmai din cauza limbii române – la facultatea de științe ale naturii, la facultatea tehnică sau alte instituții de învățământ superior a fost foarte redus. La acestea din urmă, conform unor date recente, numărul studenților maghiari se situa în jur de 2-3% în 1958/59, în același timp la facultățile umane ale Universității „Babeș-Bolyai” (filosofie, drept, muzică, arte) 9,7% a fost procentajul studenților maghiari. Acest raport, cu toate că el nu cunoaște alte date (din păcate, aceste date sunt inaccesibile – a spus) este mult mai mic în acest moment, adică este mai rău. El, de altfel, tocmai se pregătește de prelucrarea acestei probleme a Universității „Babeș-Bolyai” și dorește să aducă rezultatele anchetei la cunoștința conducerii partidului, respectiv a tovarășilor în cauză.

O altă problemă este, a spus profesorul, că cei care lucrează în cadrul Universității „Babeș-Bolyai” și care dețin funcții importante nu sunt dintre cei mai îndrăzneți în plan politic. Universitatea are doi prorectori: Péterffy, biologul, și Demeter, juristul. Péterffy este tipul omului de știință care trăiește numai pentru munca sa, Demeter este într-o poziție parțial supărată, retrasă.

Gyula Csehi, care a fost șeful catedrei de literatură maghiară, până nu demult, aflându-se deseori în discuții cu colegii români – și el datorită sentimentelor sale de om nedreptățit – a dorit să își înainteze demisia de mai multe ori în vâltoarea discuțiilor. Cu această ocazie, ea a fost acceptată și la conducerea catedrei a ajuns Elemér Jancsó, care este o persoană destul de fragilă, iar din punct de vedere politic un om de știință destul de pasiv.

În aceste condiții, maghiarii care lucrează, predau la Universitatea „Babeș-Bolyai” nu se lansează nici măcar în acțiuni care le-ar putea aduce beneficii. Un exemplu bun în această direcție este nehotărârea cu care s-a acționat în privința

admiterii, în anul școlar 1965/66, a 20 studenți la literatură maghiară. Conducătorii români ai universității au cerut cunoștințe de limba și literatura română la un nivel atât de înalt, încât doar 14 dintre cei 40 de candidați au putut fi admiși. Problema a ajuns la cunoștința forurilor foarte înalte ale partidului, iar atitudinea și metoda aplicată de conducătorii universității în această problemă a fost condamnată. Dar deoarece nu se poate anunța o altă sesiune de admiteri pentru cele șase locuri neocupate, șase dintre cei care s-au prezentat spre admitere la catedra de literatură maghiară de la Colegiul Pedagogic din Târgu Mureș au fost redirecționați spre Cluj, astfel ocupându-se numărul de 20 locuri alocate.

În concluzie, toate aceste probleme persistă în continuare. Cu toate acestea, interesul manifestat față de rezolvarea lor la cel mai înalt nivel, primele măsuri luate spre rezolvarea lor, dau naștere la anumite speranțe, a reiterat profesorul.

De exemplu, la Târgu Mureș se pare că la catedra de medicină și farmacie, exagerările și imaginile distorsionate din ultimii doi-trei ani, și ca urmare a acestora atmosfera încărcată ce a rezultat, a dispărut în mare parte. Dânsul a fost informat despre acestea de profesorul Lajos Csörgör, rector la universitatea mai sus-numită[6], cu care se află în relații foarte bune de amicitie.

Trebuie să notăm, mi-a spus gazda, că greșelile grave care s-au comis la Universitatea din Târgu Mureș sunt în parte datorate profesorilor români, în parte profesorilor și asistenților neofiți maghiari.

Situația dificilă care a apărut în Regiunea Autonomă Maghiară Mureș, care este rezultatul distorsiunilor din politica în domeniul naționalităților, se „datorează” în mare parte ex-prim-secretarului regiunii Iosif Banc. Este foarte bine că Iosif Banc nu mai este la conducerea regiunii, mi-a spus gazda mea. Chiar dacă Iosif Banc a devenit între timp unul din locuitorii președintelui Consiliului de Miniștri, a adăugat profesorul.

La întrebarea de ce durează atât de mult (un an și jumătate, doi ani) până ce Consiliul de Stat al RSR acordă permisiunea cetățenilor români să se căsătorească cu cetățeni străini, profesorul a răspuns că nu este dorința Consiliului de Stat al RSR să contribuie la plecarea din țară pentru aceste motive a cetățenilor români.

Pentru greșelile și distorsiunile care s-au făcut, a remarcat profesorul, probabil că și „Bătrânul” poate fi tras la răspundere. Este posibil ca tovarășul Gh. Dej să fi reacționat nervos, chiar dictatorial la întrebările și fenomenele care au apărut în politica naționalităților. Apoi acest fel de reacție a fost propagat și de alții, chiar augmentat, cum se întâmplă de obicei, a concluzionat interlocutorul meu.

București, 25 octombrie 1965

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-16/b-003290/1-1965, f.736-742)

[1] Este vorba de Constituția Republicii Socialiste România, adoptată la 21 august 1965.

[2] Mihai Dalea (n. 1917), membru al CC al PCR (1948-1984), ambasador în URSS (1952-1954 și 1956-1960, totodată pentru Mongolia) și Finlanda (1953-1954), președinte al Comitetului de Stat pentru Colectarea Produselor Agricole (1955-1956, cu rang de ministru), președinte al Consiliului Superior al Agriculturii (1962-1965), secretar al CC al PCR (1960-1965), președinte și vicepreședinte al Colegiului Central de partid (1969-1984), președinte al UGSR etc.

[3] Virgil Trofin (1926-1984), membru (1955-1984) și secretar al CC al PCR (1965-1972), membru al Consiliului Politic Executiv (1969-1984), prim-secretar al CC al UTM (1956-1964), ministru al Comerțului Interior și viceprim-ministru al guvernului (1972-1974), președinte al Comitetului pentru Problemele Consiliilor Populare (1973-1974), prim-secretar al județului

Braşov (1974-1977), ministru al Economiei Forestiere și Materialelor de Construcție (1977-1978), ministru al Mînelor, Petrolului și Geologiei (1978-1981), preşedinte al Consiliului de coordonare a dezvoltării bazei energetice și funcționarea sistemului energetic național (1978-1981), director al IAS Mircea Vodă, jud. Călărași (1982-1984).

[4] Aurel Duca fusese prim-secretar al Comitetului de Partid orăşenesc Cluj, iar apoi al regiunii/județului Cluj, până în 1972. Era membru al CC al PCR (1960-1974), îndeplinind și alte funcții, precum cea de ambasador în Polonia (1973-1978), vicepreşedinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste (1978-1982), membru al Comisiei Centrale de Revizie (1974-1989), membru supleant al Comitetului Politic Executiv (1969-1974) etc.

[5] Richard Winter (n. 1934), membru al Biroului CC al UTM (1956-1966), era din 24 iulie 1965 și membru supleant al CC al PCR. Va deveni ulterior prim-secretar al jud. Sibiu (1968-1975), ministru al Aprovizionării Tehnico-Materiale (1984-1985) și ministru al Industriei Lemnului și Materialelor de Construcție (1985-1987).

[6] Lajos Csögör (n. 1904), doctor în medicină (stomatologie), profesor și rector la Universitatea „Bolyai”. Încă din 1930 a activat în cadrul MADOSZ-ului. Într-o caracterizare a secției de cadre PCR, din 1948, era apreciat astfel: „Din punct de vedere profesional este bine pregătit, are simț didactic bine dezvoltat. Energic, capabil, impunător, totuși prietenos și tovarășesc. Întrebuințează metoda de convingere. Din cauza preocupărilor vaste pe care le îndeplinește în conducerea și organizarea Universității, nu poate desfășura o activitate științifică corespunzătoare capacităților sale. Depune eforturi mari și este încontinuu ocupat cu democratizarea învățământului universitar. (...) În prezent are o atitudine consecventă de comunist. Nivel politic foarte ridicat, spiritul de critică și autocritică foarte dezvoltat. Este devotat, muncește foarte mult, este cinstit, nu prezintă urme de șovinism” (cf. *Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj*, fond 3, dos. 475/1948, f.111).

130

A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambassade de la République Populaire Hongroise

Bukarest, 1965. október 28.
Szigorúan titkos!

Tárgy: A kolozsvári „Babeş-Bolyai” egyetemről Előadó: Kalmár György

Bagajev szovjet I. titkár – aki 1952-1955 között a kolozsvári szovjet konzulátuson dolgozott – október 14-17. között hivatalos látogatást tett Kolozsvárt Pozdnyakov harmadtitkár társaságában. A „Babeş-Bolyai” egyetemen tett látogatásáról Bagajev elvtárs az alábbi tájékoztatást adta: Az egyetemen két rektorhelyettes (Lascu és Roşca), a párttitkár, a történelem-filozófiai tanszék dékánja és egy titkárnő fogadta őket. Az egyetem helyzetéről a két rektorhelyettes adott tájékoztatást, amely szerint az egyetem 8 tanszékének (matematikai és műszaki, fizikai, filológiai, földrajzi-biológiai, vegytani, jogi, közgazdasági, történelem-filozófiai tanszék) összesen kb. 5500 hallgatója van a nappali tagozaton, kb. 2500 pedig az esti és levelező tagozaton. A hallgatóknak mintegy 60%-a a humán fakultásokra jár: legtöbbször (kb. 1200) a közgazdasági, kb. 1000 a földrajz-biológiai, kb. 500 a történelem-filozófiai tanszékre iratkozott be. A hallgatók túlnyomó része (98%) középiskolákból, 2%-a a termelésből jött. A végző hallgatóknak mintegy 60%-a középiskolába megy tanítani, míg a többi tudományos munkára, ill. vállalatok, intézmények alkalmazásába kerül.

Az egyetemen évente két alkalommal megjelenő kiadványa van, amelyhez orosz és francia nyelvű tartalmi ismertetőt mellékelnek.

A beszélgetés során Bagajev több kérdést tett fel az egyetem vezetőinek. Megkérdezte pl., hogy milyen idegen nyelvek tanulása folyik az egyetemen. A válasz az volt, hogy legtöbbször a francia nyelvet választják, az utóbbi időben azonban jelentősen megnőtt az angol nyelv tanulóinak száma is. Az orosz nyelvet a hallgatók-

nak mintegy 40%-a választotta, főleg azok, akik a középiskolában is tanulták ezt a nyelvet, és nem akarják abbahagyni.

Ami a társadalmi-politikai tárgyakat illeti: a második évben dialektikus materializmust, a harmadévben politikai gazdaságtant, a negyedikben pedig tudományos szocializmust hallgatnak a diákok. Ez utóbbiból államvizsgát kell tenniük. Politikai gazdaságtant nem vesznek fel minden fakultáson: ez a tananyag profiljától függ.

Azon kérdésre, hogy területileg honnan jönnek a hallgatók, a válasz: a diákok leg-többje erdélyi, de jönnek más tartományokból is. Néhány további kérdés: Hová mennek a végzős hallgatók vizsgáik után? Válasz: „Az egész országnak képzünk kádereket”. Kérdés: Milyen nyelven folynak az előadások? Válasz: „A főkurzusok általában (a pedagógiai szakokon) magyar nyelven is folynak”. (Bagajev elvtárs szerint a kérdést zavartan, idegesen fogadták, és szűkszavúan válaszoltak rá.) A hallgatók nemzetiségi összetételére vonatkozó kérdésre a rektorhelyettesek először azt a választ adták, hogy az tükrözi a nemzetiségek országos arányszámát. A titkárnő – aki előtt jegyzetek voltak – közbeszólt, hogy a hallgatóknak kb. 25%-a magyar nemzetiségű. E kérdésnél is zavartság és idegesség volt érezhető az egyetem vezetőinél. Bagajev elvtársnak – bár a program rendkívül zsúfolt volt (a helyi szervek esti – színházi – programokat is szerveztek) – sikerült rövid időre találkoznia egy régi kolozsvári ismerősével, aki magyar nemzetiségű, és docens az egyetemen. Az illető elmondta, hogy igen nehéz a magyar nemzetiségiek helyzete, és általános az elkeseredettség a rájuk nehezedő nagy nyomás miatt. Ami az egyetemi felvételeket illeti: amellett hogy kizárólag román nyelven folytak a felvételi vizsgák, szubjektív szempontok érvényesítése is nehezítette a magyar jelentkezők helyzetét. A tökéletes román nyelvtudást szigorúan megkövetelték. (Nagy István író igen tehetséges fiát pl. nyelvi nehézségek miatt másodízben is elutasították.) Az óráknak egyre kisebb hányadát adják le magyar nyelven. Erősen érződik a céltudatos beolvastási politika. Elmondta Bagajev ismerőse azt is, hogy kb. két hónappal ezelőtt erős kivándorlási hullám volt tapasztalható Kolozsvárott. Elterjedt az a hír, hogy Magyarországra nem lehet áttelepülni, mert a magyar kormány nem szándékszik nagyobb számú személyt befogadni, ellenben Kanadába és Ausztráliába megnyílt a kivándorlási lehetőség. Hatalmas sorok álltak a városi milícia előtt: az ő értesülése szerint kb. 15.000 ember akart kivándorlási engedélyt kérni. A helyi pártszervek nagyarányú politikai felvilágosító munkát kezdtek, hogy ezt leszereljék. (Ez a közlés megerősíti ilyen tárgyú korábbi értesüléseinket.)

Vincze József nagykövet

Külügyminisztérium, Budapest

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Populare Ungare

Ambassade de la République Populaire Hongroise

București, 1965 octombrie 28

Strict secret!

Subiect: Despre Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj

Expus de către: György Kalmár

Bagajev, secretar I al Ambasadei – care a lucrat la consulatul sovietic din Cluj între 1952-1955 –, a făcut o vizită oficială împreună cu secretarul Pozdnyakov la Cluj între 14-17 octombrie. În legătură cu vizitarea Universității „Babeș-Bolyai”,

Bagaiev a spus următoarele lucruri: A fost primit de către cei doi prorectori ai instituției (Lascu[1] și [Al.] Roșca), de secretarul de partid, de către decanul facultății de istorie-filosofie[2] și de o secretară. Despre situația universității, cei doi prorectori au dat mai multe detalii, conform cărora cele opt facultăți din cadrul universității (facultatea de matematică și tehnică, fizică, filologie, geografie-biologie, chimie, drept, economie, istorie-filosofie) numără în total aproximativ 5500 cursanți la zi, iar 2500 la cursuri serale sau la fără frecvență. 60% dintre studenți urmează cursurile facultăților umanistice, în jur de 1200 cele ale facultății de științe economice, aproximativ 1000 studiază geografia și biologia, 500 de studenți s-au înscris la facultatea de istorie-filosofie. Mare parte a studențimii (98%) provine din licee, 2% din industrie. Circa 60% dintre absolvenți devin profesori în școli, iar restul obțin locuri de muncă în cercetare sau în cadrul unor întreprinderi, instituții.

Universitatea editează un periodic care apare de două ori pe an și care conține articole informative și în limba franceză, respectiv rusă.

În timpul conversației, Bagaiev a pus mai multe întrebări conducerii universității. Printre altele, s-a interesat de limbile străine care se studiază în momentul de față la facultatea de litere. Respondentul a explicat faptul că cei mai mulți aleg franceza, dar în ultima vreme a crescut foarte mult numărul studenților care învață limba engleză. Rusa a fost aleasă ca disciplină de 40% dintre studenți, mai ales de cei care au învățat această limbă și la liceu și nu doresc să o uite.

În ceea ce privește disciplinele socio-politice, în anul doi se învață materialism dialectic, în anul trei economie politică, iar în anul patru socialism științific. Lucrarea de diplomă trebuie susținută din conținutul ultimei materii. Economia politică nu se studiază în cadrul fiecărei facultăți: aceasta depinde de profilul facultății respective.

La întrebarea care se interesa de proveniența geografică a studenților s-a răspuns că majoritatea sunt din Transilvania, dar există studenți veniți și din alte regiuni ale țării. Alte câteva întrebări: unde pleacă studenții absolvenți după susținerea examenelor? Răspunsul: „Pregătim cadre pentru întreaga țară”. Întrebare: În ce limbă sunt ținute prelegerile? Răspuns: „De obicei, cursul principal (la facultățile cu profil pedagogic) este ținut și în limba maghiară”. (După părerea tovarășului Bagaiev, întrebarea a fost primită cu nervozitate și s-a răspuns foarte succint.) În legătură cu întrebările legate de componența etnică a studențimii, prorectorii au răspuns inițial că ea corespunde cu proporțiile grupurilor etnice ale țării. Secretara – care avea în față date concrete – a intervenit, spunând că 25% dintre studenți sunt maghiari. Și la această întrebare s-a putut simți nervozitatea cadrelor de conducere. În ciuda programului său încărcat (oficialitățile locale au inclus și un spectacol de teatru în programul serii), tovarășul Bagaiev s-a putut totuși întâlni cu un vechi prieten al său maghiar, care este profesor la Universitate. Persoana i-a povestit că este deosebit de grea situația maghiarilor în acest moment și o amărăciune generală se datorează mai ales presiunii române. În ceea ce privește admiterile la universitate: pe lângă faptul că examenele sunt în limba română, intervențiile subiective îngreunează admiterea unor tineri maghiari în unitățile de învățământ superior. Cunoașterea perfectă a limbii române este obligatorie pentru toată lumea. (Fiul scriitorului István Nagy este un tânăr deosebit de talentat, cu toate acestea el a fost până acum respins de două ori). Cuantumul cursurilor în limba maghiară este tot mai redus. Se resimte puternic politica de contopire dusă de stat. Cunoștința lui Bagaiev a mai spus că aproximativ cu două luni în urmă a avut loc un val uriaș de emigrare la Cluj. S-a răspândit zvonul conform căruia nu mai este posibilă mutarea în Ungaria, pentru că statul ungar nu mai primește indivizi noi în stat, în schimb a apărut calea emigrării în

Canada și Australia. În fața miliției s-au format cozi lungi de oameni: după câte știa el, 15.000 au depus cererea pentru emigrare. Organele locale ale partidului au pornit o muncă de informare politică pentru a pune capăt acestei stări de fapt. (Această declarație întărește datele deja existente în această privință.)

József Vincze, ambasador

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-16/b-005060-1965, f.728-730*)

[1] Nicolae Lascu (1908-1988), absolvent al facultății de litere și filosofie (secția clasică) din Cluj în 1931, bursier al Școlii Române din Roma și Fontenay aux Roses, doctor în 1936, cu teza: *Riflessi d'arte figurata nelle metamorfosi di Ovidio* (tipărită). Decan al facultății de istorie și prorector al Universității (1962-1968), autor al unor lucrări de valoare, precum: *Istoria universității* (1961), *Cum trăiau românii* (1965), *Ovidiu, omul și opera* (1971), *Ovidiu, poetul exilat la Tomis-Constanța* (1973), *Clasicii antici în România* (1974), *Ovidiu* (1977), *Călători și exploratori în antichitate* (1986), *Pentru clasicism* (1997) ș.a.

[2] Decan al Facultății de istorie-filosofie era Ștefan Pascu.

131

A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambassade de la République Populaire Hongroise
30/sz.t./1965

Bukarest, 1965. október 29.
Szigorúan titkos!

Tárgy: Újabb jelenségek a román kulturális életben.

Előadó: Dr. Gerlán László

A román kulturális életben az utóbbi időben néhány említésre méltó új jelenség tapasztalható, amelyek észrevehető eltérést jelentenek a korábbi kultúrpolitikától. Az alábbiakban néhány ilyen jelenségről kívánok beszámolni:

A román általános politikának megfelelően a kulturális területen is egyre gyakrabban hangsúlyozzák a nemzeti jelleget, a román haladó hagyományok fokozottabb felelevenítésének szükségességét és időszerűségét. Elkezdődött a román íróknak, művészeknek, illetve műveiknek az újraértékelése, de korántsem olyan szigorú mércével, mint amilyent a felszabadulás utáni időtől csaknem 1964-ig alkalmaztak. Az Akadémia egyik tudományos munkatársa (Vajda Júlia) ezt úgy fejezte ki, hogy ma már nem is annyira az a fontos, hogy egy kiemelkedő személyiség együttműködött-e a II. világháború alatt vagy előtte a retrográd erővel, hanem az, hogy milyen értékeket hozott létre a román nemzet dicsőségére. Az írók és művészek újraértékelésénél főképpen a két világháború közötti időszakra gondolnak. Olyan román kulturális személyiségeket, akiknek nevét néhány évvel ezelőtt szinte kiejteni sem volt szabad, ma mint a román nemzet nagyjait emlegetik. Gondolok itt elsősorban Lucian Blagára, Octavian Gogára, Titu Maiorescua, Nicolae Iorgára, Ion Titulescua vagy Eugen Ionescua és Costantin Brâncuși-ra. A folyamat természetesen még nincs befejezve, és érinteni fogja a szocialista rendszerben félreállított személyeket is (pl. Alexandru Jar rehabilitálásával, egy könyvének kiadásával most foglalkoznak). A volt vasgárdista Nichifor Crainic műveit és írásait ma már rendszeresen közli az emigráció számára készülő román lap.

Szeretném megemlíteni, hogy ez az újraértékelés, rehabilitálási munka a legkisebb feltűnés nélkül bonyolódik le. Nem előzi meg semmilyen nyilvános deklaráció, annak magyarázatása, hogy eddig miért hallgattak róla. Egyszerűen csak írnak felőlük, könyveiket adják ki, színdarabjaikat mutatják be, kiállítást rendeznek műveikből.

Lucian Blagáról nagyobb nyilvánosság előtt 1964-ben a sinaiai nyári egyetemen Atanase Joja akadémikus beszélt először. Róla tartott előadásának kezdetén kijelentette, hogy ő ugyan nem mindenben ért egyet Blaga filozófiájával, majd ezt követően nagyságát végig dicsérte. (Iorgu Jordan akadémikus egyébként Pálffy Endre magyar professzornak megjegyezte, hogy nem egészen úgy értékeli Blagát, mint Joja tette, mert ő volt a fasizmus romániai ideológiai szálláscsinálója.) Ion Țuculescu festő ma a modern román festészet egyik legnagyobb alakjává vált, pedig néhány évvel ezelőtt nem engedélyezték nyilvános kiállítását, és a lakásán megtartott kiállításon való részvételért több funkciót viselő művészt a pártszervek felelősségre vontak. Kiállítás az ez évi bukaresti bemutató után most az országot járja, jelenleg a szebeni múzeumban van. Művészi körökben azt emlegetik, hogy a kiállítását a közeli jövőben az USA-ba és Franciaországba is kiküldik. Brâncuși-t, akit korábban absztrakt, formalista művei miatt erős kritikával illették, ma a nemzet büszkeségeként emlegetik, és az 1967-ben tervezett romániai nemzetközi képzőművészeti kiállítás alkalmával retrospektív kiállítást is kívánnak rendezni műveiből.

Ma már nem óvják annyira a fiatal képzőművészeket az új út keresésétől, a különböző művészeti irányzatok befolyásától. A Képzőművészeti Tanács titkárátl szerzett értesülésünk szerint most folyik a bukaresti év végi tárlat anyagának kiválasztása, ami – mint mondotta – bizonyos szempontból meglepetést is fog jelenteni a fiatal művészek merészebb, absztrakt vonásokat is tartalmazó művei miatt. Hiba – mondta –, hogy a fiatalok hamar elrugaszkodnak a valóságtól. Ennek alátámasztására elmondta, hogy egyes fiatal festők – akik értesültek az Angliában megrendezésre kerülő kiállításról – már készítik is a „nyugati világ ízlésének megfelelő” munkáikat. Ezzel szemben egy itt járt angol képzőművészeti szakember a Tanácsot éppen arra kérte, hogy mellőzzék a túl modern művek kiküldését. (Megjegyzem, hogy 1964 elején a román kulturális szervek csak úgy akarták fogadni az angol festészeti kiállítást, ha az absztrakt művek kiállításától eltekintenek.)

Eugen Ionescunak már több darabját mutatták be Romániában (*Rinocerosz, A kopasz énekesnő*), és újabbak bemutatásával készülnek, miközben a kulturális folyóiratok egyre többet foglalkoznak vele, művészi jelentőségét méltatva. Újságírói és művészeti körökben ezt úgy értékelik, mint a talaj előkészítését Ionescu romániai látogatásának.

A román nemzeti múltnak a művészeti területen való fokozottabb hangsúlyozásával egy időben nagyon megnőtt a nyugati kultúra iránti érdeklődés. Jobban mondva ez eddig is megvolt, csak a merevebb politika miatt el voltak zárva ettől. Bár azt nem mondhatjuk, hogy a nyugati kultúrával való kapcsolattartásban tett bizonyos engedmények alapjaiban befolyásolják a román párt és állam kultúrpolitikái vonalvezetését, de a korábbi gyakorlathoz mérten ez szembetűnően eltérő.

Igen nagy az érdeklődés a nyugati tánc és zene, a könyvek (főként francia), a színdarabok, filmek, modern művészeti alkotások iránt. Két évvel ezelőtt a twist tilos tánc volt nyilvános helyen (kivéve a külföldiek által látogatott egy-két szórakozóhelyet), ma ezt és az ennél modernebb táncokat nyíltan lehet táncolni, sőt a KISZ megfelelő keretek között támogatja is ezt.

A színházak területén is jelentős a nyugati klasszikus és modern darabok iránti érdeklődés. Az 1964/65-ös évadban 68 nyugati szerző (40 jelenkori, 28 klasszikus)

133 művét mutatták be 235 előadásban. A nyugati színdarabok kiválasztására sok gondot fordítanak, de bizonyos aránytalanság a minőségi színvonal és számszerűség terén így is előfordul. Példaként említik Robert Thomas francia író, akinek darabjai több romániai színpadon szerepeltek, és egyetlen színházi évadban több előadást éltek meg, mint Franciaországban, amióta csak ír ez az ember. Nem jelentéktelen azon művészek száma, akik azon fáradoznak, hogy beiktassanak a színházi műsorba könnyű, a szerelmi élet problémáit feldolgozó színdarabokat, és mint a Színházi Tanács titkára velük kapcsolatban némi gúnyval megjegyezte: „csak azért, hogy bemutassák a román közönségnek a nyugati társadalom romlottságát”.

Jelentős az érdeklődés a nyugati filmek iránt, és ez most már azzal bővül, hogy a bemutatottnál sokkal jobb filmek behozatalát kéri a közönség. A sajtó is hangot ad ezen igényeknek, és a többi között a „Lupta de clasă” 1965. októberi számának egyik cikke sürgeti a nagy nemzetközi sikert elért filmek behozatalát. (*Édes élet, Nyolc és fél, Szerelmem, Hirosima*, Chaplin-filmek stb.) Óriási az érdeklődés a nyugati országokban levő művészi együttesek műsora, a kiállítások iránt. Az amerikai grafikai kiállítást Bukarestben több tízezer nézték meg; a nagy érdeklődésre való tekintettel a kiállítás egész időtartama alatt rendőrök tartották fenn a rendet a bejáratnál. A párizsi Odéon színház ez évi előadása alkalmával hasonló volt a helyzet az elővigyázatosság tekintetében, okulva a Shakespeare színház tavalyi bukaresti vendégszerepléséből, amely alkalommal több százan megrohmozták a színházat, és oda erőszakkal betódultak.

Tapasztalatunk az, hogy a román kulturális életben is megindult a dogmatizmus és a Nyugattól való elzárkózás politikájának fokozatos felszámolása. Tény, hogy ez a folyamat később indult meg, mint nálunk (és más európai szocialista országokban), és sokkal lassúbb ütemben folyik, de máris éreztetni pozitív hatását. A kulturális élet párt- és állami szervei nagy gondot fordítanak arra, hogy ezek a változások ne okozzanak zökkenőket, ne keltsenek szélesebb körű vitákat a közvéleményben, egyszóval: ne vonják el időlegesen sem az emberek figyelmét a gazdasági feladatoktól, és a vezetés tekintélyét, kezdeményező szerepét megőrizték. Az, hogy a román tömegek hosszú ideig el voltak zárva a Nyugattól, az emberekben felfokozta a nyugati kultúra iránti érdeklődést, és párosulva ez a sznobizmussal, sokszor úgy tűnik, hogy a nyugati befolyás nagyobb mértéket öltött. A román kulturális élet erősen centralizált párt- és állami irányítása azonban megakadályozzák a negatív kísérő jelenségek túlnövését, a nyugatiak számottevő ellenséges behatolását.

Vincze József nagykövet.

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Ungare
Ambassade de la République Populaire Hongroise

București, 29 octombrie 1965
Strict secret!

Subiect: Noi evenimente în viața culturală românească

Referent: Dr. László Gerlán

În viața culturală românească se poate vorbi despre o serie de fenomene demne de menționat, apărute în ultima vreme și care prezintă o schimbare notabilă față de politica culturală de până nu demult. Aș dori să vorbesc în cele ce urmează despre câteva astfel de fenomene.

Conform politicii generale românești, accentul național, necesitatea reînvierii tradițiilor progresiste române se fac simțite din ce în ce mai mult și în cultură. A început o reevaluare a scriitorilor, artiștilor români, dar nici pe departe după strictele criterii existente între anii eliberării și 1964. Unul dintre colaboratorii științifici ai Academiei (Júlia Vajda) a exprimat această idee, spunând că nu mai este important în ce măsură o personalitate culturală eminentă a conlucrat cu forțele retrograde înainte și în timpul celui de-al doilea război mondial, ci interesează din perspectiva valorilor pe care le-a creat pentru gloria națiunii române. În reevaluarea scriitorilor și artiștilor se ia în considerație mai ales perioada interbelică. Personalități culturale, ale căror nume nu aveau voie să fie nici măcar pronunțate nu demult, sunt azi amintite ca nume ilustre ale poporului român. Mă gândesc în primul rând la Lucian Blaga[1], Octavian Goga, Titu Maiorescu[2], Nicolae Iorga[3], Ion Țuculescu[4] sau Eugen Ionescu[5] și Constantin Brâncuși[6]. Procesul nu s-a încheiat încă și va afecta și personalități interzise de regimul socialist (de exemplu, reabilitarea lui Alexandru Jar, se vorbește despre editarea unei cărți de-a lui). Creațiile și scrierile fostului legionar Nechifor Crainic sunt acum periodic publicate în revista română pentru emigranți.

Aș dori să menționez că această nouă evaluare, muncă de reabilitare are loc în cea mai mare discreție. Nu este precedată de nici un fel de declarație publică, nu există nici o explicație despre tăcerea de până acum. Se scrie pur și simplu despre ei, se editează cărțile lor, li se joacă piesele de teatru, se organizează expoziții cu creațiile lor.

Despre Lucian Blaga a vorbit pentru prima dată în fața unui public mai numeros academicianul Atanase Joja în 1964, la școala de vară de la Sinaia. La începutul prelegerii despre Blaga, acesta a spus că el nu este în totalitate de acord cu scriitorul, după care l-a premărit în restul discursului. (Academicianul Iorgu Iordan[7] i-a spus profesorului Endre Pálffy că el nu îl apreciază pe Blaga, precum Joja, pentru că scriitorul este precursorul ideologiei fasciste românești). Pictorul Ion Țuculescu a devenit astăzi unul dintre cei mai buni pictori români moderni, chiar dacă în urmă cu câțiva ani nu i s-a permis realizarea unei expoziții publice, iar după expoziția făcută la domiciliul său, cei care au participat, dintre care mulți artiști deținând funcții importante, au fost trași la răspundere de către organele de partid. Expoziția sa, după cea organizată la București în acest an, este dusă în mai multe părți ale țării, în prezent fiind expusă la Muzeul din Sibiu. În cercurile de specialitate se zvonește că expoziția se va deplasa și în SUA, respectiv în Franța, în viitorul apropiat. Brâncuși, care a fost mai devreme aspru criticat pentru creațiile sale abstracte, formaliste, este azi considerat mândria țării, iar în cadrul expoziției internaționale de artă din 1967 se planuiește și o expoziție retrospectivă a creațiilor brâncușiene.

Azi nu mai sunt păziți tinerii artiști atât de mult de căutarea noului drum, de influența diferitelor curente artistice. După spusele secretarului Comisiei de Artă, la București are loc în acest moment selectarea materialului pentru expoziția care va avea loc la sfârșitul acestui an, care – după cum ne-a spus – va fi din anumite puncte de vedere o surpriză datorită liniilor îndrăznețe, abstracte ale creațiilor tinerilor artiști. Nu e bine – a mai spus –, că tinerii se îndepărtează de la realitate ușor. Pentru a ilustra acest lucru, a menționat că unii artiști tineri – care s-au informat despre expoziția anticipată în Anglia – își pregătesc deja lucrările „la standarde vestice”. În contrast cu acest fapt, un expert de artă din Marea Britanie, care a vizitat țara, a sugerat Comisiei să nu trimită lucrări cu un caracter mult prea

modern. (Menționez că la începutul lui 1964, organele culturale române au acceptat expoziția de pictură engleză cu condiția ca aceasta să nu țină cont de creațiile abstracte).

În România au fost prezentate mai multe creații ale lui Eugen Ionescu (*Rinocerii*, *Cântăreța cheală*) și se anticipează și alte lucrări, în timp ce revistele culturale se ocupă tot mai mult de el, apreciind valoarea sa artistică. În cercuri publicistice și culturale acest fenomen este privit ca o pregătire pentru primirea artistului în țară.

Odată cu acordarea unui interes mai mare trecutului cultural românesc, în special în ceea ce privește arta, s-a accentuat și interesul pentru cultura vestică. Mai bine spus, acest interes a existat dintotdeauna, dar din cauza politicii mai puțin flexibile, oamenii au fost izolați de această cultură. Nu putem spune că rezultatele relațiilor existente cu cultura vestică influențează fundamental politica culturală a partidului și a statului, dar comparându-le cu cele anterioare, diferența este totuși mare.

Interesul este foarte accentuat în ceea ce privește muzica, dansul vestic, cărțile (în special cele în franceză), piesele de teatru, filmele, creațiile artistice moderne. Cu doi ani înainte, twist-ul a fost un dans interzis în locurile publice (excluzând câteva localuri frecventate de cetățeni străini), în ziua de azi în schimb și dansurile cele mai moderne pot fi practicate, UTM chiar susținând într-o anumită măsură promovarea acestora.

Și în viața teatrului se poate constata că aprecierea publicului se îndreaptă tot mai mult spre piese clasice și moderne vestice. Stagiunea 1964/65 a cuprins 133 de piese ale 68 de autori vestici (40 contemporani, 28 clasici) în 235 spectacole. Alegerea pieselor vestice se face cu multă grijă, totuși apare o disproporție din punctul de vedere al nivelului pieselor și numărul acestora. Ca un exemplu, voi aminti scriitorul francez Robert Thomas, ale cărui piese au fost jucate într-o singură stagiune de mai multe ori decât în Franța pe toată perioada activității autorului[8]. Este semnificativ numărul artiștilor care se străduiesc să includă piese lipsite de valoare în repertoriul teatrului, care prelucrează probleme ale unor relații amoroase, referitor la care secretarul Consiliului Teatral remarca: „numai cu scopul de a prezenta publicului român decadența societății apusene”.

Este important de menționat interesul față de filmele apusene, iar fenomenul este amplificat de cererea publicului pentru tot mai multe astfel de filme. Și presa amintește aceste solicitări și, printre altele, un articol din numărul din octombrie 1965 al revistei „Lupta de clasă” urgencează aducerea filmelor apusene de mare succes internațional (*La Dolce Vita*, *Opt și jumătate*, *Dragostea mea Hiroșima*, filme de Chaplin etc). Un interes uriaș se manifestă pentru spectacolele și expozițiile unor grupuri culturale existente în Apus. Expoziția americană de grafică din București a fost vizitată de mai multe zeci de mii de români: având în vedere marele interes pentru acest moment cultural, pe tot timpul expoziției au fost prezenți milițieni pentru menținerea ordinii publice. Și la premiera teatrului parisian Odeon din anul acesta s-au luat aceleași măsuri de precauție, mai ales după incidentul de anul trecut petrecut cu ocazia spectacolului susținut de teatrul Shakespeare la București, când mai multe sute de persoane au forțat porțile teatrului și au năvălit cu forța.

Experiența noastră ne arată că și în viața culturală românească a început fenomenul de continuă înlăturare a politicii dogmatice și izolaționiste. Este totuși

notabil faptul că acest fenomen a început mai târziu ca la noi (și în alte state socialiste europene) și într-un ritm mai lent, dar se pot deja resimți efectele pozitive. Organele culturale ale partidului și statului urmăresc cu multă atenție ca acest fenomen să nu ducă la perturbări, să nu producă discuții de amploare în opinia publică, într-un cuvânt: să nu devieze atenția oamenilor de la sarcinile economice și să nu se știrbească rolul inițiator și autoritatea statului. Faptul că populația românească a fost izolată de Occident multă vreme a dus la creșterea interesului acesteia pentru cultura occidentală și acest interes, împreună cu snobismul, dă impresia că influența vestului este mult mai puternică decât în fapt. Conducerea bine centralizată a vieții culturale românești de către partid și stat contrabalansează însă efectele negative, pătrunderea excesivă a apusenilor.

József Vincze, consul

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-f-1-j-Rom-16/b-005058-1965, f.724-727*)

[1] Lucian Blaga (1895-1961), poet și filosof, între 1926-1939 activând în diplomație (ultimii trei ani ca ambasador la Berna și Lisabona). În 1936 a fost ales membru al Academiei, din 1938 a fost numit profesor la Universitatea din Cluj, iar 1949 a fost transferat la filiala din localitate a Academiei Române. Pentru avaturile lui Blaga în anii regimului comunist vezi Ion Bălu, *Viața lui Lucian Blaga*, IV, București, Edit. Libra, 1999.

[2] Titu Maiorescu (1840-1917), critic literar și om politic, profesor la Universitatea din București, la care a fost și rector. A fost în repetate rânduri ministru la diverse departamente, iar în 1912-1913 prim-ministru. A fost mentorul societății literare „Junimea”, creând o „școală” în adevăratul sens al cuvântului. Asupra lui vezi Z. Ornea, *Viața lui Titu Maiorescu*, 2 vol., București, Edit. Style, 1997 (ediția a II-a). Pentru posteritatea lui: Doru-George Burlacu, *Revenirea la Maiorescu (1863-1993)*, Cluj, Edit. Dacia, 1997.

[3] Nicolae Iorga (1871-1940), istoric și om politic, fondatorul și șeful Partidului Național-Democrat, prim-ministru între 1931-1932. A fost asasinat de legionari la 27 noiembrie 1940. Asupra lui vezi: Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga*, București, Edit. Tineretului, 1968; N.M. Nagy-Talavera, *Nicolae Iorga. A Biography*, Iași, The Center for Romanian Studies, 1996.

[4] Ion Țuculescu (1910-1962), de profesie medic, dar în același timp pictor autodidact de mare valoare. Asupra lui vezi Magda Cârmei, *Ion Țuculescu*, București, Edit. Meridiane, 1985.

[5] Eugen Ionescu (1909-1994), scriitor de origine română, stabilit la Paris din 1942. Între 1945-1949 a tradus operele poetului Urmuz, precursor al suprarealismului și al literaturii absurdului, totodată lucrând la piesa *La Cantatrice Chauve*, care va fi jucată pentru întâia dată la 11 mai 1950, la „Théâtre des Noctambules”. La 22 ianuarie 1970 a fost ales membru al Academiei Franceze, devenind Cavalier al Legiunii de Onoare.

[6] Constantin Brâncuși (1876-1957), sculptor de origine română, stabilit la Paris din 1904, ce a ocupat un loc unic în istoria artelor. În 1955 avusese loc la Muzeul „Guggenheim” din New York o mare retrospectivă a lucrărilor sale, ceea ce a reprezentat consacrară lui definitivă.

[7] Iorgu Iordan (1888-1986), lingvist și filolog, profesor la Universitatea din Iași (1927-1946) și apoi la cea din București, la aceasta din urmă fiind și rector între 1957-1958. A fost ales membru corespondent al Academiei Române încă din 1934, devenind titular în 1945, în această calitate ocupând în două rânduri funcția de director al Institutului de Lingvistică din capitală (1949-1952 și 1958-1970). Totodată, a avut un rol important în cadrul comisiei pentru cercetarea abuzurilor și ilegalităților de la Ministerul Educației Naționale în anii 1944-1945, contribuind la „epurarea” din învățământul universitar a unor personalități de seamă ale culturii române. A realizat o operă impresionantă, a condus mai multe publicații de specialitate și a făcut parte din numeroase societăți de lingvistică din străinătate. Imediat după sfârșitul războiului a fost ambasador al României la Moscova vreme de trei ani. Un punct de vedere personal asupra epocii pe care a traversat-o vezi în volumele sale de *Memorii* (3 vol., București, Edit. Eminescu, 1977, 1979) și în Valeriu Mangu, *De vorbă cu Iorgu Iordan* (București, Edit. Minerva, 1982).

[8] Prin anii '60, Robert Thomas a cunoscut perioada sa de glorie în teatrul de bulevard, îndeosebi cu piesa sa polițistă „Huit femmes”, adunând chiar o substanțială avere, mai ales după ce Alfred Hitchcock i-a cumpărat una din piese. Ulterior, scriitorul și opera sa au căzut în desuetudine și uitare.

Kapják: Komócsin Zoltán és Puja Frigyes elvtársak

Szigorúan titkos!

Másolat a bukaresti nagykövetség 1965. november 18-án kelt 306/sz.t./sz. jelentéséről

Tárgy: Román pártvezetők látogatása Kolozs és Máramaros tartományban.

Nicolae Ceaușescu, az RKP KB főtitkára – Ion Gheorghe Maurer miniszterelnök, valamint Paul Niculescu-Mizil és Mane Manescu KB-titkárok társaságában – 1965. november 4-8. között ellátogatott Kolozs és Máramaros tartományba. A látogatás nagy feltűnést és kivételes érdeklődést keltett, miután az új pártvezetés első nagyszabású országjáró útjáról van szó, amely nagyrészt magyar nemzetiségiek által lakott területeken zajlott le.

A román vezetők a látogatás öt napja alatt ellátogattak kolozsvári, nagybányai és szatmári üzemekbe, kulturális és felsőoktatási intézményekbe, valamint több vidéki mezőgazdasági termelőszövetkezetbe. November 6-án a Kolozs tartományi pártaktívával, 8-án pedig a nagybányai aktívával találkoztak. Ceaușescu elvtárs mindkét alkalommal nagy beszédet mondott.

Az ötnapos látogatás mind külsőségeiben, mint tartalmában azt a célkitűzést látszott demonstrálni, hogy a nemzetiségi politikában tapasztalt feszültségek csökkentése révén tovább erősödjék a román vezetés politikai bázisa.

A látogatás fő célját leginkább a kolozsvári aktívaértekezleten elhangzott Ceaușescu-beszéd világította meg. A beszéd – miután a IX. kongresszus határozataiból kiindulva méltatta az elért nagy eredményeket, és vázolta a következő 5 év feladatait – hangsúlyozta Kolozs tartomány jelentős szerepét az iparosítási politika végrehajtásában. Leszögezte, hogy a vezetés „megkülönböztetett figyelmet szentelt és szentel a termelőerők ésszerű eloszlásának az ország egész területén, az összes tartományok gazdasági és társadalmi felemelésének”. A beszéd gerincét a nemzetiségi kérdés taglalása alkotta. A főtitkár részletesen méltatta az évszázadok óta együtt élő román, magyar és más nemzetiségű dolgozók közös munkáját és harcait, majd az RKP azon érdemét, hogy „szüntelenül erősíteni tudta a román nép és az együtt élő nemzetiségek megbonthatatlan testvériségét”. Ezt követően „a teljes jogegyenlőséget, a sokoldalú érvényesülés lehetőségét” hangsúlyozta Ceaușescu elvtárs.

Az aktíva több más felszólalója is a teljes jogegyenlőséget, a testvéri együttműködést húzta alá. Kiemelkedő érdekességű volt Balogh Edgár, (a „Korunk” helyettes főszerkesztője) felszólalása. Miután leszögezte, hogy „az együtt élő nemzetiségek anyanyelvének szabad használata, az anyanyelvű kiadói tevékenység és sajtó, a színházak és az összes fokú iskolák, a szocialista hazánk új alkotmányában meghirdetett teljes egyenlőség konkretizálását jelentik”, arról az amerikai újságíróról beszélt, aki – kolozsvári tapasztalatai alapján – pozitív cikk-

sorozatot jelentetett meg a magyar nemzetiség helyzetéről, majd azzal hangsúlyozta a dolog jelentőségét, hogy az „csapást mér azokra a mesterkedésekre, amelyekkel reakciós elemek megpróbálják elterelni a figyelmet a kisebbségek elleni rasszista politikájukról vagy programokról”. „A nemzeti kérdés testvéri megoldásával, a román nép és az együtt élő nemzetiségek közötti testvéri egység fenntartásával és fejlesztésével egyszerre mind védelmezzük hazánk szuverenitását bármely kívülről jövő viszálykeltési, uszítási szándékkal és cselszövésével szemben”. (Idézet az „Előre” c. lapból. Említést érdemel, hogy az utolsó mondat román eredetije az „imperialista” jelzőt is tartalmazza.) A Nyugaton folyó ilyen irányú propagandáról első ízben történt említés a nyilvánosság előtt.

A látogatásról kiadott terjedelmes – riportszerű – kommüniké egyébként egy sor magyar nevű dolgozóról (értelmiségiekről, munkásokról és parasztokról) tett említést, akikkel a vezetők érintkeztek, ill. akik felszólaltak az aktívakon. Külön kiemelte az egyik tudósítást, hogy a pálfalvi (Máramaros tartományi) termelőszövetkezet egyik dolgozója, Balogh András, magyarul mondott üdvözlőbeszédet.

Figyelemre méltó volt a kolozsvári „Babeş-Bolyai” egyetemen tett látogatás, amelynek keretében Daikovicu rektor leszögezte, hogy a két kolozsvári egyetem egyesítése „csak javunkra vált mind anyagi és tudományos, mind nevelési és politikai szempontból”. Ceauşescu elvtárs pedig „megelégedéssel állapította meg, hogy a román, magyar, német és más nemzetiségű fiatalok között testvéri együttműködési szellem uralkodik, s a közös munka és tanulás a leghelyesebb útnak bizonyul ahhoz, hogy az összes ifjak minden szempontból a szocialista Románia egyenlő állampolgárainak érezzék magukat” stb.

A tudósítások kiemelték, hogy a nagybányai díszelőadás „nagy művészi erővel mutatta be hazánk e vidéke román és magyar folklórájának gazdagságát”.

Szokatlan külsőségek jellemezték az országjárás megszervezését. A vezetők nyitott gépkocsival vonultak végig az útvonalon, a nagyarányú szervezőmunka révén mozgósított lakosság sorfala között. A gépkocsikat mindenütt virágeső fogadta. A látogatás befejezésekor a vezetőket fáklyás sorfal, tűzijáték búcsúztatta. A látogatást hatalmas publicitás kísérte.

A román vezetők ötnapos országjárásának célja érezhetően az volt, hogy hatáson kívül szolgálja az egységes nemzeti állam alapjainak megerősítését, és hangsúlyozza a párt, a szocialista Románia vezetői és intézményei körül tömörülő nép teljes egységét, a nemzetiségi politika helyességét. Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy a látogatás – lélektanilag és a nyilvánvalóan lezajlott ilyen tárgyú bizalmas megbeszélések eredményeképpen – alkalmas arra, hogy a nemzetiségi területen tapasztalt mozgást továbbfejlessze, és elősegítse a nemzetiségi politikában tapasztalható torzulások kijavítását.

Itt említem meg, hogy november 18-án protokolláris látogatáson fogadott Bodnaras et., és beszélgetésünk során kitért a párt- és kormányvezetők Erdélyben tett látogatására. Nagyon határozottan hangsúlyozta, hogy a nemzetiségek egyenjogúságát valósítják meg, aki erről meg akar győződni, látogasson el Kolozsvárra vagy Marosvásárhelyre, a saját szemével győződhessen meg arról, milyen szoros barátságban élnek és dolgoznak románok és magyarok.

Vincze József s.k. nagykövet

Copie după raportul nr. 306/str. secr./ din 18 noiembrie 1965
al Ambasadei din București

**Subiect: Vizita conducătorilor de partid români
în regiunile Cluj și Maramureș**

Nicolae Ceaușescu, secretar general al CC al PCR – în compania premierului Ion Gheorghe Maurer și a secretarilor CC, Paul Niculescu-Mizil[1] și Manea Mănescu[2] – în intervalul 4-8 noiembrie 1965 au făcut o vizită în regiunile Cluj și Maramureș. Vizita a stârnit mare senzație și un interes deosebit, fiind vorba despre primul drum de mare anvergură prin țară a noii conduceri de partid, care s-a desfășurat în cea mai mare parte în teritorii locuite de naționalități.

Conducătorii români, în timpul celor cinci zile ale vizitei au fost în uzine, instituții de cultură și de învățământ superior din Cluj, Baia Mare, Satu Mare și au vizitat mai multe cooperative agricole de la sate. În 6 noiembrie s-au întâlnit cu activul de partid din regiunea Cluj, iar în 8 cu cel din Baia Mare. Tovarășul Ceaușescu a ținut o cuvântare de seamă cu ambele ocazii.

Vizita de cinci zile, atât prin aparențe, cât și în conținutul lor, părea a demonstra obiectivul: a se consolida în continuare baza politică din conducerea românească prin diminuarea tensiunilor existente în politica națională. Scopul principal al vizitei a fost clarificat mai ales la cuvântarea rostită de Ceaușescu de la consfătuirea activului din Cluj. Discursul, după ce, pornind de la hotărârile celui de-al IX-lea Congres, a apreciat importante rezultate obținute și a schițat sarcinile pentru următorii cinci ani, a accentuat rolul important pe care îl are regiunea Cluj în realizarea politicii de industrializare. A constatat că conducerea centrală „a acordat și acordă o atenție deosebită pentru împărțirea judicioasă a mijloacelor de producție pentru ridicarea pe plan economic și social a tuturor regiunilor pe întreg teritoriu al țării”. Scheletul discursului a cuprins analiza problemei naționalităților. Secretarul general a apreciat în detalii munca și luptele comune ale muncitorilor români, maghiari și de alte naționalități, ce conviețuiesc de secole, apoi meritul pe care l-a avut PCR în faptul că „a reușit mereu să întărească fraternitatea indestructibilă dintre poporul român și naționalitățile conviețuitoare”. În continuare, tovarășul Ceaușescu a accentuat „totala egalitate în drepturi, posibilitatea afirmării multilaterale”.

Mai mulți dintre ceilalți vorbitori ai activului au subliniat de asemenea totala egalitate în drepturi și cooperarea frățească. A fost deosebit de interesantă luarea de cuvânt a lui Edgár Balogh, redactorul șef adjunct al revistei „Korunk”. După ce a precizat că „libera folosire a limbilor materne ale naționalităților conlocuitoare, activitatea editorială și presa, teatrele și școlile la toate nivelele în limbile materne înseamnă concretizarea egalității totale care a fost enunțată în noua constituție a patriei noastre socialiste”, a vorbit despre ziaristul american, care – în urma experiențelor sale de la Cluj – a publicat o serie de articole pozitive despre situația naționalității maghiare; apoi a accentuat importanța faptului, spunând că „acest lucru lovește în acele uneltiri cu care elementele reacționare încearcă să distragă atenția de la politica lor rasistă îndreptată împotriva minorităților”.

„Cu rezolvarea frățească a problemei naționale, cu susținerea și promovarea unității frățesti dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare ocrotim totodată suveranitatea țării noastre împotriva oricăror intenții generatoare de conflicte, învrăjbiți și conspirații venite din afară”. (Citat din organul de presă „Előre”. Trebuie menționat că originalul în limba română a ultimei propoziții conține și expresia de imperialist). Propaganda de acest gen, existentă în vest, s-a menționat pentru prima oară în fața publicului.

De altfel, amplul comunicat publicat – sub forma unui reportaj –, în legătură cu vizita a făcut referiri la o serie de oameni ai muncii maghiari (intelectuali, muncitori și țărani) cu care conducătorii aveau legături și care au luat cuvântul la active. Unul dintre comunicate a evidențiat faptul că unul dintre muncitorii cooperativei din Paula (regiunea Maramureș), András Balogh, a spus discursul de salut în limba maghiară.

A fost demnă de atenție vizita la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, în cadrul căreia rectorul Daicovicu a precizat că unirea celor două universități clujene „a fost spre binele nostru atât din punct de vedere material și științific, cât și în privința educației și pe plan politic”. Tovarășul Ceaușescu la rândul său „a afirmat plin de satisfacție că între tinerii români, maghiari, germani și de alte naționalități există un spirit de cooperare, iar munca și studiul comun este cea mai bună cale ca toți tinerii să se simtă din toate punctele de vedere cetățeni de rang egal ai României socialiste” etc.

Comunicatele au accentuat că spectacolul festiv din Baia Mare „a prezentat cu o putere artistică deosebită bogăția folclorului românesc român și maghiar din această regiune a patriei noastre”.

Neobișnuite aspecte au caracterizat organizarea vizitei prin țară. Conducătorii au parcurs traseul cu automobilele deschise printre cordoanele populației mobilizate cu o muncă de organizare deloc neglijabilă. Automobilele au fost primite peste tot cu ploaie de flori. La terminarea vizitei, oamenii și-au luat rămas bun de la conducători formând cordoane cu făclii și trăgând focuri de artificii. S-a făcut o uriașă publicitate.

Scopul palpabil al vizitei de cinci zile prin țară a conducătorilor români a fost de a servi în mod eficient consolidarea bazelor statului național unitar și de a accentua unitatea totală a poporului strâns în jurul partidului, a conducătorilor și instituțiilor României socialiste, de a demonstra justetea politicii naționale. Totodată, indiscutabil este și faptul că vizita – din punct de vedere psihic și ca rezultat al discuțiilor confidentiale avute evident pe acest subiect – este capabilă de a cataliza dezvoltarea mișcării naționalităților în acest domeniu și să ajute la corectarea greșelilor existente în politica națională.

Aici amintesc că la 18 noiembrie tov. Bodnăraș m-a primit într-o vizită protocolară și în timpul discuțiilor noastre s-a oprit asupra vizitei conducătorilor de partid și de stat în Ardeal. A accentuat foarte hotărât că se realizează egalitatea în drepturi a naționalităților, iar cine vrea să se convingă de aceasta să viziteze Clujul sau Tg. Mureșul și se va putea convinge cu proprii ochi în ce strânsă prietenie trăiesc și lucrează românii și maghiarii.

Vincze József, ambasador

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-16/b-sz.n.-1945-1968, f.208-210)

[1] Paul Niculescu-Mizil (n. 1923) fusese rectorul Școlii Superioare de Partid „Ștefan Gheorghiu” și director adjunct al Institutului de istorie a PCR (1955). Între 1956 și 1968 a fost

seful secției de propagandă și agitație a CC al PCR, ulterior fiind numit viceprim-ministru al guvernului (1972-1981), ministru al Educației și Învățământului (1972-1976), ministru al Finanțelor (1978-1981), președinte al Centrocoop (1981-1989). Totodată a fost membru al CC al PCR (1955-1989) și al Comitetului Politic Executiv (1965-1989). Vezi volumul de memorialistică: P. Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, București, Edit. Enciclopedică, 1997.

[2] Manea Mănescu (n. 1916), fost ministru al Finanțelor (1955-1957), membru al CC al PCR (1960-1979, 1982-1989) și al Comitetului Politic Executiv (1969-1979, 1984-1989). Între 1967 și 1972 era președinte al Consiliului Economic, iar ulterior va deveni viceprim-ministru (din 1972) și prim-ministru (1974-1979).

002837/66

Felkerestem 1966. április 15-én dr. Takács Lajos egyetemi tanárt, az Államtanács tagját. Átadtam neki dr. Ustor Endre *Diplomáciai kapcsolatok* című könyvét, és egyben érdeklődtem az ILA (Nemzetközi Jogi Szövetség) román tagozata megalakulásának körülményeiről. Ez utóbbival kapcsolatban megjegyezte, hogy közelebbit ő sem tud arról, hogy miért ilyen magas szintű részvétellel alakult meg (díszelnök Gh. Maurer, a Minisztertanács elnöke, az elnökség tagja többek között Manescu külügyminiszter stb.). Az alakuló ülésen sem vehetett részt, mert vidéken volt. Elmondotta, hogy az elmúlt két hónapban nagyon sokat járta a vidéket Erdélyben. Ezeknek az utazásoknak a célja az RSZK alkotmányáról, személy szerint ráháruló feladatként, az állampolgári egyenlőségről rendezett szimpóziumokon való részvétel volt.

Hárman voltak egy csoportban: Ionascu, az államjog egyik kolozsvári professzora, ő és a Crișana (Nagyvárad) tartományi Pártbizottság agit-prop. titkára. Ilyen szimpóziumokat tartottak Nagyváradon, Margittán, Szatmáron és Nagykárolyban. Mint mondotta, románul beszélt ő is az említett városokban, kivéve Margittát, ahol a lakosság túlnyomó többsége magyar. Ezzel kapcsolatban jegyezte meg, hogy a Központi Bizottság határozott utasítást adott a pártszervezeteknek arra nézve, hogy a jövőben szélesítsék a nemzetiségek nyelvén, így elsősorban magyar nyelven folytatott kulturális és politikai nevelő munkát. Érdekes megállapítani – folytatta ezt a gondolatmenetet –, hogy a IX. Kongresszus óta a helyi párt- és állami szervezetek a nemzetiségek nyelvén beszélő képviselői bátrabban nyilatkoznak meg e nyelvek valamelyikén. Neki személyes tapasztalata is sok van ilyen tekintetben, többek között az ő választási körzetében is.

A professzor elmondotta, hogy a Központi Bizottság mellett működő Nemzetiségi Bizottság a közeljövőben ismét ülést tart. Az ülés napirendje a nemzetiségi nyelven folyó iskolai oktatás kérdéskomplexumának megvizsgálása lesz. Amint a legutóbbi találkozásunk során is említette, tavaly ősszel a kérdés napirendre tűzését el kellett halasztani, mert az oktatásügyi minisztérium nem rendelkezett vagy nem volt hajlandó adatokkal szolgálni a nemzetiségi nyelven folyó iskolai oktatásról.

A Nemzetiségi Bizottság nagyon határozottan lépett fel, s ily módon a szükséges statisztikai adatok most már rendelkezésre állnak. Az elmúlt év ősze óta eltelt időben a bizottság szorgos felmérő munkát folytatott e kérdéssel kapcsolatban. Nagyon sok konkrét panaszt is kivizsgáltak. Meg lehet állapítani azt, hogy már most a panaszok egy része (a nemzetiségi nyelven folyó általános és főleg középiskolai oktatás elsorvasztása, erőszakos beiskolázás román nyelvű tagozatra stb.) igaznak, más része túlzottnak, a valósággal nem egyezőnek bizonyult.

Az adatok ismeretében megállapítható, hogy az általános és középiskolai oktatásban részt vevő magyar, német és más nemzetiségű gyermekek, illetve fiatalok száma megfelel az illető nemzetiség összlakosságához viszonyított arányszámnak. (A professzor megállapítása szerint az RSZK magyar anyanyelvű lakossága 9,5%-át képezi az összlakosságnak. Erdélyben a magyar anyanyelvű lakosság lélekszámának megfelelően, az iskolákban is pl. 1/3-2/3 a magyar, illetve a román nyelvű oktatásban részt vevők aránya. Az 1/3-as arány egyébként más tekintetben is iránymutató.) A valóban komoly problémát a felsőfokú oktatásban részt vevő magyar diákok számának kicsiny volta képezi. Az összes egyetemi és főiskolai hallgatónak mindössze 6,5%-a magyar nemzetiségű. A természettudományi és műszaki jellegű egyetemeken az arány ennél lényegesen jobb, előfordul, hogy a 9,5%-át is meghaladja a magyar nemzetiségű diákok száma. A humán tagozaton viszont még a 6,5%-nál is kevesebb: mindössze 4,5% a magyar nemzetiségű diákok aránya. Különben rossz a helyzet a jogi és filozófiai fakultáson. A Nemzetiségi Bizottság pl. a filozófiai karon részt vevő magyar nemzetiségű diákok számának emelését szükségesnek fogja tartani, mert az ilyen diplomával rendelkezőkre nemcsak az egyetemi és főiskolai oktatás további biztosítása céljából van szükség, hanem igénylik őket a lapok és folyóiratok szerkesztőségei a népművelés irányító szervei, kutatóintézetek stb.

A professzor megállapítása szerint a magyar nemzetiségű egyetemi és főiskolai hallgatók számának csökkenése a „Babeş-Bolyai” egyetem egyesülése után indult el, s 1961/1962-ben jutott a mélypontra. Azóta valamelyest javulás észlelhető, különösen az utóbbi időben. Ez azonban a már említett 6,5%-os arányt tudta csupán biztosítani.

Megjegyezte, hogy az alapvető hiba ott volt, hogy nem állapították meg az egyetemi felvételi bizottságok számára az újonnan felveendő magyar nemzetiségű diákok kötelezően megtartandó keretszámát. Ebből következően a román anyanyelvű felvételizőkkel szemben – magától értetődően – az azonos szintű tárgyi tudás mellett is, a magyar nemzetiségű diákok hátrányosabb helyzetbe kerültek.

A megoldás a már elmondottakból is következik: a felveendő magyar nemzetiségű diákok keretszámának előre történő megállapítása. A keretszámnak pedig meg kell egyeznie a magyar nemzetiség és az összlakosság arányával.

A professzor megemlítette a témával kapcsolatosan, hogy előreláthatólag sor fog kerülni a „Babeş-Bolyai” Egyetem egyesülési okmányának felülvizsgálatára is. Nem mondotta, csupán célzott rá, hogy az egyetemre felveendő magyar nemzetiségű diákok megfelelő arányának biztosítását célozza az említett okmány felülvizsgálása.

A professzor elmondotta, hogy a Nemzetiségi Bizottságnak, pontosabban az első titkárnak (a beszélgetés folyamán így említette Ceauşescu elvtársat) a múlt év őszén kiadott utasítása, amely szerint elő kell mozdítani az anyanyelvű kultúrcsoportok, irodalmi körök munkájának újratelepítését, az eddigi tapasztalatok szerint komoly eredménnyel járt.

Az irodalmi körökkel kapcsolatban kitért a következő esetre. Kolozsvárt működik a Gaál Gábor irodalmi kör. Az irodalmi kört az írószövetség keretében hívták életre, tulajdonképpen a fiatal írók és költők egyik fórumaként. Az irodalmi kör nagyon aktívan kezdte újra működését. A kör ülésein részt vevők száma egyre inkább növekedett. A közelmúltban már egy-egy ilyen ülésen 180-200 ember is részt vett. Önmagában ez nem lett volna baj. A közönség növekedésének a következő volt a fő oka. Az irodalmi kör titkára, Nyárádi Pál, aki tehetséges, fiatal és nagyon aktív ember, továbbá 4-5 fiatal író és költő képezte az irodalmi kör magvát. Ez utóbbiak még a „Babeş-Bolyai” egyetem hallgatói a magyar nyelv és irodalom szakon. A romániai magyar folyóiratok kb. 4-5 éve rendszeresen közlik verseiket, novelláikat és

egyéb írásaikat. Ezek a fiatalok erőteljes, nemzedéki ellentéteket szító „lázasba” kezdtek. Költeményeik, felszólalásaik s egyéb megnyilvánulásaik elsősorban a ma is Erdélyben élő idősebb magyar írók, így pl. Nagy István ellen irányultak. Ismeretes, hogy Nagy István túl érzékeny ember. Hozzá, valamint fiához, Nagy Károlyhoz – aki a „Babeş-Bolyai” egyetemen tanít – természetesen eljutott a Gaál Gábor irodalmi körben e fiatalok ellene irányuló megnyilvánulásainak híre. A szóban lévő 4-5 fiatal író és költő különös kapcsolatba került egy Nagybányán élő, önmagát „félreértettnek, mellőzöttnek” tartó idősebb íróval. A nevét a professzor sajnos elfelejtette, látható erőlködése ellenére sem tudta megmondani. Ez a „félreértett” ember rendszeresen megjelent a Gaál Gábor irodalmi kör ülésein, annak ellenére, hogy Nagybányán lakik. Többször is elvitte vacsorázni és iddogni az említett fiatalembereket. Felhasználva a fiatalok már említett értelmű és irányú lázadását, ezek hangulatát tovább szította a saját félreértettségének és el nem ismertségének panaszaival. (Az itteni irodalmi folyóiratok ugyanis nem közölnek tőle semmit, művei színvonalának művészi elégtelensége miatt.) Egy idő óta ez a „félreértett” ember azonban tovább is ment a fiatalok hangulatának alakításában, és olyan kijelentéseket tett, hogy ez, vagyis az ő írásai megjelentetésének megtagadása nem fordulhatna elő akkor, ha Magyarországon és nem Romániában élnének stb. Ennek alátámasztására többször is lobogtatott Váczi Mihálytól kapott levelet. A levél munkáinak magyarországi megjelentetése elől elzárkózó álláspontot foglalt magában, tartalmazott azonban bizonyos bátorító kitételeket is.

Természetesen az egyre növekvő hallgatóság körében voltak mások is, akik kifejezetten reakciós céljaikra próbálták mind az irodalmi kört, mind a szóban lévő fiatalokat felhasználni. Mindezek következtében a Gaál Gábor irodalmi kör rossz irányt vett. A vége mindennek az lett, hogy az illetékes román hatóságok házkutatást foganatosítottak a fiataloknál, és a nagybányai félreértett „zsenit” letartóztatták. Az egészből eléggé nagy ügy kerekedett. Ő – a professzor – is megbízatást kapott arra, hogy utazzék le Kolozsvárra, és a tartományi Pártbizottság első titkárával, Duca elvtárssal is beszélje meg a helyzetet. Örvendetes az, hogy a felső pártvezetésben – ennek megfelelően az írószövetség és az egyetemi vezetők körében is – türelmes álláspontot alakítottak ki a szóban levő fiatal írókkal és költőkkel szemben. Felmerültek ugyanis a következő kérdések:

- Bűnvádi eljárás induljon-e a fiatalokkal szemben?
- Kizárják-e őket az egyetemről?
- Megmaradjanak-e a Kommunista Ifjúsági Szövetség tagjaiként?

Bukarestben a párt felső szervei az álláspontjukat olyképpen alakították ki, hogy ezek a fiatalok tehetséges, sokat ígérő írók és költők, s egész eddigi tevékenységük pozitívan értékelhető. Ők nem követtek el államellenes bűncselekményt, magatartásuk egésze sem olyan, ami miatt életútjukat el kellene vágni. Más kérdés a nagybányai „félreértett” írónak az esete. A fiatalok ügyében Balogh Edgár a nála már ismert hevességgel lépett fel, memorandumokat szerkesztett stb., különböző párt- és állami szervekhez a fiatalok érdekében. El kell ismerni, hogy ennek következtében is vált az ügy minden illetékes pártfórum előtt ismertté.

A Kolozs Tartományi Pártbizottság, majd pedig az egyetemi vezetőség is az előbb említett álláspontnak megfelelően vizsgálta ki a fiatalok ügyét. Érdekes – alapította meg a professzor –, hogy a „Babeş-Bolyai” egyetem rektora, Daicovicium professzor, akit személy szerint ő ugyan nem kedvel, nagyon értéktartó álláspontot képviselt az egész ügyben, és határozottan amellelt állt ki, hogy nem szabad kizárni az egyetemről a szóban levő fiatalokat. Bizonyos mértékig jellemző, hogy az

egyetem egyik magyar prorektora, Péterfi, a kizárás mellett kardoskodott. A másik magyar prorektor, Demeter János, a fiatalok ügyének legfontosabb tárgyalásakor Bukarestbe utazott „sürgős feladatainak” ellátása céljából. A napokban, április 13-án vagy 14-én hívták össze az egyetemi KISZ-szervezet ülését, amely megtárgyalta az érintett fiatal írók és költők magatartását, cselekedeteit.

Jóllehet az ülés lefolyásáról még pontos tájékoztatása nincs – jegyezte meg a professzor –, a döntés valószínűleg úgy hangzott, hogy egy Molnis nevű fiatal író (a hírek szerint Hunyadi Sándornak természetes fia) kizárnak a KISZ-ből, a többit figyelmeztetik. Molnis is folytathatja, illetve befejezheti egyetemi tanulmányait.

Az egész ügy, érthetően, a kolozsvári közvéleményt eléggé élénken foglalkoztatja – mondotta a professzor. Megkérdezte, hogy vajon mi tudunk-e minderről. A magam részéről nemleges választ adtam. A professzor megjegyezte, hogy valószínűleg az ügynek visszhangja lesz Magyarországon is.

Részben az előbbiekhöz kapcsolódva – majd pedig a beszélgetés folyamán még többször megismételte – a professzor azt a megállapítást tette, miszerint a IX. kongresszus óta eltelt időben a nemzetiségi politika vitelében kialakult kedvező légkörben nagyon sok függ a magyar nemzetiségű politikai, államigazgatási, kulturális területen dolgozó funkcionáriusoktól, olyan értelemben, hogy merjék felvetni, merjék tárgyilagosan tájékoztatni az illetékes szerveket a hatáskörükbe tartozó problémákról.

Péterfi prorektornak az említett ügyben elfoglalt túlzó álláspontját emelte ki példaként arra, hogy ez a fajta alapállás még, sajnos, nagyon sokaknál hiányzik.

A professzor elmondta, hogy Duca elvtárs, aki tavaly a Nemzetiségi Bizottság megalakulásakor annak egyik tagja lett, kivált a Bizottságból, és az elmúlt év ősze óta a Kolozs Tartomány Pártbizottságának első titkára. Duca elvtárs 20 éven át dolgozott Kolozs tartományban pártmunkásként. A Nemzetiségi Bizottságban való ki-nevezését megelőzően a kolozsvári Városi Pártbizottság első titkára volt. Mind neki személy szerint, mind pedig a kolozsvári közvélemény nagyobb részének igen jó véleménye van Ducáról. Nagyon felkészült, intelligens, politikai és különösen nemzetiségi munka vitelében nagyon nagy tapasztalattal rendelkező funkcionárius. A városi pártbizottság első titkári posztról a következők miatt került el tavaly.

A városhoz tartozó termelőszövetkezetekben 1964-ben igen rossz terméseredmények voltak. Ennek egyik fő oka az volt, hogy nagymérvű munkaerőhiány jelentkezett ezekben a termelőszövetkezetekben, lévén a munkabíró férfiak túlnyomó többsége Kolozsvárott és más helységeken lévő nagyipari létesítményekre ment el dolgozni. A termelőszövetkezetekben maradt idős emberek és asszonyok nem tudtak minden munkát megfelelő időben és minőségben elvégezni. Mindezek miatt a pártközpont vizsgálatot folytatott le. A vizsgálat eredményeként a városi pártbizottság mezőgazdasági ügyekkel foglalkozó titkárát, egy Kiss nevű elvtársat más munkára helyeztek, és Duca elvtársat pedig a tartományi pártbizottságra tették instruktornak. A kongresszust követően, a Nemzetiségi Bizottság létrehozásakor Duca elvtársat Bukarestbe helyezték. A bizottság Duca elvtárs személyében a nemzetiségi politikát kiválóan ismerő, humanusan gondolkodó tagot kapott. Múlt év késő őszén, szinte egyik napról a másikra, Duca elvtársat a Kolozs Tartományi Pártbizottság elsőtitkárává választották meg. E tény azonban túl azon, hogy Duca elvtárs számára teljes rehabilitációt jelentett a már említett üggyel kapcsolatban, igen örvendetes esemény azért, mert a tartomány élére az említettek közül is következően a nemzetiségi politika helyes vitelét biztosító pártfunkcionárius is került. Úgy véli – mondotta a professzor –, hogy ilyen széles körű közmegelegedéssel egyetlen tartományi vagy városi pártbizottság elsőtitkár-megválasztása sem találkozott.

A Központi Bizottság április 12-13-i plénumával kapcsolatban a professzor a következőket mondotta el. A plénumról kiadott közleményből is kitűnik, hogy az belső kérdésekkel foglalkozott. A közeljövőben – e megállapítását a professzor nem részletezte – a belpolitikai életben bizonyos felélénkülés várható.

A plénum egyik érdekes mozzanataként említette, hogy az RKP megalakulásának közelgő 45. évfordulója alkalmából felülvizsgálják a Központi Bizottságnak 1958-ban elfogadott határozatát, amely az 1933-as griviței politikai és sztrájkharokban való részvétellel kapcsolatban született. A határozat meghozatalánál Gh. Dej lényegében szubjektív véleményét erőltette rá a Központi Bizottságra. Ezt – jegyezze meg a professzor – az elsőtitkár állapította meg a plénumon. Dej elvtárs véleményének alapján az elvtársak egy csoportját lényegében háttérbe szorították vagy kizárták (Petre Dumitrescuról és más elvtársakról és nem a Kisinevszki-féle csoportról van szó – pontosította az elmondottakat a professzor). Gh. Dej 1958-ban azt a megállapítást tette, hogy „elérkezett az ideje annak, hogy kilépjünk az ismeretlenségből”. Ez a kilépés azonban a kommunisták önkényesen megállapított körére vonatkozott csupán. A plénum elhatározta az említett 1958-ban elfogadott határozatnak a felülvizsgálását és az ott érintett elvtársak rehabilitációját. Ennek nyilvánosság elé kerülésére az évfordulókor lehet számítani. Érdekessége még a plénum e kérdés feletti vitájának az, hogy az egyik felszólaló Gh. Dej elvtárs álláspontjának értékelésénél a „személyi kultusz” megjelölést használta. A plénum nagy hangsúlyt fektetett az ifjúság nevelésének kérdésére. Sok olyan szimptóma van – állapította meg a plénum –, amely az ifjúságnak a közügyektől való elfordulásáról, saját egyéni élete kérdéseivel való elfoglaltságáról vall. Sokat remélnek, többek között, az úttörőmunkával kapcsolatos határozattól is, amely új alapokra helyezi az úttörőmozgalmat. Az egyik leglényegesebb változtatás az lesz, hogy az úttörőmozgalomnak a fő gondozójává a pedagógusok válnak.

Megkérdeztem a professzortól, hogy vajon személy szerint neki mi a véleménye Kádár János és Kállai Gyula elvtárs március 11-12-én Bukarestben tett látogatásáról, az itt lefolytatott tárgyalásokról. Pontosabban: azok mennyiben segítették elő a két ország közötti kapcsolatok továbbfejlődését. A professzor kitérő választ adott. Azt mondotta, hogy közel két hónapon át szinte állandóan a vidéket járta. Nem állt módjában ezzel kapcsolatban a leghivatottabbak véleményét hallani. Valamit hallott – nem a két magyar vezető elvtárs látogatásával kapcsolatban – arról, hogy a közelmúltban a „Népszabadság” egyik számát nem kapták meg a romániai megrendelők. Azonban ezt olyasvalaki részéről hallotta, aki egyetemi értelmiségi, tehát nem első kézből származó tájékoztatás.

A fenti kérdést a közel háromórás beszélgetés utolsó fél órájában tettem fel. A professzor maga Kádár János és Kállai Gyula elvtársak közelmúltbeli bukaresti megbeszéléseiről egy szó említést sem tett. A professzor válasza s az a körülmény, hogy e témánál 5-6 percnél többet nem időzött, olyan benyomást alakított ki bennem, hogy nem kíván bővebb tájékoztatást adni. Az a körülmény, amelyet mintegy tájékoztatlansága indoklásaként megemlített, vagyis a közelmúltban két hónapos vidéki utazás, megítélésem szerint nem magyarázhatja a professzor tájékoztatlanságát az adott kérdésben. A két hónapos vidéki utazás nem állandó vidékenlétet jelentett. Eközben is gyakran Bukarestben tartózkodott. Véleményem szerint a professzor az adott kérdésben valamilyen oknál fogva tudatosan zárkózott el akár tájékoztatás adása, akár véleményének közlése elől. A professzor által is említett „Népszabadság”-szám feltehetően Komocsin elvtársnak a Politikai Akadémián elmondott beszédét tartalmazta. Elmondotta a professzor, hogy a Központi Bizottság

április 12-13-i plenáris ülésén nem hangzott el beszámoló sem a magyar-román – közelmúltban lezajlott – legfelső szintű vezetők megbeszéléséről, sem pedig az SZKP XXIII. Kongresszusán részt vevő román küldöttség tapasztalatairól. Megítélése szerint, miután hosszú idő óta ez pártgyakorlat, sor fog kerülni a témákról szóló tájékoztatásra is. Valószínűnek tartja, hogy az elvtársak (a professzor kétséget kizáróan ezalatt az RKP legfelsőbb vezetőit értette) a kongresszus tapasztalatait most elemzik, és egy későbbi időpontban visszatérnek rá.

A fenti fontosabb kérdéscsoportokon kívül a professzor a beszélgetés során a következő néhány kisebb, bár a maga nemében érdekes kérdést érintette.

Elmondta pl., hogy az utóbbi időben a romániai egyházak aktivitása megnövekedett. Ez a megnövekedett aktivitás azonban nem minden tekintetben nevezhető pozitívnak. Ezzel függ össze Domokos Géának, a Nemzetiségi Bizottság mellett működő operatív csoport tagjának a közelmúltban Sepsiszentgyörgyön és környékén folytatott vizsgálata is. A vizsgálat célja a falusi református papok nem egyházi tevékenységének felmérése és értékelése.

A kivándorlási politikát illetően a professzor megerősítette a múlt év őszén mondottakat, és pedig azt, hogy az illetékes román hatóságok megszigorították a kivándorló-útlevelék kiadásának rendjét. Ez a gyakorlat elsősorban az egyes kapitalista országokba irányuló kivándorlási kérelmek elbírálásánál érvényesül. Különösen az egyetemi diplomával rendelkező és a fiatal emberek ezen országokba irányuló kivándorlását kívánják megakadályozni. Megjegyezte, hogy az Államtanács a külföldi állampolgárral történő házasságkötéshez kiadott engedélyeinek gyakorlatát is ezek a megfontolások vezérlik.

A professzor a beszélgetés befejezésekképpen kérte, hogy ha mód van rá, szerezük be neki a budapesti Marx Károly Közgazdasági Egyetem diplomataképző szakának tantervét. Erre ígéretet tettem.

Bukarest, 1966. április 17.

[TRADUCERE]

În data de 15 aprilie 1966 l-am vizitat pe profesorul universitar dr. Lajos Takács, membru al Consiliului de Stat. I-am predat cartea intitulată *Diplomáciai kapcsolatok* [Legături diplomatice], scrisă de dr. Endre Ustor[1], și în același timp m-am interesat de situația înființării secției române a ILA (Asociația de Drept Internațional). În legătură cu cea din urmă problemă, a menționat că nici dânsul nu știe amănunte despre motivul pentru care au fost implicați oameni de la niveluri atât de ridicate (Președinte de onoare Gh. Maurer, președintele Consiliului de Miniștri, membrii președinției includ printre alții pe ministrul de Externe, Mănescu etc), spunând că nu a putut participa la ședința constitutivă deoarece se afla la țară. Mi-a spus că în ultimele două luni a vizitat foarte des sate din Transilvania. Scopul acestor vizite a fost să participe la simpoziune cu teme legate de Constituția RSR, egalitatea între cetățeni, sarcină care i-a fost trasată lui personal.

Erau trei membri ai grupului: Ionașcu, profesor de drept politic de la Cluj[2], el însuși și secretarul cu agitație-propagandă al Comitetului de Partid din regiunea Crișana (Oradea). Au susținut astfel de simpoziune la Oradea, Marghita, Satu Mare și Carei. După cum mi-a spus, și dânsul a vorbit românește în aceste orașe, cu excepția Marghitei, unde marea majoritate a populației este de naționalitate

maghiară. În legătură cu aceasta, a menționat directivele stricte date de Comitetul Central către organizațiile de partid cu privire la extinderea muncii culturale și politico-educative în limbile minorităților, în primul rând în limba maghiară. Este interesant de remarcat – a continuat dânsul – că de la al IX-lea Congres reprezentanții organelor locale de partid și de stat care vorbesc limbile naționalităților se manifestă mai curajos în aceste limbi. Experiența personală a interlocutorului meu este bogată, printre altele și în circumscripția sa.

Profesorul mi-a spus că în viitorul apropiat Biroul naționalităților de pe lângă Comitetul Central se va reuni din nou. Ordinea de zi a ședinței va include discutarea problematicii limbilor de predare în școli. După cum menționa și la o întâlnire precedentă, anul trecut în toamnă a trebuit amânată discutarea acestei probleme, deoarece Ministerul Educației fie că nu dispunea de date, fie că nu dorea să furnizeze date referitoare la educația în limbile naționalităților.

Biroul naționalităților a avut o intervenție foarte hotărâtă și de aceea acum se cunosc datele statistice necesare. Din toamna anului trecut, biroul a lucrat intens și a evaluat situația în această privință. Se poate constata că o parte din plângeri erau bine fondate (în privința școlarizării forțate în limba română, pentru reducerea educației în alte limbi în școlile generale și mai ales în licee etc), iar altele s-au dovedit exagerate sau neconcordante cu situația reală.

Se poate constata pe baza datelor că numărul elevilor din învățământul general și liceal în limba maghiară, germană și alte limbi, respectiv numărul tinerilor corespunde cu procentul respectivei naționalități din totalul populației. (După cum spunea profesorul, în RSR populația de naționalitate maghiară constituie 9,5% din totalul populației țării. În Transilvania, corespunzător cu numărul populației de naționalitate maghiară, în școli proporția elevilor maghiari, respectiv români este, de exemplu, de 1/3 la 2/3. Rata de 1/3 este semnificativă și în alte privințe.) Problema reală este cea a numărului mic de studenți maghiari în învățământul superior. Doar 6,5% din totalul numărului de studenți sunt de naționalitate maghiară. Procentul este ceva mai ridicat la secțiile de științe ale naturii și cele tehnice, procentul studenților maghiari depășind câteodată chiar 9,5%. Dar la secțiile umaniste procentul este chiar sub 6,5%: în acest caz, procentul studenților de naționalitate maghiară este de doar 4,5%. Situația este proastă și la facultățile de drept și filosofie. Biroul naționalităților, de exemplu, va recomanda creșterea numărului studenților de naționalitate maghiară la facultățile de filosofie, deoarece acești absolvenți sunt necesari nu doar pentru a asigura continuitatea profesorilor universitari de filosofie, ci sunt ceruți și de redacțiile ziarelor și revistelor, de organele conducătoare ale așezămintelor de cultură a maselor, de instituțiile de cercetare etc.

După cum a constatat profesorul, reducerea numărului de studenți de naționalitate maghiară a început odată cu unificarea universităților „Babeș-Bolyai”, atingând numărul cel mai scăzut în anul școlar 1961/62. De atunci se înregistrează o oarecare îmbunătățire a situației, mai ales în ultima perioadă. Dar chiar și așa, s-a putut asigura doar un procent de 6,5%.

Profesorul a remarcat faptul că greșeala de fond s-a făcut atunci când nu s-a stabilit pentru comisiile de admitere în învățământul superior un număr cadru strict de studenți de naționalitate maghiară care să fie admiși în învățământul superior. De aici rezultă că față de studenții care dau admitere în limba română, chiar dacă la nivel de cunoștințe sunt egali cu ei, studenții de naționalitate maghiară sunt dezavantajați. Soluția rezultă din cele spuse deja: să se stabilească dinainte numărul cadru de stu-

denți de naționalitate maghiară care să fie admiși. Iar acest număr să corespundă cu procentul populației de naționalitate maghiară din totalul populației țării.

În legătură cu această temă, profesorul a amintit că probabil se va ajunge la verificarea documentelor care s-au întocmit la unificarea Universităților „Babeș-Bolyai”. Nu a spus-o, dar a făcut aluzii la faptul că asigurarea numărului de tineri de naționalitate maghiară care să fie admiși la universitate este scopul verificării documentelor menționate mai sus.

Profesorul a spus că directiva Biroului Naționalităților, mai exact a primului secretar (astfel s-a referit la tovarășul Ceaușescu în timpul discuției noastre), referitoare la necesitatea de a încuraja activitățile culturale, cercurile literare în limba maternă, până în prezent a avut rezultate foarte serioase.

În legătură cu cercurile literare s-a oprit asupra următorului caz. La Cluj activează cercul literar purtând numele lui „Gábor Gaál”. Acest cerc literar s-a constituit în cadrul Uniunii Scriitorilor, de fapt ca un forum al scriitorilor și poezilor tineri. Cercul literar a avut un început foarte promițător, cu activități bogate. Numărul celor care participau la cerc creștea cu fiecare ocazie. Recent, la o asemenea întrunire au participat 180-200 de persoane. Acest fapt în sine nu poate fi un lucru rău. Motivul principal pentru care a crescut atât de mult numărul participanților a fost următorul: secretarul cercului literar, Pál Nyárádi, care este un tânăr talentat și foarte activ, împreună cu alți 4-5 scriitori și poeți tineri au constituit nucleul cercului literar.

Cei din urmă sunt încă studenți la secția de limbă și literatură maghiară la Universitatea „Babeș-Bolyai”. Revistele literare de limbă maghiară din România le publică regulat scrierile, poeziile, nuvelele de 4-5 ani încoace. Acești tineri sunt angajați într-o „revoltă” ce stârnește un conflict serios între generații. Poeziile, cuvântările și alte manifestări ale lor se îndreaptă în principal împotriva scriitorilor vârstnici, ca de exemplu István Nagy. Este binecunoscută sensibilitatea lui István Nagy. Dânsul, împreună cu fiul său, Károly Nagy, care predă la Universitatea „Babeș-Bolyai”, bineînțeles că a aflat vestea manifestărilor îndreptate împotriva lui la cercul literar „Gábor Gaál”[3]. Cei 4-5 tineri scriitori pe care îi menționam au ajuns într-o relație ciudată cu un scriitor mai în vârstă, care trăiește la Baia Mare și care se simte „neînțeles, ignorat”. Din păcate, profesorul a uitat numele acestui scriitor, și oricât de mult se vedea că se străduiește să își amintească, nu a reușit. Acest om „neînțeles” apărea regulat la ședințele cercului literar, cu toate că locuiește la Baia Mare. De mai multe ori i-a invitat pe tineri la cină, la un pahar de băutură. Folosindu-se de „răzvrătirea” deja menționată a tinerilor, el a încurajat atitudinea acestora cu plângerile sale despre cât e de neînțeles și ignorat. (Revistele literare de aici nu îi publică scrierile datorită calității artistice inadecvate cu standardele revistelor). De la o vreme însă, acest om „neînțeles” a mers mai departe în a-i întărâta pe tineri și a făcut afirmații de genul că dacă am trăi în Ungaria și nu în România atunci acest lucru nu s-ar întâmpla cu scrierile lui, adică nu s-ar refuza publicarea lor. În sprijinul acestei afirmații a fluturat de mai multe ori în fața tinerilor o scrisoare primită de la Mihály Váczi[4]. Scrisoarea de fapt conținea imposibilitatea de a publica în Ungaria lucrările sale, dar includea și niște vorbe de încurajare.

Bineînțeles că în rândurile auditoriului din ce în ce mai numeros au existat și alții care au încercat să folosească cercul literar și tinerii de acolo în scopuri explicite reacționare. Ca urmare a tuturor celor de mai sus, cercul literar „Gábor Gaál” a luat o întorsătură proastă, totul a sfârșit prin percheziții efectuate de autoritățile române competente la casele acelor tineri și „geniul” băimărean neînțeles a fost arestat. Totul a condus la un caz destul de complicat. Profesorul a primit sarcina

să călătorească la Cluj și să discute situația cu primul secretar al Comitetului Regional de partid, tovarășul Duca. Ceea ce este îmbucurător e că la nivelurile superioare ale conducerii de partid – și ca atare și la Uniunea Scriitorilor și la conducerea Universității – tinerii scriitori și poeți sunt tratați cu indulgență și răbdare. S-au ivit în același timp următoarele întrebări:

- Să se demareze procedura legală împotriva tinerilor?
- Să fie exmatriculați de la Universitate?
- Să rămână membri ai Uniunii Tineretului Comunist?

La București, opinia conducerii superioare de partid este că acești tineri sunt oameni talentați care promit o carieră frumoasă și că activitatea de până acum poate fi evaluată pozitiv. Ei nu au adus nici o ofensă statului, iar în ansamblu atitudinea lor nu este de așa natură încât să necesite întreruperea carierei lor. Problema scriitorului băimărean „neînțeles” este cu totul alta. În cazul tinerilor a intervenit cu înflăcărarea deja cunoscută Edgár Balogh, care a redactat memorandumuri pe care le-a adresat diferitelor organe de partid și de stat. Trebuie să recunoaștem că din acest motiv a ajuns cazul să fie cunoscut de către toate forurile de partid implicate.

Comitetul de partid din regiunea Cluj, iar apoi conducerea Universității, a cercetat cazul tinerilor în conformitate cu opinia menționată mai sus. Este interesant – spunea profesorul – că rectorul Universității „Babeș-Bolyai”, profesorul Daicoviciu, pe care el nu prea îl agreează de altfel, a susținut un punct de vedere foarte moderat în toată problema respectivă și s-a arătat împotriva exmatriculării studenților implicați. Este destul de caracteristic faptul că unul din prorectorii maghiari ai Universității, Péterfi, a insistat ca ei să fie exmatriculați, pe când celălalt prorector maghiar, János Demeter, atunci când se discuta cel mai serios problema tinerilor, a trebuit să plece la București pentru că avea „niște treburi urgente” de rezolvat. În zilele acestea, pe 13 sau 14 aprilie, s-a convocat ședința organizației UTC din Universitate, pentru a discuta atitudinea și faptele tinerilor scriitori și poeți.

Deși nu există încă un raport clar al ședinței, decizia probabil că a fost ca tânărul scriitor Molnis (se spune că este fiul natural al lui Sándor Hunyadi[5]) va fi exclus din UTC, iar ceilalți vor primi muștrare. Molnis poate să își continue, respectiv să își încheie studiile universitare.

Bineînțeles, toată afacerea aceasta a preocupat foarte intens opinia publică clujeană, a adăugat profesorul. M-a întrebat, oare ce știm noi despre acest lucru? Eu însumi am răspuns negativ. Profesorul a comentat că probabil va avea ecou și în Ungaria.

În parte legat de cu cele de mai sus, dar reluat apoi în cursul discuției, profesorul a făcut constatarea că, în perioada decursă de la cel de-al IX-lea Congres, îmbunătățirea simțitoare a atmosferei în ceea ce privește politica în domeniul naționalităților foarte multe depinde de felul în care funcționarii de naționalitate maghiară din domeniul politic, administrativ și cultural îndrăznesc să informeze obiectiv.

A exemplificat prin atitudinea exagerată a prorectorului Péterfi în chestiunea cu pricina, spunând că această abordare lipsește încă la multă lume.

Profesorul a mai spus că tovarășul Duca a părăsit Biroul Naționalităților, al cărui membru era la înființarea sa anul trecut și că de toamna trecută este primul secretar al Comitetului Regional de partid Cluj. Timp de 20 de ani el a fost activist de partid în regiunea Cluj. Înainte să fi fost numit în Biroul Naționalităților, fusese primul secretar al Comitetului Orășenesc de partid Cluj. Atât el personal, cât și majoritatea opiniei publice din Cluj are o părere foarte bună despre Duca. Este foarte bine pregătit, inteligent, un funcționar cu multă experiență în munca politică și mai ales

în probleme de naționalitate. De pe postul de prim-secretar al Comitetului de partid orășenesc a fost mutat anul trecut din următoarele cauze.

În cooperativele de producție care aparțineau de oraș a fost o producție foarte slabă în anul 1964. Unul din motivele principale ale acestei producții scăzute a fost lipsa mare de forță de muncă, deoarece majoritatea bărbaților cu putere de muncă s-au dus să lucreze pe platformele industriale din Cluj. Bătrânii și femeile care au rămas să lucreze la cooperativă nu au putut să efectueze munca la timp și la standardele de calitate cerute. Din toate aceste cauze, Comitetul Central de partid a întreprins o anchetă. Ca urmare a anchetei, secretarul responsabil cu problemele agricole din comitetul de partid la nivel de oraș, tovarășul Kiss, a fost mutat în altă sferă de activitate, iar tovarășul Duca a fost numit instructor la Comitetul Regional de partid. După Congres, la înființarea Biroului Naționalităților, tovarășul Duca a fost mutat la București. Biroul a primit în persoana tovarășului Duca un bun cunoscător al problemelor politicii naționalităților, un membru cu orientare umanistă. La finele toamnei anului trecut, aproape de pe o zi pe alta, tovarășul Duca a fost ales prim-secretar al Comitetului Regional de partid Cluj. Acest fapt este foarte îmbucurător și din motivul că însemna reabilitare totală pentru tovarășul Duca în cazul mai sus menționat, dar și pentru că în fruntea regiunii a ajuns un funcționar de partid care să asigure corectitudinea politicii duse în domeniul naționalităților. Profesorul crede că alegerea nici unui prim-secretar de partid la nivel regional sau local nu s-a bucurat de o acceptare atât de largă.

În legătură cu Plenara din 12-13 aprilie a Comitetului Central, profesorul mi-a spus următoarele. Cum reiese și din comunicatul dat publicității despre Plenară, s-a discutat despre probleme interne. În viitorul apropiat – deși acest aspect nu a fost detaliat de profesor – se așteaptă o învioreare în viața politică internă.

A menționat ca un moment interesant al Plenarei faptul că, cu ocazia apropiatei aniversări a 45 ani de la înființarea PCR, au verificat Hotărârea aprobată de Comitetul Central în 1958 referitoare la greva și luptele de la Grivița din 1933[6]. Când s-a luat hotărârea, Gh. Dej și-a impus forțat punctul de vedere subiectiv asupra Comitetului Central. Așa a declarat primul secretar la Plenară, după spusele profesorului. Pe baza punctului de vedere subiectiv al tovarășului Dej, un grup de tovarăși a fost marginalizat sau exclus (este vorba de Petre Dumitrescu și alți tovarăși și nu de grupul Chișinevschi, a precizat profesorul). Gh. Dej a afirmat în 1958: „A venit momentul să ieșim din anonim”. Dar această ieșire s-a referit doar la un grup de comuniști decis în mod autocrat. Plenara a hotărât verificarea Hotărârii din 1958 și reabilitarea tovarășilor implicați. Publicarea acestui document se poate aștepta la aniversare. Un alt aspect interesant pe care l-a comportat discutarea acestei probleme a fost faptul că unul dintre vorbitori a menționat sintagma „cultul personalității” în timpul evaluării opiniei tovarășului Gh. Dej. Plenul a pus mare accent pe problema educației tineretului. S-a constatat la Plenară că există multe semne care indică depărtarea tineretului de problemele publice și îndreptarea atenției lor mai ales asupra problemelor personale. Se speră multe rezultate pozitive de pe urma hotărârii luate în privința activităților de pionieri, care așează pe baze noi mișcarea pionierească. Cea mai esențială schimbare va fi aceea că principalii îndrumători ai mișcării pionierești vor fi cadrele didactice.

L-am întrebat pe profesor care este părerea sa personală despre vizita efectuată de tovarășii János Kádár și Gyula Kállai la București în perioada 11-12 martie și despre discuțiile care s-au purtat. Mai exact, în ce măsură au ajutat acestea dezvoltarea pe viitor a relațiilor dintre cele două țări. Profesorul a răspuns evaziv. A spus că timp

de două luni s-a aflat aproape permanent pe teren. Nu a avut posibilitatea să audă cea mai autorizată părere despre această întâlnire. A auzit în schimb – nu în legătură cu vizita celor doi tovarăși conducători maghiari – despre faptul că abonații din România ai „Népszabadság” nu au primit un număr din ziar. Dar asta a auzit-o de la cineva care este intelectual de la Universitate, deci nu e o informație de prima mână.

Întrebarea de mai sus am adresat-o în ultima jumătate de oră a conversației noastre de aproape trei ore. Profesorul însuși nu a menționat deloc recente con-vorbiri de la București ale tovarășilor János Kádár și Gyula Kállai. Răspunsul profesorului, precum și faptul că pe această temă nu am zăbovit mai mult de 5-6 minute, mi-au făcut impresia că nu dorește să îmi dea informații mai detaliate. Circumstanțele pe care le-a invocat pentru lipsa de informații, anume că a fost plecat pe teren timp de două luni în ultima vreme, după părerea mea nu pot explica lipsa de informație în problema respectivă. Călătoriile în provincie nu au presupus faptul că tot timpul în decursul celor două luni a fost în provincie. Și în acest răstimp a petrecut destul de mult timp la București. După părerea mea, în această privință profesorul nu a dorit să îmi furnizeze mai multe detalii, nici măcar părerea lui proprie. Numărul din „Népszabadság” menționat de profesor cuprindea pe semne cuvântarea tovarășului Komócsin[7], rostită la Academia politică. Profesorul a spus că la Plenara din 12-13 aprilie a Comitetului Central nu s-a dat citire nici unui raport asupra convorbirilor recente maghiaro-române la nivel înalt, nici despre experiența delegației române la Congresul al XXIII-lea al PCUS[8]. După părerea lui, când acest fapt va fi practică de partid de mai multă vreme, va veni rândul rapoartelor despre astfel de teme. Profesorul crede că este probabil ca tovarășii (în mod cert aici profesorul se referea la cel mai înalt nivel de conducere al PCR) să analizeze tocmai acum experiențele de la congres și să revină asupra lui într-un moment ulterior.

În afară de întrebările mai punctuale de mai sus, profesorul a mai făcut niște remarci referitoare la chestiuni mai mărunte, dar interesante.

Mi-a mărturisit, de exemplu, că în ultima vreme bisericile din România au avut o activitate mai intensă. Această intensificare a activităților nu este însă pozitivă în toate privințele. Cu acest fapt se află în legătură și ancheta condusă recent de Géza Domokos, membru al grupului operativ de pe lângă Biroul Naționalităților, la Sfântu Gheorghe și împrejurimile sale. Scopul anchetei a fost evaluarea activității ne-religioase a preoților reformați de la țară.

În legătură cu politica de emigrare, profesorul a întărit cele spuse în toamna anului trecut, și anume că autoritățile competente române au redus posibilitatea de acordare a pașapoartelor de emigrare. Această practică este aplicată mai ales în cazul cererilor de emigrare spre state capitaliste. Se dorește astfel stoparea emigrării, mai ales a celor care dețin diplomă universitară și a tinerilor. A remarcat faptul că Consiliul de Stat ține cont de aceleași criterii când aprobă căsătoriile cu cetățeni străini.

Profesorul m-a rugat la sfârșitul conversației, dacă putem, să îi facem rost de programa facultății de pregătire a diplomaților de la Universitatea de Studii Economice „Karl Marx” din Budapesta. I-am promis că o va primi.

București, 17 aprilie 1966

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-16/b-002837-1966, f.743-753)

[1] Este vorba de lucrarea lui Endre Ustor (1909-1998), cu titlul complet: *A diplomáciai kapcsolatok joga*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1965, 566 p. Printre altele, la 18 aprilie 1961, Ustor a fost semnatarul din partea ungară a Convenției de la Viena asupra relațiilor diplomatice, iar în 1968 va fi raportorul special al Comisiei de Drept Internațional în ceea ce privește problema „clauzei națiunii celei mai favorizate”.

[2] Aurelian Ionașcu (n. 1903), profesor la Facultatea de drept din Cluj între 1934-1973, șeful catedrei de drept civil, membru al Societății de legislație comparată din Paris.

[3] Asupra conflictului dintre István Nagy cu „noua generație” (în fapt cu cenaclul purtând numele „Gábor Gaál”) vezi *Arh.St.Cluj, Comitetul Orășenesc PCR Cluj*, fond. 55, dos. 188/1965.

[4] Mihály Váczi (1924-1970), poet și scriitor, funcționar în cadrul Ministerului Învățământului între 1950-1954, după care va lucra la Editura Didactică (până în 1960), unde publică mai multe manuale de literatură. Devine cunoscut ca scriitor odată cu apariția volumului său *Nevét Mindenütt otthon* [Numele său peste tot acasă] (1961), fiind inclus totodată în redacția periodiceului „Új Írás”. În 1964 adună într-o carte, *A zsezsomadár*, textele sale de proză, eseuri, studii, articole de politică literară, polemici etc, ceea ce-i atrage critici aspre datorită aspirațiilor lui literare și a angajării în viața publică, la care el va replica în „Élet és Irodalom” (29 mai 1965). În 1970, cu ocazia unei vizite guvernamentale în Vietnam, face comotie cerebrală și își pierde viața.

[5] Sándor Hunyadi (1892-1942), jurnalist și dramaturg, membru al cercului literar „Helikon”.

[6] Cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la greva ceferiștilor de la Grivița, Institutul de Istorie a Partidului a inițiat o serie de anchete și dezbateri pe marginea participanților reali la această acțiune, rezultând că lui Gh. Gheorghiu-Dej i se acordase un loc preponderent nemeritat. De aceea, la Plenara CC al PMR din 9-13 iunie 1958, lucrul acesta a fost calificat drept o „manifestare antipartinică”.

[7] Zoltán Komócsin (1923-1974), fost secretar de partid al orașului Szeged între 1945-1948 și autor al mai multor articole politice în „Délmagyarország”. În 1949-1950 și 1953 este șeful secției de propagandă și agitație al CC al Partidului Democrat Maghiar, apoi, în zilele revoluției din Ungaria (1956), este prim-secretar al jud. Hajdú-Bihar, acționând contra manifestațiilor. Ulterior devine prim-secretar al organizației comuniste de tineret (1957-1961), iar în anii 1961-1965 și 1974 este redactor șef la „Népszabadság”.

[8] Este vorba de Congresul al XXIII-lea al PCUS, desfășurat între 29 martie-8 aprilie 1966, în cadrul căruia L.I. Brejnev a fost ales secretar general al partidului

134

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége, Bukarest
Ambassade de la République Populaire Hongroise
Szám: 131/1/sz.t./1966
Előadó: Dr. Németh József

Bukarest, 1966. május 17.
Szigorúan titkos!

Tárgy: Értesülések a megváltozott nemzetiségi politika gyakorlati megnyilvánulásairól

Az utóbbi időben folytatott beszélgetések többek között tárgyra vonatkozóan is alkalmat adnak az informálódásra, főként ami a korábbi merevségeiből fokozatosan feloldódó nemzetiségi politika gyakorlatát illeti. A lényegesebb információkról az alábbiakban számolunk be:

1. Ez év április 6-án Németh elvtársat konzuli vonatkozásban felkereste a nagykövetségen Hoffmann M. Tibor, a Maros Magyar Autonóm Tartomány gyógyszeripari vállalatának főkönyvelője, aki a közelmúltban lezajlott népszámlálással kapcsolatban elmondotta, hogy Marosvásárhelyen, illetve a tartományban nem hallottak arról, hogy az összeírók bárkire ráerőszakolták volna a nemzetiségi hovatartozás bejegyzésénél a magyar helyett a román nemzetiség kinyilvánítását.

Megjegyezzük, hogy – jöllehet Erdély különböző magyarlakta vidékeiről volt alkalmunk emberekkel beszélgetni ugyanerről a kérdéstről – eddig nem hallottunk olyan esetről, amikor a népszámlálási összeírók kifogásolták volna a magyar nemzetiség deklarálását.

2. Konzuli ügyben való tájékozódás céljából ugyancsak Németh elvtársnál jelentkezett ez év április 13-án Zsizsik András, a Maros Magyar Autonóm Tartomány UCECOM (a SZÖVOSZ romániai partnere) tartományi központjának osztályvezetője, aki elmondotta, hogy megítélése szerint egyelőre a nemzetiségi politika gyakorlati vitelében gyökeres változást még nem lehet megállapítani. Vannak jelek, amelyek arra mutatnak, hogy a korábbi gyakorlattal – pl. a káderpolitikában – a tartományban részben szakítanak. Példaként említette meg, hogy az UCECOM tartományi központjának egyik aligazgatója kinevezésének feltétele volt, hogy az illető magyar nemzetiségi legyen.

Ugyancsak az ő véleménye szerint (felesége általános iskolai tanárnő) az iskolapolitikában tapasztalható a legkevésbé változás, továbbra is csökken az általános és középiskolások magyar tagozatán a tanulók száma, s pedagóguskörökben úgy értékelik a helyzetet, hogy Marosvásárhelyen az 1966/67-es tanévre 25-30 magyar nyelvű pedagógussal lesz kevesebbre szükség. Hozzáfűzte még, hogy mind Marosvásárhelyt, mind pedig a Maros Magyar Autonóm Tartományban elsősorban a műszaki vezetők körében lehet többségben magyar vezetőket találni.

3. Május 11-én Rényi elvtárs fogadta a Sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház rendezőjét, aki elmondotta, hogy olyan kisebb vidéki városban, mint Sepsiszentgyörgy, minden a párttitkár véleményétől függ, s szomorú tapasztalatai vannak egyes magyar származású párttitkárokat illetően. Különösen az utóbbi időben nemzetiségi kérdésekben mindenben túl akarnak tenni a román funkcionáriusokon, holott az ilyesmire külön nem is kérték fel őket. Akcióik sok esetben neveléses, jelentéktelen fontoskodásnak hatottak. Előfordult pl., hogy a lottónyereményeket hirdető fehér plakátra a feliratot piros betűvel nyomtatták, a számokat pedig zölddel. A magyar származású titkár azonnal jelentette a tartományi pártbizottságnak, hogy nem ragasztatja ki a hirdetményt, mert az nacionalista provokációkat okozhat. Az ilyen bejelentéseket eddig fent szívesen fogadták.

Gyökeres fordulatot jelentett, amikor egy évvel ezelőtt Sántha Károly személyében egy új, Bukarestből érkezett, szintén magyar származású titkár került a vezető tisztségbe. Sántha igen egészségesen nyúl hozzá a kérdésekhez, és látható ellenszenvvel fogad minden magyar részről kiinduló, a román nemzethez való hűséget túlbuzgó módon igazoló, érdemszerzési célzatú, fülbesúgó akciót és kicsinyes megnyilvánulást. Egy alkalommal kijelentette, hogy a fehér falusi ház ablakában kirakott zöld levelű piros muskátliban is nacionalizmust firtató furkálódásokat nem fogja megtűrni.

Völgyesi elmondta még, hogy N. Ceaușescuban, az RKP főtitkárában kellemesen csalódtak. Vad, magyarfaló nacionalizmust vártak tőle, ezzel szemben ma már érezhetően enyhültebb a légkör. Olyan kijelentéseket tesz, amelyeket néhány évvel ezelőtt senki sem mert volna kimondani Romániában. Példaként az RKP megalakulásának 45. évfordulója alkalmával elmondott beszédét idézte.

Vincze József nagykövet.

Külügyminisztérium, Budapest

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Populare Ungare
Ambassade de la République Populaire Hongroise
131/1960. Strict secret.
Prezintă: dr. József Németh

București, 17 mai 1966
Strict secret!

**Subiect: Informații despre manifestările practice
ale modificării politicii naționalităților**

Discuțiile purtate în ultimul timp au fost un prilej de informare mai ales în ceea ce privește aplicarea politicii naționalităților, care a depășit prima fază mai puțin flexibilă. Vom enumera datele mai importante în ceea ce urmează:

1) În data de 6 aprilie a.c., dl. M. Tibor Hoffman, contabilul-șef al întreprinderii farmaceutice RAM, a făcut o vizită în sens consular tov. Németh. Acesta a precizat, legat de recensământul realizat recent, că la Târgu Mureș, respectiv în regiune, nu s-a auzit de faptul că recenzorii ar fi obligat pe oricine să se declare de naționalitate română în loc de cea maghiară. Precizăm că – deși am avut ocazia să vorbim despre această temă cu mai multe persoane din diferite regiuni ale Transilvaniei locuite de maghiari – nu am auzit până acum de cazuri în care recenzorii ar fi avut obiecții în ceea ce privește declararea apartenenței la naționalitatea maghiară.

2) Tot cu scopul unei vizite consulare cu caracter informativ s-a aflat în data de 13 aprilie a.c. András Zsizsák, șeful centrului regional al UCCECOM (partenerul român al SZÖVOSZ) la tov. Németh. Acesta a spus că, după părerea sa, încă nu a sosit timpul pentru a realiza schimbări radicale la nivelul practic al politicii naționalităților. Există semne care indică faptul că în teritoriu se schimbă modul de aplicare – de exemplu în politica de personal. A menționat ca exemplu că o primă condiție pentru numirea unuia din directorii adjuncți ai centrului regional al UCCECOM era ca acesta să fie maghiar.

Tot după părerea lui (soția lui este profesoară de școală generală), schimbarea cea mai mică este în învățământ; în mod constant scade numărul elevilor de la secțiile maghiare ale școlilor elementare și generale, iar în cercurile pedagogice acest fenomen a dus la concluzia că în anul școlar 1966/67 la Târgu Mureș va fi nevoie cu 25-30 cadre didactice mai puțin. A mai adăugat că la Târgu Mureș și în Regiunea Autonomă Mureș, cadre superioare de conducere maghiare pot fi întâlnite în domeniul tehnic.

3) În data de 11 mai, tov. Rényi l-a primit în vizită pe regizorul Teatrului Maghiar de Stat din Sfântu Gheorghe, care a spus că în orașe mici, de talia localității Sfântu Gheorghe, deciziile sunt în mâinile secretarului de partid, și a avut experiențe negative în cazul unor secretari de partid de origine maghiară. În ultimul timp mai ales, aceștia doresc să întrecă în probleme de naționalitate funcționarii de etnie română, deși nu li s-a solicitat acest lucru. Acțiunile lor au dat de multe ori impresia unor ieșiri în evidență caraghioase, lipsite de importanță. S-a întâmplat, de exemplu, ca la anunțarea câștigătorilor la loterie, textul să se scrie cu litere roșii, iar cifrele cu verde pe un câmp alb. Secretarul de origine maghiară a raportat însă Comitetului Regional de Partid că nu poate afișa anunțul, pentru că acest fapt ar putea provoca manifestări naționaliste. Astfel de rapoarte au fost binevenite la centru până în prezent.

Venirea pe un post înalt a lui Károly Sántha, un alt secretar de naționalitate maghiară, sosit din București, a reprezentat o modificare fundamentală. Sántha tratează problemele cu deosebită corectitudine și receptează cu antipatie vădită orice exterozare excesivă de fidelitate față de națiunea română, orice acțiune lingușitoare sau cu scop protecționist. A declarat la un moment dat că nu va mai adminte să se califice drept provocări naționaliste așezarea mușcatelor roșii cu frunze verzi pe pervazurile caselor ungurești zugrăvite în alb.

Völgyesi a mai spus că s-au înșelat pozitiv în cazul tov. N. Ceaușescu, prim-secretarul PCR. S-au așteptat la un naționalism dur, îndreptat împotriva maghiarilor, în schimb atmosfera este deja simțitor mai degajată. Face afirmații pe care, cu câțiva ani în urmă, nimeni nu ar fi îndrăznit să le spună în România. Ca un exemplu, Völgyesi a menționat discursul ținut cu ocazia împlinirii a 45 de ani de la crearea PCR.

József Vincze, ambasador

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-16/b-sz.n. – 1945-1968, f.754-756)

[1] Károly Sántha va ajunge mai târziu, în 1977, prim-secretar al Comitetului de partid și primar al orașului Sfântu Gheorghe.

135

Készült: 7 példányban.

Szigorúan titkos!

Kapják: 1. Kállai Gyula; 2. Komócsin Zoltán; 3. Szirmai István;
4. Puja Frigyes; 5. Lakos Sándor; 6. Szerényi Sándor elvtársak;
7. Aktában. IX. 20.

Másolat a bukaresti nagykövetség 1966. augusztus 26-i jelentéséről.

Tárgy: A nemzeti szuverenitás az RKP értelmezésében.

Az RKP IX. kongresszusán – elsősorban N. Ceaușescu főtitkár beszámolójában – hangsúlyos helyet kaptak a nemzetről, az államról, a nemzeti, illetve az állami szuverenitásról, ezeknek a szocializmusban jelenéről és jövőjéről szóló elméleti megállapítások. Az alap gondolat a következő volt: „A nemzet és az állam még hosszú ideig alapját fogja képezni a szocialista társadalom fejlődésének”.

A IX. kongresszus óta eltelt alig több mint egy év alatt a beszámoló e tételét elmélyítő, pontosító, magyarázó tanulmányok, cikkek egész sora jelent meg olyan tekintélyes folyóiratokban, mint a „Lupta de clasă”, a „Revista de filosofie”, a „Korunk” és a „Contemporanul”.

A téma megvilágítását szolgálta Ceaușescu főtitkárnak az RKP megalakítása 45. évfordulóján mondott beszéde és a napilapokban nagy számban megjelent mindazon cikkek, amelyek a román nemzeti múlt, a nemzeti hagyományok stb. ápolásáról, gazdagításáról szóltak.

I. A nemzet szerepe általában a szocialista társadalomban

Az idevágó elméleti megállapítások lényege, hogy a szocialista nemzet egyszerre eredménye és egyik fő mozgatója is a szocialista társadalom fejlődésének. Mind

az RKP vezetőinek beszédei, mind a cikkírók ezt társadalmi törvényszerűségnek tekintik. „Az ország gazdasági életében és társadalmi szerkezetében végbement változások, a szocializmus győzelme megeremtette a feltételeket a nép nemzeti léte teljes megerősítése, szocialista nemzetünk felvirágzása számára...” („Rev. de filosofie”, 1965. 11. szám.) „A nemzet felvirágzása, alkotóképességének mind teljesebb és sokoldalúbb megerősítése az anyagi termelés és a szellemi alkotás területén a társadalmi fejlődés óriási mozgatóerejét képezi”. („Rev. de filosofie”, 1966. 4. szám.) – C. Vlad a „Contemporanul” említett számában mindezt talán még pontosabban fogalmazza meg: „A nemzet fejlődése a szocializmusban szükséges jelenség abban az értelemben, ahogyan a történelmi materializmus fogja fel a szükségesség kategóriáját: mint eredményt és ugyanakkor mint a fejlődés eszközt.”

A nemzetnek a szocialista társadalomban betöltött szerepét hangsúlyozó beszédek, tanulmányok stb. egyik jellemzője, hogy egyszerre fejtik ki – ha úgy tetszik – pozitív módon a fenti tételt, és védelmezik ugyanakkor a nemzet történelmi túlhaladottságáról szóló elméletekkel szemben. „Napjainkban a nemzetközi kapcsolatok fejlődése fényében nemcsak hogy nem lehet szó a szuverenitás elvének hanyatlásáról, hanem ellenkezőleg, az államok közötti mindenfajta kapcsolatok vezérlő elveként teljes fejlődésben van, és ilyenként megerősítést nyer” („Lupta de clasă”, 1965. 9. sz.).

„A kongresszus által aláhúzott alaptétel az, hogy a nemzet mint emberi közösségi forma, messze attól, hogy történelmileg túlhaladott legyen, csak a szocializmusban találja meg teljes megerősítésének és fejlődésének gazdasági, társadalmi-politikai és szellemi előfeltételeit, teljes képessége materializálásának, alkotóereje valamennyi területen való megsokszorozódásának feltételeit”. („Rev. de filosofie”, 1966. 4. szám.)

A korábbi történelmi periódusokra visszautalva állapítja meg a „Contemporanul” cikke, hogy „Románia tapasztalata mutatja azt a nagy fontosságú szerepet, amelyet a nemzet megjelenése töltött be az egész társadalom fejlődésében a népek a társadalmi és nemzeti felszabadulásért vívott harcában”.

A szocialista nemzet szerepének meghatározását – belpolitikai síkon – összefoglalóan C. Vlad már idézett cikkében olvashatjuk: „A nemzet szerepe a szocializmusban többek között kapcsolódik: a) specifikus gazdasági közösség megteremtéséhez, b) a társadalom szerkezete radikális megváltoztatása eredményeként kialakult nemzet összekovácsolásához, c) a tartalmában egységes kultúra közösségének megteremtéséhez az egész nemzet, az egész nép számára”.

II. A nemzet szerepe a szocialista gazdaság fejlesztésében

Ismeretes, hogy az RKP 1964. áprilisi nyilatkozatában – és azóta számtalan más alkalommal – nyíltan megfogalmazott álláspontja a KGST-vel és általában a szocialista országok közötti gazdasági együttműködés szintjével, formáival stb. kapcsolatosan. Erre tekintettel véltük hasznosnak futólag ismertetni a nemzettel kapcsolatos román fejtegetések idevágó megállapításait. E fejtegetések alaptétele az, hogy a főbb termelőeszközök, a bankok az ország költségvetésének, külkereskedelmének stb. kézbe tartása „a nemzeti szuverenitás gyakorlásának fő tényezője” („Rev. de filosofie” 1966. 4. sz.).

Minden cikkíró szükségesnek látja – pontosan ugyanazzal a szóhasználattal élve – rögzíteni, hogy a népgazdaság „egységes nemzeti egész”. A nemzet létezése és felvirágzása objektív szükségszerűségének egyik okát a „Korunk” 1966. 3. számának cikkírója abban látja, hogy „az államhatárok szabta keretben létező

szocialista nemzetgazdaságok teljes mértékben megfelelnek a termelőerők fejlődési követelményeinek”.

„Az állam és a nemzet dialektikus viszonyának különösen fontos aspektusa – állapítja meg I. Rădulescu a „Rev. de filosofie” 1966. 4. számában – az a mód, ahogyan az állam gazdasági szervező funkciójának gyakorlása kihat a nemzet fejlődésére.” – A „Rev. de filosofie” 1965. 11. számában a szocialista államról és nemzetről megjelent konzultációs cikk „keményebben” fogalmaz: „a nemzetgazdaság tervszerű vezetése, amint azt pártunk 1964. áprilisi nyilatkozatában megállapítja, szuverén államok alapvető és elszakíthatatlan atributeuma, amelyet nem lehet átruházni sem egészben, sem részben”.

III. Nemzet – nemzetiségek – nemzeti szuverenitás

Az RKP IX. kongresszusa a nemzet, a nép, az együtt élő nemzetiségek fogalmainak tisztázásával, tartalmuk pontos meghatározásával – megítélésünk szerint – adós maradt. Az azóta eltelt időben megjelent elméleti-ideológiai tanulmányok, cikkek, majd pedig Ceaușescu főtitkár ez év május 8-án, az RKP megalakulásának 45. évfordulóján elmondott beszéde bizonyos – román szempontból vett – fogalomtisztázáshoz vezettek, ugyanakkor más részletkérdések továbbra is homályban maradtak.

A fentiekben már többször idézett folyóiratok közül kettő: a „Rev. de filosofie” 1966. 11. száma és a „Korunk” ez év 3. száma fogalmazza meg legvilágosabban a román nemzet, a román nemzeti állam és a Romániában élő nemzetiségek egymáshoz fűződő kapcsolatáról szóló véleményét. A „Rev. de Filosofie” említett számában a következő megállapítást találjuk: „Az RSZK nemzeti állam, mivelhogy területén a konkrét történelmi feltételekből eredően egyetlen nemzet alakult ki: a román szocialista nemzet, amely testvériségben fejlődik a román népnek a szocializmusért vívott harcához fenntartás nélkül csatlakozó, együtt élő nemzetiségekkel”.

Ugyanezt a „Korunk” 1966. 3. számában a következő megfogalmazásban olvashatjuk: „Szocialista államunk egységes nemzeti állam. Területén a konkrét történelmi körülmények alakulása következtében egyetlen nemzet alakult ki: a román szocialista nemzet, amely az együtt élő nemzetiségekkel testvéri egységben fejlődik és építi a szocialista társadalmat.” Érdekes megjegyezni, hogy a „Korunk” e cikkében, ugyanazon az oldalon, amelyről az idézetet vettük, szerepel még a következő megállapítás: „a szocialista állam (...) történelmi körülményeinek és hagyományainak megfelelően nemzeti vagy többnemzetiségű egységes szocialista állam formájában létezik”.

Minden mástól eltekintve, a fenti megállapításokban visszatükröződő elméleti-ideológiai álláspontból egyértelműen következik az, hogy a nemzeti szuverenitás – amelyen „a népeknek az önrendelkezésre és önálló fejlődésre való jogát értjük” (*Dreptul internațional contemporan* című nemzetközi jogi kézikönyv, Bukarest, 1965, 119. old.) – csak az előbbi idézetekkel körülhatárolt szocialista román nemzetet illeti meg. Kizárt tehát, hogy az együtt élő nemzetiségek bármelyike a nemzeti szuverenitás elvére hivatkozva több jogot, esetleg az önrendelkezési jog gyakorlásának lehetővé tételét követelje.

Megítélésünk szerint ez utóbbi – nyíltan soha meg nem fogalmazódott – román álláspontot erősítette meg Ceaușescu főtitkár a 45. évfordulón elmondott beszédében akkor, amikor bírálta a Kominternt, mert „A III., IV. és az V. kongresszus dokumentumában, rezolúciójában, határozatában Romániát tévesen «tipikusan soknemzetiségű állam»-nak nevezte...” – „Az egységes államtól való elszakadásig terjedő önrendelkezés jelszavának beiktatása a párt dokumentumaiba, a pártnak adott azon útmutatások, hogy harcoljon egyes, döntő többségben románlakta terü-

letek Romániától való elszakításáért, nem vette figyelembe Romániának mint egységes államnak konkrét körülményeit.”

IV. Nemzeti és állami szuverenitás, a szocialista államok egymás közötti kapcsolatai

A szocialista nemzet szerepéről, a nemzeti és az állami szuverenitásról szóló valamennyi tanulmány és cikk jelentős terjedelemben foglalkozik a nemzeti szuverenitással mint a szocialista nemzetek és államok egymás közötti kapcsolatainak fő „rendező elvével”. Ki kell emelni a tanulmányok, cikkek e kérdéssel foglalkozó részének azt a jellemző vonását, hogy a nemzeti szuverenitás e rendező funkcióját hangsúlyozottan a szocialista nemzetek és államok kapcsolatai vonatkozásában elemzik.

„A szocialista nemzetek kialakulásának és törvényszerű fejlődésének kérdéséhez kapcsolódik a köztük kialakult viszonyok, valamint a nemzeti függetlenség és szuverenitás és a szocialista nemzetköziség dialektikájának kérdése is” – állapítja meg a „Korunk” 1966/3. számában megjelent „Állam, nemzet, szuverenitás” c. cikk. Ez más helyütt megállapítja, hogy „a szocialista nemzetek közötti kapcsolatoknak az összes államok és nemzetek egyenjogúsága, a belügyekbe való be nem avatkozás, a szuverén szocialista nemzetek és államok együttműködése és nemzetközi összefogása elveinek következetes tiszteletben tartásán kell alapulniuk”.

Ugyanezt olvashatjuk – „védekezőbb” megfogalmazásban – a «Contemporanul» idézett számában: „A nemzet felvirágzása a szocializmusban ellentétes a nemzeti exkluzivitással, a burzsoá nacionalizmussal. Megvan a helye a szocialista államok (...) közötti baráti és együttműködési kapcsolatok elmélyülésének folyamatában”.

„A mai feltételek közepette, amikor több szocialista állam létezik – állapítja meg a „Revista de filozofie” ez évi 4. számában megjelent cikk – egyetlen szocialista nemzet fejlődése sem mond ellent a szocialista internacionalizmus érdekeinek, hanem ellenkezőleg, teljesen megfelel azoknak: a dolgozók nemzetközi szolidaritásának, a szocializmus és a béke ügyének”.

Általános érvennyel szögezi le I. Rădulescu a „Revista de filozofie” ez évi 4. számában: „Napjaink nemzetközi kapcsolatainak komplexumában valamennyi nép nemzeti létének tiszteletben tartása a sine qua nonja a béke védelmének és az államok közötti normális kapcsolatoknak”.

A tanulmányok írói továbbmenve megállapítják azt is, hogy a szocialista államok közösségének egysége és ereje is függvénye a szocialista nemzet fejlődésének, a nemzeti szuverenitás tiszteletben tartásának. E tekintetben a „Revista de filozofie” 1965. 11. számának cikkírói fogalmaznak legélesebben: „különösen világosnak tűnik pártunk internacionalista álláspontja, amely úgy véli, hogy minden szocialista nemzet, minden szuverén, egyenjogú szocialista állam fejlődése olyan lényeges követelmény, amelytől függ valamennyi szocialista állam összekapcsoltságának megerősödése”. Ugyanott olvashatjuk, hogy a szocialista államok „akcióegységüket gazdasági vagy politikai területen csak a kölcsönös konzultáció, a nagy elvi problémákat érintő álláspontok közös kidolgozása révén lehet megvalósítani, nem pedig valamiféle államfeletti autoritás által megállapított egységes megoldással”.

V. Az RKP IX. kongresszusának a szocialista nemzetéről, a nemzeti szuverenitásról szóló megállapításai és a marxizmus-leninizmus elmélete

A IX. kongresszusnak a szocialista nemzetéről, a nemzeti szuverenitásról tett megállapításait a fentiekben gyakran idézett tanulmányok, cikkek nemcsak romá-

niai keretek között tekintik irányadónak, hanem azokban általánosító érvénnyel a marxizmus-leninizmus továbbfejlesztését is látják.

A „Contemporanul” idézett cikkében áll: „Az RKP okmányai és különösen a IX. kongresszus okmányai, valamint N. Ceaușescu elvtársnak az RKP megalakulása 45. évfordulóján tartott előadása szélesben és sokoldalúan tárgyalták a nemzetre vonatkozó lényeges problémákat a legnagyobb fontosságú hozzájárulást adván általában a nemzetről és különösen a szocialista nemzetről szóló marxista-leninista elmélet fejlesztéséhez.” A „Korunk” idézett cikkében valamelyest „szerényebb” megfogalmazásban a következőket olvashatjuk: „Pártunk IX. kongresszusának dokumentumaiban, az 1964. Áprilisi Nyilatkozatban megszilárdította és továbbfejlesztette a szocialista nemzetek szuverenitása és függetlensége állandó erősítésének eszméjét.” Érdekes rámutatni, hogy ezt mennyire jelentősnek tartja a „Rev. de filozofie” 1965. 11. számában megjelent cikk is: „Különösen fontos hozzájárulás a szocialista nemzetre vonatkozó marxista-leninista elmülethez az, amit a RKP a nemzetnek a szocialista világrendszer keretében fennálló kapcsolatai problémájához, a szocialista internacionalizmus elvének a jelenlegi feltételek közötti fejlődéséhez nyújtott”.

Általánosabb érvényű következtetéssel fejeződik be a „Revista de filozofie” ez évi negyedik számának cikke: „Az RKP a mai kor e fő követelményeinek megfelelően hozzájárul az olyan elveknek és gyakorlatoknak a nemzetközi életben való győzelméhez, amelyek figyelembe veszik a népeknek a szabadságra és függetlenségre irányuló vágyait, a nemzeti és a nemzeti szuverenitás szerepét a mai történelmi fejlődésben”.

Úgy véljük, a fentiekben sikerült érzékeltetni, hogy a IX. kongresszus után az RKP ideológiai tevékenységének egyik legfontosabb jellemzője az, amelyet talán leginkább „nemzetközpontúság”-nak nevezhetnénk. Bizonyos, hogy a román párt ideológiai munkájának jó ideig központi kérdése marad a nemzet, a nemzeti szuverenitás, az ezekkel szorosan összefüggő állami szuverenitás. Mindennek oka – véleményünk szerint – világosan megfogalmazható. A nemzetről, annak a szocializmus építésében betöltött szerepéről, a nemzeti szuverenitásról mint elsősorban a szocialista államok kapcsolatainak alapelvéről szóló ideológiai megállapítások, vagyis az, ami „nemzetközpontúságnak” nevezhető – következménye és egyben eszköze az RKP sajátos vonásokkal telített vonalának. Következménye azért, mert ez a bel- és külpolitikai vonal – tekintve, hogy több kérdésben eltérést mutat a más szocialista országok és azok pártjai által kidolgozott és követett vonaltól – feltétlenül megkövetelte a történelemben is visszanyúló elméleti alátámasztást. Az elméleti igazolás természetesen a román bel- és külpolitika mindennapi és nagy eseményeiről egyaránt a politikai munka eszközévé is válik.

Az RKP-nak 1964 áprilisa és még inkább a IX. kongresszus után nem utolsósorban ezzel az eszközzel sikerült a korábbinál is szilárdabb belső politikai egységet kialakítani és ugyanakkor vonalát külpolitikai síkon is – nem kevés eredménnyel – érvényesíteni.

Árgyelán Sándor s. k.
id. ügyvivő

Redactat: 7 exemplare.

Strict secret!

Pentru tovarășii: 1. Gyula Kállai; 2. Zoltán Komócsin; 3. István Szirmai;
4. Frigyes Puja; 5. Sándor Lakatos; 6. Sándor Szerényi; 7. În dosar. IX. 20.

Copie după raportul Consulatului din București din 26 august 1966.

Subiect: Suveranitatea națională în accepțiunea PCR

La Congresul al IX-lea al PCR[1] – în primul rând în raportul secretarului general N. Ceaușescu – s-a acordat o importanță deosebită explicațiilor teoretice referitoare la națiune, suveranitate națională, respectiv statală, despre prezentul și viitorul acestor accepțiuni în socialism. Ideea de bază a fost următoarea: „Națiunea și statul vor reprezenta încă multă vreme baza dezvoltării societății socialiste”.

În perioada de puțin peste un an, scursă de la cel de-al IX-lea Congres, au apărut o serie întreagă de studii explicative și articole ce adâncesc și explicitează această teză, în reviste respectabile precum „Lupta de Clasă”, „Revista de Filosofie”, „Korunk” și „Contemporanul”.

Cuvântarea secretarului general Ceaușescu la aniversarea a 45 de ani de la înființarea PCR, precum și numeroasele articole apărute în diverse cotidiane despre trecutul națiunii române, tradițiile naționale și păstrarea acestora, au fost menite să dezvolte pe mai departe această temă.

I. Rolul națiunii, în general, în societatea socialistă

Esența conceptelor ce se aplică în acest caz este că națiunea socialistă este în același timp rezultatul și forța motrice a dezvoltării societății socialiste. Atât cuvântările conducătorilor PCR, cât și jurnaliștii privesc acest fapt ca pe o lege socială. „Schimbările care au apărut în viața economică și structura socială a țării și victoria socialismului au creat premisele pentru întărirea completă a ființei naționale a poporului, pentru înflorirea națiunii noastre socialiste” („Rev. de filosofie”, nr. 11 din 1965). „Înflorirea națiunii, întărirea din ce în ce mai completă și multilaterală a puterii sale de creație, sunt forța uriașă care fac posibilă dezvoltarea socială în domeniul producției materiale și spirituale” („Rev. de filosofie”, nr. 4 din 1966). În numărul mai sus menționat al revistei „Contemporanul”, C. Vlad[2] formulează toate acestea cu și mai mare exactitate: „Dezvoltarea națiunii este un fenomen necesar în socialism, în sensul în care materialismul istoric percepe categoria necesității: ca rezultat și în același timp ca mijloc de dezvoltare”.

Una din caracteristicile cuvântărilor și studiilor despre rolul națiunii în societatea socialistă este că prezintă teza de mai sus într-un mod pozitiv – dacă doriți – și în același timp o apără contra teoriilor conform cărora națiunea este perimată istoric. „În zilele noastre, în lumina dezvoltării relațiilor internaționale, nu numai că nu putem vorbi despre declinul principiului suveranității, ci dimpotrivă, ca principiu călăuzitor al tuturor tipurilor de legături între state, el este în dezvoltare pleneră și ca atare câștigă în importanță” („Lupta de clasă”, nr. 9, 1965).

„Teza fundamentală subliniată de Congres este că națiunea, ca formă de comunitate umană, este departe de a fi perimată istoric, dimpotrivă, ea își dobândește premisele economice, social-politice și spirituale ale consolidării și dezvoltării sale, condițiile de materializare pleneră și de sporire a forței sale creative în toate domeniile doar în socialism”. („Rev. de filosofie”, nr. 4, 1966).

„Contemporanul”, făcând referire la perioadele istorice premergătoare, constată că „experiența României indică rolul deosebit de important pe care l-a jucat apariția națiunii în întreaga dezvoltare socială, în lupta dusă de popor pentru independența socială și națională”. În articolul mai sus citat, semnat de C. Vlad, găsim definirea rezumativă a rolului națiunii socialiste – pe planul politicii interne: „Rolul națiunii în socialism se leagă printre altele de: a) crearea unei comunități economice specifice, b) consolidarea națiunii apărute ca urmare a schimbărilor radicale ce au avut loc în structura socială, c) crearea unei comunități culturale unitare în conținut, pentru întreaga națiune, pentru întreg poporul”.

II. Rolul națiunii în dezvoltarea economiei socialiste

Este binecunoscută poziția adoptată deschis în Declarația din Aprilie 1964 a PCR – repetată de atunci și cu alte ocazii – în privința CAER și în general în legătură cu nivelul, forma etc cooperării economice dintre țările socialiste. În această privință am considerat că este util să facem cunoscute pe scurt constatările legate de aceste aspecte, făcute de români în relație cu națiunea. Teza fundamentală a acestor analize este că proprietatea asupra principalelor mijloace de producție, a băncilor, a bugetului statului, a comerțului exterior etc „este factorul principal al suveranității naționale” („Rev. de filosofie”, nr. 4 din 1966).

Toți autorii de articole subliniază – folosind aceeași exprimare – faptul că economia națională este „un tot unitar național”. Unul din motivele necesității obiective a existenței și înfloririi națiunii este văzut de autorul unui articol publicat în nr. 3 din 1966 al „Korunk” în faptul că „economiiile naționale socialiste existente în cadrul definit de granițele statului corespund în totalitate cerințelor dezvoltării forțelor de producție”.

„Un aspect deosebit de important al legăturii dialectice dintre stat și națiune – constată I. Rădulescu în «Rev. de filosofie», nr. 11 din 1964 – este modul în care exercitarea funcției de organizare a economiei de către stat influențează dezvoltarea națiunii”. Articolul consultativ despre statul socialist și națiune, apărut în numărul 11 din 1965 al „Rev. de filosofie”, formulează în termeni mai „tranzanți”: „Conducerea planificată a economiei naționale, precum arată Declarația din Aprilie 1964 al partidului nostru, este atributul fundamental și inalienabil al statelor suverane, care nu poate fi transferat nici în totalitate, nici în parte”.

III. Națiune-naționalități-suveranitate națională

Congresul al IX-lea al PCR – în opinia noastră – a rămas dator cu explicitarea noțiunilor și conținutului termenilor de națiune, popor, naționalități conlocuitoare. Studiile teoretico-ideologice, articolele apărute în timpul scurs de atunci, respectiv cuvântarea secretarului general Ceaușescu în 8 mai a.c., la aniversarea a 45 ani de la înființarea PCR – din perspectiva românească –, conduc la clarificarea noțiunilor, dar lasă unele chestiuni de detaliu neclarificate.

Din revistele citate în repetate rânduri mai sus, două – nr. 11 din 1966 al „Rev. de filosofie” și nr. 3 a.c. al „Korunk” – formulează cel mai clar opinia în privința națiunii române, a statului național român și a naționalităților care trăiesc în România. În numărul mai sus menționat al „Rev. de Filosofie” găsim următoarea constatare: „RSR este un stat național, deoarece în condițiile istorice concrete de pe teritoriul său a apărut o singură națiune, națiunea socialistă română, care se dezvoltă în frăție alături de naționalitățile conlocuitoare ce se alătură fără reținere luptei duse de poporul român pentru victoria socialismului”.

În numărul 3 din 1966, revista „Korunk” formulează aceeași idee în felul următor: „Statul nostru socialist este un stat național unitar. Pe teritoriul său, ca urmare a condițiilor istorice concrete, a apărut o singură națiune: națiunea socialistă română, care împreună cu naționalitățile conlocuitoare se dezvoltă în unitate și construiește societatea socialistă”. Este interesant de remarcat că în acest articol al „Korunk”-ului, pe aceeași pagină din care am citat mai sus, mai apare și următoarea constatare: „statul socialist (...) conform condițiilor și tradițiilor istorice există sub forma unui stat socialist unitar național sau multinațional”.

Făcând abstracție de orice altceva, de pe poziția teoretico-ideologică ce se reflectă în constatările de mai sus, rezultă clar că suveranitatea națională – prin care „înțelegem dreptul popoarelor de a-și decide soarta și de a se dezvolta independent” (*Dreptul internațional contemporan, manual de drept internațional*, București, 1965, p.119) – se referă doar la națiunea socialistă română definită prin citatele de mai sus. Este exclus, deci, ca oricare din naționalitățile conlocuitoare, bazându-se pe principiul suveranității naționale, să ceară mai multe drepturi, eventual posibilitatea exercitării dreptului de autodeterminare.

După părerea noastră, în cuvântarea rostită cu ocazia aniversării a 45 ani de la înființarea PCR, secretarul general Ceaușescu a subliniat această poziție românească – neformulată deschis până acum niciodată – când condamna Cominternul, pentru că în documentele, rezoluțiile și deciziile Congreselor III, IV și V s-a definit România în mod greșit „un stat tipic multinațional”. „Includerea în documentele de partid a lozincii autodeterminării până la limita ruperii din statul unitar, indicațiile date partidului de a lupta pentru desprinderea de România a unor teritorii locuite în majoritate de români, nu a luat în considerare condițiile concrete ale României ca stat unitar”.

IV. Suveranitate națională și statală, legăturile dintre țările socialiste

Aproape toate studiile și articolele despre rolul națiunii socialiste, despre națiune și suveranitate statală se ocupă extensiv cu chestiunea suveranității naționale, ca „principiu călăuzitor” al relațiilor dintre națiunile și statele socialiste. Trebuie reliefată trăsătura caracteristică a acestor studii și articole de a arăta că această funcție călăuzitoare a suveranității naționale este analizată cu precădere în legătură cu relațiile dintre națiunile și statele socialiste.

„Tot de apariția și de dezvoltarea legitimă a națiunilor socialiste se leagă și problema relațiilor dintre ele, problema independenței și suveranității naționale, a dialecticii internaționalismului socialist” – constată articolul intitulat *Stat, națiune, suveranitate*, apărut în numărul 3 din 1966 al „Korunk”. În alt loc, se afirmă că „relațiile dintre națiunile socialiste trebuie să se bazeze pe respectarea consecventă a principiilor de egalitate în drepturi a tuturor statelor și națiunilor, neamestecul în treburile interne, cooperare și solidaritate între națiunile și statele socialiste suverane”.

Același lucru, într-o formă mai „defensivă”, apare și în numărul citat al revistei „Contemporanul”: „Înflorirea națiunii în socialism este contrară exclusivismului național, naționalismului burghez. Își găsește locul (...) în adâncirea relațiilor de prietenie și colaborare dintre statele socialiste.”

„În condițiile de azi, când există mai multe state socialiste – constată un articol apărut în «Revista de Filosofie», numărul 4 din anul curent – dezvoltarea nici unei națiuni socialiste nu contravine intereselor internaționalismului socialist, ci dimpotrivă, corespunde în totalitate cu acestea: cauzei solidarității internaționale a muncitorilor, a socialismului și păcii”.

În numărul 4 a.c. al „Revistei de filosofie”, I. Rădulescu subliniază: „În complexitatea relațiilor internaționale din zilele noastre, respectul față de existența națională a tuturor popoarelor este condiția sine qua non a apărării păcii și relațiilor normale dintre state”.

Semnatarii studiilor constată pe mai departe că unitatea și puterea comunității statelor socialiste este condiționată de dezvoltarea națiunii socialiste, de respectarea suveranității naționale. În această privință, autorii articolelor din nr. 11 din 1965 al „Revistei de filosofie” formulează cel mai tranșant: „Poziția internaționalistă a partidului nostru este deosebit de clară, pentru că ea denotă convingerea că dezvoltarea fiecărei națiuni socialiste, a tuturor statelor socialiste convergen și egale în drepturi este o cerință fundamentală de care depinde întărirea legăturilor dintre toate statele socialiste”. Tot acolo putem citi că statele socialiste „își pot înfăptui unitatea în acțiune în domeniul economic sau politic doar prin intermediul consultărilor reciproce, prin dezvoltarea comună a pozițiilor în ceea ce privește problemele ideologice importante, iar nu prin soluții unitare stabilite de anumite autorități suprastatale”.

V. Constatările Congresului al IX-lea al PCR în domeniul națiunii socialiste și al suveranității naționale și ideologia marxist-leninistă

Constatările Congresului al IX-lea în chestiunea națiunii socialiste, a suveranității naționale, sunt privite de studiile și articolele citate mai sus ca indicații valabile nu doar în contextul românesc, ci și în general valabile în vederea dezvoltării pe mai departe a ideologiei marxist-leniniste.

Citim în articolul menționat din „Contemporanul”: „Documentele PCR și mai ales ale Congresului al IX-lea, precum și cuvântarea tovarășului N. Ceaușescu la cea de a 45-a aniversare a înființării PCR, au dezbătut pe larg și din multiple perspective problemele esențiale legate de națiune, contribuind la dezvoltarea teoriei marxist-leniniste în domeniul națiunii și mai ales al națiunii socialiste”. În articolul citat din „Korunk”, întâlnim o formulare ceva mai „modestă”: „Partidul nostru, în documentele Congresului al IX-lea, precum și în Declarația din Aprilie 1964, a consolidat și dezvoltat pe mai departe ideologia întăririi continue a suveranității și independenței națiunilor”. Este interesant de arătat cât de important i se pare acest aspect și autorului articolului din nr. 11 din 1965 al „Revistei de filosofie”: „O contribuție deosebit de importantă la ideologia marxist-leninistă în privința națiunii socialiste este ceea ce oferă PCR în chestiunea relațiilor ce există în cadrul actual al orânduirii socialiste internaționale, pentru dezvoltarea ideologiei internaționalismului socialist în condițiile actuale”.

Articolul din „Revista de filosofie”, nr. 4 a.c., se încheie cu o concluzie generală: „PCR, conform cerinței esențiale a acestei ere, contribuie la victoria acelor ideologii și practici în viața internațională, care iau în considerare dorințele de libertate și independență a popoarelor, precum și rolul națiunii și suveranității naționale în dezvoltarea istorică contemporană”.

Credem că în cele de mai sus am reușit să oferim o imagine asupra faptului că după cel de-al IX-lea Congres, caracteristica de bază a activității ideologice a PCR este ceea ce se poate numi „centrat pe națiune”. Este cert că o bună vreme munca ideologică a partidului român se va centra pe problematica națiunii, a suveranității naționale, asupra suveranității statale atât de strâns legate de acestea. Cauza tuturor – după părerea noastră – se poate formula clar. Dezbaterile despre națiune, despre rolul ei în construcția socialistă, despre suveranitatea națională, în primul

rând constatările ideologice referitoare la principiul de bază al relațiilor dintre statele socialiste – adică ceea ce poate fi numit „național” – sunt atât consecințe, cât și mijloace ale direcției, pline de trăsături specifice, adoptate de PCR. Sunt consecințe, deoarece linia de politică internă și externă – dat fiind faptul că diferă în mai multe privințe de liniile elaborate și urmate de celelalte țări socialiste și partidele lor – a necesitat în mod obligatoriu sprijinul teoretic inspirat din istorie. Justificarea teoretică în mod normal devine totodată și instrumentul de lucru al politicii interne și internaționale românești, utilizat zi de zi și la evenimente majore deopotrivă.

PCR a reușit, cu ajutorul acestui instrument, după aprilie 1964 și mai ales după Congresul al IX-lea, să făurească o unitate politică internă și să își impună – nu cu puține rezultate – linia de dezvoltare și pe plan extern.

Sándor Árgyelán, secretar al Ambasadei

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-f-1-j-Rom-16/b-1945-68/II, f.407-411)

[1] Congresul al IX-lea al PCR a avut loc între 19-24 iulie 1965, prilej cu care s-a adoptat noua titulatură (PCR), s-a votat un nou statut al partidului, iar Plenara CC a ales pe N. Ceaușescu secretar general al CC al PCR.

[2] Constantin Vlad va deveni din 1967 adjunct de șef de secție la CC al PCR (până în 1973), apoi ambasador în Finlanda (1973-1978), Japonia și Australia (1986-1990).

136

002837/1966

Dr. Németh József

FELJEGYZÉS

December 9-én meglátogattam Takács Lajos professzort, az RSZK Államtanácsának tagját. A találkozásra az adott alkalmat, hogy november utolsó napjaiban egy későbbi tanulmányához kérte, szerezzem meg Budapestről Bokorné dr. Szegő Hanna 1963-ban megjelent „Az államok közötti jogutódlás és a nemzetközi szerződés” c. tanulmányát. Ez utóbbit sikerült meghozatni, és személyesen vittem el neki. A mintegy 3 órás beszélgetés fő témái a következők voltak: A professzor elmondotta, hogy az említett munkája olyan tanulmánykötetben fog megjelenni, előreláthatólag a jövő év első hónapjaiban, amely valószínű, hogy az állami szuverenitás értelmezése címet fogja viselni. Megemlítette, hogy a kiadó hajlandóságától függően saját témáját később nagyobb lélegzetű monográfia alakjában is szeretné elkészíteni és kiadni.

Elmondotta, hogy elég sok gondot okoz neki is a tulajdonképpen külügyi és külkereskedelmi kérdéseket képező kétéves tanfolyam helyzete. (Ő a tanfolyam nemzetközi jogi professzora.) Több ízben felvetették neki, hogy vállalja el a tanfolyam igazgatói tisztjét, ő azonban eddig kitért ez elől. A tanfolyam jövője bizonytalan, újra és újra felvetődik a kérdés, hogy vajon nem kell-e megszüntetni és helyette más, jobb szervezeti formát kitalálni. Nemrégén részt vett a külügyminisztérium kollégiuma ülésén, ahol a tanfolyammal kapcsolatos kérdéseket vizsgálták meg. A kollégium, többek között, megállapította, hogy a tanfolyamon a nyelvoktatás

korántsem tudja a kívánt színvonalat biztosítani. Nincsenek meg a megfelelő technikai és más segédeszközök, 50 évvel ezelőtt is kb. ilyen eszközökkel folyt a nyelvoktatás. A külügyminisztériumban dolgozók nyelvtudása is nagyon sok kívánnivalót hagy maga után. Az ellenőrző vizsgák nálunk folynak, mondotta a professzor, és azok eredményeiről sem lehet levonni olyan következtetéseket, hogy a színvonal meghaladná a tanfolyamon elért eredményeket.

Ismételten panaszkodott arról, hogy a nemzetközi jog tudományának művelői nem kapnak elegendő publikálási lehetőséget. A magyarországi kollégák e téren, jegezte meg, hozzánk képest sokkal jobb helyzetben vannak.

E lényegében bevezetőül szolgáló szakmai eszmecsere után a professzor önmagától politikai kérdések felé terelte a beszélgetést.

Elmondotta, hogy figyelmesen elolvasta végig az MSZMP IX. kongresszusa munkálatairól szóló híreket, a beszédeket és felszólalásokat. (A „Népszabadság” állandó előfizetője.) Megítélése szerint a kongresszus jó munkát végzett, tetszett neki Kádár et. beszéde és zárszava. Úgy véli, a kongresszusra „dolgos” szellem volt jellemző. Van azonban egy kérdés, folytatta a professzor, amelyben nem tud egyetérteni. Szirmai István elvtárs kongresszuson elmondott felszólalásában többek között érintette a Magyarországgal szomszédos országok egyes olyan történéseinek tevékenységét, akik nem veszik figyelembe egy másik nép nemzeti érzékenységét. Szerinte e megállapítás a román történéseknek szült. Megítélése szerint a kérdést nem kellett volna az MSZMP kongresszusán, a magyar politikai élet legmagasabb fórumán élvonalbeli politikusoknak érinteni. *Igaz az, hogy vannak Romániában olyan történések, akiknek a munkái, állásfoglalásai ilyen vonatkozásban helytelenek.* Ezt a jelenséget azonban helyesebb volna ideiglenesnek tekinteni, olyannak, ami most van, de holnap nem lesz. A történésekre kellene hagyni annak vitatását, hogy hol ki volt három vagy több évszázaddal előbb. Hadd kutassák, és ha tudják, kutatásaik eredményeivel igazolják állításait. Ha pedig mégis úgy látta a magyar párt vezetése, hogy a román történések vagy azok egy része egyes, a magyar történelmet is érintő kérdésekben olyan álláspontot foglalnak el, amelyek zavaróan hatnak a magyar közvéleményre is, erről a román párt vezetőit barátian, nem nyilvánosság előtt kellett volna tájékoztatni. Megítélése szerint – mondotta a professzor – Szirmai elvtárs, ha már mindenképpen felvetni kívánta a kérdést, más képpen is megtehetette volna azt. Más aspektusa lenne a dolgoknak, ha Szirmai elvtárs beszél a történések közötti vitáról, melyet azonban politikai szempontból nem tart olyannak – mondhatta volna Szirmai elvtárs –, hogy az a Magyarország és az illető országok közötti kapcsolatok jelen és jövőbeni fejlesztését érinthetné. A történések feladata – mondotta a professzor – a múlt vizsgálata, a politikusé a jelen és a jövő alakítása. Biztos abban, hogy Szirmai elvtárs felszólalásának szóban forgó része *meglehetősen fel fogja borzolni a román párt- és értelmiségi közvélemény hangulatát. Daikovicu professzor például lobogtatni fogja a beszédet* – ha még eddig nem tette meg –, *és azt fogja mondani, hogy „no lám, megmondtam, ezek még mindig nem nyugszanak”!* A professzor egyébként a beszélgetés e részében tette a következő megjegyzést. Érdekes viszont, hogy vannak olyan esetek, amikor túlzottan is figyelembe veszik a hivatalos magyar fórumok a román érzékenységet. A következő példát említette: Kolozsvárt járt egy ízben egy magyar küldöttség, amely „Cluj város vezetőit” üdvözölte. Az RKP hivatalos álláspontja az, hogy az olyan helység esetében, amelynek az illető nemzetiség nyelvén is van neve, a megfelelő nemzetiségű sajtóban csak ezt a nevet kell használni. A nagyváradi „Fáklya” c. napilap egy időben Oradeának nevezte a várost. Leintették.

Elmesélte a professzor, hogy a bukaresti egyetem történeti tanszékének vezetője s a múlt tanévben dékánja, Ștefan Gheorghe egész Romániát bejárta azzal az előadásával, amelyben többek között azt fejtegette, hogy Anonymust – ő most a román történészek nagy tanúja – a magyarok meghamisítják azért, mert azt mondják, hogy IV. Béla kortársa volt, holott ez nem így van, hanem II. vagy III. Béla korában élt. „Ez a vén hülye – jegyezte meg Takács professzor – egyszerűen elfeledkeznek arról, hogy a három Béla elég gyors egymásutánban követte egymást.”

Vendéglátóm a beszélgetés további részében a nemzetiségi politika különböző kérdéseiről, jelenségeiről beszélt. Elmondotta, hogy a közelmúltban Ceaușescu et. elnöklete alatt ismét ülést tartott a Nemzetiségi Bizottság. *A fő napirendi pont a nemzetiségi iskolai (általános, közép- és felsőfokú) oktatás helyzete volt.* Megállapítást nyert, hogy bizonyos korábbi helytelen jelenségeket sikerült bizonyos mértékig korrigálni. Az 1966-1967-es oktatási évben a 9. osztályba (megfelel a magyar gimnázium első osztályának) ugyanannyi gyermek iratkozott be a magyar nyelven működő tagozatokon, mint a teljesen román nyelvűeken: a 8. osztályosoknak mindkét esetben 23,4%-a. Ez az arány két-három évvel ezelőtt rosszabb volt a magyar nyelvű 9. osztályba iratkozásoknál. Érdekes megállapítani, hogy a német nyelvű 8. általánost befejező diákoknak ma is és korábban is nagyobb hányada, kb. 27%-a iratkozik, illetve iratkozott be a 9. osztályba.

Foglalkozott az ülés a magyar nyelvű iskolákban folyó román nyelvoktatás helyzetével is. Megállapítást nyert, hogy a román nyelv és irodalom oktatása a magyar iskolákban alacsony színvonalú. Nincsenek megfelelően képzett pedagógusok e célra, s ennek „eredménye” is csak gyenge lehet: a magyar nyelven tanuló gyerekek román nyelvismeretét az iskola nem alapozhatja meg, és még kevésbé fejlesztheti. *Az 1966/67-es tanévben a szaklíceumok – mondotta a professzor – csak román nyelven oktatnak. E tény nagy vitákat váltott ki elsősorban Kolozsvárt.* Balogh Edgár memorandumot is szerkesztett ebben az ügyben, azt bizonyítva, hogy szükséges néhány mezőgazdasági stb. szaklíceumot magyar nyelven is megszervezni. A kérdés ilyen megoldása tulajdonképpen lehetetlen – mondotta a professzor. A szaklíceumok az egész országban 34 különböző szaknak megfelelően lettek megszervezve. Abban az esetben, ha néhány szakon kerülne megszervezésre magyar nyelvű szaklíceum, az az abszurd helyzet állhatna elő, hogy magyar gyerekek csak ezek felé kívánnának orientálódni, s így voltaképpen igazságtalan helyzetbe kerülnének román társaikhoz képest, akik 34 szak között választhatnak. A professzor szavaiból kitűnik, hogy a Nemzetiségi Bizottság a nemzetiségi nyelven folyó iskolai oktatást az általános iskola 8. osztályáig tartja indokoltnak. Azt fejtegette, hogy a magyar nyelven végzett közép- és felsőfokú iskolai tanulmányok tulajdonképpen nagymértékben kirekesztik az ily módon diplomához jutó fiatalokat az ország megfelelő szakterületeinek életéből, szakmai továbbképzésük lehetőségei is nagymértékben leszűkülnek. Ez természetes, hisz a szakirodalom minden területén elsősorban és túlnyomórészt román nyelven jelenik meg. A Bolyai és a Babeș egyetem egyesítéséig a Bolyai egyetem hallgatói a Romániában egyetemi és főiskolai tanulmányokat folytató összes magyar diák felét tették ki. Mindössze a másik fele tanult különböző román nyelvű felsőoktatási intézményekben is. *Azokban az időkhöz egyébként a magyar nemzetiségű egyetemi hallgatók Románia egyetemi és főiskolai hallgatóinak kb. 4,8%-át tették ki. A kép e tekintetben ma már más, a műszaki, a természettudományi és más karokon tanuló magyar diákok számaránya lassan megfelel a magyar nemzetiség országos belüli számarányának.*

A professzor elmondotta, hogy a Nemzetiségi Bizottság említett ülésén az elnöklő Ceaușescu et. többek között megállapította, hogy Románia és Magyarország

között a magyar nyelvű könyvek behozatalának megállapításánál helytelen volt román részről az „egy román könyv – egy magyar könyv” felfogáshoz ragaszkodni. Ezen változtatni kell.

Nagyobb mértékben kell átvenni Magyarországon megjelenő irodalmi és szakmai munkákat. Azt is hozzátette azonban, hogy teljesen kitárni a kapukat egyelőre nem lehet. Ugyanilyen felfogás érvényesülésének szükségességét állapította meg román-NDK viszonylatban is.

A továbbiakban a professzor arról beszélt, hogy Erdélyben dolgozó magyar nemzetiségű párt- és tanácsfunkcionáriusok nagy részénél komoly hiányosságok állapíthatók meg. Túlnyomó részük hosszabb idő óta dolgozik ugyanabban a funkcióban, és így az elmúlt egy, másfél évtizedben munkastílusuk, a jelenségekhez és az emberekhez való viszonyuk még szinte teljesen a régi. Részben nem képesek, részben nem akarják a magyar nemzetiségű lakosság sajátos problémáit a felső párt- és állami szerveknek jelezni. Az elmúlt egy-másfél évtized minden hibája is az ő nevükhöz és személyükhöz fűződik, s érthetővé teszi a lakosság rokonszenvének hiányát. Mindez fokozottan áll a német nemzetiségi területen dolgozó párt- és állami funkcionáriusokra. Emiatt sem mernek német delegációkat e funkcionáriusokkal összehozni. Mind a magyar, mind a német nemzetiségű párt- és állami funkcionáriusok nagyobb részére jellemző még az is – folytatta a professzor –, hogy románul sem tudnak megfelelően, és ebből következően fontos párt- és állami fórumokon zajló tanácskozásokon nem egyenrangú partnerként vesznek részt román kollégáikkal. A professzor elmondotta, hogy egy megbeszélés alkalmából a „Ludas Matyi” egyik karikatúráját hozta fel a funkcionáriusok helyzetének illusztrálására. A szóban forgó karikatúra mondanivalója az volt, hogy nőket nagyon sokszor csak azért vesznek be a különböző testületekbe, hogy a statisztikai arányt javítsák. Használó a helyzet a magyar és a német nemzetiségű funkcionáriusokkal is. A fő baj az, ismételte meg vendéglátóm, hogy nem tudják, nem akarják, esetleg nem merik a rájuk bízott területen élő különböző nemzetiségű lakosság sajátos problémáit, igényeit képviselni, illetve jelezni az illetékes párt- és állami felsőbb szervek előtt.

A professzor a továbbiakban elmondotta, hogy a nemzetiségek által lakott vidékeken a helységnevek, hivatalos intézmények, üzletek, utcák feliratainak kétnyelvűsége, sajnos, továbbra sem megoldott kérdés. Az RKP vezetőivel nem sikerült felismertetni, hogy ennek az önmagában kis fontosságú kérdésnek nagy politikai jelentősége van. A professzor elismerte, hogy a Maros Magyar Autonóm Tartományban a helységnevek román és magyar nyelvű megjelölését megszüntették, s ma már csak román nyelvű táblák jelzik a városok, falvak nevét. Az utcanévek szerencsétlen románosítása Kolozsvárt például – mesélte a professzor – a következő anekdotába illő esethez vezettek: az Apáczai Csere János utcát Strada Călugărițelorra (magyarra fordítva: „apácák utcája”) keresztelték, figyelembe véve, úgymond, a magyarok érzékenységét is.

A nemzetközi munkásmozgalom kérdéseire a professzor mindössze néhány mondattal tért ki. Azt mondotta, hogy a román vezetők – véleménye szerint – okosan járnak el, amikor a vitáktól távol maradnak. (E megállapítás apropójaként az szolgált, hogy Szirmai et. kongresszusi felszólalásával kapcsolatban megjegyezte: a román pártvezetők nem vetik fel nyilvánosság előtt egy másik szocialista országban nekik nem tetsző jelenségeket.) A szocialista országok közötti gazdasági együttműködés hatékony formái – mondotta a professzor – egyelőre még nem alakultak ki. Azt olvasta például – belső használatra készült tájékoztatóban –, hogy Brezsnyev elvtárs a román vezetőkkel folytatott megbeszélései során arról panaszkodott, hogy majd

minden szocialista ország a SZU-tól akarja megkapni a szükséges nyersanyagait. Úgy tűnik, folytatta a professzor, az együttműködés olyan, már kialakult formái – mint pl. az Intermetall – nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket.

Vendéglátóm e helyütt tért ki a román gazdaságpolitika néhány kérdésére. Azt mondta, hogy a gazdaságpolitikában ma egyik legfontosabb kérdés a román nyersanyagkészletek, anyagi erőforrások teljes számbavétele. Ma már, mondta, fokozottabban érvényesül – Gh. Dej időszakához képest – a tudományos alaposság. Korábban többször előfordult, hogy Dej et. döntése volt az egyetlen alap egy nagy létesítmény megkezdésénél, *s félbe kellett hagyni a munkálatokat, amikor kiderült, hogy nincsenek meg az üzemeltetés legszükségesebb feltételei sem.* Óriási értékek mentek így veszendőbe. Megjegyezte, hogy Bărlădeanu, Rădulescu et.-ak mellett igen tehetséges gazdasági vezető Caston Marin is. Őt bizonyos mértékig áldozatnak kell tekinteni, hisz azt tette, amit mondtak neki, s később ezt rótták fel, s ezért mellőzték. (A professzor nem részletezte azt, hogy mire céloz.)

dr. Németh József
II. o. anyagköv. titkár.

Bukarest, 1966. december 10.

[TRADUCERE]

Dr. József Németh

ÎNSEMNARE

În data de 9 decembrie l-am vizitat pe profesorul Lajos Takács, membru al Consiliului de Stat al RSR. Vizita a fost ocazionată de faptul că la sfârșitul lui noiembrie profesorul m-a rugat să îi fac rost de la Budapesta de studiul doamnei dr. Hanna Szegő Bokor, apărut în 1963, intitulat *Succesiunea între state și contractul internațional*. Am reușit să fac rost de studiu și i l-am dus personal. Subiectele principale ale discuției de aproape trei ore au fost: Profesorul mi-a mărturisit că lucrarea lui va apărea probabil în primele luni ale anului viitor într-un volum de studii cu titlul *Interpretarea suveranității statului*. A menționat că în funcție de disponibilitatea editurii, ar dori să abordeze și să publice despre tema studiului său și în forma unei monografii mai ample.

Mi-a povestit că situația cursurilor de doi ani de instruire a cadrelor pentru afaceri externe și comerț exterior îi cauzează destul de multe gânduri. (Dânsul este profesorul care predă cursul de drept internațional.) În mai multe rânduri i s-a oferit postul de director al cursurilor, însă până acum el s-a eschivat. Viitorul cursului este incert și se ridică în repetate rânduri întrebarea dacă ar trebui suspendat și în locul lui introdusă o formă de organizare mai bună. Nu demult a participat la ședința colegiului Ministerului de Externe, unde s-a discutat problema acestor cursuri. Colegiul, printre altele, a constatat că la cursuri instruirea în domeniul limbilor străine nu poate atinge nicidecum nivelul dorit. Nu există instrumentele tehnice și alte mijloace adecvate, în urmă cu 50 de ani instruirea în domeniul limbilor străine se făcea cu instrumente asemănătoare. Nivelul de cunoștințe al limbilor străine în rândurile angajaților Ministerului de Externe lasă mult de dorit. Examenele de verificare se organizează la noi, a spus profesorul, iar din rezultatele acestora nu putem trage concluzia că nivelul ar depăși rezultatele atinse la cursuri.

În repetate rânduri s-a plâns de faptul că celor interesați de domeniul dreptului internațional nu li se acordă destule ocazii de a publica. A adăugat că în această privință colegii din Ungaria sunt într-o situație mult mai bună.

După acest schimb de experiență profesional, profesorul a trecut la discutarea unor chestiuni politice.

A afirmat că a citit cu atenție informațiile despre lucrările Congresul al IX-lea al Partidului Socialist Muncitoresc Ungar[1], inclusiv cuvântările și intervențiile. (Este abonat permanent al ziarului „Népszabadság”.) În opinia lui, Congresul a fost reușit, i-au plăcut intervenția și cuvântarea de încheiere ale tovarășului Kádár. După părerea lui, congresul s-a caracterizat printr-o atmosferă „de lucru”. A adăugat că există însă un lucru cu care nu poate fi de acord. Tovarășul István Szirmai, în prezența lui la Congres, printre altele, a atins și subiectul activității unor istorici din țări învecinate cu Ungaria care nu iau în considerare sensibilitățile naționale ale altor popoare. După părerea profesorului, această constatare s-a referit la istoricii români. În opinia lui, această chestiune nu ar fi trebuit discutată de către politicieni de vază la Congresul PSMU, forumul cel mai înalt al vieții politice ungare. Este adevărat că există în România istorici a căror muncă și luări de poziție în această privință sunt greșite. Dar acest fenomen ar fi de dorit să se considere unul trecător, unul care azi e, dar pe mâine va dispărea. Dezbateră despre cine, unde s-a aflat cu trei sau mai multe secole în urmă ar trebui lăsată la latitudinea istoricilor. Să cerceteze ei și să demonstreze, dacă pot, cu rezultatele cercetărilor lor, afirmațiile pe care le fac. Iar dacă conducerea partidului ungar este de părere că istoricii români sau o parte a acestora adoptă poziții care ating și istoria ungarilor și care au un efect nedorit și asupra opiniei publice ungare, despre acest lucru conducătorii partidului românesc ar fi trebuit informați în termeni prietenoși, nicidecum în fața opiniei publice. După părerea profesorului, dacă tovarășul Szirmai a dorit să ridice această problemă cu tot dinadinsul, ar fi putut să o facă și altfel. Lucrurile ar îmbrăca un aspect diferit dacă tovarășul Szirmai ar fi discutat despre dezbateră dintre istorici, pe care însă din punct de vedere politic nu o consideră de natură de a influența – ar fi putut să afirme tovarășul Szirmai – dezvoltarea relațiilor prezente și viitoare dintre Ungaria și țările respective. Sarcina de a cerceta trecutul revine istoricilor, iar menirea de a fasona prezentul și viitorul este sarcina politicianilor. Este sigur că intervenția respectivă a tovarășului Szirmai va avea un impact asupra atmosferei opiniei publice românești, a partidului și a intelectualității. De exemplu, profesorul Daicoviciu va pomeni des această cuvântare – dacă cumva n-a făcut-o încă – și va spune: „Ei, vedeți, v-am spus eu, aceștia nu s-au calmat nici acum”! De altfel, profesorul a făcut următoarea observație în acest punct al discuției. Este interesant, însă, că există cazuri când forurile oficiale ungare țin cont exagerat de sensibilitatea românească. A dat ca exemplu următorul caz: La un moment dat se afla la Cluj o delegație ungară, care a salutat pe „conducătorii orașului Cluj”. Poziția oficială a PCR este că în acele cazuri când localitatea are un nume corespondent în limba naționalității respective, în presa acelei naționalități se va folosi acea denumire. O vreme, cotidianul orădean „Fáklya” a utilizat denumirea „Oradea”, fapt care a atras dezaprobarea autorităților.

Profesorul a relatat că Gheorghe Ștefan[2], șeful de catedră, iar anul trecut decan al facultății de istorie de la Universitatea din București, a călătorit în întreaga Românie ținând prelegeri în care, printre altele, spunea că ungarilor îi falsifică pe Anonymus – el figurează astăzi pe postul de martor al istoricilor români –, spunând că a fost contemporanul regelui Béla al IV-lea, însă acest lucru nu este

adevărat, deoarece acesta a trăit în timpul lui Béla al II-lea sau al III-lea. „Acest bătrân nebun – a remarcat profesorul Takács – uită de faptul că acești trei Béla s-au succedat destul de repede, unul după celălalt”[3].

Gazda mea a petrecut majoritatea restului discuției vorbind despre diferitele chestiuni și fenomene ale politicii naționalităților. A relatat faptul că recent a avut loc o ședință a Consiliului Naționalităților sub conducerea tov. Ceaușescu. Punctul principal de pe agendă l-a constituit situația învățământului în limbile minorităților (general, mediu și superior). S-a constatat că unele fenomene incorecte din trecut au reușit să fie corectate într-o anumită măsură. În anul școlar 1966-1967 în clasa a 9-a (corespunzătoare anului întâi de gimnaziu din Ungaria), raportat la numărul elevilor de clasa a VIII-a, s-a înscris același procent de elevi la clasele de limba maghiară ca și la secția română: 23,4% din numărul elevilor de clasa a VIII-a. Acest raport în urmă cu doi-trei ani a fost mai scăzut în cazul secției maghiare a claselor a IX-a. Este interesant de remarcat că în cazul elevilor de la secția germană, clasa a VIII-a, și în prezent procentul celor înscriși în clasa a IX-a este mai ridicat, fiind de 27%.

La ședință s-a discutat și situația predării limbii române în școlile maghiare. S-a constatat că predarea limbii și literaturii române este la un nivel scăzut. Nu există profesori pregătiți adecvat pentru acest scop și astfel și „rezultatul” acestui fapt poate fi doar slab: cunoștințele de limba română ale elevilor de la secția maghiară nu pot fi fundamentate de școală și mai puțin dezvoltate de aceasta. Profesorul a spus că în anul școlar 1966/67 liceele profesionale aveau doar secție română. Acest fapt a iscat dezbateri aprinse mai ales la Cluj. Edgár Balogh a redactat chiar și un memorandum în această privință, demonstrând că este necesar să se organizeze predarea în limba maghiară la unele licee profesionale cu profil agricol etc. Rezolvarea problemei în acești termeni este de fapt imposibilă, a mai adăugat profesorul. Liceele profesionale în toată țara au fost organizate în 34 de specializări. În cazul în care la unele specializări s-ar organiza secția maghiară, ar putea să apară situația absurdă că elevii maghiari s-ar orienta doar spre acele specializări, ajungând astfel într-o situație injustă comparativ cu colegii lor români, care pot alege între 34 specializări. Din cuvintele profesorului se înțelege că în opinia Consiliului Naționalităților predarea în limba naționalităților este justificată până la clasa a VIII-a a școlii generale. A detaliat ideea că studiile făcute în limba maghiară la nivelul liceal și al învățământului superior de fapt exclud în mare parte din viața profesională a țării pe tinerii care obțin astfel de diplome, iar șansele lor de continuare a studiilor ar fi și ele reduse. Acest lucru este de la sine înțeles, deoarece și literatura de specialitate este în primul rând și preponderent în limba română. Până la unificarea Universităților „Babeș” și „Bolyai”, studenții de la Universitatea „Bolyai” constituiau jumătate din numărul de studenți maghiari care urmau cursuri în învățământul superior în România. De-abia cealaltă jumătate învăța la diferite instituții de învățământ superior în limba română. De altfel, la acea vreme studenții de naționalitate maghiară din România reprezentau aproximativ 4,8% din numărul total al studenților din învățământul superior din România. Imaginea arată altfel azi, încet-încet, raportul studenților maghiari la facultățile tehnice, ale științelor naturii și altele corespunzând cu raportul populației de naționalitate maghiară din țară.

Profesorul a relatat că la ședința mai sus amintită a Consiliului Naționalităților președintele acesteia, tov. Ceaușescu, a constatat, printre altele, că ideea de a in-

sista, în cadrul schimbului de cărți dintre România și Ungaria, asupra deciziei privind importul de cărți de limba maghiară, asupra raportului „o carte românească, o carte ungurească” a fost greșită. Acest lucru va trebui remediat.

Trebuie preluate opere literare și scrieri de specialitate din Ungaria într-o măsură mai mare. A adăugat însă și faptul că porțile nu pot fi larg deschise deocamdată. A constatat necesitatea introducerii aceluiași principiu și în ceea ce privește relațiile dintre România și RDG.

În cele ce au urmat, profesorul a vorbit despre faptul că funcționarii de partid și de consilii de naționalitate maghiară din Transilvania, în majoritate, prezintă niște deficiențe serioase. Majoritatea lucrează în același post de un timp mai îndelungat și de aceea stilul lor de lucru, atitudinea lor față de fenomene și oameni sunt aceleași în ultimul deceniu sau deceniu și jumătate ca pe vremuri. Pe de o parte nu sunt capabili, pe de altă parte nu doresc să semnaleze problemele specifice ale populației de naționalitate maghiară forurilor superioare ale organelor de partid și de stat. Toate greșelile ultimului deceniu sau deceniu și jumătate se leagă și de numele lor și de aceea este lesne de înțeles antipatia populației față de ei. Toate acestea sunt de o valabilitate crescută și în cazul funcționarilor de partid și de stat de naționalitate germană. Și din această cauză, nu îndrăznesc să stabilească întâlniri între delegațiile germane și acești funcționari. În plus, nici funcționarii de partid și de stat maghiari, nici cei germani în majoritate nu vorbesc adecvat românește, de aici rezultând că la consfăturile importante ale forurilor de partid și de stat nu participă ca parteneri egali de discuție alături de colegii lor români. Profesorul a spus că la o întâlnire a menționat o caricatură apărută în „Ludas Matyi” pentru a descrie situația funcționarilor acestora. Caricatura respectivă transmitea mesajul că de multe ori femeile participă în diferite organisme pentru a îmbunătăți statisticile. Situația este asemănătoare și în cazul funcționarilor de naționalitate maghiară și germană. Problema cea mai importantă, a repetat interlocutorul meu, este că nu pot, nu doresc și eventual nu îndrăznesc să reprezinte, respectiv să semnaleze problemele și nevoile specifice ale diferitelor naționalități în fața forurilor abilitate ale organelor superioare de partid și de stat.

După acestea, profesorul a mai relatat faptul că în zonele locuite de naționalități problema plăcilor bilingve care să indice denumirea localităților, a instituțiilor oficiale, a magazinelor și a străzilor nu s-a rezolvat. Conducătorii PCR nu au reușit să realizeze că această problemă, care în sine este de o mai mică importanță, are o deosebită importanță politică. Profesorul a recunoscut că în Regiunea Mureș Autonomă Maghiară plăcile bilingve ale localităților au fost desființate și astăzi apar doar tăblițe în limba română la intrarea în sate și orașe. Profesorul a mai spus că românizarea regretabilă a denumirilor unor străzi, de exemplu la Cluj, a condus la următoarea situație demnă de o anecdotă. Strada Apáczai Csere János* a fost rebotezată strada Călugărițele, ținând cont, pesemne, de sensibilitatea maghiarilor.

Referitor la problemele mișcării muncitorești internaționale, profesorul a spus puține lucruri. A afirmat că, după părerea lui, conducătorii români procedează înțelept stând la o parte de debateri. (Această constatare s-a făcut aproape de faptul că – în legătură cu cuvântarea tovarășului Szirmai la Congres – a menționat că liderii de partid români nu ridică în fața opiniei publice problema fenomenelor nedorite observate în alte state socialiste.) Încă nu s-au dezvoltat forme eficiente ale cooperării economice între statele socialiste, a adăugat profesorul. De exemplu, a citit într-un buletin informativ pentru uz intern că tovarășul Brejnev[4], în cursul întrevederilor cu conducătorii români, s-a plâns că aproape fiecare stat socialist

vrea să își primească materiile prime necesare de la Uniunea Sovietică. Se pare, a continuat profesorul, că formele deja conturate ale colaborării – ca, de exemplu, Intermetal – nu au condus la rezultatele scontate.

În acest punct gazda mea a trecut la discutarea unor chestiuni de economie politică românească. A spus că una dintre cele mai importante aspecte ale economiei politice românești este astăzi inventarierea completă a rezervelor de materii prime și resurse materiale. A mai remarcat că astăzi, comparativ cu perioada Gh. Dej, se afirmă mai pregnant principiul bazelor științifice. Mai demult s-a întâmplat frecvent că decizia tov. Dej a fost singura bază de decizie la demararea unor stabilimente de anvergură și lucrările au trebuit sistate când s-a ajuns la concluzia că nu există nici cele mai necesare condiții ale operării acestora. S-au pierdut astfel sume uriașe. A remarcat și faptul că pe lângă tovarășii Bărlădeanu și Rădulescu[5], tovarășul Marin Gaston este și el un cadru economic foarte priceput. El trebuie privit într-o anumită măsură ca victimă, pentru că a făcut ceea ce i s-a spus, iar mai apoi i s-a reproșat acest lucru și ca urmare a fost marginalizat. (Profesorul nu a detaliat la ce anume face referire.)

Dr. József Németh
Secretar rang II al Ambasadei

București, 10 decembrie 1966

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-16/b-sz.n. 1945-1968/II, f.413-418*)

* „Apáca” în limba maghiară semnifică „călugăriță”.

[1] Lucrările Congresului al IX-lea al PCU s-au desfășurat între 28 noiembrie și 3 decembrie 1966.

[2] Gheorghe Ștefan (1899-1980), absolvent al Universității din București și membru al Școlii Române de la Roma (1926-1928), specialist în filologia clasică. Asistent al lui Vasile Pârvan, apoi profesor pe la diverse licee din țară, iar din 1948 profesor titular la catedra de istorie veche a României, în două rânduri decan al Facultății de istorie (1950-1953 și 1959-1966). În 1952 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar din 1970 a fost membru al Academiei de Științe Sociale și Politice. În afara colaborărilor la diverse sinteze, precum *Istoria României* (vol. I, 1960), *Dinogetia* (vol. I, 1967) ș.a., este autorul volumului *Formarea poporului român și a limbii sale* (1973), dar și al mai multor studii pe aceeași temă publicate în reviste de specialitate.

[3] Problema identității anonimului „P. dictus magister quondam regis Bele notarius” a generat de-a lungul timpului numeroase dezbateri istoriografice, întrucât lucrarea acestuia este depozițarea celor mai vechi mărturii scrise relative la existența românilor în Transilvania și Pannonia. De aceea, datarea scrierii lui Anonymus (în vremea cărui rege Béla a fost elaborată?) a părut crucială pentru mulți istorici, care au căutat să coboare cât mai mult cronologia, până la Béla al II-lea, acest fapt dovedind – în opinia unora – că la venirea maghiarilor în Ardeal aici se afla o populație autohtonă românească. Asupra identității lui Anonymus ca notar al lui Béla al IV-lea s-au exprimat – în principal – Robert Roesler și Nicolae Iorga, pentru Béla al III-lea a fost A.D. Xenopol, iar pentru Béla al II-lea a opinat Dimitrie Onciul, acestora urmând o cohortă de istorici care s-au raliat uneia sau alteia din datări.

[4] Leonid Ilici Brejnev (1906-1982), secretar general la PCUS din 1966. În 1952, la Congresul al XIX-lea al Partidului Comunist a fost ales membru în CC, iar după moartea lui Stalin va fi directorul politic al Ministerului Apărării, apoi prim-secretar în Kazakstan. În 1960 a devenit președintele Prezidiului (șeful statului), iar din 1966 – la Congresul al XXIII-lea – a fost ales și secretar general al partidului.

[5] Gheorghe (Gogu) Rădulescu (1914-1991) fusese adjunctul ministrului Comerțului Exterior între 1949-1952, fiind destituit odată cu îndepărtarea grupului Luca-Pauker-Georgescu. În 1956 este numit ministru al Comerțului Interior (1956-1959), apoi al Comerțului Exterior, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1963-1979), vicepreședinte al Consiliului de Stat (1979-1989). Totodată a fost membru al CC al PCR (1960-1989) și al Comitetului Politic Executiv (1965-1989).

Készült: 5 példányban

Szigórián titkos!

Kapják: 1. Kállai Gyula et.; 2. Szirmai István et.;

3. Komócsi Zoltán et.; 4. Puja Frigyes et.; 5. aktában. II. 9.

Másolat a bukaresti nagykövetség 1967. január 19-én kelt jelentéséről.

Tárgy: Párt- és tömegszervezetek vezetőszerveinek összetétele egyes magyarlakta tartományokban

Amint ismeretes, az RKP KB múlt év decemberi plenáris ülését közvetlenül megelőzően december 10-e és 20-a között tartották meg a tartományi pártkonferenciákat. E tartományi pártkonferenciák – az RKP KB VB-jének egy-egy tagja, miniszterelnök, helyettesek, miniszterek, miniszterhelyettesek jelenlétében, ill. részvételével – megtárgyalták a népgazdasági terv tartományi szintű teljesítését és az 1967. évi tervet, tartományi bontásban. Foglalkoztak továbbá a pártszervezetek tevékenységével és külön, mondhatnánk, kiemelten, az ideológiai és politikai munkával. A pártkonferenciákon megválasztották a pártbizottságok tagjait, póttagjait, valamint a revíziós bizottságok tagjait: rögtön ezt követően a tartományi pártbizottságok is megválasztották tagjaik közül a büro (a mi fogalmaink szerint vb) tagjait, póttagjait, a tartományi pártbizottság titkárságát, a pártkollégium tagjait.

A következőben két olyan tartomány pártkonferenciáira, illetve azok általunk érdekesnek ítélt mozzanataira hívjuk fel a figyelmet, ahol a lakosság jelentős része magyar nemzetiségű.

Maros Magyar Autonóm Tartomány

A tartományi pártkonferencián részt vett Emil Bodnăraş, az RKP KB VB és állandó elnökség tagja mellett még Virgil Trofin, a KB titkára is. Ez utóbbival kapcsolatban megemlítjük, hogy ott volt Ceauşescu kíséretében a tavaly augusztusban a tartományban tett látogatás idején is. Ugyancsak Virgil Trofin, közvetlenül a tartományi pártkonferenciát megelőzően, dec. 14-én Marosvásárhelyt a főiskolai hallgatók és oktatók előtt előadást tartott „A párt vezető szerepének növekedése a szocializmus építése kiteljesedésének szakaszában” címmel. Nicolae Veres, a pártbizottság I. titkára beszámolójában az ideológiai és politikai nevelő munka eredményeiről és hiányosságairól szólva megállapította, hogy a pártszervezetek jó eredményeket értek el a „román, magyar és német dolgozók testvériségében, elmélyítésében”. Kiemelte, hogy a pártszervezetek „nem biztosították a folytonosságot a tömegeknek a párt és az állam külpolitikájáról való tájékoztatásban”. A beszámolóból kitűnt – e vonatkozásban a másik négy tartományi konferencián elhangzottak ugyanerre vallanak –, hogy az 1966/67-es pártoktatási évben az oktatás két fő kérdésre koncentrált: gazdasági kérdésekre, továbbá „a haza és a párt történetének tanulmányozására”.

A tartományi pártkonferencián a felszólalók közül a két marosvásárhelyi írónak, az „Igaz Szó” irodalmi folyóirat főszerkesztőjének, Sütő Andrásnak és helyettesének, Hajdu Győzőnek jutott az a feladat, hogy az RKP nemzetiségi politikáját méltassák, és a tartomány lakosságának az RKP vezetőivel szembeni érzéseit tolmácsolják. A tartomány különböző nemzetiségű dolgozóinak jogegyenlőségéről, ennek biztosítékairól szólva, Sütő András, többek között, a következőket mondta:

ta: „... nekem úgy tűnik, hogy egyikünknek sem sikerült, bármilyen kifejezőkészséggel is rendelkezni, olyan erővel ábrázolni ezt a valóságot, a dolgozók egységét és testvériségét, hazafias érzéseit, mint azoknak a fiatal és idős, román, magyar és német munkásoknak, parasztnak és értelmiségieknek, férfiaknak és nőknek egyaránt, akik azokban a felejthetetlen napokban ősi népviseletükben, kenyérrel és sóval, dallal és tánccal fogadták a drága vendégeket, kifejezve örömeiket, szeretetüket és bizalmukat a párt bölcs vezetése iránt”. Hajdu Győző a párt- és állami vezetők múlt év augusztusában a tartományban tett látogatásáról a következő stílusban beszélt: „Néztem, néztem, együttérzéssel néztem, csodáltam azt a magávalragadóan őszinte, forró lelkesedést, amellyel tartományunk dolgozó pártunk vezetőit fogadták, és az ünnepi virághullásban a testvériség nagyszerű kiteljesedését éreztem”.

A pártkonferencia határozatának két fejezetében is feladatul szabja a pártszervezetek elé a különböző nemzetiségű dolgozók testvériségre való nevelését. A közoktatás, a tudomány és kultúra kérdéseivel foglalkozó fejezetben olvashatjuk a következőt: „Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a román, magyar és német ifjak közötti barátság és testvériség ápolására”. A pártszervezetek ideológiai és szervezeti munkájával kapcsolatos fejezetben pedig a következő áll: „a román, magyar és német dolgozók közötti testvériség fejlesztése, bármilyen nacionalista megnyilvánulással szembeni harcos magatartásra való nevelés egyike a pártszervek és szervezetek legfőbb feladatainak”.

A tartományi pártkonferencia 103 tagú pártbizottságot választott, akik közül 48 magyar nemzetiségű. A tartományi pártbizottság 24 tagja közül 12, a revíziós bizottság 9 tagjából 3 magyar nemzetiségű. A tartományi pártbizottság tagjai sorából megválasztotta a büro (vb) tagjait: a 15 tagból 7 magyar nemzetiségű, az 5 póttagból pedig 2 az. A tartományi pártbizottság egy első titkárt és 4 titkárt választott, az első titkár román, a 4 titkár közül 1 ugyancsak az, 3 pedig magyar nemzetiségű. A tartományi pártkollégium 5 tagjából 3 magyar nemzetiségű. A Tartományi Tanács elnöke magyar: Branis László, a tartományi Szakszervezeti Tanács elnöke román, a tartományi KISZ-bizottság I. titkára magyar, ugyancsak magyar a Tartományi Nőtanács elnöke is.

Jóllehet természetesen nem a tartományi pártkonferencia témájához kapcsolódik, megemlítjük: a tartományi székhely, Marosvásárhely városi pártbizottságának I. titkára román nemzetiségű (Vasile Rus), a 4 titkár közül 2 román, kettő magyar nemzetiségű, a városi pártbizottság büroja 8 tagjából 6 román, 2 magyar, 4 póttagból 1 román, 3 magyar.

A fentiek alapján megállapíthatjuk:

- A tartomány legfontosabb politikai szerve, a tartományi pártbizottság, ill. annak büroja összetételénél fogva a többség román nemzetiségű.
- A pártbizottság első titkára román nemzetiségű.
- A legfontosabb tömegszervezet, a szakszervezet vezetője román nemzetiségű.
- A marosvásárhelyi pártbizottság bürojának összetétele még az előbbieknél is lényegesen nagyobb etnológiai változást mutat a román nemzetiségű tagok javára.

A Maros Magyar Autonóm Tartomány vezető pártszervei összetételének ismeretese után, a kép teljessége kedvéért az alábbiakban a tartomány 8 járása pártbizottságai büroinak összetételeit ismertetjük:

Járás		tagok száma	román	magyar
Csík	büro	13	2	11
	póttagok	4	1	3
	titkárok	5	-	5
Gyergyó	büro	11	3	8
	póttagok	4	1	3
	titkárok	4	2	2
Régen	büro	13	11	2
	póttagok	4	2	2
	titkárok	5	4	1
Marosvásárhely Rajon	büro	13	6	7
	póttagok	4	1	3
	titkárok	5	1	3
Toplica	büro	13	12	1
	póttagok	4	3	1
	titkárok	5	3	2
Udvarhely	büro	13	4	9
	póttagok	4	-	4
	titkárok	5	1	4
Tárnáveni (Küküllő)	büro	13	10	3
	póttagok	4	4	-
	titkárok	5	4	1
Ludas	büro	13	13	-
	póttagok	4	4	-
	titkárok	5	5	-

A fenti adatokból kitűnik, hogy a tartomány egyes járásaiban a pártbizottságok büroja (vb) összetételének kialakításánál döntő szempont volt az, hogy a járás lakóinak többsége magyar-e, vagy román. Érdekes megjegyezni, hogy a szászrégeni járásban a büroban német nemzetiségű kommunista nem kapott helyet.

Kolozs tartomány

A Kolozs tartományi pártkonferencián a felső vezetők közül I. G. Maurer, a KB VB tagja, miniszterelnök, Fazekas János, a KB VB póttagja, miniszterelnök-helyettes és Roman Moldovan miniszterelnök-helyettes vett részt. A tartományi pártbizottság I. titkára, Aurel Duca beszámolójában a politikai és kulturális nevelő munkáról szólva kiemelte, hogy a tartomány pártszervezetei a pártoktatásban a gazdasági kérdések mellett nagy figyelmet fordítottak Románia és az RKP történetének tanítására. Aláhúzta azt is, hogy a pártszervezetek nagyobb gondot fordítottak egyrészt a hazafias nevelésre, másrészt pedig a tartomány román, magyar és német dolgozói „testvériségének és megingathatatlan barátságának megszilárdítására”. Megállapította azt is, hogy a tartomány lakosai nemzetiségre való tekintet nélkül „egységes családot, összeforrott közösséget alkotnak”.

A konferencia által elfogadott határozat az ideológiai és politikai nevelő munkáról szóló részben – az első titkár beszámolójával összhangban – a pártszervezetek elé feladatul szabja meg „a párt és a román nép dicsőséges harci hagyományainak” megismertetését, valamint a szocialista hazafiságra való nevelést. A határozatban e helyütt esik szó arról is, hogy a pártszervezeteknek a román,

magyar, német és más nemzetiségű állampolgárok közötti barátságot és testvériséget ápolniuk kell. A határozat továbbra is megkülönböztetett figyelmet kíván érvényesíteni a pártoktatásban a gazdasági politika és a párt történetének tanítására.

A tartományi pártkonferencia 112 tagú pártbizottságot választott. A 112 tagból 17 személy magyar nemzetiségű. A pártbizottság 28 póttagjából 5 magyar nemzetiségű, a revíziós bizottság 11 tagja közül pedig kettő. A tartományi pártbizottság bürojának (vb) 15 tagja és 6 póttagja van, az előbbieket közül 2, az utóbbiak közül 1 magyar nemzetiségű. A pártbizottság I. titkára román, 4 titkára közül 1 magyar.

A Kolozs tartomány falusi lakosságának nagyobb része kétségtelenül már régebb óta román nemzetiségű. A magyar nemzetiségűek túlnyomórészt a tartomány városai laknak. (Sajnos, adatok nem állnak arról rendelkezésünkre, hogy az egész tartományban milyen arányban élnek románok és magyarok.) Mégis megítélésünk szerint a tartományi pártszervezetekben található magyar nemzetiségű kommunisták aránya kisebbnek tűnik, mint a tartomány magyar nemzetiségű aránya. Az elmondottakat erősíti meg, véleményünk szerint, az a tény is, hogy a kolozsvári városi pártbizottság 5 titkára körül csupán az egyik magyar, a büro 8 tagjából egy, 4 póttagja közül 2 magyar nemzetiségű. Kolozsvár város esetében feltételezhető, hogy a lakosságnak legalább fele magyar nemzetiségű. Úgy tűnik, hogy a Kolozs tartományi és a Kolozsvár városi pártszervezetek vezetőségének fenti módon történt kialakítása a tartomány román jellegét nem hivatott tükrözni.

A fenti két tartomány konferenciái mellett elemeztük három másik olyan tartomány pártkonferenciájának munkálatait, ahol ugyancsak nagy számban élnek magyar nemzetiségűek is: Crişana (Nagyvárad), Banat, Brassó tartományok. Ez utóbbi három pártkonferenciája részletes ismertetését nem látjuk szükségesnek, mert jó részt ismétlésekbe kellett bocsátkozunk. Az öt tartomány pártkonferenciáinak általunk ismert lefolyásából néhány, a RKP nemzetiségi politikájára jellemző következtetést szűrhetünk le.

Megállapíthatjuk mindenekelőtt, hogy az RKP e tartományokban különösen nagy súlyt helyez ideológiai és politikai nevelő munkájában arra, hogy a párt tagjai megismerjék Románia és az RKP történetét a mai nézőpont szerint feldolgozott változatában.

A kommunisták hazafias szellemben történő nevelésének hangoztatása azt van hivatva biztosítani, hogy e tartományokban is elmélyüljön a Romániához tartozás tudata. A szóban forgó 2 tartomány és azok legfontosabb városai pártszervezeteinek összetétele arra vall, hogy a magyar nemzetiségű kommunisták azokba csak olyan arányban kerültek be, amilyen arányt az adott tartományon belül a magyar nemzetiségű lakosság aránya szükségessé tesz. Ez alól azonban bizonyos kivételt tesznek, ha nemcsak az adott tartományban, hanem országos szinten is fontos gazdasági, politikai és kulturális központról van szó. Ilyen esetekben – lásd Marosvásárhely és Kolozsvár pártbüro példáját – a román jelleg kidomborítása miatt az említett „képviselési elv” is csorbát szenved.

Megállapíthatjuk azt is, hogy a tartományi, sőt a nagyvárosi pártbizottságok összetételéből is kitűnik – lásd az MMAT és Marosvásárhely példáját – a román nemzetiségű tagok aránya mindig több, mint 50%, ezen túlmenően megállapíthatjuk azt is, hogy a tartományi párt- és tömegszervezetek kulcsfontosságú pozícióiban, kevés kivétellel, román nemzetiségűek. A járási szinten – túlnyomórészt magyarul beszélő vidéken, mint láttuk – mind e testületek összetételében, mind a vezető funkciók betöltésénél a „képviselési elvet” következetesebben érvényesítették.

Redactat în 5 exemplare

Strict secret!

Pentru tovarășii 1. Gyula Kállai; 2. István Szirmai;

3. Zoltán Komócsi; 4. Frigyes Puja; 5. pentru dosar. II. 9.

Copie după raportul din 19 ianuarie 1967 de la Ambasada din București.

Subiect: Componenta forurilor conducătoare ale organizațiilor de partid și de masă în unele regiuni locuite de maghiari.

După cum se știe, imediat înainte de ședința plenară a CC al PCR din decembrie, anul trecut, între 10-20 decembrie au avut loc conferințele regionale de partid. Aceste conferințe regionale de partid – în prezența a câte unui membru al Biroului Executiv al CC al PCR, a viceprim-miniștrilor, miniștrilor, miniștrilor adjuncți etc – au dezbătut realizarea la nivel regional a planului economiei de stat și planul pentru anul 1967, defalcat pe regiuni. S-au ocupat, de asemenea, de activitatea organizațiilor de partid și, în mod special, cu munca ideologică și politică. La conferințele de partid au fost aleși membrii comitetelor de partid, membrii supleanți, precum și membrii comisiilor de revizie (cenzori): imediat după aceasta, și comitetele de partid regionale și-au ales din rândul membrilor pe membrii biroului (după interpretarea noastră, ai biroului executiv), membrii supleanți, secretarii comitetelor regionale de partid și membrii colegiului de partid.

În cele ce urmează, vom atrage atenția asupra a două conferințe regionale de partid în regiuni unde o parte semnificativă a populației este de naționalitate maghiară, respectiv asupra unor momente ale conferințelor pe care noi le-am găsit mai interesante.

Regiunea Mureș Autonomă Maghiară

La conferința regională de partid a participat Emil Bodnăraș, membru al BE al CC al PCR și membru permanent al președinției, alături de Virgil Trofin, secretarul CC. În legătură cu acesta din urmă, menționăm că anul trecut, în august, l-a însoțit pe Ceaușescu în vizita lui în regiune. Tot Virgil Trofin, în perioada imediat precedentă conferinței regionale de partid, în 14 decembrie, la Târgu Mureș, a ținut o prelegere în fața unor studenți și profesori universitari despre „Creșterea rolului conducător al partidului în etapa de împlinire a construcției socialismului”. În raportul său, Nicolae Veres, primul secretar al comitetului de partid[1], vorbind despre rezultatele și certitudinile muncii ideologice și politico-educative, a constatat că organizațiile de partid au obținut rezultate bune „în adâncirea prieteniei dintre muncitorii români, maghiari și germani”. A subliniat că organizațiile de partid „nu au asigurat continuitatea în informarea maselor despre politica externă a partidului și statului”. Din raport s-a evidențiat – și în această privință și celelalte patru conferințe regionale dovedesc același lucru – că în anul 1966/67, cele două puncte majore ale educației de partid au fost din domeniul problemelor economice și „studiul istoriei patriei și partidului”.

La conferința regională, între cei care au luat cuvântul s-au aflat și cei doi scriitori din Târgu Mureș, redactorul șef al revistei literare „Igaz Szó”, András Sütő, și locțiitorul lui, Győző Hajdu. Ei au avut sarcina de a aprecia politica PCR în domeniul naționalităților și să transmită sentimentele nutrite de locuitorii regiunii față de conducătorii de partid. Vorbind despre egalitatea în drepturi a muncitorilor de

diferite naționalități din regiune, precum și despre garantarea acestora, András Sütő, printre altele, a spus: „Mie mi se pare că nici unuia dintre noi nu ne-a reușit, oricât de pricepuți să fim la cuvinte, să exprimăm cu atâta putere de convingere realitatea aceasta, unitatea și frăția dintre muncitorii de aici, sentimentele lor patriotice, ca și ale acelor muncitori tineri și vârstnici, români, maghiari și germani, țărani și intelectuali, bărbați și femei deopotrivă, care în acele zile de neuitat au întâmpinat – îmbrăcați în costume tradiționale, cu pâinea și sarea tradiționale, cu cântec și cu dans – pe distinșii oaspeți, exprimându-și bucuria, dragostea și încrederea în conducerea înțeleaptă a partidului”. Győző Hajdu a vorbit despre vizita efectuată în regiune de către conducătorul partidului și statului, în august anul trecut, în următorul fel: „Mă uitam, mă uitam cu înțelegere, admiram acel entuziasm sincer și debordant cu care muncitorii din regiunea noastră l-au întâmpinat pe conducătorul partidului, simțind în mijlocul acelei sărbători a florilor împlinirea măreață a prieteniei”.

Conferința de partid trasează, în două capitole ale hotărârilor sale, ca sarcină pentru organizațiile de partid să se ocupe de educația în spiritul frăției a muncitorilor aparținând diferitelor naționalități. În capitolul referitor la educația națională, la știință și cultură, citim următoarele: „Se va acorda atenție deosebită cultivării prieteniei și frăției dintre tinerii români, maghiari și germani”. În capitolul referitor la munca ideologică și de organizație se scrie: „Dezvoltarea prieteniei dintre muncitorii români, maghiari, germani, educația în spiritul luptei împotriva oricăror manifestări naționaliste este una din sarcinile majore ale organelor și organizațiilor de partid”.

Conferința regională de partid a ales un comitet de partid alcătuit din 103 membri, dintre care 48 de naționalitate maghiară. Dintre cei 24 de membri ai comitetului de partid regional, 12 sunt maghiari, din comisia de revizie din 9 membri 3 sunt maghiari. Comitetul regional de partid a ales membrii biroului (executiv): dintre cei 15, 7 sunt de naționalitate maghiară, iar din cei 5 membri supleanți 2. Comitetul regional de partid a ales un prim-secretar și 4 secretari; primul secretar este român, dar dintre secretari doar unul e român, restul de 3 fiind maghiari. Din cei 5 membri ai colegiului regional de partid, 3 sunt de naționalitate maghiară. Președintele Consiliului local este maghiar, László Branis, președintele Consiliului Sindical regional este român, primul secretar al comitetului regional UTC este maghiar, și tot maghiar e și președintele Consiliului Regional al Femeilor.

Cu toate că nu se leagă de tema conferinței regionale de partid, menționăm: primul secretar al comitetului de partid al reședinței regionale Tg. Mureș este român (Vasile Rus[2]), dintre cei 4 secretari, 2 sunt români, iar doi maghiari, dintre cei 8 membri ai biroului comitetului de partid orășenesc, 6 sunt români și doi maghiari, din cei patru membri supleanți unul e român și trei maghiari.

Pe baza celor de mai sus putem afirma:

– Cel mai important organ regional politic, și anume comitetul regional de partid și biroul acestuia, este preponderent alcătuit din membri de naționalitate română.

– Primul secretar al comitetului de partid este român.

– Cea mai importantă organizație de masă, sindicatul, este condusă de un român.

– Componenta biroului executiv al comitetului de partid din Tg. Mureș arată o diferență și mai mare în favoarea membrilor de naționalitate română.

După prezentarea compoziției organelor conducătoare de partid din Regiunea Mureș Autonomă Maghiară, pentru a avea o imagine completă, în cele de mai jos

prezentăm componența birourilor executive ale comitetelor de partid din cele opt raioane ale regiunii:

Raionul	Numărul membrilor	români	maghiari	
Ciuc	birou	13	2	11
	membri supleanți	4	1	3
	secretari	5	-	5
Gheorgheni	birou	11	3	8
	membri supleanți	4	1	3
	secretari	4	2	2
Reghin	birou	13	11	2
	membri supleanți	4	2	2
	secretari	5	4	1
Târgu Mureș	birou	13	6	7
	membri supleanți	4	1	3
	secretari	5	1	3
Toplița	birou	13	12	1
	membri supleanți	4	3	1
	secretari	5	3	2
Odorhei	birou	13	4	9
	membri supleanți	4	-	4
	secretari	5	1	4
Târnăveni (Küküllő)	birou	13	10	3
	membri supleanți	4	4	-
	secretari	5	4	1
Luduș	birou	13	13	-
	membri supleanți	4	4	-
	secretari	5	5	-

Din datele de mai sus rezultă că în unele raioane ale regiunii la constituirea biroului comitetului de partid s-a ținut cont preponderent de componența pe naționalități a populației raionului. Este interesant de remarcat faptul că în biroul din raionul Reghin nu a fost inclus nici un comunist de naționalitate germană.

Regiunea Cluj

La Conferința regională de partid din regiunea Cluj au luat parte dintre conducătorii de vârf I.G. Maurer, membru al BE al CC, János Fazekas, membru supleant al BE al CC, viceprim-ministru, și Roman Moldovan, viceprim-ministru[3]. Prim-secretarul comitetului regional de partid, Aurel Duca, în raportul său despre munca educativă, politică și culturală, a subliniat faptul că organizațiile de partid regionale, în munca educativă de partid, pe lângă chestiunile economice, acordă importanță deosebită predării istoriei României și a PCR. A subliniat de asemenea că organizațiile de partid au acordat importanță sporită pe de o parte educației patriotice, iar pe de altă parte „consolidării frăției și prieteniei de nezdruccinat” dintre muncitorii români, maghiari și germani ai regiunii. A constatat de asemenea că locuitorii regiunii, fără deosebire de naționalitate, „alcătuiesc o familie unită, o comunitate consolidată”.

Hotărârea aprobată de conferință, în partea care se referă la munca educativă politico-ideologică – în acord cu raportul primului secretar – trasează sarcina pentru organizațiile de partid „să facă cunoscute tradițiile mărețe de luptă ale partidului și poporului român”, precum și educația pentru patriotismul socialist. În continuare, hotărârea acordă importanță sporită predării politicii economice și istoriei partidului în cadrul învățământului de partid.

Conferința regională de partid a ales un comitet de partid compus din 112 membri. Din cei 112 membri, 17 persoane sunt de naționalitate maghiară. Din cei 28 membri supleanți ai comitetului de partid, 5 sunt de naționalitate maghiară, iar din cei 11 membri ai comisiei de cenzori doi. Biroul executiv al comitetului regional de partid are 15 membri și 6 membri supleanți, din cei dintâi 2, iar din cei din urmă 1 este de naționalitate maghiară. Prim-secretarul comitetului de partid este român, iar dintre cei 4 secretari, unul este maghiar.

Majoritatea populației rurale a regiunii Cluj în mod cert este română de mai multă vreme. Cei de naționalitate maghiară locuiesc cu precădere în orașele regiunii. (Din păcate, nu dispunem de date referitoare la procentul românilor și maghiarilor pe ansamblul regiunii.) Totuși, estimarea noastră este că procentul comunistilor maghiari din organizațiile regionale de partid este mai mic decât procentul populației de naționalitate maghiară din regiune. Cele afirmate sunt întărite și de faptul că dintre cei 5 secretari ai comitetului orașenesc de partid Cluj doar unul este maghiar, din cei 8 membri ai biroului doar unul, din cei 4 membri supleanți doi sunt de naționalitate maghiară. În cazul orașului Cluj se poate presupune că cel puțin jumătate din populație este de naționalitate maghiară. Componenta aceasta a conducerii organizațiilor de partid regionale și orașenești Cluj se pare că este menită să oglindească caracterul român al orașului.

Pe lângă conferințele celor două regiuni de mai sus am analizat și lucrările altor trei conferințe regionale de partid în regiuni unde de asemenea trăiește un număr mare de persoane de naționalitate maghiară: regiunile Crișana, Banat și Brașov. Nu considerăm că este necesar să vă relatăm în amănunt aceste ultime trei conferințe, pentru că ne-am repeta în mare măsură. Din felul cum au decurs cele cinci conferințe regionale de partid, după informațiile noastre, putem trage câteva concluzii relevante pentru politica PCR în domeniul naționalităților.

Înainte de toate, constatăm că PCR pune un accent deosebit în aceste regiuni pe munca educativă ideologică și politică, pe cunoașterea de către membrii partidului a istoriei României și a PCR în versiunea prelucrată din perspectiva actuală.

Sublinierea educării comunistilor în spiritul patriotic este menită să asigure că și în aceste regiuni s-a adâncit ideea apartenenței acestora la România. Componenta organizațiilor de partid din cele două regiuni analizate și din orașele cele mai importante din ele denotă faptul că comunistii de naționalitate maghiară pot ajunge să facă parte din ele doar în limitele procentului deținut de populația maghiară din regiune. Există însă anumite excepții, dacă este vorba de un centru important economic, politic și cultural de nivel național, nu doar regional. În aceste cazuri – vezi exemplul biroului de partid din Tg. Mureș și Cluj – reliefa caracterului român domină acest principiu al „reprezentării” menționat mai sus.

Putem constata de asemenea că reiese și din componența comitetelor de partid regionale și orașenești din orașele mai importante – vezi exemplele RMAM și Tg. Mureș – procentul membrilor de naționalitate română este întotdeauna mai mare de

50%, mai departe, pozițiile cheie ale organizațiilor de partid și de masă regionale sunt deținute de români. La nivelul raioanelor, în regiuni preponderent locuite de maghiari – după cum am văzut –, principiul „reprezentării” a fost mai bine respectat atât în componența consiliilor, cât și în ocuparea funcțiilor de conducere.

József Vincze, ambasador

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-16/b-1945-68/II, f. 251-255*)

[1] Nicolae Veres fusese prim-secretar al orașului Târgu Mureș, apoi al regiunii și județului Mureș (1965-1973, 1978-1984). Între 1974-1978 va fi ambasador în Libia, ulterior în Ungaria (1984-1988). Era totodată membru al CC al PCR (1965-1984).

[2] Vasile Rus va deveni prim-secretar al Comitetului de partid și primar al orașului Târgu Secuiesc, iar cu două luni înaintea prăbușirii regimului Ceaușescu a fost vicepreședinte al Comitetului Executiv al Consiliului Popular al județului Bistrița-Năsăud.

[3] Roman Moldovan (n. 1913), membru al Consiliului de Stat (1961-1965, 1969-1975) și director al Institutului de Cercetări Economice al Academiei Române, apoi vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și președinte al Consiliului Național al Cercetării. A fost totodată membru al CC al PCR (1965-1979).

138

A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambassade de la République Populaire Hongroise
Szám: szt./1967

Előadó: Dr. Németh József

Bukarest, 1967. március 23.
Szigorúan titkos!

Tárgy: A romániai magyar sajtó.

I. Romániában magyar nyelven összesen 25 napilap, illetve heti-, havi-, negyedévi folyóirat jelenik meg. Központi politikai napilap egyetlen van: az Előre. Hat politikai napilap jelenik meg azokban a tartományokban, ahol jelentős számban élnek magyarok. Egy politikai lap hetente kétszer (a szatmári „Dolgozó Nép”) jelenik meg. Pontos képet nem tudunk arról adni, hogy az egyes lapok milyen példányszámban jelennek meg. Értesüléseink szerint – s ez nagyjából az igazsághoz közel álló adat – az „Előre” naponta 110.000 példányban jelenik meg. Megítélésünk szerint a tartományi napilapok példányszáma 25.000 körül mozog. Valószínű, hogy a tényleges példányszám a lapok többségének esetében ennél nagyobb. A fentiekből tehát Romániában naponta magyar nyelven kb. 250.000 példányszámban juthatnak hozzá az olvasók napilaphoz. A szám 300.000-re emelkedik a hét két napján, amikor a már említett szatmári lap is megjelenik. Tisztán politikai hetilap jelleggel jelenik meg a „Munkás Élet” (SZOT), az „Ifjú Munkás” és a „Pionír” (KISZ), valamint a „Falvak Dolgozó Népe”. Politikai, kulturális képeslap a Marosvásárhelyt kéthetente megjelenő „Új Élet”. Havonta jelenik meg politikai sajtóorgánunként a „Dolgozó Nő” (az Országos Nőtanács lapja); a „Napsugár” – negyedévenként, kulturális, művészeti melléklettel – az úttörők számára (KISZ).

Havi folyóiratként jelenik meg a „Korunk”, a romániai magyar nyelvű sajtó vezető ideológiai fóruma, a folyóirat egyébként – hagyományainak megfelelően – terjedelmének 50-70%-át irodalmi anyagnak szenteli.

A romániai Írószövetség havi folyóirata az „Igaz Szó” (Marosvásárhelyt jelenik meg) és hetilapja a kolozsvári „Utunk”. Szaklapokként jelennek meg: a „Tanügyi Újság” (hetilap), a „Matematikai Lapok” és a „Méhészet” (havonta). Kéthavonként jelenik meg a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem lapja, az „Orvosi Szemle”; negyedévenként jelenik meg a „Könyvtári Szemle”. Évenként kétszer jelenik meg a „Tudományi Közlemények”. A „Hivatalos Lap” (Buletinul Oficial) I-III. része tulajdonképpen három önálló kiadvány – megjelenik magyar nyelven is. Így tehát az összes törvény, tvr., MT-határozat és a hivatalos közlemények magyar nyelven is hozzáférhetőek.

Tavaly megszűnt az „Agitátor Zsebkönyve” című – a hírlapterjesztésbe is bekapcsolt – havi kiadvány, amelyet a Bánát, a Kolozs, a Crișana, (Nagyvárad), a Máramaros, és a Maros Magyar Autonóm Tartomány pártbizottságai adtak ki külön-külön magyar nyelven is. (Megjegyezzük, hogy e kiadvány román nyelvű változata sem kerül többé kiadásra.)

Jóllehet nem a tárgyalt témakörbe tartozik – bár szorosan hozzákapcsolódik –, megemlítjük, hogy a bukaresti rádió naponta négyszer, vasárnap ötször sugároz magyar nyelven híreket. A marosvásárhelyi stúdió naponta 120 percet sugároz magyar nyelven (60 percet román nyelven). A kolozsvári stúdió pedig naponta 90 percet sugároz mind magyar, mind román nyelven. A román televízió magyar nyelven nem sugároz műsort.

A Romániában 1967-ben megjelenő magyar sajtótermékek számát összevetve a 10 évvel ezelőtti állapottal, megállapíthatjuk, hogy az e téren következett, kifejezetten negatív előjelű változások eléggé híven tükrözik a nemzetiségi politika ugyan ezen időszakban bekövetkezett torzulásait. Az elmúlt 10 év alatt ugyanis megszűnt két magyar nyelven megjelenő hetilap (a Nagykarolyban megjelent „Szabadság” és az „Új Sport”). Megszűnt a „Știință și tehnică” (Tudomány és Technika) magyar nyelvű melléklete. Megszűntek továbbá a következő havi folyóiratok: az „Új Század” (a Román-Szovjet Baráti Társaság kiadványa), a „Román Vöröskereszt”, a „Béke Védelmében” (az Országos Békevédelmi Bizottság kiadványa), „Művelődés” (Oktatásügyi Minisztérium művelődési otthonok részére kiadott folyóirata) és a már említett „Agitátor Zsebkönyve”. Új napilap indult ez alatt az idő alatt Nagybanján, a „Bányavidéki Fáklya” és hetilap Brassóban, az „Új Idő”.

A legtöbb évfolyamot a „Korunk” érte meg, a legfiatalabb az V. évfolyamát író brassói „Új Idő”. Érdekességképpen jegyezzük meg, hogy a kolozsvári „Igazság” ez évben a XXVIII., a temesvári „Szabad Szó” pedig XXIV. évfolyamába lépett.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a Romániában élő magyar nemzetiség lélekszámához képest a magyar nyelven megjelenő sajtótermékek száma, profilja (aszerint, hogy milyen foglalkozási vagy tudományágat kíván szolgálni, ill. milyen társadalmi réteghez kíván szólani), nagy vonalakban megfelelőnek mondható. Úgy is szembeötlő azonban az, hogy a műszaki tudományok művelői, illetve az egyes ipari szakmák képviselői számára sem tudományos igényű, sem más típusú sajtótermékek nem jelenik meg. Minden bizonnyal meglévő tömegigényt elégítene ki magyar nyelven megjelenő sportlap is. A „kívánságlistát” a legnagyobb tárgyilagosság mellett is lehetne még tovább is bővíteni.

II. A romániai magyar nyelvű sajtót a fentiekben inkább kvantitatív ismérvek alapján ítéljük meg. A kép sokkal kedvezőtlenebb akkor, ha tartalmi, mindennekelőtt politikai szempontból kíséreljük meg az értékelést.

A magyar nyelven megjelenő napilapok alapvető jellemzője mindennekelőtt a frissesség hiánya, az eseményektől való lemaradás. Az „Előre” c. központi napilapot

pl. délután 3 óra körül zárják azzal az indoklással, hogy a lap mielőbb elhagyja a nyomdát, még az esti vonattal elinduljon, s ily módon másnap reggel, délelőtt vidéken is kézhez kaphassák az olvasók. Mindebből azonban az következik, hogy a lap híreinek nagyobb részét egynapos késéssel közlik. Megjegyezzük, hogy a „Scânteia” hegemon szerepe – az ideológiai és politikai irányadó anyagán túlmenően – a hírek frissessége tekintetében nemcsak az „Előre”, hanem – ennél természetesen enyhébb mértékben – a román nyelven megjelenő lapok vonatkozásában is érvényesül.

A vidéken megjelenő magyar nyelvű napilapok a frissesség tekintetében a belpolitikai élet eseményeivel kapcsolatban az „Előre”-vel azonos fokon állnak. (Paradox módon nem egy esetben az „Előre”-nél hamarabb adnak hírt országos jelentőségű belpolitikai eseményekről.) Külpolitikai híryanagyaik viszont az „Előre”-hez képest is „öregebbek”. A Szatmáron hetente kétszer megjelenő „Dolgozó Nép” c. lapnak pedig nincs külpolitikai rovata, külföldi híryanagot egyáltalán nem közöl.

A romániai magyar sajtó egyik-másik fórumának állandó vagy esetenként megisméltendő jellemvonása a túlbuzgóság is. Nem az RKP ismert politikai irányvonalának érvényesítésére gondolunk, és természetes volna. Túlbuzgóság alatt ez esetben azt a mindent „tüllihető” gyakorlatot értjük, amellyel egyik-másik lap, ill. szerkesztősége, a RKP vonalához való hűségét kívánja bizonygatni. A „Korunk” 1966. évi 8. számában „A jó újságírás dicsérete” című cikkében emlékezik meg a „Scânteia” első illegális számának megjelenéséről. A cikkíró, Bodor Pál, többek között ilyen mondatokat ír le: „A «Sânteia» bizonyítja: a jó kommunista napilap sohasem monoton”; „A «Sânteia»-ban nem találkozunk rossz tollú, személytelen hangú, szentviten és felületes tollforgatók írásainak homoksvatagával”; „A «Sânteia»-ban a közírás sohasem alakul át szertartásszöveggé”. Más példák: a nagyváradi „Fáklya” c. napilap soha, egyetlen számában, egyetlen cikkében nem írja le a város magyar nevét, kizárólag Oradea néven emlegeti. A Romániában magyar nyelven megjelenő minden más lap, folyóirat stb. a várost mindig a magyar néven nevezi. A Marosvásárhelyt megjelenő „Vörös Zászló” pl. a *Dákok* c. román filmnek a városban történő bemutatása körüli napokban három alkalommal ismertette és értékelte a filmet, s ezzel egy időben a lap szükségesnek látta azt is, hogy ugyanakkor cikket szenteljen a tartományban frissen feltárt dák leleteknek is.

A marosvásárhelyi „Igaz Szó” szépirodalmi folyóirat Ceaușescu főtitkárnak a tartományban tett látogatását követő (1966. évi 8.) számában ömlengő hangon méltatja a látogatás jelentőségét.

További jellemzője az itteni magyar nyelvű sajtónak, hogy Magyarországról nagyon kevés és rendszerint politikai szempontból teljesen semleges híryanagot közöl. Érdekes megállapítani, hogy Romániában, különösen az elmúlt fél év alatt, minden más itt megjelenő napi-, és hetilapot messze maga mögött hagyva a „Scânteia” közli a legtöbb Magyarországról szóló tudósítást, politikai híryanagot stb.

(Megjegyezzük, hogy a „Scânteia” gyakorlatát a viszonyosság hiányában folytatja, hisz a magyarországi sajtó Romániáról lényegesen kevesebbet ír.)

Önmagában álló példa a „Korunk” 1966. évi 6. száma, amely „Gazdaságpolitikai Irányzatok” című cikkében – igaz, mindössze 4 oldal terjedelemben – önálló módon ismertette a gazdasági mechanizmus megjavításra irányuló bolgár, lengyel és magyar kísérleteket, ill. intézkedéseket.

A folyóirat ugyanebben a számában 8 oldal terjedelemben útirajzot közöl Svájc-ról. (A kontraszt mind erre a folyóíratra, mind pedig más magyar nyelvű lapra jellemző). Kivételt képez talán az „Utunk” c. hetilap, mely szinte rendszeresen közöl, hacsak néhány sorban is, kulturális vonatkozású híreket Magyarországról. Ellen-

párjaként az „Igaz Szó”-t jelölhetnénk meg: talán a legkevesebb magyarországi vonatkozású anyagot tartalmazza. A kép teljessége kedvéért a fentiekhez hozzáfűzhetjük azt, hogy a Szovjetunió és Jugoszláviát kivéve, a többi szocialista országról szóló híryanagot tekintve a helyzet még rosszabb, mint a mi esetünkben. A legtöbb szovjet vonatkozású kulturális hírt kétségtelenül a „Korunk” és az „Utunk” közöl. (1. a „Korunk” 1966 évi 3., 6., 9., 12. számát és az „Utunk” 1966. évi 40., 41., 44. és más számait). Az „Igaz Szó” pedig ez évi I. számában elkezdte közölni Cs. Ajtmatovnak, a fiatalabb nemzedékhez tartozó szovjet írónak egyik regényét.

A magyar nyelvű lapok a szocialista országok közül legtöbb és legnagyobb terjedelmű, saját munkatársaik tollából származó írást – tehát nem egyszerű híryanagot – Jugoszláviáról jelentettek meg, lásd pl. a „Korunk” 1966. évi 3., 7., 9., az „Igaz Szó” 1966 évi 6. és 9., valamint az „Utunk” 1967. évi 6. számát.

Jórészt helyzetéből is objektíve követően a romániai magyar sajtót bizonyos fokú – és az utóbbi időben felerősödő – Erdély-központúság is jellemzi, ilyen értelemben tehát a provincializmus. Megítélésünk szerint ezalól talán az „Igaz Szó” képez kivételt. Ez a folyóirat közölte a múlt évben Dürenmattnak a *Bíró és hóhér* c. kisregényét és G. Simeonnak *Őrült a kisvárosban* című, hasonló műfajú írását F. Kaffka *A naplók-ját*; Faragó József itteni neves folkloristának a romániai magyar folklór-kutatás eredményeit, a magyarországi és az európai folklórkutatás színvonalához mérő írásait.

Mindezekon túlmenően az „Előre”-nél, a vidéki lapoknál, egyik-másik folyóiratnál is megállapítható a „mesterség” gyakorlásának a lehetőségektől is elmaradó alacsony színvonala (gyöngye írások sokasága, ötlettelen szerkesztés stb.). Kivételt képez ez alól a Kolozsvárt megjelenő „Igazság”, amelyet megítélésünk szerint a napilapok közül talán a legjobban szerkesztenek. Megállapíthatjuk tehát, hogy az erdélyi újságírás oly nagy hírű központjainak, mint Nagyvárad, Temesvár, Kolozsvár, Brassó, hagyományai jórészt elsovadtak.

A fentiekben a romániai magyar sajtó néhány jellemzőnek mondható vonását fogalmaztuk meg. E sajtó nem egy esetben súlyos gyengeségeiről tett megállapításunk sem fedheti el azonban a következőt: ez a sajtó úgy, ahogyan van, az itt élő mintegy kétmilliónyi magyart nemcsak tájékoztatja, hanem segít megőrizni anyanyelvét, irodalmát, tudatosítja és erősíti e nemzetiséghez való tartozás tudatát s végül is a szocializmus eszméit közvetíti.

Vincze József gyakkövet

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Populare Ungare
Ambassade de la République Populaire Hongroise
Nr. szt./1967

București, 23 martie 1967
Strict secret!

Raport semnat de dr. József Németh

Subiect: Presa maghiară din România

I. În total în România apar 25 de cotidiane, săptămânale și alte periodice. În prezent, există un singur cotidian central, „Előre” [Înainte]. În zonele unde maghiarii trăiesc în număr semnificativ, apar în total șase cotidiane cu profil

politic. Un ziar de natură politică apare de două ori pe săptămână („Dolgozó Nép” [Poporul Muncitor] din Satu Mare). Nu avem o imagine exactă asupra tirajului acestor periodice. După informațiile – destul de exacte – pe care le deținem, „Előre” apare zilnic în 110.000 exemplare. După estimarea noastră, ziarele regionale apar în tiraje în jur de 25.000. Este posibil ca tirajul real al majorității acestor ziare să fie mai mare. Din cele de mai sus rezultă că în România ajung la cititorii de limba maghiară zilnic în jur de 250.000 ziare. În două zile ale săptămânii numărul acestora crește la 300.000, deoarece atunci apare și mai sus menționatul ziar săptămărean. Cu caracter exclusiv politic mai apare săptămănelul „Munkás Élet” [Viața Muncitorească] (Consiliul Național al Sindicatelor – CNS), „Ifjú Munkás” [Tănarul Muncitor] și „Pionír” [Pionier] (UTC), precum și „Falvak Dolgozó Népe” [Poporul Muncitor al Satelor]. De asemenea, magazinul politic-cultural „Új Élet” [Viața Nouă], în ediție colorată, apare la Târgu Mureș de două ori pe lună. „Dolgozó Nő” [Femeia Muncitoare], organ de presă politică, sub egida Consiliului Național al Femeilor, apare lunar; „Napsugár” [Rază de Soare] – trimestrial, cu o anexă cultural-artistică, destinat pionierilor (UTC).

„Korunk”, revistă lunară, este forumul ideologic conducător al presei maghiare din România, o publicație care, conform tradiției, dedică între 50-70% din spațiul său materialelor literare.

Publicația lunară a Uniunii Scriitorilor din România este „Igaz Szó” [Cuvântul Adevăratului] (care apare la Târgu Mureș), iar săptămănelul acestei organizații este „Utunk”. Revistele profesionale sunt: „Tanügyi Újság” [Ziarul Învățământului] (săptămănel), „Matematikai Lapok” [Gazeta matematică] și „Méhészet” [Apicultura] (lunare). „Orvosi Szemle” [Jurnalul Medical] apare odată la două luni, iar „Könyvtári Szemle” [Jurnalul Bibliotecilor] apare trimestrial. „Tudományi Közlemények” [Publicații Științifice] apare de două ori pe an. Părțile I-III ale „Hivatalos Lap” (Buletinul Oficial) sunt de fapt trei publicații separate care apar și în limba maghiară. În acest fel, toate legile, decretetele, HCM-urile și anunțurile oficiale sunt disponibile și în limba maghiară.

Publicația lunară „Agitátor Zsebkönyve” [Cartea de buzunar a agitatorului], distribuită și prin vânzătorii de ziare, editată și în limba maghiară de comitetele de partid din regiunile Mureș Autonomă Maghiară, Banat, Cluj, Crișana și Maramureș și-a încetat apariția anul trecut. (Menționăm că nici versiunea în limba română a acestei publicații nu mai apare.)

Deși nu ține de subiectul în discuție, cu toate că se leagă strâns de acesta, menționăm că Radioul din București transmite știri în limba maghiară de patru ori pe zi, iar duminica de cinci ori. Studioul de radio din Târgu Mureș transmite zilnic 120 minute în limba maghiară (60 minute în limba română). Studiul din Cluj transmite zilnic câte 90 minute atât în limba maghiară, cât și în limba română. Televiziunea Română nu are emisiuni în limba maghiară.

Comparând produsele presei maghiare din România în 1967 cu cele de acum 10 ani, putem constata că schimbările apărute pe acest plan, explicit negative, reflectă destul de fidel distorsiunile apărute în domeniul politicii față de naționalități în aceeași perioadă. În ultimii 10 ani și-au încetat apariția două săptămănale în limba maghiară („Szabadság”, ce apărea la Satu Mare, și „Új Sport”). Suplimentul în limba maghiară al revistei „Știință și Tehnică” (Tudomány és Technika) nu mai apare. În plus, au fost întrerupte publicațiile lunare „Új Század” [Secolul Nou] (publicație a Asociației de Prietenie Româno-Sovietică), „Crucea Roșie Română”, „Pentru Apărarea Păcii” (publicație a Comitetului Național pentru

Apărarea Păcii), „Művelődés” (Cultura, revistă publicată de Ministerul Învățământului pentru casele de cultură), precum și „Agitátor Zsebkönyve”, menționată mai sus. În același timp, s-a inițiat un nou cotidian la Baia Mare, „Făclia Băimăreană”, precum și un săptămânal brașovean, „Új Idő” [Timpuri noi].

Revista cu cea mai mare vechime este „Korunk”, iar cea mai tânără publicație este „Új Idő”, apărută la Brașov, care este în cel de-al cincilea an de apariție. Ca fapt divers, remarcăm faptul că „Igazság” (Cluj) este în cel de-al XXVIII-lea an de apariție, iar timișoreanul „Szabad Szó” în cel de-al XXIV-lea an.

Pe baza celor de mai sus, se poate constata că publicațiile destinate maghiarilor din România, în comparație cu procentul pe care îl deține din totalul populației, sunt adecvate atât ca profil (în funcție de destinația pe care o au – profesioniști, ramuri ale științei), precum și în funcție de stratul societății cărui i se adresează. Cu toate acestea, este evident faptul că practicantii științelor tehnice, precum și unii reprezentanți ai profesiunilor industriale nu au la dispoziție publicații de nivel științific sau de alte tipuri. Cu toată siguranța putem afirma că un ziar sportiv ar răspunde nevoilor cititorilor în limba maghiară. „Lista de doleanțe” ar putea fi continuată cu altele, îndeplinind toate cerințele obiectivității.

II. În cele de mai sus, presa în limba maghiară din România a fost evaluată mai degrabă pe baza unor indicatori cantitativi. Imaginea însă este mult mai nefavorabilă dacă încercăm o evaluare calitativă, din punct de vedere al conținutului și mai ales din punct de vedere politic.

Caracteristica de bază a cotidienele care apar în limba maghiară este că nu transmit știrile rapid, rămânând în urmă cu evenimentele la ordinea zilei. De exemplu, cotidianul central „Előre” își încheie ediția în jurul orei 3 după masa, argumentând că ziarul trebuie să iasă din tipografia cât mai repede, să plece cu trenul de seară pentru ca în dimineața zilei următoare să ajungă și la cititorii din provincie. Din acest fapt rezultă că majoritatea știrilor sunt transmise cu aproximativ o zi întârziere. Menționăm că rolul hegemonic al „Scânteii” – trecând peste materialele ideologice și de directive politice – în ceea ce privește prospețimea știrilor, se manifestă nu doar în cazul ziarului „Előre”, ci și al ziarelor ce apar în limba română, cu singura excepție că în cazul celor din urmă este ceva mai atenuat.

Ziarele ungurești din provincie, în ceea ce privește actualitatea știrilor pe care le transmit din viața politică internă, se situează pe aceeași treaptă cu „Előre”. (În mod paradoxal, în mai multe cazuri ele publică știri din politica internă a țării mai repede decât „Előre”.) În schimb, știrile de politică externă sunt mai „vechi” chiar decât cele transmise de „Előre”. „Dolgozó Nép”, care apare la Satu Mare de două ori săptămânal, nu are secție de politică externă, nu publică deloc știri externe.

Câteva forumuri ale presei maghiare din România sunt caracterizate de prea mult entuziasm, în mod permanent sau – după caz – ocazional. Nu ne gândim aici la afirmarea directivelor politice ale PCR, deși acest lucru ar fi normal. Sub prea mult entuziasm de data aceasta înțelegem acea practică „gâfâitoare” cu care câte un ziar, respectiv redacțiile, încearcă să își demonstreze devotamentul față de linia PCR. Articolul intitulat *Elogiu jurnalismului de calitate*, publicat în numărul 8 din 1966 al revistei „Korunk”, omagiază primul număr apărut în ilegalitate al ziarului «Scânteia». Autorul articolului, Pál Bodor, printre altele scrie propoziții de tipul: „«Scânteia» ne dovedește: ziarele comuniste de calitate nu sunt niciodată monotone”; „În «Scânteia» nu suntem confrunțați cu deșertul de scrieri izvorâte din pana unor jurnaliști slabi, neutri, lipsiți de entuziasm și superficiali”; „În «Scânteia» scrisul public nu se transformă niciodată într-un text ritual”. Alte exem-

ple: „Fáklya” [Făclia], cotidianul orădean, nu pomeniște niciodată numele maghiar al orașului, ci îl folosește exclusiv pe cel românesc. Toate celelalte ziare și reviste în limba maghiară pomenesc orașul de pe Crișul Repede pe numele său maghiar (Nagyvárad). Ziarul care apare la Târgu Mureș, intitulat „Vörös Zászló” [Drapelul Roșu], de exemplu, în preajma zilelor când în oraș se prezenta filmul românesc *Dacii*, a recenzat și laudat filmul cu trei ocazii, în același timp găsiind de cuviință să dedice spațiu și recentelor descoperiri arheologice dacice din regiune.

Revista literară „Igaz Szó” din Târgu Mureș, în numărul publicat după vizita efectuată în zonă de secretarul general Ceaușescu (nr. 8 din 1966), scrie pe un ton deosebit de elogios despre importanța vizitei cu pricina.

O altă caracteristică a presei maghiare de aici este că ea publică foarte puține materiale din Ungaria, de regulă absolut neutre din punct de vedere politic. Este interesant de menționat că în România, mai ales în ultima jumătate de an, depășind orice alte cotidiane și săptămânale, „Scânteia” publică cele mai multe reportaje și informații politice din Ungaria.

(Menționăm că practica „Scânteii” se manifestă în absența reciprocității, deoarece presa ungurească scrie mult mai puțin despre România.)

Un exemplu unic îl constituie numărul 6 din 1966 al „Korunk”, care în articolul intitulat *Directive economico-politice* – ce-i drept, pe spațiul a patru pagini – informează printr-un material propriu despre experimentele, respectiv măsurile luate de Bulgaria, Polonia și Ungaria în vederea îmbunătățirii mecanismelor economice.

Revista publică în același număr, pe 8 pagini, o descriere de călătorie despre Elveția. (Acest contrast este caracteristic atât pentru publicația de față, cât și pentru alte reviste în limba maghiară.) Probabil că excepția este reprezentată de săptămânalul „Utunk”, care publică aproape cu regularitate, chiar dacă doar în câteva rânduri, știri din domeniul culturii din Ungaria. Contraexemplul posibil este „Igaz Szó”: probabil că această revistă conține cele mai puține știri legate de Ungaria. De dragul unei imagini complete putem adăuga la cele de mai sus că exceptând Uniunea Sovietică și Iugoslavia, știrile despre celelalte țări socialiste sunt și mai săracăcioase decât în cazul nostru. Cele mai multe știri din domeniul cultural sovietic sunt publicate în mod indubitabil de „Korunk” și „Utunk” (vezi numerele 3, 6, 9, 12 din 1966 ale „Korunk”, numerele 40, 41, 44, precum și alte numere ale „Utunk”). În numărul 1 din acest an, „Igaz Szó” a început să publice un roman al tânărului scriitor sovietic C. Aitmatov.

Din țările socialiste, revistele și ziarele în limba maghiară publică cele mai multe materiale originale, scrise de colaboratorii proprii – deci nu simple știri –, despre Iugoslavia. A se vedea, de exemplu, numerele 3, 7, 9 din 1966 ale „Korunk”, numerele 6 și 9 din 1966 ale „Igaz Szó” și numărul 6 din 1967 al „Utunk”.

În bună parte, ca urmare obiectivă a situației sale, presa în limba maghiară se caracterizează și printr-un grad sporit de concentrare în Transilvania, deci în acest sens are o trăsătură provincială. După părerea noastră, excepția la situația de mai sus ar putea fi „Igaz Szó”. Această revistă a publicat anul trecut novela *Judecător și călău* a lui [Friedrich] Dörenmatt, *Nebun în orașel*, lucrarea de aceeași natură a lui G[eorges] Simenon, *Jurnalele* lui F[rantz] Kaffka; rezultatele cercetării folclorului maghiar din România, întreprinsă de renumitul folclorist de aici József Faragó[1], scriere de nivel comparabil cu cele din cercetarea maghiară și europeană în domeniu.

Pe lângă acestea, la „Előre”, la ziarele din provincie, la unele reviste, se remarcă nivelul foarte slab al practicării „meseriei”, rămânând mult în urma posibilităților (multitudinea scrierilor de proastă calitate, redactare neinspirată

etc). Un caz de excepție este ziarul „Igazság”, care apare la Cluj și care, după părerea noastră, este cel mai bine redactat cotidian. Se poate constata deci că centre renumite ale ziaristicii ardelenе precum Oradea, Timișoara, Cluj și Brașov și-au pierdut tradiția.

În cele de mai sus am creionat unele caracteristici ale presei maghiare din România. Constatările pe care le-am făcut despre părțile slabe ale acestei prese nu pot ascunde următoarele: această presă, așa cum este ea, este nu doar sursa de informație a celor două milioane de maghiari ce trăiesc aici, dar este totodată srijinul pe care ei îl au pentru menținerea limbii și literaturii materne, elementul care ajută la conștientizarea și întărirea apartenenței lor la această naționalitate și care de fapt răspândește idealul socialismului.

Vincze József, ambasador

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-16/b-sz.n.-1945-68/I, f.709714)

[1] József Faragó (n. 1922), folclorist, absolvent al Universității din Cluj, susținând doctoratul aici în 1945. Lucrează apoi la Universitate până în 1953, ca asistent, între timp (din 1950) devenind cercetător la Institutul de folclor din Cluj al Academiei Române. În afara unei cantități impresionante de studii de folcloristică, Faragó – împreună cu László Kocziány și Lajos Létay – este editorul primelor manuale de limbă maghiară din România după al doilea război mondial.

139

Készült: 7 példányban.

Szigorúan titkos!

Kapják: 1. Nemes Dezső et.; 2. Szirmai István et.;
3. Komócsin Zoltán et.; 4. Ilku Pál et.; 5. Puja Frigyes et.;
6. Lakatos Sándor et.; 7. aktában. IV. 10.

Másolat a bukaresti nagykövetség 1967. március 23-án kelt jelentéséről.

Tárgy: Adalékok az RKP nemzetiségi politikájához.

E jelentésünkben az RKP-nak a magyar nemzetiséggel kapcsolatos ideológiai, történelmi, politikai és kultúrpolitikai állásfoglalásáról, intézkedéseiről és azok eredményeiről kísérelünk meg képet adni.

Mielőtt azonban e konkrét kérdésekkel foglalkoznánk, a következőket kell megállapítani. Megítélésünk szerint a romániai magyarság körében az egy-másfél évvel ezelőtt még jellemző feszült, elkeseredett, az RKP-val szemben egyre inkább elutasító hangulat enyhülőben van. A magyar nemzetiségű értelmiségiekkel való beszélgetésekből kivehetően – ez a társadalmi réteg volt az, amely a legérzékenyebben és a legelutasítóbban reagált a hibákra – az elutasító magatartásból valamit engedett, és bizonyos mértékig a várakozás álláspontjára helyezkedett. Másképpen megfogalmazva, álláspontjukat az RKP és a román kormány által a nemzetiségi politika terén 1964 ősze óta tett gesztusokat és javító célú intézkedéseket inkább dekoratív értékűeknek tartja, és újabb gyakorlati lépéseket, változtatásokat vár.

1) Az RKP a közelmúltban a két történelmi évfordulóval kapcsolatban ismételtén kifejtette azokat a nézeteit, melyek, véleményünk szerint, egyszerre szóltak Magyarországnak és az itt élő magyarságnak. Ez év január 24-én, ill. az e körüli napokban a „Scânteia”-ban és minden más központi és vidéki napilapban, ill. folyóiratban cikkek sokasága jelent meg Havasalföld és Moldva egyesülésének 108. évfordulója alkalmából. A cikkeket történelemtudósok, kutatók írták. Valamennyi cikk – tisztán kivehetően aprólékosan kidolgozott központi útbaigazítás alapján – terjedelmének felét, egyharmadát annak igazolására fordította, hogy az egyesülés folyamata 1919 decemberében fejeződött be, amikor is Erdély „visszatért” Romániához. A „Scânteia” január 24-i számában megjelent cikke ezt a következőképpen fogalmazta meg: „Az egységes román állam létesítésének folyamata, amely az 1859. évi egyesülés aktusával kezdődött meg, 1918-ban teljesülhetett be a Habsburg-császárság szétzúzása és a Nagy Októberi Forradalom körülményei között, amikor lehetővé vált népünk nemzeti függetlenségi harcának győzelmes megkoronázása.” Az „Előre” ugyanezen a napon megjelent számában közölt cikk a következő megállapítást tartalmazza: „Egyedül a nép volt képes arra, hogy 1918-ban forradalmi bátorsággal kitépje a Habsburgok kétféjű sas címerével ellátott határcölöpöket, melyek oly sok esztendőn át mérgezett szuronyként döfték át a román föld szívét. Szükséges, igazságos és üdvözlésre méltó történelmi mű volt ez.”

Kolozsvárt március 10-én ünnepi gyűlésen emlékeztek meg a bábolnai felkelés 530. évfordulójáról. A gyűlésen az RKP KB végrehajtó bizottságának két póttagja, miniszterek és más személyiségek is részt vettek. Az ünnepi beszédet, mint ismeretes, Iosif Banc, az MMAT volt PB-titkára, a KB VB jelenlegi póttagja, miniszterelnök-helyettes tartotta. Mind az ünnepi beszédnek, mind az évfordulóval kapcsolatban megjelent cikkeknek az itt tárgyalt téma szempontjából jellemzője a következő: Minden alkalommal megállapítást nyert, hogy a felkelés román és magyar parasztok felkelése volt, vezetők közül – I. Banc beszéde után – Budai Nagy Antalt nevezték magyar néven, a többieknek román nevét közölték, az 1437 szeptemberében létrejött „Unio Triumnationum”, a magyar nemesség és a szász patriciusok, valamint a kiváltságos székelyek kápolnai szövetsége, „igen reakciós szerepet töltött be Erdély társadalmi-politikai fejlődésében, szentesítette mind a kiváltságos osztályok érdekvédelmét, mind Erdély legnépesebb lakossága, a román lakosság jogfosztottságát és fokozódó elnyomását” (I. Banc beszédéből). Érdekes megemlíteni, hogy az „Előre” március 8-i számában az évfordulóról írott cikkben a felkelés vezetőit magyar nevükön sorolja fel (Budai Nagy Antal, Kolozsvári János Mester, Vajdaházi Nagy Pál, Világosberki Oláh Mihály, Antosi László), I. Banc már említett beszéde után ugyanez a lap, ugyanezen vezetők közül, csak Budai Nagy Antal nevét írja le így, a többiekét már románosan (Florești Mihai Románul, Anton Vasile, Paul Cel Mare, Ioan Meșter stb.). A vidéki magyar lapok a beszéd után a legváltozatosabb gyakorlatot követték: Budai Nagy Antalón kívül a vezetők egyik részét román, másik részét magyar néven nevezték meg.

Meg kell állapítani azt is, hogy I. Banc beszéde és kisebb vagy nagyobb mértékben az évfordulóról szóló cikkek is a mához szóló következtetést abban szűrték le, hogy „múltbeli közös harcoknak szentelt legnagyobb emlékmű azonban egész népünk megbonthatatlan egysége a párt körül, az összes dolgozók testvérisége nemzetiségre való tekintet nélkül, mely az ország haladásának hatalmas hajtóereje a szocializmus útján” (I. Banc beszédéből).

2) E hónap elején, március 5-én tartották meg Romániában a közösségi tanácsok tagjainak választását. A megválasztott tanácsstagok nemzetiségi összetételét nem is-

merjük. Rá szeretnénk azonban mutatni a választások előkészítésének néhány új elemére. A jelölőgyűléseken a magyaroktól tartományokban is sok tízezer ember vett részt. E gyűléseken a szónokok foglalkoztak a különböző nemzetiségű állampolgárok jogegyenlőségével stb. és a közöttük lévő kapcsolatok fontosságával. Ezt még akkor is pozitívnak tarthatjuk, ha e beszédek e részei tele voltak az RKP nemzetiségi politikáját dicsérő megállapításokkal. A gyűlések nagy részén a résztvevők *anyanyelvükön* szólalhattak fel. (Jóllehet ez a választási kampányban szükségképpen adott engedménynek is tekinthető, az elmúlt években nyilvános helyen nem román nyelven fel szólalni egyáltalán nem volt magától értetődő.) Voltak magyar nyelvű választási plakátok is. A magyarok által is lakott tartományokban az RKP tartományi bizottságai román és magyar nyelven adtak ki az elmúlt választás óta megvalósult eredményekről és közelebbi, valamint távolabbi célokról szóló brosrúákat.

3) Az itt élő magyar nemzetiség felé tett gesztusnak lehet értékelni Arany János születése 150. évfordulójának nagyarányú megünneplését. (Az Arany-évforduló megünneplésével egyébként önálló jelentésben foglalkozunk.) A román sajtó, a „Scânteia”-val az élen, terjedelmes cikkekben méltatta Arany életművét. Nagyszalontán a nagyváradi Magyar Színház közreműködésével emlékünnepséget rendeztek. Az ünnepségen a nagyváradi „Familia” c. román lap főszerkesztője és egy magyar tanár mondott ünnepi beszédet. A nagyváradi színészek Arany-balladákat szavaltak, „A walesi bárdok” dramatizált változatát, a „Családi kör”-t, a „Toldi” IV. énekét és még sok más költeményt adtak elő – néhányat román nyelven is. A marosvásárhelyi bábszínház az évforduló alkalmából a Toldi-trilógiát mutatta be Hajdú Zoltán állami díjas költő feldolgozásában. Az előadásban közreműködtek: Kovács György vezetésével az „igazi” színház tagjai, az állami ének- és táncegyüttes szólistái, kamarakórusa és a marosvásárhelyi Állami Filharmónia kisenekara. Ilyen irányú – az előbbinél természetesen kisebb jelentőségű – gesztusnak lehet tekinteni Vajda János verseinek a közelmúltbeli, a felszabadulás óta első kiadását, Darvas József: „Elindult szeptemberben” c. könyvének megjelentetését, továbbá Németh László: „Iszony” c. könyvének és Lukács György egy művének – címét még nem tudjuk – ez évre tervezett kiadását.

4) Az elmúlt hat-nyolc hónap alatt a romániai magyar kulturális élet megélénkülésének lehettünk tanúi. A megélénkülés mindenekelőtt az irodalmi, színházi és a képzőművészeti életre jellemző. Már a múlt év szeptemberi jelentésünkben megemlítettük, hogy különböző lapok, folyóiratok sürgették a romániai magyar drámairodalom új darabjainak bemutatását. (Az említett jelentésünkben is megállapítottuk, hogy a romániai magyar színházak csaknem kizárólag mai román szerzők magyarra fordított darabjait játszották.) Az új színházi évadban e téren a korábbiakhoz képest radikális változás következett be. Az erdélyi magyar színházak színlapjára került Földes Mária *Hetedik az áruló*, Deák Tamás *Ádám elkárhozása*, Méhes György *Harminchárom névtelen levél*, Komzsik Csávosi *A fül* c. darabja.

A marosvásárhelyi színházban pedig próbálják Sütő András *Istenes Gedeon* c. művét. Érdekes idezni az „Utunk” ez évi 8. számának idevágó megállapítását: „A romániai magyar színirodalomban különben ez a mostani évad több eredményt hozott, mint bármely másik az előzőek közül.” Hozzá kell mindehhez fűzni még azt is, hogy a magyar nyelvű folyóiratok, mindenekelőtt a „Korunk” és az „Igaz Szó” az új színműveket közlik is. (Hasonló folyamat játszódik le egyébként a mai román drámairodalom berkeiben is. Még a „Scânteia” is vállalkozik színpadi művek vagy azok egy részének közlésére.)

Korábbi jelentéseinkben is jeleztük, hogy az elmúlt év során megélnék az Erdélyben működő magyar irodalmi körök tevékenysége. Mint új jelenségre hívhatjuk fel a figyelmet az irodalmi színpadok keletkezésére. A „Korunk” múlt év decemberi számában üdvözlí és bátorítja a „csírájában már jelentkező irodalmi színpadokat”. Példát mutat a magyar nyelvű irodalmi műsorok előadásaiival a kolozsvári, marosvásárhelyi és a nagyváradi magyar színház, ill. ezek művészi kollektívája, művelődési otthonok keblében vagy azok mellett önálló irodalmi színpadok is szerveződnek. A színházak és a már meglévő irodalmi színpadok is mindenekelőtt a romániai magyar irodalom mai művelőinek, továbbá a román szerzőknek magyarra fordított műveit szólaltatják meg. Nem ritkák a szerzői estek sem.

Korábban is felhívtuk a figyelmet arra, hogy különböző alkalmakkor és, hozzá kell tenni, egyre sűrűbben olvashatunk és hallhatunk arról, hogy újra kell értékelni a két világháború közötti erdélyi magyar irodalom főbb irányzatait és az azok jegyében fogant műveket. (Lásd példaként a „Korunk” március 7-i számát, az 1966. évi 10., 11., 12. és az „Igaz Szó” 1966. évi 3., 5., 6., 8. számát közelebről a „Korunk” folyóirat köré csoportosult írók művein kívül az Erdélyi Helikonhoz tartozó írók műveit is.) E sürgetett újjáértékelés „előfutáraként” jelent meg Kuncz Aladár *Fekete kolostora* és Dsida Jenő verseskötete. Fel szeretnénk hívni e helyütt is a figyelmet Méliusz Józsefnek a „Korunk” 12. számában megjelent cikkére (a „Korunk Irodalma!”), mely az eddig megjelent írások közül a legátfogóbb módon veti fel a két háború közötti magyar irodalom újraértékelésével kapcsolatos kérdéseket. A „Korunk” ugyanezen száma egyébként tanulságos és érdekes anyagot közöl a romániai magyar irodalom értékelésével kapcsolatban (*Irodalomoktatás*, 1966). Az anyag összefoglalóan tartalmazza a „Korunk” szerkesztősége által a romániai magyar irodalomoktatással kapcsolatban összehívott kerekasztal-értekezleten elhangzottakat.

5) Korábbi jelentésünkben is felhívtuk a figyelmet arra, hogy a vezető romániai magyar folyóiratokban – mindenekelőtt a „Korunk” – különböző tanulmányokban egyre állhatatosabban törekszik a Gaál Gábor által annak idején – a két világháború között – programszerűen megfogalmazott „romániaiság” eszméjének újbóli elültetésére és megerősítésére. A „romániaiság” gondolata tulajdonképpen a romániai magyarság közgondolkodásának alapjául kíván szolgálni Gáll Gábor elképzelésében. Eszerint abból a tényből kell kiindulni, hogy Erdély Romániához tartozik, a szellemi, politikai életnek kialakulásában más, specifikus adottságokkal (Erdély viszonylagosan önálló történelmi sorsa, hagyományok stb.) együtt ez a meghatározó. Az ilyen tartalmú romániaiság gondolatának – s nyilván ez az RKP egyik fő célja, amikor ezt támogatja – ma is szükségképpen következménye a romániai magyar nemzetiség szellemi életének a magyarországitól való elhatárolódása. Mindennek történelmi megalapozásához kívánnak nyilvánvalóan hozzájárulni pl. a „Korunk” 1966. évi 9. (*Szocialista hazafiságunk közös történelmi gyökerei*), az 1967. évi 1. (*Az erdélyi értelmiség kialakulása*) és az 1967. évi 2. (*Az egyházi és világi értelmiség szétválása a feudális Erdélyben*) számaiban megjelent írások.

Mindent egybevetve az RKP-nak a magyar nemzetiséggel kapcsolatos jelenlegi nemzetiségi politikájában a következőket tartja szem előtt: Mind politikai, mind kulturális téren felszámolni az 1958-1965 közötti időszakban a magyar nemzetiséggel szemben tett korlátozó intézkedések miatt keletkezett feszültséget, amely bel- és külpolitikai szempontból egyaránt negatív következményekhez vezetett, és ezzel egyidejűleg újra és újra bizonyítani azt, hogy Erdély Románia részét képezte a múltban is.

Vincze József s. k., nagykövet

[TRADUCERE]

Redactat în 7 exemplare

Strict secret!

Pentru: 1. Tov. Dezső Nemes; 2. Tov. István Szirmai
3. Tov. Zoltán Komócsin; 4. Tov. Pál Ilku; 5. Tov. Frigyes Puja
6. Tov. Sándor Lakatos; 7. pentru dosarul IV. 10.

Copie după raportul din 23 martie 1967 al Ambasadei din București.

Subiect: Completări referitoare la politica PCR în domeniul naționalităților

În acest raport încercăm să redăm imaginea poziției, măsurilor și rezultatelor PCR în domeniul ideologic, istoric, politic și cultural-politic în legătură cu naționalitatea maghiară.

Înainte însă de a ne referi la chestiuni concrete, trebuie să notăm următoarele. După părerea noastră, atitudinea tensionată, plină de amărăciune, de respingere a PCR, care domnea în rândul maghiarilor din România cu un an, un an și jumătate în urmă, este în curs de dispariție. Din ceea ce se poate deduce din discuțiile cu intelectualii de naționalitate maghiară – această pătură socială fiind cea mai sensibilă și cea care a reacționat cel mai puternic la greșeli –, ceva s-a redus din atitudinea de respingere și într-o anumită măsură s-a ajuns la un punct de așteptare. Cu alte cuvinte, ei găsesc că gesturile și măsurile corective luate de către PCR și guvernul român în domeniul politicii naționalităților din toamna lui 1964 încoace sunt mai degrabă decorative și așteaptă măsuri practice, schimbări.

1. În legătură cu celebrarea a două evenimente istorice, PCR a formulat recent acele puncte de vedere care, după părerea noastră, se adresau în același timp și Ungariei și maghiarilor care trăiesc aici. În 24 ianuarie a.c., respectiv în zilele din jurul acestei date, au apărut o multitudine de articole în „Scânteia”, precum și în alte cotidiene și reviste centrale despre cea de-a 108-a aniversare a unirii Țării Românești și a Moldovei. Articolele au fost semnate de istorici și cercetători. Toate articolele și-au dedicat o treime până la jumătate din lungime – pe baza unor indicații detaliate, vizibil venite de la centru – să justifice faptul că procesul de unificare s-a încheiat în decembrie 1919, atunci când și Ardealul „s-a reîntors” la România. Articolul apărut în numărul din 24 ianuarie al „Scânteii” formulează astfel: „Procesul de înființare a statului unitar român, care a început cu unirea din anul 1859, a putut să se desăvârșească în 1918, în condițiile destrămării Imperiului Habsburgic și al Marii Revoluții din Octombrie, care a permis încoronarea luptei victorioase pentru independență națională a poporului nostru”. În numărul din aceeași zi a ziarului „Előre” se afirmă următoarele: „Doar poporul a reușit în 1918, cu curajul său revoluționar, să smulgă indicatoarele de graniță purtând pe stemă vulturul cu două capete al Habsburgilor, care de-a lungul atâtor ani a fost ca un pumnal cu vârful otrăvit ce înjunghia trupul pământului românesc. Acesta a fost un act istoric necesar, drept și demn de laudă”.

La Cluj, în data de 10 martie, au avut loc serbări în cinstea aniversării a 530 ani de la răscoala de la Bobâlna. La adunare au participat doi membri supleanți ai biroului executiv al Comitetului Central al PCR, miniștri și alte personalități. Cuvântarea omagială a fost rostită, după cum se știe, de Iosif Banc, fost secretar al Comitetului de Partid din RMAM, actual membru supleant al BE al CC, viceprim-ministru. Atât cuvântarea festivă, cât și articolele apărute în legătură cu aniversarea

sarea sunt caracterizate, din punctul de vedere al celor discutate aici, de următoarele. Cu fiecare ocazie s-a afirmat că răscoala a inclus țărani români și maghiari, conducătorii ei, după cuvântarea lui I. Banc, au fost Budai Nagy Antal, numit pe numele său maghiar, restul fiind pomeniți pe românește. „Unio Triumnationum”, constituit în septembrie 1437, uniunea din Căpâlna a nobililor unguri și a patricienilor sași, precum și a secuilor privilegiați, „a avut un rol foarte reacționar în dezvoltarea social-politică a Transilvaniei, instaurând apărarea intereselor claselor privilegiate, precum și privarea de drepturi și opresiunea accentuată a populației celei mai numeroase din Transilvania, a populației românești” (din cuvântarea lui I. Banc). Merită menționat faptul că în numărul din 8 martie al lui „Előre”, în articolul scris în legătură cu aniversarea, conducătorii răscoalei sunt numiți pe numele lor maghiar (Budai Nagy Antal, Kolozsvári János Mester, Vajdaházi Nagy Pál, Világosberki Oláh Mihály, Antosi László), însă după sus-menționata cuvântare a lui I. Banc, același ziar scrie doar numele lui Budai Nagy Antal ungurește, iar pe restul în varianta românizată a numelui (Florești Mihai Românul, Anton Vasile, Paul cel Mare, Ioan Meșter, etc). Ziarele din provincie, după cuvântare, au urmat practicile cele mai diverse: în afară de Budai Nagy Antal, o parte din conducători au fost numiți românește, iar altă parte ungurește.

Trebuie constatat de asemenea că atât în cuvântarea lui I. Banc, cât și într-o măsură mai mare sau mai mică articolele legate de cele discutate astăzi, s-a ajuns la concluzia că „ cel mai măreț monument dedicat luptelor comune din trecut este unitatea indestructibilă în jurul partidului a tuturor muncitorilor, indiferent de naționalitate, care este uriașa forță motrice a progresului țării pe drumul socialismului” (din cuvântarea lui I. Banc).

2. La începutul lunii curente, în data de 5 martie, s-au organizat alegerile pentru desemnarea membrilor consiliilor populare în România. Nu cunoaștem componența pe naționalități a membrilor aleși. Am dori însă să reliefăm niște elemente noi în pregătirea alegerilor. La ședințele de desemnare în regiunile locuite de maghiari au participat mai multe mii de persoane. La aceste ședințe, vorbitorii s-au preocupat de egalitatea în drepturi a cetățenilor aparținând diferitelor naționalități etc și de semnificația relațiilor dintre ei. Considerăm acest aspect ca fiind unul pozitiv, chiar dacă unele părți din aceste cuvântări au fost pline de laude aduse la adresa politicii în domeniul naționalităților practicate de PCR. La o mare parte a ședințelor, participanții au putut să vorbească în limba lor maternă. (Cu toate că această campanie electorală poate fi privită ca o concesie acordată de nevoie, în ultimii ani a lua cuvântul în altă limbă decât limba română în locuri publice nu este un lucru de la sine înțeles.) Au existat și afișe electorale în limba maghiară. În regiunile locuite și de maghiari, comitetele regionale ale PCR au publicat atât în limba română, cât și maghiară broșurile conținând rezultatele obținute la alegerile precedente și obiectivele pe termen scurt și cele pe termen mai îndelungat.

3. Sărbătorirea aniversării a 150 ani de la nașterea lui János Arany poate fi privită ca un gest făcut spre naționalitatea maghiară de aici. (Serbarea aniversării lui Arany va fi redată într-un raport separat.) În frunte cu „Scânteia”, presa românească a omagiat activitatea lui Arany în articole de dimensiuni considerabile. La Salonta au organizat o sărbătoare aniversară cu colaborarea Teatrului de Stat Maghiar din Oradea. La aniversare, redactorul șef al revistei românești „Familia”[1] și un profesor de limba maghiară au ținut cuvântări omagiale. Actorii orădeni au recitat balade de Arany, au prezentat varianta dramatizată a *Barzilor din Țara Galilor*, *Cercul familial*, *Cântecul IV din Toldi*, precum și multe alte poeme –

câteva chiar în limba română. Cu ocazia aniversării, Teatrul de Păpuși din Târgu Mureș a prezentat trilogia *Toldi*, în prelucrarea lui Zoltán Hajdu, poet laureat al premiului de stat. La spectacol au mai colaborat: membrii teatrului sub conducerea lui György Kovács, soliștii ansamblului de cântece și dans, corul de cameră și orchestra de cameră a Filarmonicii de Stat din Târgu Mureș. În același sens pot fi interpretate și publicarea recentă, pentru prima dată după eliberare, a poeziilor lui János Vajda[2], apariția cărții intitulată *A pornit în septembrie* de József Darvas[3], de asemenea cartea lui Lajos Németh, *Groaza*, și publicarea planificată pentru acest an a unei opere de György Lukács – al cărei titlu nu ne este încă cunoscut.

4. În ultimele șase-opt luni am asistat la o revitalizare a vieții culturale maghiare din România. Această revitalizare este caracteristică în primul rând pentru viața literară, teatrală și a artelor plastice. Am amintit deja în raportul din septembrie anul trecut că diferitele reviste, ziare, magazine au urgentat prezentarea noilor piese ale artei dramatice maghiare din România. (Am amintit și în raportul menționat că teatrele maghiare prezintă aproape în exclusivitate piese ale unor autori români contemporani, traduse în limba maghiară.) În noua stagiune a teatrelor au apărut schimbări radicale în acest domeniu. Pe agendă au apărut piese precum *Al șaptelea este trădătorul* de Mária Földes[4], *Păcatul lui Adam*, de Tamás Deák[5], *Treizeci și trei de scrisori anonime* de György Méhes[6], *Urechea* de Komzsik-Csávosi[7].

În același timp, la Teatrul de Stat din Târgu Mureș se pregătește piesa lui András Sütő: *Gedeon cel Dumnezeiesc*. Este interesant de văzut ce afirmații se fac în numărul 8 din revista „Utunk” referitor la aceste lucruri. „În literatura teatrală maghiară din România, mai ales această stagiune a adus mai multe rezultate decât în oricare an precedent”. Trebuie adăugat la toate acestea că revistele de limbă maghiară, în primul rând „Korunk” și „Igaz Szó”, publică aceste drame noi. (De altfel, se petrece același fenomen și în domeniul literaturii dramatice românești contemporane. Chiar și „Scânteia” își asumă rolul de a publica opere teatrale sau părți din ele.)

Am semnalat și în rapoartele precedente că în cursul anului trecut s-a intensificat activitatea cercurilor literare maghiare din Transilvania. Putem atrage atenția asupra unui nou fenomen, care este spectacolul literar. În numărul din decembrie anul trecut, „Korunk” salută și încurajează „spectacolul literar emergent”. Ca exemple sunt oferite spectacolele literare în limba maghiară de la teatrele din Cluj, Târgu Mureș și Oradea, respectiv colectivele organizate în cadrul unor case de cultură sau pe lângă acestea. Teatrele și scenele literare care există deja sunt în primul rând promotoare ale creatorilor de literatură maghiară din România, precum și ale operelor artiștilor români traduse în limba maghiară. Serile dedicate unor creatori sunt destul de frecvente și ele.

Și în cazurile precedente am atras atenția că, cu diverse ocazii, și – trebuie să adăugăm – din ce în ce mai des, putem auzi și citi despre nevoia de a reevalua principalele orientări din literatura interbelică maghiară din Transilvania, precum și operele născute sub semnul acestora. (Un prim exemplu este numărul din 7 martie al lui „Korunk”, numerele 10, 11 și 12 din 1966, precum și numerele 3, 5, 6 și 8 ale lui „Igaz Szó”). Mai de-a-proapie este vorba de operele scriitorilor raliați în jurul revistei „Korunk”, precum și cei aparținând de „Erdélyi Helikon”. Ca premergător al acestei reevaluări urgentate a apărut *Mănăstirea neagră* de Aladár Kuncz[8] și un volum de poezie de Jenő Dsida[9]. Dorim să atragem atenția asupra articolului semnat de József Méliusz în numărul 12 al lui „Korunk” (intitulat *Literatura erei noastre!*), care, dintre scrierile apărute până acum, ridică cel mai coerent problema reevaluării literaturii in-

terbelice maghiare[10]. În același număr, „Korunk” publică un material relevant și interesant despre evaluarea literaturii maghiare din România (*Predarea literaturii*, 1966). Materialul cuprinde sumarul discuțiilor care au avut loc la masa rotundă organizată de redacția „Korunk” pentru discutarea predării literaturii maghiare din România.

5. Într-unul din rapoartele precedente am atras deja atenția asupra faptului că revistele de frunte apărute în limba maghiară în România – în primul rând „Korunk” – prin diferitele studii publicate se străduiesc cu perseverență să sădească din nou și să întărească ideea „apartenenței la România” formulată pe vremuri – în perioada interbelică – de Gábor Gaál. Ideea „apartenenței la România” în accepțiunea lui Gábor Gaál dorește să servească drept fundamentul gândirii publice a maghiarilor din România. Conform acestei idei, trebuie pornit de la faptul că Transilvania aparține de România și că împreună cu alte aspecte specifice (istoria relativ independentă a Transilvaniei, tradițiile etc), această idee definește dezvoltarea vieții intelectuale și politice. Consecința acestei gândiri românești – și evident acesta este unul din obiectivele principale ale PCR atunci când sprijină ideea – este și astăzi în mod obligatoriu delimitarea de viața intelectuală din Ungaria a naționalității maghiare din România. Fundamentarea istorică a acestora este susținută în mod evident de scrierile apărute de exemplu în numărul 9 din 1966 (*Rădăcinile istorice comune ale patriotismului nostru socialist*), numărul 1 din 1967 (*Dezvoltarea intelectualității din Transilvania*) și 2 din 1967 (*Scindarea dintre intelectualitatea bisericească și seculară în Transilvania feudală*) al „Korunk”-ului.

Luând în considerare toate aspectele, politica actuală în domeniul naționalităților a PCR, în privința naționalității maghiare, ține cont de următoarele: atât pe plan politic, cât și pe plan cultural, eliminarea tensiunii cauzate de măsurile de îngrădire luate între 1958-1965 față de naționalitatea maghiară, tensiuni care au avut consecințe negative atât în politica internă, cât și cea externă, și totodată încercarea repetată de a dovedi că Transilvania a constituit parte a României și în trecut.

József Vincze, ambasador

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-16/b-1945-68/II, f.270-274)

[1] Seria a V-a a revistei „Familia” a reapărut la Oradea în septembrie 1965, cu ocazia unui secol de la fondarea ei, ca organ al Comitetului județean Bihor pentru Cultură și Educație Socialistă, având ca redactor șef pe Al. Andrițoiu.

[2] János Vajda (1829-1897), publicist și poet remarcabil, participant la revoluția din 1848. Din 1855 este colaborator la „Magyar Sajtó”, apoi redactor la „Nővilág” (1857-1863). Între 1864-1866 lucrează la Biroul de presă al Cancelariei din Viena, fiind un potrivnic al Compromisului din 1867. După această dată colaborează la mai multe periodice, precum „Magyar Újság”, „Nép Zászlója”, „Vasárnapi Újság” ș.a.

[3] József Darvas (1912-1973), scriitor, publicist și om politic, lucrările sale din perioada interbelică având ca temă lupta de clasă din mediul rural. Din 1945 ia parte activă la viața politică, lucrând pe la diverse ministere, iar între 1953-1956 fiind și ministru al Învățământului, apoi al Culturii (1957). Ulterior va ocupa funcția de director al studiourilor de film „Hunnia” (1957-1959). [4] Mária Földes (1925-1976), pentru puțină vreme studentă la Institutul de teatru din Târgu Mureș, autoare a unor piese mult apreciate în epocă, în limba maghiară. Creația menționată în document va apare în volum, alături de alte patru piese, în 1968. S-ar mai conveni menționată și piesa de teatru *Vara e scurtă*, prezentată în 1968 și la Teatrul Nottara, inspirată din autobiografia autoarei, care-și va publica memoriile în 1974, sub titlul *A séta* [Plimbarea].

[5] Tamás Deák (1928-1984), romancier și autor dramatic care a debutat la „Utunk” în 1946, absolvent al Universității din Cluj. Din cele trei romane ale sale, *Egy agglégény emlékezései*

[Memoriile unui celibatar] (1971) s-a bucurat de o excelentă primire, fiind tradus și în limba română, în 1978, de Alice Vidor și Mihai Nadin. Chiar Tamás Deák a realizat numeroase traduceri din română în maghiară, de foarte bună calitate, din G. Coșbuc, N.D. Cocea, G. Călinescu, Gr. Alexandrescu, I.L. Caragiale, Tudor Arghezi etc.

[6] György Méhes (n. 1916) este pseudonimul literar al lui Elek Nagy, autor al mai multor romane pentru tineret și dramaturg. Totodată a realizat mai multe traduceri în maghiară din Eusebiu Camilar, I. Slavici, Eugen Barbu ș.a.

[7] Această piesă de teatru a fost scrisă de György Csávossy (n. 1925) în colaborare cu István Kamzsis. În fapt, Csávossy a fost inginer agronom, apreciat ca având un mare talent literar, însă nefructificat, fiind coautor la numeroase lucrări de viticultură, grădinărit etc.

[8] Aladár Kuncz (1886-1931), prozator și romancier, după o vreme petrecută la Budapesta se stabilește la Cluj, în 1923, unde va fi redactor la „Erdélyi Helikon” (1929-1931). A fost adept al transilvanismului, promovînd ideea conviețuirii armonioase dintre maghiari și români. Lucrarea menționată în document a apărut în versiune românească în 1972, în traducerea lui Corneliu Codarcea și cu o prefață de Nicolae Balotă.

[9] Jenő Dsida (1907-1938), autor de poezie, redactor la „Pásztortűz” și „Keleti Újság”. În România, o reeditare a poeziilor sale a apărut în 1966, iar în 1974 a fost publicat volumul *Peisaj cu nori*, în traducerea lui Emil Giurgiua și cu o prefață de Ștefan Augustin Doinaș.

[10] József Méliusz (1909-1995), poet, dramaturg și publicist, redactor la „Korunk”. Stabilît la Cluj după cel de-al doilea război mondial, devine șeful Direcției maghiare de presă (1945) și secretar al Uniunii Scriitorilor Maghiari din România (1946-1947). Între 1947-1948 a fost director general al teatrelor maghiare din România, iar apoi director și regizor la Teatrul Maghiar din Cluj. Arestat în 1949, va fi eliberat abia în 1955, când se stabilește la București.

140

Készült: 6 példányban

Szigorúan titkos!

Kapják: 1. Komócsin Zoltán et.; 2. Szirmai István et.;

3. Ilku Pál et.; 4. Aczél György et.;

5. Gyenes András et.; 6. aktában. V. 18.

Másolat a bukaresti nagykövetség 1967. április 21-én kelt jelentéséről.

Tárgy: Az RKP nemzetiségi politikájáról

Az RKP 1958-tól kezdődően vitt, több tekintetben súlyos torzulásoktól terhes nemzetiségi politikája, N. Ceaușescu 1965 tavaszán történt főtitkárrá való megválasztása és a személyi összetételében, valamint vezetési módszereiben új vezetés kialakulása óta megváltozóban van. A nemzetiségi politikában bekövetkezett változás az 1956-1965 közötti időszakhoz képest pozitív előjelű.

1. Az erdélyi tartományok gazdasági fejlődése

Az erdélyi, magyarok által is lakott tartományok gazdasági téren az 1958-1965 közötti időszakban (eltérően a politikai, kulturális, iskolapolitikai téren foganatosított megszorító, korlátozó, visszafejlesztő intézkedésektől) nagyjából egyenletesen fejlődtek.

2. A romániai magyar nemzetiség politikai hangulata javítására tett intézkedések

– Az RKP nemzetiségi bizottság létrehozása.

– N. Ceaușescu az erdélyi tartományok meglátogatásának elsőbbséget biztosított. A Maros Magyar Autonóm Tartományban két ízben is tett látogatást.

– Az RKP új főtitkára és más vezetői az elmúlt két év alatt a fontosabb belpolitikai jellegű megmozdulásaikban hangsúlyozták az ország állampolgárainak egyenjogúságát nemzetiségi hovatartozásra való tekintet nélkül.

– Az RKP KB titkárságába, magába a KB-ba, a helyi pártszervekbe a magyar nemzetiségű lakosság hivatalosan megállapított, kb. 9%-os arányának megfelelően választottak be magyar nemzetiségű kommunistákat. Az RKP vezetése, hosszú évek óta először, nyilvánosan elismerte a román nacionalizmus létezésének tényét.

3. A romániai magyar nemzetiség anyanyelvű kultúrájának ápolása

Az 1958-1965 között jórészt elsorvadt magyar nyelvű műkedvelő színjátszó csoportok és tánccsoportok, kórusok és irodalmi körök felélesztése, illetve tevékenységük felélénkítése kezdődött meg 1965 második felében. A folyamat ma is tart. Hasonlót lehet tapasztalni a romániai magyar írók munkájában és a magyar színházak tevékenységében.

4. A romániai magyar nyelvű iskolai oktatás

A romániai magyar nyelvű iskolai oktatás korlátozása tovább tart. Az általános iskola I-VIII. osztályában a magyar nyelvű osztályok száma az 1966/67-es tanévben is tovább csökkent.

A magyar anyanyelvű középfokú oktatás szűkítése mindenekelőtt a román nyelven oktató szaklíceumok bevezetésének eredménye. Az 1966/67-es tanévben kezdtek meg a középfokú oktatás új formáit képező szaklíceumok működésüket. A szaklíceumokban kizárólag román nyelven oktatnak.

Az iparitanuló-képzés most is csak román nyelven történik. A felsőfokú oktatásban az 1958-1965 között kialakult helyzet tovább romlik. Az eredetileg magyar nyelven oktató Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyyszerészeti Intézetben az 1966/67-es tanévben az oktatás már kb. 70%-ban román nyelven folyik.

5. A román nemzeti érzések erősítése

Az RKP nemzetiségi politikája a fentiekben körvonalazott változásával párhuzamosan folyik a román nemzeti érzések, hagyományok fokozódó felerősítése. E cél szolgálatában áll a sajtó, a rádió, a televízió, a filmgyártás és a történelemírás. Mindezek a fórumok bizonyítják a történelem legrégebbi korszakáig visszanyúlva Erdélynek Romániához való tartozását. Mindez a román nacionalizmus fokozódását is eredményezheti.

A gazdasági fejlődés, az iparosítás következtében részben objektív bekövetkező jelenség Romániában is a városi lakosság gyors ütemű növekedése. A román vezetőszervek – nyilvánvalóan az RKP vezetői által kialakított nézőpont alapján – a jelentős mértékben magyar lakosságú erdélyi városok esetében törekednek arra, hogy a román nemzetiségű falusi lakosság köréből toborzódják az ipar munkaerő-szükséglete, következőképpen a városok lakosságának nemzetiségi összetétele is mindinkább a román többség kialakulása irányában változik.

6. Felvethető kérdések

Felvethető – mint Magyarországra is kiható kérdés:

- A nacionalizmus elleni közös harc.
- A romániai magyar nyelvű oktatás kérdése.

Vincze József s. k. nagykövet

Tárgy: Adalékok a román nemzetiségi politikához az iskolai oktatás terén.

Ma az RSZK-ban a következő felsőoktatási intézményekben oktatnak magyar nyelven:

– Marosvásárhelyen: Orvosi, Fogorvosi és Gyógyszerészeti Egyetem, Pedagógiai Főiskola; Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola;

– Kolozsvár: „Babeş-Bolyai” Egyetem, magyar nyelv és irodalom, ill. magyar nyelv és idegen nyelv szak.

A marosvásárhelyi Orvosi, Fogorvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen az 1966/67-es tanévben az első évfolyamok hallgatósága kb. 50% magyar, 50% román nemzetiségű diákból áll. A II-VI. évfolyamon 60-70% a magyar nemzetiségű, 40-30% a román nemzetiségű hallgatók aránya. Egy-egy évfolyam hallgatóinak száma megközelítően 100.

Az egyetemen a fő tárgyakat román nyelven, a nem fő tárgyakat román és magyar nyelven adják elő. A gyakorlati oktatás nyelve: román. Ily módon az egyetemen folyó oktatás kb. 70%-a román nyelven történik. Az oktatás nyelve eredetileg csak magyar volt.

A kolozsvári „Babeş-Bolyai” egyetem magyar nyelvű nyelv és irodalom szakán az 1966/67-es tanévben az V. éves, tehát végzős hallgatók száma: 16. Ugyanezen az évfolyamon magyar-román nyelv és irodalom szakon: 12, a magyar-francia nyelv és irodalom szakon: 10, magyar-orosz nyelv és irodalom szakon: 6, magyar-angol nyelv és irodalom szakon: 4 hallgató van. Az I-IV. évfolyamon ugyanezen szakok hallgatóinak száma nagyjából azonos az V. évfolyam adatával.

A fentiek alapján tehát a „Babeş-Bolyai” egyetem magyar nyelv és irodalom, ill. magyar nyelv és idegen nyelv szakos hallgatóinak száma: kb. 240.

A marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskolán az 1965/66-os tanévben (az 1966/67-es tanévről nem rendelkezünk adatokkal) az I-IV. évfolyam hallgatóinak száma a következő volt: I. évfolyam 9; II. – 13; III. – 10; IV. – 10.

A marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskola hallgatóinak számáról nincs adatunk.

Az 1966/67-es tanévben az 1966. július 1-jén elfogadott törvény által létesített új középiskolai típus, a szakközépiskola kezdte meg működését. A törvény hivatalos magyar nyelvű fordítása az iskolatípust szaklíceumnak nevezi. A szaklíceumok kizárólag román nyelven oktatnak. Az országban összesen 196 ilyen szaklíceum létesült. Az MMAT-ban 8 szaklíceum van: Marosvásárhelyen gépipari, építőipari, mezőgazdasági, pedagógiai, közigazdasági szaklíceum; Székelyudvarhelyen mezőgazdasági, közigazdasági. Csíkszeredában különleges (tbc-ben szenvedő tanulóknak szervezett) mezőgazdasági szaklíceum. Az MMAT-ben lévő e 8 szaklíceumban 1900 jelentkező közül 870 tanuló kezdte meg első osztályonként a tanévet.

Az iparitanuló-képzés kizárólag román nyelven történik.

A magyar nyelvű általános iskolai, valamint gimnáziumi (Romániában 9-12. osztály) oktatásról adatokkal nem rendelkezünk. Mint ismeretes, 1958 és 1960 között – kivéve az MMAT-beli és a Brassó tartományi Kézdivásárhely, Gyergyó környéki iskolákat – egyesítették az illető helységekben lévő román általános, ill. középiskolákkal. Általános volt az, hogy az egyesítés következtében a magyar iskolák nevüket elvesztették, és tulajdonképpen a román testvériskola magyar nyelvű

tagozatává váltak. Tudomásunk szerint ma már a magyar tagozatokon – a fentiekben említett iskolák kivételével – a történelem és földrajz oktatása is román nyelven történik.

Az egyetemi, a szakközépiskolai, valamint az iparitanuló-képzés fent említett rendszeréből következően a magyar szülők már az általános iskolai és még inkább középiskolás korú gyermekeiket egyre nagyobb számban íratják román nyelvű általános, ill. középiskolába. A szülők elhatározását „elősegítette” – részben ma is még ez a helyzet – a nacionalizmustól fűtött állami és pártfunkcionáriusok rájuk nehezedő ilyen irányú nyomása is. Az RKP KB mellett működő nemzetiségi bizottság a múlt év őszén a korábbi évekhez képest eredménynek könyvelte el azt, hogy a magyar nyelvű általános iskolák tanulóinak 23,4%-a már középiskolában folytatja tanulmányait. A korábbi években ez az arány kisebb volt. A fentieknek s annak eredményeként, hogy a gyermekszületési arányszám csökkent Romániában is, a magyar nyelvű pedagógusok egyre nagyobb számban kényszerülnek pályájukat otthagyni, ill. megkísérelni román nyelvismeretüket olyan szintre emelni, hogy román nyelvű iskolákban is taníthassanak. Temesvárt pl. – értesüléseink szerint – az általános iskolák említett okokra visszavezethető elnéptelenedése miatt az 1967/68-as tanévben előreláthatólag 50 magyar és kisebbrészt román nyelvű pedagógus válik feleslegessé.

Aradon az 1966/67-es tanévben az általános iskola I. osztálya magyar tagozataira általában 7-9 beíratás történik, ily módon önálló magyar osztályok elsősökkel egyik tagozaton sem indulhattak. (Belső miniszteri utasítás szerint önálló osztály indításához legalább 20 gyermek kell magyar tagozaton. A kérdést úgy oldották meg, hogy két vagy három tagozat helyett csak egy indított első osztályt.)

Vincze József s. k. nagykövet

[TRADUCERE]

Redactat în 6 exemplare

Strict secret!

Pentru tovarășii: 1. Zoltán Komócsin; 2. István Szirmai;

3. Pál Ilku; 4. György Aczél; 5. András Gyenes;

6. pentru dosar V.18. Anexă: 1 buc.

Copie după raportul din 21 aprilie 1967 al Ambasadei din București

Subiect: Despre politica PCR în domeniul naționalităților

Politica PCR în domeniul naționalităților, dusă din 1958, plină de distorsionări grave, este în plină transformare de când N. Ceaușescu a fost ales secretar general și de când partidul s-a schimbat atât ca componentă, cât și ca metode de lucru, începând din primăvara anului 1965. Schimbarea din domeniul politicii față de naționalități este în sens pozitiv, comparativ cu perioada 1956-1965.

1. Dezvoltarea economică a regiunilor din Transilvania

Regiunile din Transilvania, locuite și de maghiari, în perioada 1958-1965 s-au dezvoltat relativ uniform din punct de vedere economic (situație ce diferă de măsurile restrictive, de involuție, luate în domeniul politic, cultural și educațional).

2. Măsuri luate pentru îmbunătățirea atmosferei politice a naționalității maghiare din România

- Înființarea comisiei pentru naționalități a PCR
- N. Ceaușescu a acordat întâietate vizitării regiunilor transilvane. Regiunea Mureș Autonomă Maghiară a vizitat-o chiar de două ori.
- Secretarul general al PCR și alți conducători, în evenimentele mai importante din politica internă din ultimii doi ani, au subliniat egalitatea în drepturi a cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate.
- În secretariatul CC al PCR, în CC chiar, în organele de partid locale, au fost aleși comuniști de naționalitate maghiară în procent de 9%, procent stabilit oficial pentru populația de naționalitate maghiară. Conducerea PCR a recunoscut deschis pentru prima dată existența naționalismului românesc.

3. Cultivarea culturii naționalității maghiare din România

În a doua jumătate a anului 1965 a început procesul de revitalizare a activității grupurilor și trupelor de teatru de amatori, a trupelor de dans, a corurilor și cercurilor literare, care fuseseră lăsate să moară în perioada 1958-1965. Procesul acesta este în curs și în prezent. Se constată un proces asemănător în rândul scriitorilor maghiari și activității teatrelor maghiare.

4. Învățământul în limba maghiară din România

Se menține pe mai departe limitarea învățământului în limba maghiară în România. Și în anul școlar 1966/67 numărul claselor cu predare în limba maghiară în școlile generale a scăzut pe mai departe.

Reducerea învățământului mediu în limba maghiară este în primul rând rezultatul introducerii învățământului profesional în limba română. Funcționarea liceelor profesionale, o formă nouă de învățământ mediu, a început în anul școlar 1966/67. În liceele profesionale predarea se face exclusiv în limba română.

Formarea ucenicilor se face în continuare doar în limba română. Situația din învățământul superior, apărută între 1958-1965, este în continuă agravare. La Institutul de Medicină și Farmacie de la Târgu Mureș, unde predarea se făcea inițial în limba maghiară, în anul școlar 1966/67 aproximativ 70% din predare se face în limba română.

5. Accentuarea sentimentelor naționale românești

În paralel cu schimbările apărute în politica PCR în domeniul naționalităților, după cum am schițat mai sus, se desfășoară un proces de accentuare asiduă a sentimentelor naționale și a tradițiilor românești. Acest scop este servit de presă, televiziune, producția de filme și istoriografie. Toate aceste foruri dovedesc apartenența Ardealului la România din cele mai vechi perioade istorice. Toate acestea pot conduce la accentuarea naționalismului românesc.

Urmare parțial obiectivă a dezvoltării economice, a industrializării, este fenomenul de creștere în ritm rapid a populației urbane din România. Organele de conducere române – evident, în baza viziunii dezvoltate de conducătorii PCR – se străduiesc în cazul orașelor maghiare cu populație semnificativă de maghiari să recruteze forța de muncă necesară în industrie din rândul tinerilor români de la sate, ca urmare se schimbă componența etnică a populației de la orașe în favoarea majorității române.

6. Întrebări ce se ivesc

Se pot ridica următoarele probleme, ca având efect și asupra Ungariei:

- Lupta comună împotriva naționalismului.
- Problema învățământului în limba maghiară din România.

József Vincze, ambasador

[ANEXĂ]

Strict secret!

Subiect: Anexe la politica românească în domeniul naționalităților din perspectiva învățământului școlar

În RSR, predarea în limba maghiară se face în următoarele instituții de învățământ superior:

- La Târgu Mureș: Universitatea de Medicină, Stomatologie și Farmacie, Institutul Pedagogic; Institutul de Artă Teatrală „Szentgyörgyi István”.

- Cluj: Universitatea „Babeș-Bolyai”, secția de limba și literatura maghiară, respectiv limba și literatura maghiară – o limbă străină.

La Universitatea de Medicină, Stomatologie și Farmacie de la Târgu Mureș, în anul școlar 1966/67 studenții de anul I au fost în proporție de 50% maghiari, 50% români. În anii II-IV proporția studenților de naționalitate maghiară este de 60-70%, iar a celor români de 40-30%. Numărul aproximativ al studenților din fiecare an este 100.

La Universitate, materiile de bază sunt predate în limba română, iar cele secundare în limbile română și maghiară. Limba care se folosește la instruirea practică: română. În acest fel, aproximativ 70% din predarea la universitate se face în limba română. Limba predării, inițial, a fost doar limba maghiară.

La Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, la secția de limba și literatura maghiară, în anul școlar 1966/67 numărul studenților din anul V, deci din anul terminal, este de 16. În același an, la secția limba și literatura maghiară și română sunt 12 studenți, la maghiară-franceză 10 studenți, la maghiară-rusă 6 studenți, maghiară-engleză 4 studenți. În anii I-IV, la aceleași secții, numărul studenților este aproximativ egal cu cel al studenților din anul V.

Pe baza celor de mai sus, numărul total al studenților de limba și literatura maghiară, respectiv limba și literatura maghiară – limbă străină este de aproximativ 240.

La Institutul de Artă Teatrală „István Szentgyörgyi” din Târgu Mureș, în anul universitar 1965/66 (nu deținem date despre anul universitar 1966/67), situația numărului studenților din anii I-IV a fost următoarea: anul I – 9; anul II – 13; anul III – 10; anul IV – 10.

Nu deținem date despre situația studenților de la Institutul Pedagogic din Tg. Mureș.

În anul școlar 1966/67 a început să funcționeze un nou tip de liceu, școala profesională, înființată în baza legii adoptate în 1 iulie 1966. Numele oficial tradus în limba maghiară al acestui tip de școală este „szaklíceum”.

Școlile profesionale au limba de predare exclusiv limba română. În țară s-au înființat în total 196 astfel de licee. În Regiunea Mureș Autonomă Maghiară sunt 8

astfel de licee profesionale: la Tg. Mureș – industrie de mașini, construcții, cu profil agricol, cu profil pedagogic, cu profil economic; la Odorheiu Secuiesc cu profil agricol, cu profil economic. La Miercurea Ciuc s-a înființat în mod special (pentru elevi ce suferă de TBC) un liceu profesional cu profil agricol. În RMAM, în cele 8 licee profesionale, din cei 1900 candidați, și-au început studiile în aceste prime clase 870 elevi.

Formarea elevilor la aceste licee profesionale se face exclusiv în limba română.

Despre învățământul general și gimnazial în limba maghiară (clasele 9-12 în România) nu deținem date. După cum se știe, între 1958 și 1960 – cu excepția școlilor din RMAM și regiunea Brașov, școlile din jurul orașelor Tg. Secuiesc, Gheorgheni – ele au fost unite cu școlile generale, respectiv liceele românești din localități. În general, aceste școli generale și-au pierdut numele, devenind de fapt secția maghiară a școlilor românești. După cunoștințele noastre, deja și la secția maghiară a acestor școli – cu excepția celor menționate mai sus – predarea istoriei și geografiei se face în limba română.

Ca rezultat al sistemului mai sus descris de învățământ universitar, liceal, respectiv profesional, părinții maghiari deja începând cu școala generală își înscriu copiii, în număr din ce în ce mai mare, la secția română a școlilor generale, respectiv a liceelor. Decizia părinților este „ajutată” – situația este parțial aceeași și în ziua de azi – de presiunea care vine din partea unor funcționari de stat și de partid înfierbântați de sentimente naționaliste. Comisia naționalităților de pe lângă CC al PCR în toamna trecută a catalogat drept un rezultat bun faptul că deja 23,4% din copiii școlilor generale maghiare își continuă studiile la liceu. În anii precedenți acest procent a fost mai scăzut. Ca urmare a celor de mai sus și ca urmare a faptului că rata natalității a scăzut în România, din ce în ce mai mulți dascăli de limba maghiară sunt nevoiți să își părăsească cariera didactică, respectiv să încerce să își aducă cunoștințele de limba română la un nivel suficient de bun pentru a putea preda și în școli românești. La Timișoara, de exemplu – după cunoștințele mele –, din cauza depopulării școlilor generale din motivele mai sus amintite, se estimează că 50 de profesori maghiari și un număr mai mic de profesori români vor rămâne fără catedră.

La Arad, în anul școlar 1966/67, în clasa I, la secția maghiară s-au înscris în medie 7-9 copii, în acest fel fiind imposibilă înființarea unei clase I în limba maghiară. (Conform unor decizii guvernamentale interne, pentru ca să pornească o clasă de sine stătătoare este nevoie de cel puțin 20 copii la secția maghiară. Problema a fost soluționată în sensul că în loc de două sau trei secții s-a înființat doar a singură clasă I.)

József Vincze, ambasador

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-16/b-1945-68/II, f. 246-250)

00816/5.

Szigorúan titkos!

Készült: 7 példányban

Kapják: 1. Komócsin Zoltán elvtárs; 2. Szirmai István elvtárs;

3. Ilku Pál elvtárs; 4. Aczél György elvtárs;

5. Puja Frigyes elvtárs; 6. Lakatos Sándor elvtárs; 7. aktában.

Másolat a bukaresti nagykövetség 1967. június 5-i jelentéséről.

Mellékelten felterjesztem dr. Németh József elvtársnak Takács Lajossal, az államtanács tagjával folytatott beszélgetésről készített feljegyzését.

Takács professzor a nemzetiségi kérdéstről már több ízben nyilvánította véleményét előttünk. Az ez alkalommal elmondottak hasznosan kiegészítik a többi korábban hallottakat.

Amit Takács elvtárs a román pártküldöttség legutóbbi budapesti látogatásával kapcsolatban saját és környezete véleményeként ismertetett, reálisan tükrözi a román közvélemény politikai kérdéseket figyelemmel kíséror részének véleményét a találkozórol, illetve a megbeszélésekről kiadott közleményről.

Ennek szükszavúsága miatt sokan kétkedéssel fogadják román hivatalos személyek optimista kicsengésű nyilatkozatait a találkozórol.

Vincze József s.k. nagykövet

[ANEXĂ]

Június 2-án meglátogattam Takács Lajos professzort, a RSZK Államtanácsának tagját. Látogatásom célja az volt, hogy átadjam neki a Diplomáciai és Nemzetközi Jogi Lexikon második kiadásának egy példányát.

A megbeszélés, amely mintegy három óra hosszat tartott, első részében a professzor elmondotta, hogy a román jogutódlásról szóló munkája, a társszerző bizonyos késedelme következtében, előreláthatólag csak az ősszel fog megjelenni.

A professzor elmondotta, hogy a Román Jogászsözetség Nemzetközi Jogi Szakosztályában havonta rendszeresen megvitatják a nemzetközi jog egy-egy aktuális kérdését. E viták egyre termékenyebbek. Az ILA (International Law Association) román tagozata keretében is időről időre sor kerül ilyenszerű vitaülésekre. Ezek „vérszegényebbek” a Jogászsözetség hasonló üléseinél. Megjegyzem, hogy számunkra érdekes az, hogy az ILA román tagozata nevéből kitévően diplomácia történettel is foglalkozik. A professzor elmondotta, hogy valóban az ILA román tagozata három – a nemzetközi joggal, a nemzetközi kapcsolatokkal és a diplomáciatörténettel foglalkozó szakosztályt foglal magában. Ami a diplomácia történetet illeti – folytatta a professzor –, valóban kissé furcsa, hogy – az ILA jellegétől eltérő módon – történelmi kérdésekkel is foglalkozni kívánnak. „A történelem most Romániában fontossá vált. Újracsinálják a történelmet” – mondotta a professzor, majd így folytatta: „Joja akadémikus a legutóbb történészek előtt kijelentette, hogy a történészek nemcsak magyarázzák, hanem alakítják is a történelmet.”

A professzor – mintegy a gondolatmenetet folytatva – elmondotta, hogy Mihai Viteazul esküjének a közelmúltban történt „reprodukálása” (N. Ceaușescu és más román pártvezetők előtt május 12-én Ploiești tartományban tett látogatása során, korhű módon felépített táborban, a Ploiești színház színészei és nagyszámú beöltöztetett statiszta részvételével „lejátszották” az annak idején Erdély meghódítására induló Mihai Viteazul eskütételét) az erdélyi magyar – pontosabban értelmiségi – közvéleményben igen rossz szájízt hagyott. A professzor ironikus hangon megjegyezte: a közeljövőben a román pártvezetők Brassó tartományba fognak ellátogatni, többek között Segesvárra is, vajon ott meg fog-e jelenni N. Ceaușescu előtt Petőfi is kivont karddal?

Elmondotta, hogy Domokos Gézával, a Nemzetiségi Bizottság magyar nemzeti-ségi ügyekkel foglalkozó munkatársával találkozott a minap, aki elmondotta neki, hogy azt a feladatot kapta, miszerint N. Ceaușescu Segesvárt elmondandó beszédéhez Petőfi-idézeteket keressen, illetve gyűjtsön össze.

A professzor Domokos Gézaról elmondotta, hogy jelenleg ő az egyetlen szinte, aki nemzetiségpolitikai szempontból fontos beosztásban van, és ennél fogva a legfelsőbb vezetés számára a magyar nemzetiség sorsáról a legfelső vezetőket közvetlenül és rendszeresen tájékoztathatja. Műveltsége, világnézete, politikai szemléletmódja és intelligenciája és mindezeket túl megnyerő emberi vonásai révén ő az, aki leginkább hivatott arra, hogy Mogyorós Sándornak vagy Fazekas Jánosnak a helyébe lépjen. A professzornak e két utóbbi vezetőről szemmel láthatóan lesújtó véleménye van. Sajnos – mondotta a professzor –, Domokos Géza szeretné otthagyni e munkáját, mert – mint mondja – írói hajlamainak kívánja szentelni magát. Domokos Géza eddig – mondotta a professzor – nem adta bizonyítékát annak, hogy olyan írói vénával rendelkezik, amelynek művekben való testet öltése valóban indokoltá tenné, hogy otthagyja a Nemzetiségi Bizottság mellett betöltött igen fontos feladatkörét.

A professzor a beszélgetés során megemlítette, hogy mint nagy nemzetgyűlési képviselőnek, választóközretéhez tartozik Segesvár is. Megjegyzem, hogy a közelmúltban arra utaztam, és szomorúan állapítottam meg, hogy Segesvár előtt, Fehéregyháza határában nincs meg a Petőfi elestének valószínű színhelyén emelt kis emlékmű. A professzor elége zavartan reagált e közlésre. Előbb azt mondotta, hogy pontosan nem is tud erről. Csupán hallott valami ilyesmit. Az emlékmű tulajdonképpen nem is volt annak nevezhető – mondotta. Petőfi emlékéhez semmiképpen nem méltó. Tulajdonképpen nem is tudni – folytatta –, hogy ki és mikor emelte. Állandó probléma volt az, hogy időről időre huligánok megrongálták. Sütő András marosvásárhelyi író többször említette neki, hogy egy Segesvárt élő idős embertől állandóan kapott leveleket, melyben a levélíró arról panaszkodott, hogy semmiféle anyagi eszköz nem áll rendelkezésére az emlékmű rendben tartásához. Ő maga is tud arról – mondotta a professzor –, hogy hol megrongálták és bemázolták, hol pedig virágot tettek az emlékműre. (Megjegyzem, hogy mi mindig virágot láttunk rajta.) Megjegyezte végül, hogy mindenesetre tüzetesen utána néz annak, hogy mikor, miért és kik távolították el az emlékművet.

A professzor elmondotta, hogy a rendelkezésére álló adatok szerint az 1966-67-es tanévben nem csökkent a magyar nyelven oktató általános és középiskolák száma. Újra visszatért arra, hogy miért nem lehet nemzetiségi nyelven – az anyanyelvű irodalmat tanító tanárokat képző fakultásokon kívül – egyetemeket, sőt szakközépiskolákat sem szervezni és fenntartani. A szakközépiskolákkal kapcsolatban ismét megemlítette, hogy Balogh Edgáréknak az a követelésük, hogy három-

négy különböző szakközépiskolát nyissanak magyar nyelven, nem tekinthető helyesnek. A szakközépiskolák 50-nél is több szakmára képeznek ki fiatalokat. Ha mindössze néhány szakmára oktató szakközépiskola nyílna magyar nyelven, ez azt jelentené, hogy a magyar anyanyelvű diákok mind ezek felé orientálódnának, döntő többségük oda azonban nem juthatna be, nem is szolván arról, hogy akiket fel is vennének, ily módon nem a hajlamuk szerinti szakterületet választanák, hanem csupán a nyelvi különbség befolyásolná őket.

A román nyelvű szakközépiskolákban és egyetemeken tanuló magyar anyanyelvű diákok eredményei – mondotta – nem rosszabbak a román diákok átlagánál. Legújabbban egyébként a székely fiatalok egyre nagyobb számban a iași-i egyetemeken felé orientálódnak. A Iași-i Politechnikai Intézet rektora mondotta el neki, hogy székely diákjaival nagyon meg van elégedve, emberi magatartásuk is jó. Érdekes azonban megfigyelni – mondotta a rektor –, hogy összecsilan a szemük, ha egymással találkoznak.

A professzor szavaiból tisztán kivehető volt, hogy azt a felfogást képviseli, amely szerint a nemzetiségek gyermekei számára anyanyelvükön csupán az általános iskolai oktatást fontos biztosítani. Az általános iskola az, amely a fogalomalkotásra neveli a gyermekeket, és ez kisebbségi gyermekek esetében nem történhet másképpen, csak anyanyelvük segítségével – mondotta. Felfogása szerint azonban már a középiskola esetében hasznosabb és helyesebb, ha a kisebbségi fiatalok is román nyelvű középiskolába iratkoznak. Elmondotta, hogy sajnos eléggé általános jelenség az, hogy pl. a magyar nemzetiségű párt- és állami funkcionáriusok gyermekeit már az általános iskolában is román nyelvű tagozatra íratják be túlbuzgóságból. Elmesélte, hogy a közelmúltban találkozott valakivel, akit még az 1946-47-es esztendőkből a MADOSZ-ban (Magyar Dolgozók Országos Szövetsége) ismert meg. Korábban az állambiztonság szatmári parancsnoka volt, most Bukarestben teljesít szolgálatot. Ismerőse szépen, hibátlanul beszél ma is magyarul, azonban kisleány, aki a találkozásunknál szintén jelen volt, már magyarul nem tud.

Elmondotta a professzor, hogy szomorú képet nyújt a bukaresti magyar iskola helyzete is. A közelmúltban felkereste őt Takács Pál, az iskola régi tanára és adatokkal is szolgált számára, melyekkel bizonyította, hogy az iskola jövője – ha minden a jelenlegi mederben folyik tovább – csak a megszűnés lehet. A bukaresti magyar iskolában ma a legnépesebb osztályban 15 gyermek van, azonban van olyan osztály is, ahol 7-8 gyermek tanul. Az iskola egyébként nagy múltra tekint vissza, 1812 óta áll fenn. A professzor elmondotta, hogy ma a bukaresti görög iskolában is sokkal több tanuló van, mint a magyar iskolában. A bukaresti német nyelvű iskola viszont kifejezetten „virágzik”. Ebbe az iskolába egyébként nemcsak a német anyanyelvű gyermekek járnak, sok román szülő is ide íratja gyermekét.

A professzor a nemzetiségi fiataloknak román középiskolában és egyetemen történő tanulását azért is hasznosnak ítélte, mert pl. szakmai továbbfejlesztésüket nemcsak a román, hanem a magyar, illetve a más nyelven megjelenő szaksajtó, szakirodalom révén is biztosíthatják. Megjegyezte ezzel kapcsolatban, hogy több magyar nyelven kiadott szakkönyvet kellene behozni Romániába. Az is igaz – mondotta –, hogy az, ami bejön, sajnos nemegyszer – pl. Kolozsvárt is – csak hosszas utánajárás eredményeként fedezhető fel a könyvesboltokban. Ez – mondotta – ismét csak a „helyi butaság” megnyilvánulása. A magyar nemzetiségű könyvesboltvezetők, éppen lojalitásukat bizonyítandó, a kirakatokat csak román könyvekkel töltik meg.

Érdekes volt az, hogy a professzor a beszélgetés során többször is megállapította, hogy mind a könyvek behozatala, mind a turizmus tekintetében, amiképpen más területen is, a határok jelentőségének csökkenése hozhatja meg az igazi megoldást.

A professzor bizonyos rezignáltsággal jegyezte meg, hogy sajnos nincs fórum, ahol a helyi jellegű, kis kérdésekben megnyilvánuló nemzetiségpolitikai túlkapások – amelyek mint például az utcanevek kétnyelvű felírásának megszüntetése, komoly politikai károkat is eredményez – lehetne szóvá tenni. A Nemzeti Bizottság erre nem alkalmas fórum. A vezető elvtársak – mondotta a professzor – az ilyen kérdések felvetésekor azt válaszolják, hogy előbb a bonyolultabb kérdéseket kell megoldani, s ez elősegíti majd a kis kérdések megoldását is. A királyi Romániában, 1919-től 1942-ig megjelent egy folyóirat, melynek címe „A magyar nemzeti kisebbség” volt, jegyezte meg vendéglátóm. A folyóiratot Jakabffy Elemér szerkesztette. E folyóiratban szóvá lehetett tenni, meg lehetett írni minden olyan sérelmet, amelyet a magyar kisebbség szenvedett el a román hatóságok különböző intézkedései következtében. Volt pl. olyan rovat is, ahol azokat a büntető ítéleteket lehetett kipelengérezni, amelyek meghozatalánál a román bírót nyilvánvalóan a vádlottakkal szemben nacionalista elfogultság vezette. (A professzor dolgozószobája könyvespolcáról leemelt és meg is mutatott egy ilyen kötetet, amely e folyóirat egy évfjártát foglalta magában.)

A professzor a sajátos kisebbségi helyzetből származó nézőpontról beszélve, megemlítette a következőket. A romániai, közelebről az erdélyi magyar értelmiség jelentős része elsősorban ma is a magyarországi sajtóból, rádióból tájékozik politikai, irodalmi és más téren is. Példaként említette meg barátját, Kacsó Sándort. Egész nap a Kossuth rádió szól a házában, a „Scânteia”-t nem olvassa, mert románul nem tud. Igaz, jegyezte meg a professzor, Kacsó Sándor már idős ember. E probléma azonban más változatban ismert, pl. a bukaresti könyvkiadók magyar szerkesztőségeiben dolgozó fiatalabbak között is. Egy részük alig vagy egyáltalán nem kíséri figyelemmel a román irodalom új alkotásait, új íróit. Többen közülük – jöllehet pl. szépirodalmi szerkesztőségben dolgoznak – a román világirodalmi folyóiratot, a „Secolul XX”-t sem olvassák.

A professzor a beszélgetésben e részt a következőkkel zárta le. A kisebbségi kérdést tulajdonképpen ez idáig egyetlen országnak sem sikerült jól megoldania. Megjegyeztem, hogy a Szovjetunió mégis a legtöbbet érte el ezen a téren, ha figyelembe vesszük, hogy több mint 100-féle különböző nemzetiségű állampolgárát tudta és tudja világraszóló eredmények elérésére lelkesíteni és ösztönözni. A professzor a következőket válaszolta: „A Szovjetunióknak sem sikerült a nemzetiségi kérdést megoldania, vegyük pl. Bessarábiát, amely lakosságának többsége ma is román nemzetiségű. A párt, és a szovjet funkcionáriusok ennek ellenére oroszok, az ábécé is cirill, stb. Ehhez hasonló jelenségeket meg lehet találni Ukrajnában is és más helyeken”.

N. Ceaușescu és más pártvezetőknek legutóbbi budapesti látogatásáról és megbeszéléseiről a professzor maga kezdeményezte a beszélgetést. Az RKP vezetőinek budapesti megbeszélései tulajdonképpen milyen hasznot hoztak? – tette fel önmagának a kérdést. A látogatás alkalmával – mondotta – nem került sor nagygyűlésekre, beszédek tartására, vidéki utazásokra stb. A látogatás mindössze két és fél napot tartott. A közlemény semmitmondó általánosságokat tartalmaz. Gazdasági avagy kulturális téren mit mozdított előre a látogatás? Bizonyára tudunk arról – jegyezte meg –, hogy elsősorban a nyugati rádió kommentárjai felvetik azt is, hogy a nemzetiségi kérdés felmerült-e. Ezt bizonyos mértékig a romániai magyarok körében is latolgtatják. A látogatás rövidege és az említett mozzanatok hiánya a legkülönfélébb találgatásokra ad alkalmat. Az emberek összehasonlítást tesznek az RKP vezetőinek múlt évben Bulgáriában tett utazása, illetve a bolgár párt- és kormányküldöttség legutóbbi romániai látogatása között. Arra a közbevető meg-

jegyzésemre, hogy Ceaușescu elvtársék Budapestre pártküldöttségként és baráti látogatásra utaztak, amíg az említett bolgár vonatkozású példák esetében párt- és kormányküldöttség hivatalos látogatásairól volt szó – a professzor a következőket mondotta: a széles közvélemény, sőt a politikailag avatottabb érdeklődők körében is e „finomságok” (baráti látogatásról és nem hivatalos párt- és kormányküldöttségről van szó) nem elegendők ahhoz, hogy a tartalmi különbséget észrevegyék és megértsék. A professzor hozzátette, hogy mindez az ő személyes véleménye, amely bizonyos mértékig egybeesik szűkebb környezetének véleményével is.

A professzor elmondotta a továbbiakban, hogy június hónapban sor kerül a KB plenáris ülésére (hozzátette, hogy ezt rendszeresen, negyedévenként megtartják), majd pedig ezt követően a Nagy Nemzetgyűlés ülészakára is. A plenáris ülés az oktatási reform kérdéseit fogja előreláthatólag megvitatni. Lehet, hogy az új tanács-törvény is a napirendben fog szerepelni. A Nagy Nemzetgyűlés az új tanács-törvényt fogja megvitatni és elfogadni. Biztos az, hogy az új büntető törvénykönyv és az új büntető perrendtartás a Nagy Nemzetgyűlés mostani ülészakáján nem szerepel. Talán az ősszel ezek megvitatására és elfogadására is sor kerül. Nálunk a centralizmus oly erős, hogy a legfelsőbb vezetőkön kívül senki nem tud biztosat – jegyezte meg kissé ironikusan.

A professzor, amikor a Korom elvtárs tiszteletére adandó koktéllra szóló szóbeli meghívást átadtam, kissé kesernyésen a következőket jegyezte meg: igen, tudok róla, hogy több alkalommal is küldtek részemre meghívókat. Ez ideig egyiket sem továbbította hozzám a Protokoll. Az utóbbi időben nem kéri ki tanácsaimat a vezetők, és ezért talán nem tartják fontosnak azt sem, hogy a különböző rendezvényeken részt vegyek.

A búcsúzásnál a következőket mondotta: találkozásainkra talán sűrűbben is sor kerülhetne, nem kellene várni két találkozás között 5-6 hónapot. Ily módon szakmai természetű kérdésekről is többet beszélgethetnénk.

Dr. Németh József s. k.

[TRADUCERE]

00816/5.

Strict secret!

Redactat în 7 exemplare

Pentru: 1. tovarășul Zoltán Komócsin; 2. tovarășul István Szirmai;
3. tovarășul Pál Ilku; 4. tovarășul György Aczél; 5. tovarășul Frigyes Puja;
6. tovarășul Sándor Lakatos; 7. dosar.

Copie după raportul Ambasadei din București, din 5 iunie 1967.

Vă trimit anexat însemnările discuțiilor care au avut loc între tovarășul dr. József Németh și Lajos Takács, membru al Consiliului de Stat.

Profesorul Takács ne-a împărtășit de mai multe ori părerea despre problema naționalităților. Relatările de acum completează ceea ce am auzit de la dânsul mai demult.

Ceea ce tovarășul Takács ne-a relatat ca fiind părerea lui proprie și a celor din jurul său despre ultima vizită la Budapesta a delegației de partid din România reflectă fidel părerea despre vizită, precum și despre comunicatul dat presei referi-

tor la convorbirile din timpul acesteia, a acelei părți din opinia publică română care urmărește cu atenție problemele politice.

Datorită scurtimii comunicatului, mulți primesc cu reținere declarațiile cu notă optimistă a persoanelor oficiale române, făcute referitor la vizită.

Vincze József, ambasador

[ANEXĂ]

În data de 2 iunie am făcut o vizită la profesorul Lajos Takács, membru al Consiliului de Stat al RSR. Scopul vizitei a fost să îi dau un exemplar al celei de-a doua ediții a *Diplomáciai és Nemzetközi Jogi Lexikon* (Lexicon de diplomatie și drept internațional).

În prima parte a întrevederii, care a durat circa trei ore, profesorul mi-a relatat că lucrarea despre dreptul de succesiune român, din cauza întârzierii coautorului, va apărea probabil de-abia la toamnă.

Profesorul a spus că la secția specială de drept internațional a Asociației Juriștilor Români lunar se dezbate câte o problemă de actualitate din domeniul dreptului internațional. Aceste dezbateri sunt din ce în ce mai productive. În cadrul secției române a ILA (International Law Association) au loc, de asemenea, astfel de ședințe de dezbateri din când în când. Acestea sunt mai puțin „animate” decât ședințele asemănătoare de la Asociația Juriștilor. Subliniez că din punctul nostru de vedere este interesant de remarcat faptul că secțiunea română a ILA se preocupă, așa cum se deduce din denumire, și de istoria diplomației. Profesorul a relatat că într-adevăr, secția română a ILA include trei secțiuni specializate – de drept internațional, de relații internaționale și de istoria diplomației. În ceea ce privește istoria diplomației, a continuat profesorul, este într-adevăr un pic ciudat că, spre deosebire de natura ILA, se preocupă și de chestiuni istorice. „Istoria a devenit foarte importantă în România. Se reface istoria”, a declarat profesorul, apoi a continuat: „Academicianul Joja a declarat recent în fața istoricilor că istoricii nu doar explică, ci și făuresc istoria”.

Continuând ideea, profesorul a mai spus că „reproducerea” jurământului lui Mihai Viteazul în ultima vreme (în prezența lui N. Ceaușescu și a altor conducători români de partid, cu ocazia vizitei din 12 mai la Ploiești, într-o adevărată tabără reconstituită fidel, numeroși artiști de la teatrul din Ploiești și figuranți îmbrăcați în haine de epocă au „interpretat” jurământul rostit de Mihai Viteazul înainte de a porni să cucerească Transilvania) a lăsat cu un gust foarte amar opinia publică – mai exact intelectuală – maghiară din Transilvania. Pe un ton ironic, profesorul a remarcat: în viitorul apropiat, conducătorii de partid vor face o vizită în regiunea Brașov, printre altele și la Sighișoara; oare acolo, în fața lui N. Ceaușescu, se va înfățișa și Petőfi, cu sabia scoasă?

A relatat că s-a întâlnit mai deunăzi cu Géza Domokos, care este responsabil cu naționalitatea maghiară în cadrul Comisiei Naționalităților, și care i-a povestit că a primit sarcina să caute și să adune citate de Petőfi pentru cuvântarea de la Sighișoara a lui N. Ceaușescu.

Despre Géza Domokos profesorul a spus că în prezent este aproape singurul care ocupă o poziție importantă din punct de vedere al politicii naționalităților și, ca urmare, poate informa conducerea superioară direct și regulat despre viața

naționalității maghiare. Cultura, perspectiva asupra lumii, viziunea politică și inteligența și, în plus, personalitatea atractivă îl fac cel mai potrivit pentru a păși în locul lui Sándor Mogyorós [Al. Moghioroș] sau János Fazekas. Vizibil, părerea profesorului despre cei doi politicieni nu este deloc pozitivă. Din păcate, a spus profesorul, Géza Domokos ar prefera să plece din postul actual, pentru că, după mărturisirea lui, ar dori să se dedice carierei de scriitor. Profesorul a mai adăugat că până în prezent Géza Domokos nu a dovedit că are talent de scriitor, transpunerea căruia în forma unor cărți să justifice plecarea sa din postul foarte important de la Comisia Naționalităților.

În timpul discuției, profesorul a menționat că Sighișoara intră în circumscripția lui electorală în calitatea sa de deputat în Marea Adunare Națională. Notez aici că recent am trecut prin zonă și am remarcat cu supărare că înainte de Sighișoara, la Albești, în locul probabil unde a căzut în luptă Petőfi, lipsește micuțul monument. Profesorul a reacționat cu o expresie a feței destul de ciudată auzind acest lucru. Prima dată a spus că nici nu știa despre el. A auzit ceva asemănător. Monumentul, de fapt, nici nu era demn de această denumire, a spus el. Oricum, nu e demn de memoria lui Petőfi. De fapt nu se știe – a continuat el – cine și când l-a ridicat. Faptul că huliganii l-au distrus din când în când a fost o problemă tot timpul. Scriitorul András Sütő din Târgu Mureș i-a pomenit de mai multe ori că a primit mai multe scrisori de la un bătrân din Sighișoara, care se plângea că nu deține nici un fel de fonduri pentru a întreține statuia. Profesorul însuși avea cunoștință de faptul că monumentul era ba distrus și pângărit, ba se puneau flori pe el. (Menționez că noi am văzut doar flori pe el.) Până la urmă, a spus că va cerceta atent să afle cine și de ce a îndepărtat monumentul.

Profesorul a relatat că din datele pe care le are la dispoziție, în anul școlar 1966-67 nu a scăzut numărul școlilor generale și liceelor cu predare în limba maghiară. A revenit la motivul pentru care nu se poate organiza și menține predarea în limba naționalităților – cu excepția facultăților care pregătesc profesori de limba maternă – la universități și nici chiar licee. A menționat din nou în legătură cu liceele profesionale că pretenția lui Edgár Balogh și a celorlalți din grupul lui să se înființeze trei-patru licee profesionale cu profiluri diferite în limba maghiară nu este corectă. Liceele profesionale pregătesc tineri în peste 50 de specializări. Dacă s-ar înființa secție maghiară doar la câteva dintre acestea, acest lucru ar însemna că elevii de limba maghiară s-ar orienta cu toții spre aceste profiluri, iar majoritatea covârșitoare nu ar putea intra, ca să nu mai pomenim de faptul că cei care ar fi admiși, în acest fel nu ar alege specializarea în funcție de înclinație, ci ar fi influențați de către diferențele de limbă.

Rezultatele elevilor și studenților maghiar care învață în liceele profesionale și universitățile de limba română nu sunt mai rele decât rezultatele medii ale elevilor și studenților români, a spus profesorul. Mai nou, un număr crescând de tineri secui se îndreaptă spre universitatea din Iași. Rectorul Institutului Politehnic Iași i-a spus că este foarte mulțumit de studenții secui, care au și un comportament foarte bun. Rectorul a spus că este interesant de observat că li se aprind privirile dacă se întâlnesc unii cu alții.

Din cele spuse de profesor se înțelege clar că este reprezentantul acelei concepții conform căreia instruirea în limba maternă a naționalităților este important de asigurat doar în școala generală. Școala generală este treapta la care copilului i se formează conceptele și acest lucru nu se poate asigura decât în limba maternă, a spus el. În accepțiunea lui însă, la nivelul liceului este mai util și mai corect dacă

și tinerii minoritari se înscriu în licee de limba română. A relatat că, din păcate, este un fenomen destul de general în rândul copiilor funcționarilor de partid și de stat de naționalitate maghiară, din exces de zel, ca aceștia să fie înscriși la secția română și în școala generală. Mi-a relatat că recent s-a întâlnit cu o persoană pe care a cunoscut-o încă în 1946-47 la MADOSZ (Uniunea Națională a Muncitorilor Maghiari). Mai demult, a fost șeful Securității de stat din Satu Mare, acum lucrează la București[1]. Cunoscutul acesta vorbește și acum ungurește perfect, însă băiețelul acestuia, care a participat și el la întâlnire, nu mai știe ungurește.

Profesorul a relatat că situația școlii maghiare din București prezintă o imagine deplorabilă. Recent a fost vizitat de Pál Takács, vechi profesor al școlii, care i-a furnizat date prin care a demonstrat că viitorul școlii – dacă totul continuă ca până acum – poate fi doar desființarea. În școala maghiară din București în cea mai numeroasă clasă sunt abia 15 elevi, însă există și clase cu 7-8 copii. De altfel, școala are un trecut glorios, existând din 1812. Profesorul a spus că în ziua de azi chiar și la școala grecească din București sunt mai mulți elevi decât la cea maghiară. Școala în limba germană din București „înflorește” literalmente. Aceasta e frecvențată nu doar de copii de limbă maternă germană, ci numeroși părinți români își înscriu și ei copiii la aceasta școală.

Profesorul crede că înscrierea la licee și universități în limba română a tinerilor de altă naționalitate este utilă și din cauză că, de exemplu, dezvoltarea profesională continuă poate fi asigurată nu doar prin lectura revistelor și în general a literaturii de specialitate în limba română, ci și maghiară, respectiv alte limbi. În legătură cu aceasta, a remarcat că ar trebui aduse în România mai multe volume de specialitate în limba maghiară. Este adevărat, a adăugat el, că ceea ce se importă, din păcate, nu odată, de exemplu și la Cluj, poate fi descoperit în librării doar după îndelungi eforturi. Acest lucru, a spus el, denotă „prostia locală”. Șefii de librării de naționalitate maghiară, dovedindu-și tocmai loialitatea, expun în vitrine doar cărți românești.

A fost interesant că de mai multe ori în cursul discuției profesorul și-a exprimat părerea că atât în privința importului de cărți, a turismului, cât și în alte domenii, reducerea importanței granițelor ar putea conduce la soluția reală.

Cu anumită resemnare, profesorul a remarcat că – din păcate – nu există un forum unde exagerările ce se manifestă în domeniul politicii naționalităților la nivel local – care, ca de exemplu în cazul înlăturării tăblițelor bilingve care marchează numele localității, pot cauza severe daune politice – să poată fi dezbătute. Consiliul Național nu este forul potrivit pentru asta. Tovarășii din conducere, când aud de astfel de probleme, răspund că există probleme mai complicate care trebuie rezolvate și care vor conduce la rezolvarea acelor probleme mai mici. În Regatul român, între 1919 și 1942, a apărut o revistă intitulată „A magyar nemzeti kisebbség” (Minoritatea națională maghiară), a spus gazda mea. Revista a fost redactată de Elemér Jakabffy[2]. În această revistă se puteau ridica probleme, se puteau scrie articole despre toate jignirile pe care minoritatea maghiară le-a suferit ca urmare a diferitelor măsuri luate de autoritățile române. De exemplu, a avut o rubrică unde se puteau dezvălui acele sentințe unde judecătorul român a fost mânat, în mod evident, de sentimente naționaliste. (Profesorul a luat o carte din bibliotecă și mi-a arătat un astfel de volum care conținea toate numerele revistei respective apărute într-un anumit an.)

Vorbind despre perspectiva ce rezultă din situația specifică de minoritar, a menționat următoarele: O parte însemnată a intelectualității maghiare din România, sau mai precis din Ardeal, și în ziua de azi se informează din presa, ra-

dioul din Ungaria, atât în domeniul politic, literar, cât și în alte domenii. Și a menționat ca exemplu pe prietenul Sándor Kacsó. În casa acestuia se ascultă radio Kossuth toată ziua, nu citește „Scânteia”, deoarece nu știe românește. Este adevărat, a adăugat profesorul, Sándor Kacsó este bătrân deja. Această problemă însă este cunoscută sub o altă formă și în mijlocul generației mai tinere care lucrează în redacțiile editurilor maghiare din București. Unii de-abia sau deloc nu urmăresc cu atenție noile creații, noii scriitori ai literaturii române. Mai mulți dintre aceștia – deși lucrează în redacția pentru beletristică – nu citesc nici „Secolul XX”, revista de literatură universală.

Profesorul a încheiat această parte a discuției cu următoarele: Până în prezent, de fapt nici a țară nu a reușit să rezolve problema minorităților. Am menționat că în această direcție totuși Uniunea Sovietică a realizat cel mai mult, dacă luăm în considerare faptul că a reușit să încurajeze cele peste 100 de naționalități în rândul cetățenilor săi să atingă rezultate de renume mondial. Profesorul a răspuns următoarele: „Uniunea Sovietică nu a reușit să rezolve problema naționalităților; să luăm de exemplu, Basarabia, unde majoritatea populației este și azi de naționalitate română. Cu toate acestea, funcționarii de partid și de stat sunt ruși, alfabetul e chirilic etc. Asemenea fenomene se întâlnesc și în Ucraina și în alte părți”.

Discuția despre ultima vizită și convorbirile lui N. Ceaușescu și ale altor conducători de partid la Budapesta a fost inițiată chiar de profesor. Ce foloase au adus, de fapt, convorbirile avute la Budapesta de către conducătorii PCR? – s-a întrebat profesorul. Cu ocazia vizitei, a spus el, nu au avut loc mari adunări, cuvântări, călătorii în provincie etc. Vizita a durat abia două zile și jumătate. Comunicatul conține tot felul de generalități nesemnificative. La ce anume a folosit această vizită pe plan economic sau cultural? Probabil că avem cunoștință, a menționat el, că în primul rând comentariile radiourilor occidentale și-au pus problema dacă s-a discutat sau nu chestiunea naționalităților. Această problemă este discutată într-o anumită măsură și în rândul maghiarilor din România. Scurtimea vizitei, precum și lipsa de pe agendă a aspectelor menționate mai sus dă naștere la diferite speculații. Oamenii compară vizita în Bulgaria a conducătorilor PCR anul trecut, respectiv ultima vizită a delegației conducerii de partid și de stat din Bulgaria în România. La intervenția mea, că tovarășul Ceaușescu și cei care l-au acompaniat au călătorit la Budapesta ca delegație de partid și pentru o vizită de prietenie, în timp ce exemplele menționate în legătură cu Bulgaria vizează vizite oficiale ale delegației de partid și de stat, profesorul a răspuns următoarele: în rândul opiniei publice, precum și a celor care sunt mai avizați în domeniul politicii, aceste „fînețuri” (este vorba de o vizită de prietenie și nu de o delegație oficială de partid și de stat) nu sunt suficiente pentru a se observa și a înțelege diferențele esențiale. Profesorul a adăugat că toate acestea sunt părerile lui personale, care într-o anumită măsură se suprapun cu părerea cercului său mai restrâns de cunoștințe.

În cele ce au urmat, profesorul a mai spus că în cursul lunii iunie va avea loc ședința plenară a CC (a adăugat că acestea se țin regulat, trimestrial), iar apoi ședința de lucru a Marii Adunări Naționale. Probabil că ședința plenară va dezbate chestiuni legate de reforma învățământului. Este posibil că pe agendă va figura și noua lege a consiliilor. Marea Adunare Națională va dezbate și aproba noua lege a consiliilor. Este cert că noul cod penal și noul cod de procedură penală nu figurează pe agenda următoarei ședințe a Marii Adunări Naționale. Poate la toamnă va veni momentul să se discute și să se aprobe și acestea. La noi centralismul este atât

de puternic încât în afară de conducătorii de la nivelul superior nimeni nu știe nimic sigur, a remarcat profesorul ironic.

Când am transmis invitația verbală la recepția dată în cinstea tovarășului Korom, a remarcat, destul de amar: da, are cunoștință de ea, i s-au trimis invitații în repetate rânduri. Nici o invitație nu i-a fost transmisă de la secția protocol până în prezent. În ultima vreme conducătorii nu îi cer părerea și probabil că de aceea nu țin neapărat să participe nici la evenimente de acest fel.

La despărțire mi-a spus următoarele: poate că am putea să ne întâlnim și mai des, nu ar trebui să lăsăm să treacă câte 5-6 luni între două întâlniri consecutive. În acest fel am putea discuta mai mult și despre chestiuni de ordin profesional.

Dr. József Németh

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-f-1-j-Rom-16/b-sz.n.-1945-1968, f.257-262*)

[1] Este vorba de Lajos Weiss (n. 1912), membru în PCR din 1945, șeful Siguranței și apoi al Securității din Satu Mare (1948-1953), ajuns până la gradul de locotenent colonel. A fost unul din anchetatorii lotului „Pătrășcanu”, iar ca răsplată pentru rezultatele obținute în dovedirea complotului „antistatal” a fost decorat cu ordinul „Steaua RPR”, cl. IV. După reabilitarea lui Lucrețiu Pătrășcanu ar fi emigrat în Israel (cf. Doina Jela, *Lexiconul negru. Unelte ale represivității comuniste*, București, Edit. Humanitas, 2001, p.306-307).

[2] Elemér Jakabffy (1881-1963), vicepreședinte al Partidului Maghiar din România (1922-1938), redactorul publicației „Glasul Minorităților” („Die Stimme der Minderheiten”, „La Voix des Minorités”). A fost autorul unor lucrări precum: *Erdély statisztikája* [Statistica Ardealului] (1923) și *A bánsági magyarság húsz éve Romániában* [Cei 20 de ani ai maghiarimii din Banat] (1939).

Romania
13 December 1967

A Large County Proposed for the Romanian Szeklers

In his speech at the National Party Conference on December 7 (Radio Bucharest of the same day), Deputy Premier János Fazekas, who is of Hungarian descent and was promoted at the November 29-December 1 Plenum to full membership in the Party's Executive Committee, announced a proposal to set up a “powerful county,” comprising the present districts of Odorheiul Secuiesc, Gheorgheni, Miercurea Ciuc, Târgul Secuiesc and Sfântul Gheorghe. This, Fazekas said, will include 10 of the 13 “seats” “which existed centuries ago as an area inhabited by the Szeklers.”

This county (in Romanian “judet”) will be one of the 40 to 45 counties replacing the present 16 regions (plus the cities of Bucharest and Constanta) and 150 districts, under the administrative, territorial reorganization of the country which is to be carried out in 1968. A Party-state commission is to work out the demarcations of the new counties before they are submitted for approval by the Grand National Assembly.

The present Mures-Hungarian Autonomus Region consists of eight districts, including three – Gheorgheni, Odorhei and Miercurea Ciuc – which are to be part of the new county. The Autonomus Region's northern and western districts of

Toplița, Reghin, Luduș, Târnăveni and Târgul Mureș (with the region's major town of Târgul Mureș), which have a substantial Hungarian population, will not belong to the new county, most of whose population will be Szeklers (who are ethnically and linguistically similar to the Magyars). The two districts south of the Mureș-Hungarian Autonomous Region which are to be included in the new county belonged to the Hungarian Autonomous Region between 1952 and December 1960, when its boundaries were redrawn. The new county will be somewhat smaller than the Mureș-Hungarian Autonomous Region. It will also be smaller than the Hungarian Autonomous Region of 1952-1960, with which, however, as mentioned above, it has in common the inclusion of the two southern districts (Târgul Secuiesc and Sf. Gheorghe) that were not part of the Mureș-Hungarian Autonomous Region of the 1961-1967 period.

The new county will undoubtedly have a compact Szekler population. In terms of economic potential, it is a rather underdeveloped, mountainous area and has no major towns, but under the current five-year plan, the value of its industrial production is to increase by 42 per cent, from 2.4 billion lei (in 1967) to 3.4 billion lei (by 1970) as a result of the construction of a series of industrial plants. The overall value of industrial productions for the whole country (with its future 40-45 counties) is to reach 280 to 292 billion lei by 1970.

It is not yet known how the remaining five districts of the present Mureș-Hungarian Autonomous Region will be grouped, and whether or not all of them will be included in another "județ." The county referred to by Fazekas, which includes the majority of the Szeklers, is larger in area than the average county will be (150 districts will have to be grouped in 40 to 45 counties, which means an average three to four districts per county, while the proposed Szekler county has five districts).

The districts of Târgul Mureș, Luduș and Târnăveni, not to be included in the new county, but part of the Mureș-Hungarian Autonomous Region, have important industrial and educational centers, such as the power station of Luduș, the chemical combine of Târnăveni, and the Medical-Pharmaceutical Institute of Târgul Mureș.

Finally, it should be mentioned that, according to Fazekas, "the people's councils of the counties will also in the future pay attention to the development of education in the mother tongue, to the oral and written use of the mother tongue in relations with the population, as well as to the development of the culture of the ethnic minorities in close relation with the culture of the Romanian people."

[TRADUCERE]

ROMÂNIA

13 decembrie 1967

Secuilor din România li se propune un județ mare

În cuvântarea sa la Conferința Națională a partidului din 7 decembrie (Radio București în aceeași zi), viceprim-ministrul János Fazekas, care este de origine maghiară și a fost promovat la Plenara din 29 noiembrie-1 decembrie ca membru plin în Comitetul Executiv al partidului, a anunțat propunerea de a se înființa „un județ puternic”, care să cuprindă raioanele Odorheiu Secuiesc, Gheorgheni,

Miercurea Ciuc, Târgul Secuiesc și Sfântul Gheorghe. Acest județ, a spus Fazekas, va include 10-13 „scaune” care au existat de secole în regiunea locuită de secui.

Acest județ va fi unul dintre cele 40 până la 45 județe care vor înlocui cele 16 regiuni existente (plus orașele București și Constanța) și 150 de raioane, în cadrul reorganizării administrativ-teritoriale a țării, care se va realiza în 1968. O comisie de partid și de stat va lucra la demarcarea noilor județe înainte ca planul să se supună aprobării Marii Adunări Naționale.

Regiunea actuală Mureș Autonomă Maghiară cuprinde 8 raioane, inclusiv trei – Gheorgheni, Odorhei și Miercurea Ciuc – care urmează să fie părți componente ale noului județ. Raioanele de nord și vest ale Regiunii Autonome, Toplița, Reghin, Luduș, Târnăveni și Târgu Mureș (împreună cu orașul cel mai mare al regiunii, Târgu Mureș), care au o populație maghiară substanțială, nu vor aparține noului județ, majoritatea populației căruia vor fi secui (care din punct de vedere etnic și lingvistic sunt asemănători cu maghiarii). Cele două raioane la sud de Regiunea Mureș Autonomă Maghiară, care urmează să fie incluse în noul județ, au aparținut Regiunii Autonome Maghiare între 1952 și decembrie 1960, când s-au retrasat granițele. Noul județ va fi ceva mai mic decât Regiunea Mureș Autonomă Maghiară. Va fi mai mic și decât Regiunea Autonomă Maghiară dintre 1952-1960, cu care, totuși, după cum s-a menționat mai sus, va avea în comun cele două plase sudice (Târgu Secuiesc și Sf. Gheorghe) care nu au fost parte a Regiunii Mureș Autonome Maghiare din perioada 1961-1967.

Noul județ va avea în mod cert o populație compactă de secui. În ceea ce privește potențialul economic, este o regiune relativ subdezvoltată, muntoasă, care nu are orașe semnificative, dar în cadrul planului cincinal actual valoarea producției sale industriale va crește cu 42%, de la 2,4 miliarde lei (în 1967) la 3,4 miliarde lei (în 1970), ca rezultat al construirii unei serii de uzine. Valoarea totală a producției industriale la nivelul întregii țări (cu viitoarele 40-45 județe) va atinge 280-292 miliarde lei în 1970.

Încă nu se știe cum vor fi grupate cele cinci raioane care au mai rămas din Regiunea Mureș Autonomă Maghiară, sau dacă toate vor fi incluse într-un alt județ. Județul la care s-a referit Fazekas, care include majoritatea secuilor, este mai mare ca suprafață decât un județ mediu (150 de plase vor fi grupate în 40-45 de județe, ceea ce înseamnă că fiecare județ va cuprinde în medie trei-patru raioane, în timp ce județul secuiesc propus va cuprinde cinci raioane).

Raioanele Târgu Mureș, Luduș și Târnăveni, care nu vor fi incluse în noul județ, dar sunt parte a Regiunii Mureș Autonome Maghiare, au centre industriale și de învățământ importante, cum ar fi centrala termică de la Luduș, combinatul chimic de la Târnăveni și Institutul Medico-Farmaceutic din Târgu Mureș.

În încheiere, trebuie menționat că, după cele spuse de Fazekas, „consiliile populare ale județelor vor acorda atenție în viitor și dezvoltării învățământului în limba maternă, utilizării orale și scrise a limbii materne în relațiile cu populația, precum și dezvoltării culturii minorităților etnice în strânsă legătură cu cultura poporului român”.

(Open Society Archives, Budapest, Box 1-Romania, fără număr)

Bukarest

Szigórián titkos!

Másolat a bukaresti nagykövetség 1967. december 16-án kelt jelentéséről*.

Készült: 7 példányban. Kapják: 1. Komócsin Zoltán; 2. Szirmai István; 3. Ilku Pál; 4. Aczél György; 5. Puja Frigyes; 6. Lakos Sándor; 7. Aktában.

Tárgy: Területi közigazgatási átszervezés és a nemzetiségi politika az RKP országos konferenciáján

Az RKP Országos Konferenciájának napirendjén a népgazdasági tervezés megjavítása mellett szerepelt Románia közigazgatási-területi megszervezésének megjavítása is.

Ismeretes az is, hogy a konferenciának tulajdonképpen egy „harmadik” napirendi pontja is lett: a vezető párt- és állami szervek hatáskörének módosítása és ezzel kapcsolatban a személyi változások. Ez utóbbi „napirendi pont”, elsősorban érdekességénél fogva, mind a konferencia résztvevőinek, mind pedig a belföldi közvéleménynek inkább lekötötte a figyelmét, mint a területi közigazgatási beosztás megváltoztatása. Hozzátehetjük ehhez azt is, hogy a főtitkári beszámoló maga is közel háromszor akkora terjedelmet szentelt a vezető szervek átalakítása kérdéseinek, mint a területi közigazgatási beosztás problémájának.

A területi közigazgatási beosztás megváltoztatásáról szóló főtitkári beszámoló rész új eleme az, hogy a majdani megyék határai kialakításánál figyelembe veendő tényezők között hangsúlyozottan említi a lakosság nemzetiségi összetételét is. Az RKP KB október 5–6-i plenáris ülésén a területi közigazgatási beosztás megjavításáról elfogadott irányelvek – amint erre már korábbi jelentésünkben felhívtuk a figyelmet – az új megyék határainak kialakításánál a gazdasági, földrajzi, demográfiai szempontokat tartják szükségesnek figyelembe venni, nem említvén tehát e tényezők között a nemzetiségi összetételt.

A megyehatárok kialakításának ezt az új szempontját érvényesíti Fazekas Jánosnak, a VB tagjának felszólalása, amikor részletesen ismerteti a Székelyföldön létrehozni javasolt új megye határait.

E javaslat szerint 5 jelenlegi járásból alkotnák meg az új megyét (Udvarhely, Csík, Gyergyó, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy).

Az ily módon kialakítandó új megye területe megítélésünk szerint kb. 3/4 része lenne a mai Magyar Autonóm Tartomány területének. Ha figyelembe vesszük, hogy az irányelvek 40-45 megye létrehozását tartják szükségesnek, úgy meg kell állapítanunk, hogy területét tekintve ez a „Székely megye” bizonyára egyike lesz a legnagyobb megyéknek. (A két világháború között a szóban forgó területen három megye volt: Udvarhely, Háromszék és Csík megye.) Ugyanakkor ez az új megye területi nagyságát tekintve a legnagyobbak közé tartozna, ipari fejlettség szempontjából viszont az utolsók egyike lenne hosszú éveken keresztül. Ismeretes, hogy a felsorolt 5 járás ma az MMAT, ill. a Brassó tartomány iparosítás tekintetében legelmaradottabb részét képezi. Többek véleménye szerint a Fazekas János által említett „Székely megye”-vel kapcsolatos elképzelésnek a konferencián történt részletes ismertetése arra van hivatva, hogy eloszlassa azt az aggodalmat, és csökkentse a Románia számára nyilvánvalóan káros külföldi érdeklődést, melyet az MMAT megszüntetésének tervbevétele váltott ki. Az új megyének a terve, amint az első

visszhangokból megítélhetjük, az erdélyi magyarság körében ellentétes álláspontokat és sok kérdést váltott ki. Ez utóbbiak közül a legfontosabb: vajon milyen módon nyer majd megoldást a Székelyföldön kívül a többi magyarlakta vidék – az itteni magyarság túlnyomó többségét felölélő – megyéinek megszervezése.

Az országos konferenciának a területi közigazgatási beosztás megváltoztatása feletti vitájában új elemet képeznek a helyi tanácsok végrehajtó bizottságainak szervezeti átalakításáról szóló megállapítások is. A főtitkári beszámolóból és az egyes felszólalásokból (Cozma, Gere és mások) kivehetően az egyes szakigazgatási ágak munkáját végző VB-osztályok megszűnnek, és a VB-nek, illetve a felső szakigazgatási szervezetnek alárendelt végrehajtó szervek fogják e feladatokat ellátni. Ezt az ún. kettős alárendeltséget úgyszólván minden felszólalás hangsúlyozta. Ha még pontosan nem lehet választ adni arra, hogy ezek a végrehajtási szervek tulajdonképpen milyen kapcsolatot tartanak fenn az illető helyi tanácsokkal. A konferencia felszólalói hangoztatták a helyi államigazgatási szervek szervezetét és működését szabályozó új törvény elkészítésének szükségességét is.

Mindabból, amit a területi-közigazgatási átszervezésből eddig megtudhattunk, olyan véleményünk alakult ki, hogy az nem egyszerűen a tartományok megyékké történő átszervezését, a járási fokozat megszüntetését jelenti, hanem magát a tanácsi rendszert, annak Romániában és nálunk is ismert változatát gyökeresen megváltoztatja. A legfelső párt- és állami szervek hatáskörének átszervezésénél érvényesíteni kívánt elv ölt testet a konferenciának abban az állásfoglalásában is, mely szerint a jövőbeni megyei és városi pártbizottságok első titkárai a megfelelő tanácsok elnökei is lesznek, e pártbizottságok titkárai államigazgatási tisztséget is betöltenek. A helyi gazdasági tevékenységet a megyei pártbizottságnak közvetlenül alárendelt újonnan létrehozandó gazdasági bizottságok fogják irányítani. A megyei pártbizottságok fogják – ugyancsak a KB-hoz hasonlóan – az ideológiai és kulturális munkát is közvetlenül irányítani.

A ma ismert anyagok alapján nehéz akárcsak felvázolni is, hogy a párt- és államapparátus feladatkörének az említettekben kivehető összemosódása vajon milyen mértékű lesz. Megítélésünk szerint ezzel kapcsolatban még a párt felső vezetésében is csak vázlatos elképzelések léteznek.

Az országos konferencia egyik szembeötlő vonása volt az RKP nemzetiségi politikája helyességének, eredményeinek, a nemzetiségek egyenjogúságának hangsúlyozott bemutatása. A főtitkári beszámoló nyomatékosan aláhúzta, hogy az új helyi közigazgatási szervezeteknek gondoskodniuk kell arról, hogy az alkotmánynak az anyanyelv használatára vonatkozó előírásait szigorúan tiszteletben tartsák az államigazgatásban, az iskolákban és a művelődésügyi intézményekben. Kiemeli továbbá a párt- és állami szervek feladatát általában a nemzetiségek egyenjogúságának biztosításában.

Fazekas János 10 pontban foglalta össze a Romániában élő nemzetiségek jogait, azok megvalósulásának biztosítékait és a román néphez fűződő kapcsolataik elveit. Beszédének e pontokat követő részében megállapítja: „Íme, kedves Elvtársak, ez a valóság. És ez a valóság sziklaszilárd, nem lehet sem eltagadni, sem pedig eltorzítani!” Megítélésünk szerint azonban a 10 pontban foglalt olyan tételek, mint a nemzetiségeknek a román néppel egyenlő politikai, társadalmi stb. jogai, a nemzetiségek hagyományainak a román nép hagyományaival való egyenlő ápolása a legjobb esetben is elérendő célokat fogalmazznak meg, és nem a ma valóságát tükrözik.

A főtitkáron és Fazekas Jánoson kívül még sokan mások hangsúlyozták a Romániában élő nemzetiségek alkotmányos, kulturális stb. jogainak megvalósulását, ill. ezek maradéktalan érvényesülésének biztosítékait az új államigazgatási szervezet keretében is. Megjegyezzük, hogy a romániai nemzetiségi politika dicsőítésének –

tehát nem egyszerűen dicséretének – feladatát ismét Hajdu Győző látta el. Példának szolgáljon felszólalásának egyetlen mondata: „A szemek ezért ragyognak egyformán, s a szívek ezért dobbannak egyszerre a mi nagy családjunkban, mert egy anya, Románia Szocialista Köztársaság gyermekei vagyunk.”

Szerényebb mértékben hasonlóan beszélt Létay Lajos is, a Kolozsvárt megjelenő „Utunk” c. hetilap főszerkesztője. Meg kell állapítani, hogy Fazekas János beszédének is egyik jellemzője volt az RKP nemzetiségi politikája eredményeinek túlhangsúlyozása és mindenekelőtt a főtítkár azzal kapcsolatos személyes szerepének túlbuzgó kiemelése. Mindehhez hozzá kell azt is tenni, hogy az országos konferencia felszólalói, akár VB-tagokról, akár egyszerű dolgozókról volt szó, nem mulasztották el Ceaușescu főtítkárnak a konkrét területek fejlesztésében betöltött szerepének hangsúlyozását.

Az RKP nemzetiségi politikájának érvényesülését hivatott bizonyítani az is, hogy az Államtanács az egyik alelnöki posztra, az onnan távozó Gere Mihály helyére Péterfi Istvánt, a kolozsvári „Babeș-Bolyai” Egyetem prorektorát válassza meg. (Ehelyütt csupán megemlítjük, hogy Péterfit az őt ismerő apolitikus, közügyektől visszahúzódó tudóstípusnak tartják.) Gere Mihály (az MMAT volt elnöke), a KB titkára, a Helyi Közigazgatási Bizottság elnökeként a kormány tagja lett. (Fazekas János miniszterelnök-helyettes mellett ő a második magyar nemzetiségű tagja a Minisztertanácsnak.) Gere Mihálynak erre az új állami posztra történt megválasztásának igazi érdekességét az adja, hogy a Helyi Közigazgatási Bizottság fogja irányítani és minden bizonnyal végrehajtani a területi közigazgatási beosztás megváltoztatását, ill. az új helyi államigazgatási szervek létrehozását. Ily módon tehát a területi közigazgatási beosztás gyakorlati megvalósítását – amelynek nemzetiségi politikai jelentőségére több ízben már rámutattunk – éppen egy magyar nemzetiségi funkcionárius fogja – legalábbis operatív értelemben – irányítani.

Az RKP országos konferenciája a nemzetiségi politika – a fentiekben csupán vázolt – demonstrálásával véleményünk szerint annak a folyamatnak a magasabb szintű folytatása, amelyet a november 26-i „Scânteia”-cikk indított el. Az a véleményünk tehát, hogy az országos konferencia is meg kívánta nyugtatni mind a hazai, mind a külföldi közvéleményt arról, hogy az MMAT megszűnése nem jelenti a nemzetiségek, elsősorban a magyar nemzetiség, jogainak csorbítását.

Vincze József s. k. nagykövet

[TRADUCERE]

București

Strict confidențial

Copie după raportul Consulatului din București din 16 decembrie 1967*

Redactat în 7 exemplare. Pentru tovarășii: 1. Zoltán Komócsin; 2. István Szirmai; 3. Pál Ilku; 4. György Aczél; 5. Frigyes Puja; 6. Sándor Lakos; 7. pentru dosar

Subiect: Reorganizarea administrativ-teritorială și politica în domeniul naționalităților la Conferința Națională a PCR

Pe agenda de lucru a Conferinței Naționale a PCR a figurat, pe lângă îmbunătățirea planificării economiei naționale, și îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a României.

Este cunoscut că, de fapt, conferința urma să aibă și un „al treilea punct” pe agendă: modificarea autorității organelor conducătoare de partid și de stat, în legătură cu care urmau să se facă și modificări de persoane. Acest ultim punct de pe agendă, datorită în primul rând interesului pe care îl reprezenta atât pentru participanții la conferință, cât și pentru opinia publică din țară, a preocupat pe mai mulți decât schimbarea organizării administrativ-teritoriale. Am putea adăuga că raportul secretarului general însuși a acordat un spațiu de aproximativ trei ori mai mare problematicii schimbării unor organe de conducere, decât chestiunii organizării administrativ-teritoriale.

Elementul de noutate în raportul secretarului general, în ceea ce privește modificarea organizării administrativ-teritoriale, este că la trasarea limitelor județelor a subliniat criteriul componenței etnice a populației. În ședința plenară din 5-6 octombrie a CC al PCR, liniile directoare aprobate în ceea ce privește organizarea teritorial-administrativă – după cum am atras atenția deja într-un raport anterior – subliniază importanța luării în calcul a factorilor economici, geografici și demografici la delimitarea noilor județe, nementionând deci printre acești factori componența etnică.

Luarea de cuvânt a lui János Fazekas, membru al CE, evidențiază deci acest nou aspect al trasării granițelor dintre județe, când prezintă detaliat granițele noilor județe ce vor exista în Secuime.

Conform acestei propuneri, din cele 5 plase existente se va înființa un nou județ (Odorhei, Ciuc, Gheorgheni, Tg. Secuiesc, Sfântu Gheorghe). Suprafața noului județ astfel înființat, după estimarea noastră, este aproximativ 3/4 din actuala suprafață a Regiunii Autonome Maghiare. Dacă luăm în calcul faptul că directivele consideră necesar să se înființeze 40-45 județe, trebuie să menționăm că din punct de vedere al teritoriului acest județ „Secuiesc” va fi probabil printre cele mai mari. (Între cele două războaie mondiale, pe teritoriul cu pricina se aflau trei județe: Odorhei, Trei Scaune și Ciuc.) Deși acest nou județ ar fi printre cele mai mari din punct de vedere al teritoriului ocupat, din punct de vedere al dezvoltării industriale ar fi printre ultimele mulți ani în șir. Este cunoscut faptul că cele 5 plase menționate sunt părțile cele mai rămase în urmă din punct de vedere al industrializării din Regiunea Autonomă Maghiară, respectiv din regiunea Brașov. După părerea mai multora, prezentarea detaliată a planurilor referitoare la „județul secuiesc” la conferință este menită să risipească îngrijorarea și să reducă interesul extern atât de evident dăunător pentru România, pe care l-a câștigat prin proiectata desființare a Regiunii Autonome Maghiare. Planul noului județ, după cum putem judeca pe baza primelor reacții, a condus la opinii și întrebări contradictorii în rândul maghiarimii din Ardeal. Cea mai importantă întrebare este: oare în ce mod va fi rezolvată organizarea județelor cu populație maghiară din afara Secuimii, care includ majoritatea maghiarilor de aici?

La Conferința Națională, dezbaterile referitoare la reorganizarea administrativ-teritorială includ ca un element nou constatările referitoare la schimbările organice ale comitetelor executive la nivel local. Din cuvântarea secretarului general, precum și din unele luări de cuvânt (Cozma, Gere[1] și alții), se poate deduce că birourile executive care erau responsabile de conducerea unor ramuri vor fi desființate, iar aceste sarcini vor reveni organelor executive subordonate Comitetului Executiv, respectiv unor organe superioare de conducere. Această așa-numită dublă subordonare a fost subliniată de toți vorbitorii. Încă nu se poate da un răspuns precis la relația pe care o vor avea aceste organe executive cu respectivele

consilii locale. Vorbitorii de la conferință au subliniat necesitatea unei noi legislații care să reglementeze organizarea și funcționarea organelor locale ale administrației de stat.

Din cele aflate până acum despre reorganizarea administrativ-teritorială, ne-am format părerea că aceasta nu este o simplă reorganizare a plaselor în județe și desființarea rangului de plasă, ci va presupune schimbarea radicală a sistemului de consilii existent atât la noi, cât și în România. Principiul ce se dorește aplicat și la reorganizarea atribuțiilor celor mai înalte organe de partid și de stat se materializează și în luarea de poziție a conferinței, și anume că prim-secretarii viitoarelor comitete de partid județene și orașenești vor fi în același timp și președinții consiliilor corespunzătoare, adică secretarii acestor comitete de partid vor avea și funcții în administrația de stat. Activitatea economică locală va fi condusă de comitetele economice ce se vor înființa, care vor fi subordonate direct comitetului județean de partid. Tot comitetele județene de partid vor conduce direct – asemănător Comitetului Central – munca ideologică și culturală.

Pe baza materialelor de care dispunem până în prezent este greu chiar și de schițat în ce măsură se vor suprapune sarcinile aparatului de partid și de stat. După părerea noastră, în această privință există doar planuri vagi și la nivelul superior de conducere a partidului.

Una din caracteristicile evidente ale conferinței naționale a fost prezentarea subliniată a corectitudinii și rezultatelor politicii în domeniul naționalităților, a egalității în drepturi dintre naționalități. Raportul secretarului general a subliniat în repetate rânduri faptul că noile organe locale ale administrației de stat vor trebui să acorde atenție sporită respectării stricte a prevederilor constituției în ceea ce privește folosirea limbii materne în administrația de stat, școli și instituții de cultură. Pe mai departe, reliefează sarcina organelor de partid și de stat în general în garantarea egalității în drepturi între naționalități.

János Fazekas a rezumat în 10 puncte drepturile naționalităților care trăiesc în România, garantarea respectării acestora și principiile relațiilor cu poporul român. În partea următoare acestor puncte din cuvântarea lui, a concluzionat: „Iată stimați tovarăși, aceasta este realitatea. Și această realitate este solidă, ea nu poate fi tăgăduită, nici distorsionată!” După părerea noastră însă, acele puncte dintre cele 10, cum ar fi drepturile politice, sociale etc, egale pentru naționalitățile conlocuitoare, păstrarea tradițiilor naționalităților, la fel ca și a celor românești, în cel mai bun caz sunt scopuri ce se doresc atinse, nicidecum nu reflectă realitatea de azi.

În afară de secretarul general și de János Fazekas mulți alții au subliniat înfăptuirea drepturilor constituționale, culturale etc ale naționalităților ce locuiesc în România, respectiv garantarea manifestării acestora în cadrul organizat al organelor administrației de stat. Menționăm că preaslăvirea politicii române în domeniul naționalităților – deci nu simpla laudă – a fost făcută din nou de Győző Hajdu. Ca exemplu, cităm din cuvântarea lui: „Ochii strălucesc la fel, inimile bat deodată în familia noastră mare, pentru că suntem cu toții copiii aceleiași mame, Republica Socialistă România”.

Ceva mai modest, dar în mod asemănător a vorbit și Lajos Létay, redactorul șef al revistei săptămânale „Utunk” de la Cluj. Trebuie să remarcăm faptul că și cuvântarea lui János Fazekas s-a caracterizat prin exagerarea rezultatelor obținute de PCR în domeniul politicii față de naționalități și, înainte de toate, prin sublinierea rolului personal al secretarului general în această reușită. Trebuie să adăugăm la toate acestea că din cei care au luat cuvântul la Conferința Națională, fie membri ai

Biroului Executiv, fie muncitori simpli, nici unul nu a omis să reliefeze rolul jucat de secretarul general Ceaușescu în dezvoltarea unor domenii concrete de activitate.

Tot afirmarea politicii PCR în domeniul naționalităților este menită să dovedească și faptul că pe postul de vicepreședinte al Consiliului de Stat, în locul lui Mihai Gere, a fost ales prorectorul Universității „Babeș-Bolyai”, Ștefan Péterfi. (Menționăm doar aici că Péterfi este tipul omului de știință, cunoscut ca un om apolitic, retras, care nu se amestecă în probleme publice[2]). Mihai Gere (fostul președinte al Regiunii Autonome Maghiare), secretarul Comitetului Central, ca președinte al Comitetului de Administrație Locală, a devenit membru al guvernului. (Pe lângă János Fazekas, viceprim-ministru, el este al doilea membru de naționalitate maghiară al Consiliului de Miniștri.) Interasant în legătură cu alegerea lui Mihai Gere în această funcție nouă de stat este că va conduce Comitetul Administrației Locale și cu toată siguranța va executa schimbările în noua împărțire administrativ-teritorială, respectiv înființarea noilor organe locale ale administrației de stat. În acest fel, deci, punerea în practică a împărțirii administrativ-teritoriale – a cărei importanță din punctul de vedere al politicii față de naționalități am subliniat-o deja – va fi condusă chiar de un funcționar de naționalitate maghiară – cel puțin în sensul operativ.

După părerea noastră, Conferința Națională a PCR, prin demonstrarea politicii în domeniul naționalităților – schițată doar în cele de mai sus – este doar continuarea la un nivel superior a aceluiași proces pe care l-a demarat articolul din 26 noiembrie din ziarul „Scânteia”. Părerea noastră este deci că Conferința Națională a dorit și ea să liniștească atât opinia publică din țară, cât și pe cea de peste hotare, că desființarea RAM nu înseamnă știrbirea drepturilor naționalităților, și în primul rând al naționalității maghiare.

József Vincze, ambasador

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-f-1-j-Rom-16/b-szn-1945-68.II, f.219-222)

* În original este datat greșit: 1957.

[1] Mihai Gere (1919-1997), secretar al Comitetelor Regionale PCR din Cluj și Brașov (1950-1951), vicepreședinte al Consiliului de Stat, iar apoi președinte al Comitetului pentru Problemele Administrației Locale (1961-1965, 1967-1969). Din 1965 devine membru al CC al PCR și al Comitetului Politic Executiv (până în 1989), vicepreședinte al Consiliului de Stat (1965-1967) și șef de secție la CC al PCR (1989).

[2] Ștefan Péterfi (1906-1978), profesor la catedra de anatomie și fiziologia plantelor de la Facultatea de științe din Cluj (1928-1976), decan (1946-1948) și prorector (1946-1948-1959-1976), redactor și coautor la primul tratat românesc de algologie (în patru volume, apărute între 1976-1981). În fapt, a desfășurat o muncă științifică remarcabilă, descoperind noi genuri și specii de alge, publicând numeroase studii de specialitate. În 1955 a fost ales membru corespondent al Academiei, iar titular din 1963, fiind vicepreședinte al acesteia între 1974-1978. A fost totodată vicepreședinte al Consiliului Național al Cercetării Științifice, vicepreședinte al Consiliului de Stat (1967-1978) și membru al CC al PCR (1969-1978).

124/1/1967.

Készült: 6 példányban

Kapják: 1. Komócsin Zoltán et.; 2. Szirmai István et.; 3. Ilku Pál et.;
4. Aczél György et.; 5. Puja Frigyes et.; 6. aktában.

Másolat a bukaresti nagykövetség 1967. december 20-án kelt jelentéséről.

Tárgy: Beszélgetés Takács Lajos professzorral.

1967. december 11-én Németh József et. meglátogatta Takács Lajos professzort, az RKP KB és az Államtanács tagját.

A vendéglátó a közel négyórás beszélgetésen a következő fontosabb kérdéseket érintette:

A fő téma, természetesen, az RKP elmúlt napokban tartott országos pártkonferenciája és a nagy nemzetgyűlés ezt követő ülése volt. A professzor elmondta, hogy Péterfi Istvánnak a kolozsvári „Babeş-Bolyai” egyetem prorektorának, az Országos Tudományos Tanács alelnökének az Államtanács alelnökévé történt megválasztása nagy meglepetés volt mind az ő, mind mások számára. Nehezen lehet megérteni, hogy eshetett Péterfire a választás. Közismert, hogy Péterfi, aki egyébként becsületes ember, teljesen a szakmájának élő apolitikus tudós. Az Államtanács alelnöki tisztjére – ha magyar nemzetiségű személyről kellett szó legyen – olyanok közül kellett volna választani, akik az illegalitásban kezdték politikai tevékenységüket, és az elmúlt 23 esztendő alatt nemegyszer nehéz körülmények között dolgoztak a párt vonaláért, és kellő közéleti tekintéllyel is rendelkeznek. Ilyenek például Demeter János, a kolozsvári „Babeş-Bolyai” egyetem jogi karának dékánja, Balogh Edgár, ugyancsak a kolozsvári egyetemről, Kacsó Sándor költő és író. (A professzor szavaiból kiérződött, hogy önmagát is az említettek közé sorolja.) Péterfi Istvánról sokakban nagyon rossz szájízt hagyott egyik múlt évi fellépése. Mint arról már említést tett, mondotta a professzor, tavaly Kolozsvárt néhány magyar nemzetiségű fiatal költő, aki még egyben egyetemi hallgató is, olyasmibe keveredett bele, ami miatt Kolozsvárt, sőt a KB-ban is foglalkozni kellett helyzetükkel. Felmerült az a kérdés is, vajon az egyetemen folytathatják-e tanulmányaikat. Érdekes módon Daikoviciu professzor, a „Babeş-Bolyai” egyetem rektora volt az, aki a fiatalok védelmére kelt, és korukra hivatkozva intette az egyetemi tanácsot attól, hogy túlságosan nagy jelentőséget tulajdonítsanak a fiatalok magatartásának. Az egyetlen egyetemi vezető, aki a fiataloknak az ország minden egyeteméről történő kizárását javasolta, Péterfi István volt. Az Államtanács ügyeit – jegyezte meg kissé kesernyésen a vendéglátó – egyébként ketten fogják majd lényegében irányítani és megoldani: az elnök és Bodnăraş elvtárs. (Megérkezésekor Németh et. megkérdezte vendéglátójától, hogy vajon rossz időpontban jött-e – 11 óra volt –, hisz 12 órakor az Államtanács újonnan megválasztott elnöke, Ceauşescu et. fogadja a Bukarestben akkreditált diplomáciai misszióvezetőket bemutatkozás céljából. Nem kell-e neki is ott részt vennie? A professzor kissé csodálkozott a kérdésen, majd őszintén megmondta, hogy nem tudott a bemutatkozási aktusról, „de hát nyilvánvalóan csak az elnök és az alelnök lesznek ott” – mondotta.)

A beszélgetések az Államtanáccsal kapcsolatos részében esett szó arról, hogy a tanács volt titkárát nem választották meg ismét, még a tanács tagjainak sorában

sem. A professzor elmondotta, hogy Geamănut azért nem választották meg újra, mert a külügyminisztérium már kikérte őt az egyetemről is, diplomáciai szolgálatra való jelölése miatt. Ankarába kívánják őt nagykövetnek akkreditálni. Törökország számunkra fontos ország, fűzte hozzá a professzor. Egyébként is Geamănu már 60. évén túl van, és az Államtanács most intenzívebbé váló munkája számára már túlságosan nagy megterhelést jelentene. Az Államtanács új titkára, Stănescu viszont fiatal ember, 40 éves. Politikai karrierje mindössze egy-másfél évvel ezelőtt kezdődött: a bukaresti egyetem jogi karán előadó egyetemi tanár, majd képviselő, a Nagy Nemzetgyűlés jogi bizottságának elnökhelyettese, majd pedig a Legfelsőbb Bíróság egyik alelnöke lett. Ez utóbbi funkciója alól most fel fogják menteni.

A pártkonferencián fő témaként szereplő gazdaságirányítási reformot a beszélgetés során a professzor két vonatkozásban érintette.

Megkérdezte, hogy vajon Magyarországnak az utóbbi időben voltak-e olyan gazdasági tárgyalásai Romániával, amelyek során az derült ki, hogy a magyar fél nem kíván bizonyos szerződésekben vállalt kötelezettségeinek eleget tenni. Utalt Ceaușescu főtitkárnak, majd a pártkonferencia más felszólalójának olyan megállapításaira, melyek szerint hosszú lejáratú szerződésekben vállalt kötelezettségek egyik vagy másik fél általi nem teljesítése a népgazdasági tervezést nehezíti meg. A professzor megemlítette, hogy tud arról például, hogy Egyiptom, „miután szerintük az ENSZ-ben nem jól szavaztunk”, elállt nagy volumenű romániai megrendelésétől. A professzor nem is tett célzást arra, hogy az előbb említett megállapítások mely szocialista ország felé irányultak. Elmondotta, hogy sokakat aggaszt az, hogy a felhalmozási ráta változatlanul magas értékű. A beruházások volumene, az iparfejlesztés üteme Romániát előbb-utóbb nagyon nehéz helyzetbe hozhatja, hisz mint mondotta, már most is aggasztó az ország külföld felé való eladósodása. A gazdasági együttműködési kooperáció kérdéseiben egyébként egy idő óta, mondotta a professzor, konciliánsabb hangon beszélünk (a román párt- és államvezetést értette ezalatt), és „már nem féltjük annyira a szüzességünket”.

Románia területi közigazgatási átszervezéséről beszélve a professzor megjegyezte, hogy sok fontos kérdést ma még ők sem és sokan mások sem értenek vagy ismernek. A kérdéskomplexumot teljes egészében azok tudják áttekinteni, akik dolgoznak rajta, vagyis a vezetőknek egy szűk köre. (Ezzel kapcsolatosan és a beszélgetés során még más vonatkozásban is megismételte, hogy őt és a hozzá hasonlókat egy idő óta már nem konzultálják a fontosabb feladatok előkészítésekor.) Fazekas Jánosnak a pártkonferencián a Székelyföldet magában foglaló megyéről elhangzott megállapításaihoz a professzor a következőket fűzte: Az a tény, hogy a VB egyik tagja a pártkonferencián a Székelyföld egy megyében történő megszervezéséről beszél, arra vall, hogy az nagyjából már elhatározott dolog. Számára úgy tűnik, hogy egy ilyen megyének a létrehozása több vonatkozásban is aggályokat kelt. Annak idején, mondotta a professzor, Vasile Luca elvtárs gondolata volt a Magyar Autonóm Tartomány életre hívása. Nagy garral meg is valószínűztük ezt. És az eredmény? Az az ember benyomása – folytatta a professzor –, hogy egy székely megyének a létrehozása válasz akar lenni „azokra a bizonyos cikkekre” és egyéb megnyilvánulásokra, amelyek a közelmúltban külföldön Romániáról napvilágot láttak. Első és legfontosabb kérdésként merült fel a Székely megye létrehozásával kapcsolatban az, hogy vajon a Fazekas-beszédben vázolt terület egy megyében történő megszervezése gazdaságilag életképes egység lehet-e. Tény az, hogy jelenleg és még hosszú ideig ez a vidék (Udvarhely, Gyergyó, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda) ipari fejlettsége szempontjából

Románia egyik legelmaradottabb vidéke. Az új megyék között ilyen tekintetben az utolsók közé fog tartozni.

A professzor elmondotta, hogy december 9-én és 10-én Kézdivásárhelyt járt vadászni. Elmondotta, hogy ott alkalma volt beszélgetni több ismerősével, többek között Csögör Lajossal, a marosvásárhelyi orvosi egyetem rektorával, továbbá a helyi állami vezetőkkel, értelmiségiekkel, többek között a Székelyföld egy megyében való megszervezéséről is. (Mint ismeretes, Kézdivásárhely is átkerült a Magyar Autónm Tartományból 1961-ben Brassó tartományhoz.) Megállapíthatta, hogy az említettek eléggé szkeptikusan vélekednek egy ilyen megye létrehozásáról. Többen úgy gondolják, hogy a Brassóhoz tartozás a vidék ipari fejlődését jobban elősegítené. Az ellenkező álláspont szerint „Mi magunk jobban el tudjuk osztani a majdani megye részére iparfejlesztésre biztosított összeget”. A professzor a maga véleményét a következőképpen fogalmazta meg: A helyes nemzetiségi politika nem feltétlenül kívánja meg egy ilyen megye létrehozását. Rögtön felmerül a kérdés, vajon mi történik az Erdélyben élő magyarság túlnyomó többsége jogainak biztosítása érdekében. A székelység mintegy 200.000 főt számlál, tehát alig 1/8-a az Erdélyben lévő összes magyarnak. Véleménye szerint nemzetiségi politikát okosan, korrekten akkor is meg lehet valósítani, ha Kézdivásárhely és Udvarhely járás például Brassóhoz tartozna, hisz az utóbbi egyébként is természetes földrajzi, ipari, államigazgatási központja ennek a vidéknek.

A professzor Fazekas János említett beszédjéről általában a következőket jegyezte meg: az abban említett tények, az ott szereplő megállapítások nagyjából megfelelnek a valóságnak. A beszéd hangneme azonban, mondotta a professzor, „kissé különös volt”. (A professzor e megjegyzéséből, a hangsúlyából egyértelműen arra lehetett következtetni, hogy Fazekas beszédének hangját túlságosan „lekesnek” találta.)

A professzor elmondotta, hogy amennyire ő ismeri, az elképzelés az, hogy a 1969. évi választások már az új megyei beosztás alapján bonyolódhatnak le. A választások 1969-ben meg fogják előzni a pártkongresszust. A professzor elmondotta, hogy Ceaușescu, Stoica, Maurer elvtársak november végén medvevadászaton vettek részt Kézdivásárhely környékén. Az ottani lakosság elől ezt nem is titkolták el, mindenki tud róla. Kétségtelen tény, jegyezte meg a professzor, hogy a székelyek körében Ceaușescu bizonyos tiszteletnek örvend. Egyszerű emberekkel való beszélgetésekből is ilyen következtetést lehet leszűrni. Természetesen, fűzte hozzá a professzor, mindebben benne van az egyszerű emberek mindenkori vezetőjükkal szembeni érdeklődéssel vegyült tisztelet is. Igaz az, hogy Ceaușescu személyesen is részt vesz a nemzetiségek helyzetével kapcsolatos minden politikai, gazdasági intézkedés kidolgozásában, illetve meghozatalában. Ez egyébként általában is jellemző a munkájára, a párt- és az államélet valamennyi számottevő kérdése az ő közvetlen irányításával kerül megvizsgálásra és eldöntésre.

A professzor elmondotta, hogy általában bizonyos fokú javulást lát elsősorban a magyar nemzetiség helyzetében, annak ellenére, hogy – mint mondotta – még nagyon sok ki nem használt lehetőség van a nemzetiségek hangulatának javítására. Az egyszerű emberek számára nagyon fontos körülmény például az, hogy egy-egy akár politikai, akár más jellegű témáról tartandó pártnapról, előadásról vagy bármely más rendezvényről magyar vagy német nyelvű plakátokról értesüljön. Ugyanez vonatkozik az üzletek magyar nyelvű feliratokkal való ellátására és sok más hasonló kérdésre.

A székelyek és Erdély más vidékén élő magyarok nagy része politikai tekintetben úgyszólván minimális mértékben tájékozott, és jórészt ebből következően politikai

színvonaluk alacsony, elmaradott. Évekkel ezelőtt – mondotta a professzor – megszüntették a nemzetiségek nyelvének használatát mind a pártoktatásban, mind pedig a pártélet más fórumain: taggyűlésen, pártnapokon, előadásokon stb. Ez igen nagy mértékben járul hozzá a politikai elmaradottság kialakulásához. Az elmúlt évben e téren is valamelyest változás jelei mutatkoznak, mondotta a professzor. Példaként megemlítette, hogy a Bukaresti Szabadegyetem felkérte őt Sepsiszentgyörgyön és Kézdivásárhelyen külpolitikai témájú előadás megtartására magyar nyelven.

A professzor megjegyezte, hogy most a közép- és felsőfokú oktatásban a magyar nemzetiségű tanulók, illetve egyetemi hallgatók száma megnyugtatónak mondható. Elmondotta, hogy a Iași-i Műszaki Egyetem rektora, aki neki nagyon jó ismerőse, legutóbb említette neki, hogy az egyetemén 600 magyar diák tanul, eredményeikkel nagyon meg van elégedve.

A professzor megjegyezte, hogy Ceaușescu főtitkár többször hangsúlyozta – a közelmúltban is – különböző felső tanácskozásokon, hogy bár a párt a nemzetiségi kérdést lényegében megoldottnak tekinti, munkát, erőfeszítést kíván a nemzetiségi politika helyes végrehajtása. A professzor arra a kérdésre, hogy vajon a magyarok által lakott vidékeken az államigazgatás és egyáltalán az állami szervek mennyiben használják szóban és írásban a magyar nyelvet, a következőket mondotta: az állami tisztségviselők a magyar feleket meghallgatják, elfogadnak magyar nyelven beadott kérvényt, a bíróságok előtt tolmács segítségével magyarul beszélhetnek. Arról azonban nem tud, hogy bármilyen állami szerv ilyen esetekben a határozatát, válaszát magyar nyelven is adná ki.

A beszélgetésbe egy idő után a professzor sajtófőigazgatóságon dolgozó felesége is bekapcsolódott. (Kitűnően ismeri a romániai magyar írókat, illetve irodalmat.) Megkérdezte, hogy vajon kik és milyen elvekre támaszkodva választják ki Magyarországon a romániai magyar íróktól megjelent és Magyarországon is terjeszteni kívánt műveket. Az itteni magyar irodalmat jól ismerőknek, mondotta a professzor felesége, sokszor az a benyomása, hogy az otthoniak gyenge műveket választanak ki átvétel céljából. Férjével egyetértésben példaként Bajor Andort említette meg olyanként, aki nemcsak az erdélyi, hanem a hazai magyar irodalom mércéje alapján is az élvonalhoz tartozik. (Rövidesen újabb munkája is meg fog jelenni.) Ugyancsak a professzor felesége említette meg azt, hogy kiadás előtt állt Szabédi László gyűjteményes munkája is. (Szabédi László író a „Babeș” és a „Bolyai” egyetem egyesítéskor – akkor a „Bolyai” egyetem tanára is volt – lett öngyilkos.) Mindketten hangsúlyozták, hogy Szabédi gyűjteményes munkájának megjelentetése mindenképpen időszerű és megérdemelt.

A professzor megkérdezte, hogy a kolozsvári magyar színház 175. évfordulóján részt vevő magyar küldöttség és Vincze nagykövet elvtárs jól érezte-e magát. Ő úgy látta, hogy a magyar küldöttséget eléggé elszigetelték. Megjegyezte, hogy az ünnepség megszervezésében a helyi vezetők több szerencsétlen intézkedését Bukarestből kellett megváltoztatni. Senkálzski színházigazgató és Kovács György színész beszédét a helyi hatalmasságok többször is átdolgozták, és végül az elmondott beszédek is a bukaresti központi szervek közbelépésére engedélyezték.

A professzor arra a kérdésre, hogy vajon az RKP képviselői a jövő év februárjában Budapesten részt vesznek-e az előkészítő konferencián, a következőket mondotta: „Nálunk nagy a demokrácia, a KB tagjai maguk sem tudják, hogy az RKP-nak e tekintetben mi a jelenlegi álláspontja. Az RKP KB októberében tartott plenáris ülése nem foglalkozott e kérdéssel. Ő személy szerint azonban az egyes jelekből és megjegyzésekből úgy ítéli meg, hogy az RKP képviselői ott lesznek a februári ta-

nácskozáson. Luigi Longo elvtárs legutóbb megjelent cikkében a tanácskozáson való részvétel feltételeiről, módjáról, következményeiről olvasható megállapítások, számára úgy tűnik, az RKP álláspontjával nem összeegyeztethetlenség.

Vincze József s. k. nagykövet

[TRADUCERE]

124/1/1967.

Strict secret!

Redactat în 6 exemplare pentru:

1. tov. Zoltán Komócsin; 2. tov. István Szirmai; 3. tov. Pál Ilku
4. tov. György Aczél; 5. tov. Frigyes Puja; 6. dosar.

Copie după raportul ambasadei din București din 20 decembrie 1967.

Subiect: Discuții cu profesorul Lajos Takács

În 11 decembrie 1967 tov. József Németh a făcut o vizită la profesorul Lajos Takács, membru al CC al PCR și al Consiliului de Stat.

În timpul întrevederii de aproape patru ore, gazda a atins următoarele subiecte mai importante.

Subiectul principal, bineînțeles, a fost Conferința Națională a PCR care a avut loc zilele trecute[1] și ședința imediat următoare a Marii Adunări Naționale. Profesorul a relatat că alegerea prorectorului Universității „Babeș-Bolyai”, a vicepreședintelui Consiliului Național pentru Știință, István Péterfi, în funcția de vicepreședinte al Consiliului de Stat a fost o surpriză atât pentru el, cât și pentru alții. Este greu de înțeles cum tocmai Péterfi a fost cel ales. Este binecunoscut faptul că Péterfi este, de altfel, un om cinstit, dar e un specialist apolitic, care trăiește pentru meserie. Pentru funcția de vicepreședinte al Consiliului de Stat – dacă a trebuit să fie o persoană de naționalitate maghiară – se putea alege dintre persoanele care și-au început activitatea politică în ilegalitate și care în ultimii 23 de ani au lucrat, nu o dată, în condiții deosebit de grele, pentru linia partidului și care se bucură de suficientă recunoaștere din partea opiniei publice. Astfel de persoane sunt, de exemplu, János Demeter, decanul facultății de drept a Universității „Babeș-Bolyai”, Edgár Balogh, tot de la universitatea clujeană, poetul și scriitorul Sándor Kacsó. (Din spusele profesorului s-a simțit că ar fi inclus și numele său pe listă.) Despre István Péterfi mulți au o amintire neplăcută legată de intervenția sa de anul trecut. După cum a pomenit deja profesorul, anul trecut câțiva poeți tineri de naționalitate maghiară, care erau și studenți pe deasupra, s-au amestecat într-o treabă pentru care situația lor a trebuit să intre în atenția celor de la Cluj, ba chiar și a CC. S-a pus întrebarea dacă vor putea sau nu să își continue studiile universitare. În mod cu totul interesant, profesorul Daicoviciu, rectorul Universității „Babeș-Bolyai”, a fost cel care le-a luat apărarea și, invocând vârsta tinerilor, a atras atenția senatului universității că acordă prea multă importanță comportamentului tinerilor. Singurul conducător al Universității care a propus interdicția ca acești tineri să mai frecventeze vreo Universitate în țară a fost István Péterfi. De altfel, chestiunile Consiliului de Stat, a remarcat cu amărăciune gazda, vor fi conduse și rezolvate de două persoane: președintele și tovarășul Bodnăraș. (La sosire, tov. Németh

a întrebat pe gazda lui dacă a sosit cumva la un moment nepotrivit – era ora 11 – deoarece la ora 12, președintele nou ales, tov. Ceaușescu, primea vizita de prezentare a conducătorilor misiunilor diplomatice acreditați la București. Nu trebuie să participe și el? Profesorul s-a mirat puțin auzind întrebarea, iar apoi a spus sincer că nu știa de acest act de prezentare, „dar că, evident, doar președintele și vicepreședintele vor fi de față”, a spus.)

În partea de discuție legată de Consiliul de Stat, am vorbit despre faptul că fostul secretar al Consiliului nu a fost reales, nici măcar în rândul membrilor consiliului, profesorul a spus că pe Geamănu[2] nu l-au reales, deoarece Ministerul de Externe l-a învoit deja și de la universitate, pentru a-l numi la un serviciu diplomatic. Doresc să îl acreditez ca ambasador la Ankara. Turcia este o țară importantă pentru noi, a adăugat profesorul. De altfel, Geamănu e trecut de 60 de ani și munca mai intensă de la Consiliul de Stat ar însemna o încărcătură prea mare pentru el. Noul secretar al Consiliului de Stat, Stătescu[3], este tânăr, în vârstă de 40 de ani. Și-a început cariera politică abia cu un an și jumătate în urmă. Este lector la Universitatea București, la Facultatea de Drept, este deputat, vicepreședintele comisiei juridice a Marii Adunări Naționale, iar apoi unul dintre vicepreședinții Curții Supreme. Din această ultimă funcție va fi acum schimbat, dată fiind noua însărcinare.

Profesorul a abordat subiectul principal al Conferinței de partid, reforma în conducerea economiei, din două perspective.

A întrebat dacă mai recent Ungaria a purtat negocieri economice cu România în cursul cărora să se fi aflat că partea ungară nu dorește să își onoreze responsabilitățile asumate în anumite contracte. A făcut trimitere la constatările ale secretarului general Ceaușescu, precum și la intervențiile altor vorbitori la conferința de partid, conform cărora în contracte pe termen lung, faptul că una sau alta din părți nu își onorează responsabilitățile îngreunează planificarea economiei de stat. Profesorul a menționat că știe, de exemplu, că Egiptul, „deoarece după părerea lor nu am votat bine la ONU”, a renunțat la o comandă de volum mare pe care avea de gând să o plaseze României. Profesorul nici măcar nu a insinuat care dintre țările socialiste a fost vizată de remarcile pe care le-a făcut înainte. A relatat că mulți sunt îngrijorați de rata neschimbat de crescută a acumulărilor. Volumul investițiilor, ritmul dezvoltării industriale pot să aducă România, mai devreme sau mai târziu, într-o situație foarte dificilă, deoarece – după cum spunea – datoriile externe ale țării deja sunt îngrijorătoare. În chestiunile de cooperare economică, a spus profesorul, de o vreme se vorbește pe un ton conciliant (înțelegând prin asta conducerea de partid și de stat română) și „deja nu ne temem atât de mult pentru virginitatea noastră”.

Vorbind despre reorganizarea teritorial-administrativă a României, profesorul a remarcat că multe din problemele serioase nici ei, nici alții nu le pricep încă, sau nu le cunosc. Complexul de probleme poate fi judecat de cei care lucrează la el, adică un cerc restrâns al unor conducători. (În legătură cu acest lucru, în timpul discuției a repetat și în alte contexte că el și alții asemănători lui nu sunt consultați de o vreme în pregătirea sarcinilor mai importante.) Referitor la constatările făcute de János Fazekas la Conferința de partid, referitor la județul care cuprinde Secuimea, profesorul a spus: Faptul că un membru al BE a vorbit la Conferința de partid despre organizarea Secuimii într-un singur județ denotă că acest lucru este deja hotărât. Lui i se pare că înființarea unui astfel de județ dă naștere la niște temeri din mai multe privințe. Pe vremuri, spunea profesorul, tovarășul Vasile Luca a avut ideea să se înființeze Regiunea Autonomă Maghiară. Acest lucru s-a și

înfăptuit cu mult zel. Care a fost rezultatul? Omul are impresia, a continuat profesorul, că înființarea unui județ secuiesc se vrea a fi un răspuns la „acele articole” și alte manifestări care au apărut în România în ultima vreme. În legătură cu înființarea unui județ secuiesc s-a ridicat ca primă și cea mai importantă problemă dacă regiunea schițată în cuvântarea lui Fazekas, ca urmând să fie un singur județ, va fi o unitate viabilă economic sau nu. Cert este că în prezent și încă pentru o bună bucată de vreme, această regiune (Odorhei, Gheorgheni, Târgu Secuiesc, Sfântu Gheorghe, Miercurea Ciuc), din punct de vedere al dezvoltării industriale, este una dintre cele mai puțin dezvoltate regiuni. Între noile județe, din această privință, va fi printre ultimele.

Profesorul a spus că în zilele de 9 și 10 decembrie a fost la Târgu Secuiesc la vânătoare. A povestit că a avut ocazia acolo să stea de vorbă cu mai mulți cunoscuți, printre alții cu Lajos Csögör, rectorul Universității de Medicină din Târgu Mureș, cu conducătorii de stat locali, cu intelectuali, printre altele și despre organizarea într-un singur județ a Secuimii. (După cum se știe, Târgu Secuiesc a trecut în 1961 de la Regiunea Autonomă Maghiară la regiunea Brașov.) S-a putut constata că cei enumerați s-au arătat sceptici în legătură cu înființarea unui asemenea județ. Mai mulți cred că apartenența la Brașov ar ajuta mai mult dezvoltarea industrială a regiunii. După părerea contrară, „noi înșine putem împărți mai bine sumele asigurate pentru dezvoltarea industrială a viitorului județ”. Profesorul și-a formulat părerea proprie în felul următor: O politică corectă a naționalităților nu cere neapărat înființarea unui asemenea județ. Imediat se pune întrebarea: oare ce se întâmplă în vederea garantării drepturilor majorității covârșitoare a maghiarimii care trăiește în Ardeal? Secuimea include 200.000 de persoane, deci de-abia 1/8 a tuturor maghiarilor din Transilvania. După părerea lui, politica în domeniul naționalităților se poate face deștept și corect și în cazul în care plasele Târgu Secuiesc și Odorheiu Secuiesc ar aparține, de exemplu, de Brașov, deoarece acesta este centrul geografic natural, industrial și administrativ al acestei regiuni.

Din cuvântarea menționată a lui János Fazekas, profesorul a reținut următoarele: faptele menționate acolo, constatările făcute corespund în mare parte realității. Dar tonul cuvântării, a spus profesorul, „a fost puțin ciudat”. (Din această remarcă a profesorului s-a putut deduce că luarea de cuvânt a lui Fazekas i s-a părut „exagerat de entuziastă”.)

Profesorul a spus că din câte cunoaște, planul este ca alegerile din 1969 să se desfășoare deja în noua împărțire teritorială a județelor. Alegerile din 1969 vor preceda Congresul. Profesorul a spus că la sfârșitul lui noiembrie tovarășii Ceaușescu, Stoica, Maurer au participat la vânătoare de urși în apropiere de Târgu Secuiesc. Acest lucru nu a fost ascuns populației de acolo, toată lumea știa despre asta. Este incontestabil, a remarcat profesorul, că în rândul secuilor Ceaușescu se bucură de un anume respect. Și din convorbirile cu oameni simpli se poate deduce acest lucru. Bineînțeles, a adăugat profesorul, acest lucru include și acel sentiment de curiozitate amestecat cu stimă pe care oamenii simpli au nutrit-o dintotdeauna față de conducătorii lor. Este adevărat că Ceaușescu participă personal la elaborarea și hotărârea tuturor măsurilor ce urmează să se ia în legătură cu situația politică și economică a naționalităților. Acest lucru este, de altfel, caracteristic pentru munca sa, toate problemele importante ale vieții de partid și de stat fiind analizate și decise sub îndrumarea lui.

Profesorul a spus că, în general, vede o anumită îmbunătățire în situația naționalității maghiare, în ciuda faptului că – după cum a spus – există încă multe posi-

bilități neexploatate pentru îmbunătățirea atmosferei dominante în rândul naționalităților. De exemplu, pentru oamenii simpli e foarte important să afle despre câte o zi a partidului, cu teme de discuții referitoare la viața de partid sau altele, despre spectacole sau alte asemenea evenimente, de pe afișe scrise în limba maghiară sau germană. Acest lucru este valabil și pentru anunțurile care se pun în magazine și în multe alte probleme asemănătoare.

Secuii și maghiarii care trăiesc în alte regiuni din Ardeal, în ceea ce privește politica, sunt informați minimal, și în principal de aici rezultă și faptul că nivelul lor politic este redus, sunt rămași în urmă. Cu ani în urmă – a spus profesorul – au renunțat la folosirea limbilor naționalităților atât în instruirea de partid, cât și în alte foruri ale vieții de partid: la ședințe de partid, la zilele partidului, la spectacole etc. Acest lucru a contribuit foarte mult la apariția acestei rămăneri în urmă. În ultimul an, în acest domeniu s-au arătat niște semne ale schimbării, a spus profesorul. A menționat ca un exemplu că Universitatea Populară din București l-a rugat să țină la Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc niște prelegeri în limba maghiară despre politica externă.

Profesorul a remarcat că numărul elevilor, respectiv studenților de naționalitate maghiară este mai liniștitor. A spus că rectorul Universității Tehnice din Iași, care este un amic bun de-al său, a menționat ultima dată când au vorbit că la Universitatea lui sunt 600 de studenți maghiari, cu rezultatele cărora este foarte mulțumit.

Profesorul a remarcat că secretarul general Ceaușescu a subliniat de mai multe ori – și în trecutul apropiat – la diferite consfătuiri, că deși partidul privește problema naționalităților ca fiind rezolvată, executarea corectă a acestei politici necesită muncă și efort. Referitor la întrebarea în ce măsură folosesc organele de stat și de partid limba maghiară, în scris și oral, în regiunile locuite de maghiari, profesorul a răspuns următoarele: funcționarii de stat ascultă persoanele care li se adresează în limba maghiară, acceptă cereri formulate în limba maghiară, în fața curții de judecată se poate vorbi ungrește cu medierea unui interpret. Însă nu are cunoștință despre faptul dacă răspunsurile acestor organe de stat, deciziile date de aceștia se redactează în limba maghiară.

După o vreme, și soția profesorului, care lucrează la Direcția generală pentru presă, ni s-a alăturat în discuție. (Cunoaște excelent scriitorii maghiari din România, respectiv literatura maghiară din România.) A întrebat: în Ungaria oare cine și pe ce criterii alege operele scriitorilor maghiari din România care vor fi distribuite în Ungaria. Cunoșcătorilor literaturii maghiare de aici deseori li se pare că cei de acasă aleg operele mai slabe calitativ pentru a le distribui în Ungaria. În acord cu soțul ei, a afirmat că, de exemplu, Andor Bajor este unul care nu doar după standardele literaturii transilvane, dar și după cele ale literaturii ungare, este un om de frunte[4]. (În curând urmează să îi apară o nouă operă.) Tot soția profesorului a menționat că operele complete ale lui László Szabédi sunt în curs de publicare. (Scriitorul László Szabédi, care era profesor al Universității „Bolyai” la vremea respectivă, s-a sinucis la unificarea Universităților „Babeș” și „Bolyai”.) Ambii au subliniat că publicarea operelor complete ale lui Szabédi este atât oportună, cât și binemeritată.

Profesorul a întrebat dacă delegația ungară și tovarășul ambasador Vincze s-au simțit bine la aniversarea a 175 ani ai teatrului maghiar din Cluj. El a observat că delegația ungară a fost destul de izolată. A remarcat că la organizarea evenimentului conducătorii locali au trebuit să schimbe mai multe aspecte la cererea celor

de la București. Cuvântările directorului teatrului, Senkálzski, și a actorului György Kovács au fost schimbate de mai multe ori de conducătorii locali și până la urmă cuvântarea care s-a rostit a fost aprobată cu concursul organelor centrale de la București.

La întrebarea dacă reprezentanții PCR vor participa anul viitor în februarie la Budapesta la conferința pregătitoare[5], profesorul a spus: „La noi democrația e mare, membrii CC nici ei nu știu care este poziția PCR în această privință la această oră. La ședința plenară a CC a PCR nu s-a discutat această problemă”. El, personal, judecând din unele semne și remarci, este de părere că reprezentanții PCR vor fi prezenți la consfăturile din februarie. Condițiile, modalitatea și consecințele arătate în ultimul articol semnat de tovarășul Luigi Longo despre participarea la consfătuire i se pare că nu sunt imposibil de armonizat cu poziția PCR.

József Vincze, ambasador

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-16/b-sz.n.-1945-1968/II, f.264-268)

[1] Este vorba de Conferința Națională a PCR din 6-8 decembrie 1967, care a dezbătut probleme legate de perfecționarea conducerii și planificării economiei naționale și o nouă împărțire administrativ-teritorială a României.

[2] Grigore Geamănu (1903-1985), fost decan al Facultății de Științe Juridice și Administrative din București și ambasador în Elveția (1959-1962), era acum membru al Consiliului de Stat (1961-1967), ulterior fiind numit ambasador în Turcia (1968-1971). Între 1965-1971, Geamănu a fost și membru al Curții de Arbitraj de la Haga.

[3] Constantin Stătescu era membru al Consiliului de Stat (1967-1975), devenind ulterior ministru al Justiției (1977-1979) și ambasador în Olanda (1984-1990).

[4] Andor Bajor (1927-1992), absolvent al facultății de istorie-filosofie din Cluj, a fost redactor la „Irodalmi Almanach”, „Napsugár” și „Előre”, lucrând apoi la Editura pentru Literatură și Artă. Deși a debutat ca traducător, Bajor s-a impus ca unul din cei mai importanți umoriști maghiari din România, publicând volume precum: *Kerek perec* [Pe șleau] (1955), *Hétméterföldes csizma* [Cizma de șapte metri] (1962), *Főúr, írja a többihez* [Domnu șef, plata] (1967), *Tücsök és bogár* [Greierul și cărăbușul] (1972), *Apróhirdetés* [Mica publicitate] (1989) ș.a.

[5] Este vorba de reuniunea pregătitoare a unei consfătuiri mondiale a partidelor comuniste și muncitorești, ce va avea loc la Budapesta în februarie 1968, la care vor participa reprezentanții a 81 de partide. Șeful delegației române la această reuniune a fost Paul Niculescu-Mizil, dar pentru că la Budapesta se dorea recunoașterea poziției hegemonice a PCUS față de celelalte partide și condamnarea Partidului Comunist Chinez, partea română a părăsit lucrările, ceea ce a avut un mare ecou pe plan internațional.